

LOSONCZI PHÖNIX.
TÖRTÉNETI ÉS

REGIÓDALMI
EMLÉKŐK.
H. M.

SZERKESZTI S KIADJA :
DEBRECENI OT IMRE.

BUDAPEST 1851.
TIWI

LOSONCZI PHÖNIX.

TÖRTÉNETI ÉS SZÉPIRODALMI

EMLÉKKÖNYV.

AZ 1849-diki HÁBORÚBAN FÖLDÜLT ÉS ELPUZTÍTOTT LOSONCZ VÁROS

NÉMI FÖLSEGÉLÉSÉRE

KIADJA ÉS SZERKESZTI

V A H O T I M R E.

II. KÖTET.

PEST, 1851.

EISENFELS ÉS EMICH KÖNYVNYOMDÁJA.

T A R T A L O M.

	<i>Lap.</i>
TÓTH MIHÁLY.	
Losonc a forradalom előtt	} 21
Losonc az 1849-diki hadjáratban történt feldulatása után	}
TOMPA.	
Alföldi képek. I—IV.	31
GYULAI PÁL.	
Vén színész.	35
NEY FERENCZ.	
Hontalanok imája.	73
SZIGLIGETI.	
„Constantin“ czimű szomorujátékának IV-dik felvonása.	74
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
Kypris segyverben.	} 85
A nő.	}
VAHOT SÁNDOR.	
Csipke-bokor. I.—VIII.	86
FÁY ANDRÁS.	
Egy vonás a multból.	88
LÉVAI JÓZSEF.	
Szerelem rózsái. I.—XI.	90
TÓTH ENDRE.	
A vendég.	96
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
Alvó Eros.	} 98
Pan.	}
A bor, mint halálparipa.	}
Vendéghaj.	}
KUTHY LAJOS.	
Zarkoje Selo.	99

	Lap.
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
A mérges asszony.	} 121
A fűsvény.	
Ugyanaz.	
MENTOVICH FERENCZ.	
Éjjel.	122
BAJZA.	
Szép Jolánka.	124
NAGY IVÁN.	
Báthoryak jelleme.	128
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
A kevély leány.	141
LAUKA GUSZTÁV.	
Szép napok. I.—XII.	142
ERDÉLYI JÁNOS.	
Kassai hajdu.	144
SZILASSI GÉZA.	
Enyhnapjaim Olaszthonban.	146
ZALÁR.	
Pongrácz Simon.	151
VAS GEREBEN.	
Hat ökrös pógár.	172
LISZNYAI KÁLMÁN.	
Remény.	193
PETŐFI.	
Csillagos ég.	194
JÓKAI MÓR.	
Rozgonyi Cecília.	196
ARANY JÁNOS.	
Családi kör.	221
VAHOT IMRE.	
Daguerreotypek az ó-világi magyar életről.	223
LOSONCZI LÁSZLÓ.	
A tiszta öntudat.	274
Az előfizetők névjegyzéke. — Hirdetések.	

LOSONCZ

A FORRADALOM ELŐTT.

Alig van magyar hazánkban egy-egy nevezetesebb város akár az ó akár az újabb idő-korban, mint az ósrégi szabadalmas Losonc. Nevezetes pedig az ó időben azért, mert eredete és szabadsága majdnem egykorú hazánk- és nemzetünkkel; nevezetes azért, mert több mint 700 éven át a nemzetiségnek védőbástyája volt.

Losonczon túl éjszakra a gallicziai határszélig nem hallani többé magyar szót magyarájku néptől, s hogy kivált Nógrádot le egész Váczig, más felsőbb megyék példájára el nem borította a tótság, azon időben, midőn nemzeti nyelvünk parlagon és pártolatlan hevert, majdnem egyedül Losoncznak köszönhetni. E város kebiében ugyanis a reformatio kezdete óta szakadatlan virágzott tisztán magyar szellemű főtanoda, — s nem csak a nógrádi nemes ifjuság, de Zólyom, Liptó, Turóc, Árva, Bars, Hont és Gömör idegen ajku ifjai itt végeztvén iskolai pályájukat, itt tanultak meg magyarul.

Nevezetes végre e város az újabb időben ipar és gyári tekintetben. Ki Losonczot és vidékét első tekintettel látja, azonnal e gondolatra kell jönie, hogy ezt isten is gyárvárosnak teremté. És ebben nem is csalatkozik. Emelte az újabb időben Losonc és vidéke iparát kivált a májusi nagy gyapju-vásár, mely a pestinek mintegy árszabó mérlegül szolgál; emelte eleitől fogva a hegyes vidéket és bányavárosokat az alfölddel összekötő élelnek hetivásár, mely gabnaccikkkeinek adás- és vevésben, hazánk legelső rakpiaczaival vetélkedik. Emelte az újabb időben Losonc mező-gazdászati iparát összes határainak tagosítása, mely a különben is gyönyörű fekvésű vidéket egy egész művelt kertté alakíthatja át. Emelték mind azon eszmék, melyek honunk fölvirágoztatására, az egyesületi téren újabb időben fölmerültek, s Nógrád művelt lelkü fia- és leányainál, de kivált Nógrád szemelyén. Losonczon azonnal rokonszenvre találta. Így keletkezett majdnem az első közt, népes és virágzó casinói egyesülete, kisdédvőintézeje, bórgyára, takarékpénztára; így volt keletkezésben testgyakorló inté-

zete, selyemtenyésztésre szolgáló közönséges kertje. Emelte az újabb időben a városi külszínt és tisztaságot piaczának s főbb utczáinak basalt-kövekkeli kirakatása s járdákkal és éjjeli lámpákkal ellátása.

Igaz ugyan, hogy népességre Losonc hazánk középszerű városai közé tartozik, de kiterjed e város egy igen szép vidékre, mely ugyszólván ebben él és szoros kapcsolattal köttetik hozzá. Háromnegyed-óránnyira hozzá nyugotról Gács, melynek hazaszerte ismeretes posztógyárának főrhelye Losonczon van, mely a szükséges gyapjumenynységet a losonczy országos híru gyapjuvásáron szokta beszerezni; s melynek répacukor-gyára Losonczyról és vidékétől kapja azon mennyiségü burgundiái répát, melyet évenként feldolgoz, s viszont nagy részben Losonczynek és vidékének adja vissza az általa készített cukrot. Szinte háromnegyed-óránnyira esik Losonczytól éjszaknyugot felől Podrecsány és Maskova, melyek agyagpipáikról hazaszerte nevezetesek.

Éjszakra fekszenek a bzoval, színobányai és Zahn-féle jeles üveggyárak, melyek évenként ezer embernek adnak kenyeret. Keletre Losonczytól 2 óránnyira, a hazánk történeteiben oly nagy szerepet játszó füleki vár, s az alatta eső mezőváros. Mind ezek együttvéve alkotják a kies térségen fekvő Losonczynek terjedmes vidékét, mely kivált a legújabb időben honi iparunk emelésére az egész magyar birodalomban egyik fölöttébb fontos befolyásu vidék.

Ugy vagyok azért meggyőződve, hogy nem éppen helyszerü s vidéki érdekü, de sok tekintetben általános becsü s egész honunkat érdeklő munkát viszek véghez, egyzersmind a honi történettan pragmatikai leírásához némi adalékkal járulok, ha a magyar akademia történettudományi osztályától az 1847-ik évre kitűzött eme feladathoz képest: „Készítettessék bármely, még eddig külön le nem irt magyar birodalmi vármegye, vagy terjedmesebb vidék, vagy nevezetesebb város, történeti, földirati és statistikai leírása, oklevelek s egyéb eredeti és hiteles kutfők szerint“ — Losonczy mezőváros történeti, földirati és statistikai leírását azon oklevelek s egyéb eredeti és hiteles kutfők szerint, melyekhez csak hozzájuthattam, vagy melyeket a hely érdeke nyilvánosságra hozni megengedett, adni megkísértendem.

I.

LOSONCZ RÉGIBB TÖRTÉNETE.

Nógrád kebelében Losonczy az egyetlen szabadalmas mezőváros, mely nem csak az említett megye, de egész Magyarhon legrégebb szabad városai közé tartozik. Fekvése és vidéke mutatják, hogy a magyarok kijövele előtt is, nem pusztá, hanem népessített helynek kellett lennie. Szabadalmas állapota a haza előidejének történeteivel van kapcsolatban, s mint sok viszontagságok között a régi időkből megmaradt eredeti függő pecsétés levelek kiadásai tanusítják, sz. István I. könyve, II. András aranybul-

lája 19-ik czime, Zsigmond II. decretuma 4-ik cikkje szerint a Hospites-eknek tulajdonított alkotmányos szabadsághól veszi eredetét.

Mikor számított a szabadvárosok közé, annak megmutatására szolgálnának a szabadalomlevelek, de ezektől megfosztották a várost azon veszélyes viszontagságok, melyek ezt gyakran érték; nevezetesen azon siralmas eset, melyet I. Leopold császár és király 1691-dik évben nov. 7-kén kiadott k. k. oltalomlevele így ad elő: „Ezen mezőváros legtöbb lakója kegyetlen gyilkolással kiirtatván, minden vagyonuk az ellenség zsákmányául esett, ezenkívül az egész város egyetemes szabadalmaival együtt tűz által pusztított el.“ — Annyi mindazáltal tudva van, hogy 1299-ik esztendőben, mint akkor költ s az esztergami főkáptalanban lévő metalis levele mutatja, már város volt Losonc.

II. Géza király uralkodása után, ki sajátlag alapítója volt hazánkban a városi polgárrendszernek, sok szabadváros, magánosok földesuri hatalma alá esett.

Losonc a XIV-ik században magános földesurak alatt álló szabadváros volt; mutatja ezt a legrégibb királyi adomány-levél, mely Losonczról találtatik, melyet I. Lajos 1379-ben Losonczy Ozvald, János, Pál, Detre, Öcsöd, László testvérek részére adott, s melyet Zsigmond király 1406-ban Losonczy Öcsöd és László részére megerősített. De a földesuri jog, bizonyos évenkénti pénzbeli adónak, melyet a belső háztelkek birtokosai fizettek, szedésébe határozottatott; minden királyi és különben földesurat illető határbeli haszonvételek, malmok és erdők, a közönség által köznévvvel tartattak s íratottak és az idők szakadatlan során biratnak ma is.

A városi községnek ezen birtoka régibb minden földesuri birtoknál, úgy hogy az érdekllett első királyi adományban a királyi haszonvételekről emlékezet sincs; s a melyet Országh Kristóf, mint a Losonczyak ágának egyik örököse, 1560-ban I. Ferdinándtól nyert, csak új adomány, alapulván a Losonczyakén, s csupán igtató-parancsban találtatik; a Török Ferencz és Ország Borbála által, — kiktől a Török-Nyáry-örökösök származnak — 1569-ben II. Miksától nyert adomány pedig, Országh Kristóf magszakadási czime alatt van adva.

A XV-ik században sokat szenvedett Losonc, leginkább a hussitáktól, kik a szomszéd gácsi váról kiütvén, 1433-tól kezdve 1452-ig Giskra János cseh vezér alatt tűzzel és vassal pusztították e várost és vidékét, mignem a nagy Hunyadi János 1451-ben Giskra János ellen indult, hogy a csehek kezéből felső Magyarország azon részeit, melyekhez Erzsébet királyné alatt jutottak volt, kivegye, s noha e nagy hős enyészhetlen dicsőségét némely főbb magyarok megirigyelvén, mellőle Giskra Jánoshoz szöktek át s így ő épen Losoncznál megveretett, de Giskrával csakugyan békeséget kötött, s e város és vidék pusztításait megszünteté.

A helvét hit. ev. egyház felállítása a XVI. században Losonczon, egyike azon nevezetes történeteknek, miket a reformatio Magyarországon elterjedése mindjárt eleinte eszközölt. Erről azonban, az akkori háborús idők viszontagságai miatt, fájdalom, igen kevés adat maradt fenn.

A XVII. század kezdetén Bethlen Gáborral együtt fölkelt magyarok közül Szé-

csy György fölös számú katonasággal menvén át II. Ferdinandhoz, annak hűségére a többek közt Füleket is átvitte. Ugyanezen időben (1621.) Szécsy György példáját követték többen a főemberek közül, jelesen maga is a nádor, Forgách Zsigmond, ki a gácsi várat azon épségbe hozta, melylyel ma is diszlik. — Azonban Bethlen Gábor, miután II. Ferdinand vezére, Bouquois Érsekújvárnál elesett és népe megveretett, a híven mellette maradt magyarokkal ujra fölkelt, számos hadinéppel kijött Erdélyből, átszállván a Tiszán, a bánya-városokat és Losonczi vidékét is ujra hatalma alá hajtá, sőt az ország széléig nyomult hadai által Morvát és Austriát is háborgatta. Ezt látván II. Ferdinand, békességre lépett Bethlen Gáborral 1622-ik év kezdetén Nikolsburgban. A béke föltételei közt az is foglaltatott: hogy a protestansok vallásgyakorlata, a bécsi békekötés és II. Mátyás megkoronáztatása előtt hozott czikkek szerint, az országban mindenütt szabad legyen. Azonban e béke nem minden részben teljesített, s Bethlen Gábor ismét fegyvert kötött II. Ferdinand ellen, s a következő évben (1623.) felső Magyarországon végigmenvén, a háború súlyát Losonczzal és vidékével is újra érezteté. Ily zavaros időszakban II. Ferdinand, Bethlen Gábor és a török között három ellenpártra szakadozott honnak vérviaraiban jött fel Losoncra is az 1622-ik év nov. 3-dik napja, — mint azon siralmas nap, melyen 130 losonczy polgár kegyetlenül megöletett, házaik felgyujtattak, javaik kizsákmányoltattak, s a még életben megmaradt szegény lakosoktól iszonyú kizsások közt 3000 forintnyi összeg csikartatott ki; mint e gyászesemény emlékezetét az 1625-ik évben hozott országtörvénynek 17-ik czikke némileg sentartá.

Kik vitték légyen véghez e kegyetlen erőszakot, melynek megvizsgálását a fölőség és ország rendei az akkori nádorra gr. Eszterházy Miklóstra bizták, azon bonyolódott viszonyok után, melyek Bethlen Gábor és II. Ferdinand között épen ez időtájbán keletkeztek, bővebben fölvilágosítja akkori nógrádi alispán Batta Pál saját kézírata, mely ugyanazon 1622-ik évben s ugyanazon november hó 18-ik napján iratott, mely szórul szóra így hangzik: „Szécsy György hada, kiknek előttükjáró kapitány volt Krasznahorkai Andrásy Mátyás ostrominál megvette Losoncznak városát pénteken, a város népében és a tótokban, kik segítségre ótalomnak okáért bejöttek volt, sokakat levágtak az katonák. A városnak lovait és pénzét elvitték a kastélyból, kiket adám ki, mind a két fél úgy csendesedett le, de a tótokkal a fegyvert mind letétették a szentegyházban, úgy bocsátották ki őket. A kastély békével maradt és a prédikátor háza, én is a prédikátor házában maradtam feleségestül, gyermekestül; lovaim és kocsim a kastélyban maradt meg; vallottam 40 forint úrra kárt.“

Hogy e gyászos történet előtt Losonczy város előljárói s polgárai már reformátusok voltak, tanúsítja azt a borsodi egyházmegyének, — melyhez akkor a losonczyi egyház tartozott — levéltárában találtató egyházlátogatás jegyzőkönyve, mely szerint 1608-ik évben nagytályai Fabricius Tamás és Szegedy Benedek lelkiatyák által egyházilag látogatván, az akkori losonczyi bírák Nyereggyártó András és Lukács János mind az egész város népével kimentek, és az egyház földjeit megmutatták.

1609-ik évben az ósrégiségű templom, természetesen a reformátusoké, — mivel

a többi kettő sokkal későbbi eredetű — omladékaiból fölépülvén, a mennyezet gerendájára szegzett táblán most is olvasható emlékirat nyilván mutatja, hogy a templom a város költségén épült fel ujonan, s következőleg annak előljárói s lakosai reformátusok voltak. Reformátusok voltak tehát azok is, kik 1622-ik évben szenvedtek; reformátusok voltak azok, kik a város előbbi szabadságait, miután minden szabadalmi s kiváltságos írományai a többszöri kizsákmányoltatások közt elvesztek, sok fáradalom, költség és áldozattétellel fentartották.

Ezek szilárd jelleme- s erélyes buzgalmának köszönhető az, hogy a várost mind a XVII-ik mind a XVIII-ik században szabadságai- és jogaiban megerősíték. Losonc városa, — mint I. Leop. császár és király 1691-ki oltalomlevelében mondja — egész Nógrád vármegyének menhelye volt; s jöllehet sok derék és érdemes polgárral dicsekedhetett, mindazonáltal nem kevés előmenetelére szolgált az, hogy miután a templom 1640-ik esztendőben Wesselényi Ferencz nádorispán engedelmeiből erősséggel körülvetetett, az ekkori szüntelen tartott háború s belmozgalmak miatt, sok fényes református család ide vonulván, állandó lakásaikat itt tartották, s a város szabadságai fentartása- s oltalmazásában hatalmas részt vettek. Mint szintén a szomszéd helységek földesurait — számszerint 32 leányegyház uri tagjait, az ezen városban eleitől fogva virágzott reformált anyaegyház és tanoda a várossal szorosabban egybekapcsolván, Losonc város ezekben is erős és hatalmas védőkre talált, s csak így maradhatott meg Losonc sok rendbeli gyászos történetei után a szabad városok sorában; így vizsgálhatta el a XVII. és XVIII-ik század terheit, mely egyenesen a város szabadságait és jogait ügyekezett elnyomni.

Megerősítő ugyan jogaiban Losonczot az 1542-diki 34-ik törvényczikk, mely nyomban követi az amortisationalis törvényt; később pedig az 1618-ki 27-ik, 1622-ki 48-ik, 1625. 43-ik, 1635. 53-ik. De mindezek fölött megerősíté Losonczot minden szabadsága- s jogaiban, I. Leopold császár és király 1691-ik évben, november 7-kén kiadott oltalom-levelé által, melyben előadatván, hogy Losoncznak az ellenség által történt feldúlásakor minden kiváltságos levelei hamuvá tétettek, e város mind szabadságaiban, mind királyi haszonvételeiben, polgári s katonai erővel is, bármely háborgatók ellen megóvtalmaztatni rendeltetett. E fontos körülmények azok, melyeknél fogva a város községe — számos kiállott veszélyei után is — szabadalmas állását megtartá, s földesur a fent érdekllett jogoknak részesévé nem lön. Innen megfejtethő az, miként báró Haller Sámuel tábornok, mint Török-Nyári örökös, ki semmi módot kísérletlen nem hagyott, hogy ezen várost jogaiban megháborithassa, elzálogosított losonczri részét kiváltván, per utján a királyi haszonvételeket nem nyerheté meg a várostól. Losonczot — mint minden királyi haszonvételek, malmok és erdők birtokosát — a királyi táblára törvénybe idéztette, de a város a királyi tábla ítélete által feloldoztatott.— A törvény utján meg nem háborítottatván a város jogaiban, tetteges beavatkozások vétettek czélba némely földesurak részéről, de azok is a város által szépszerivel, vagy a körülményekhez képest tettegesen is elhárítottak; mely háborgatásoknak a város hogy elejét vegye, Mária Terézia királynéhoz folyamodott, és tőle másik királyi meg-

erősítő levelet nyert. De Nógrádmegye is különös figyelmére méltatván e város szabadalmas állapotjának fentartását, tekintve azon nagy áldozatokat is, melyeket a város háborus idők alatt a hon oltárára tenni soha sem késett, s a nagy terheket, melyeket azon időkben viselni kénytelen volt, — mert, elhallgatván számtalanokat, volt idő, melyben Nógrád- és Hevesmegyék rendkívüli katona-élelmezési illetőségüket maga Losonczt volt a hadi körülmények miatt kénytelen kiszolgáltatni, — mint eleitől fogva székes és menedékhelyét, minden előfordult háborgatás esetében hatalmasan pártfogolta e várost, mint a gróf Zichyek és b. Haller Sámuel ellen költ lelkes határozataiból világos. Ezeken túl történt, hogy midőn az urbér Nógrádba behozatott, a királyi biztos Losonczt, a megye azon ellenvetése daczára is, hogy tudniillik Losonczt szabadalmas állapotánál fogva urbéri szabályozás alá nem tartozik, minden esetre összeírta; ezt b. Haller Sámuel hasznára fordítani kívánván, az összeírást a járásbeli szolgabírótól kikérte; s jóllehet a losoncziak föld- és rétbeli birtokaikat az itt eleitől fogva fenálló szabad adás-vevés útján pénzen szereztek, s itt soha jobbagyi állományok, vagy bármely külső tartozmányok nem voltak, hanem háztelkek föld nélkül, s földek háztelkek nélkül szereztek s bíráttak, — mégis azon polgárokat, kik belső telkeiktől a telekpénzt neki fizették, urbér alá venni ügyekezett. Azonban ezen önző törekvés a felsőbbség erélyes közbenjárása által végképen meghiusított. Orvosolva levén ekkép e sérelem is, miután b. Haller Sámuel az öröklétre átköltözött, békesebb napok derültek Losonczt, s miután b. Haller Sámuel leánya Jozéfa, gróf Berényi Tamásné jószágai felügyelője 1779-ik évben még egyszer és utószor kocsmát nyitni próbált, de hordai a város által beverettek, s szolgabírói bizonyítvány szerint tette helytelenségéről maga is meggyőzetett, megszűntek az efféle háborgatások.

Mind a XVII-ik, mind a XVIII-ik század viszontagságai között a város jogai-, javai- és szabadságának megmentői s fentartói nagyrészen azon számos és fényes református családok voltak, kikről főnebb említém, hogy állandó lakásaikat ide vették; kik azonban magukat csak úgy tekinték, mint eszközöket, — fáradaimaik s ügyekezeteik szerencsés következését az isteni bölcs igazgatásnak tulajdonítván. El is kellett az egész város népének ismerni, mennyire összefüggött a reformált egyház e városban volt virágzása e város boldogságával. Azért is hálás és buzgó indulatból isten dicsőségére, az egyház és kebelbeli iskola épületére, a még őseink által rendeltéken kívül tettek a városnak általok nagy áldozattal megmentett javaiból szép alapítványokat, s oly rendeléseket, hogy a város előljárói az egyház és iskola pártfogói legyenek, azokat oltalmazzák, s a város javaiból fölsegéljék. Hogy pedig e szent célra tett rendeletek a maradék által is megtartassanak, és mivel egyik idő a másikkal ellensége, hogy valamelyik előljáró a kiszabott ösvénytől jövedőben el ne térjen, a város bírása s több tisztviselői kötelességeik főpontjául, melyre azok még ma is hittel kötik le magukat, im ezt tettek, mint ez a város jegyzőkönyveinek 1690-ik évi darabja elején be van iktatva:

„A bírának mindeneknek előtte szükség vigyázni azokra a dolgokra, melyek nézik egyenesen az istennek dicsőségét. Annakokáért hittel és jó lelkesmeret szerint,

az isteni tiszteletnek hajlékára, ugymint a templomra, szorgalmatos gondjok legyen, annak fogyatkozásait tehetségök szerint megépítvén, renovalván. Az urnak oltára körül szolgáló egyházi személyeket is, u. m. az isten beszédének kisárlóit, tartozik az magistratus minden szabados dolgokban oltalmazni, annakfelette táplálni, gondjokat viselni, szokott jövedelmöket megkissebbités nélkül kiszolgáltatni. Hasonlóképen tartozik cselekedni a nemes tudományok hajlékával is, u. m. az oskolával, annak igazgató-oskolamesterével, más tanítóival és a schola-beli ifjakkal.“

Az egyház- és tudományok iránti buzgalom oly nagy volt ezen alapítók- és maradványokban is, hogy a közösből tett alapítványokat magános tulajdonaikból is öregbíték. Így virágzott föl a reformált egyház, s így virult fel ennek kebelén az iskola, mely régi fényének romaiból a város helyreállítása által ismét fölemeltetvén, a XVIII. század elején újra gymnasiummá lett — mint ezt a város azon időbeli jegyzőkönyvei tanusítják, — s bár e század harczteljes eleje a szelid muzsáknak nem igen kedvezett; mégis annak 7-ik tizedében Tolvaj Menyói Ferencz igazgatása alatt a reformátusok nevezetes iskolái közé számítottat, s azóta időről időre növekedett mind fénye, mind haszna, növelvén a honnak és egyháznak sok derék és hasznos férfiakat. Hogy az ekkép megállapított s rendezett javak s haszonvételek gyakorlatában a losonczy ref. egyház és iskola, az ágostai és katolikus vallást követő atyafiaknak a közjövendelmekből arányos részesülési követeléseik, s felsőbb helyre terjesztett, de visszautasított panaszai ellenére is, eleitől fogva mind e mai napig volt és van, azt a köztudomáson kívül, bizonyítják Losoncz városának régi és újabb jegyzőkönyvei és számadásai, valamint az említett egyháznak közönséges és consistoriumi jegyzőkönyvei.

II.

LOSONCZ FÖLDIRATI TEKINTETBEN *).

Losoncz város — (Lucanecz, Lutetia Hungarorum) Nógrád vármegyének losonczy járásában igen kies térségen, nyugot és éjszak felől közelebb, kelet és dél felől távolabb, s nagyszertüleg emelkedő hegyek erdős bérceitől körülövedve, mintegy két □ mértföldre terjedő rónaság közepén fekszik. Nyugotról egy órányi távolban diszlik hegytetőn Gács ékes vára; éjszakra Tamási, Videfalva és Apátfalva, egy fél és negyedóra távolban; keletre Kisfalu és Fábjánka szinte csak óranegyednyire; délre Tu-

*) Már a bevezetésből látható az olvasó, miként szerző ezen pályázott becses művében Losonczot a forradalom előtti időszak végperceiben — úgy t. i. a mint 1847-ben volt — tünteti előnkbe, mi a múlt- és jelennek egybehasonlítására nézve annyiival inkább érdekes, mert ellentétül Losoncz jelen állapotát is híven leírja alább.

gár mezőváros épen tőszomszédjában, melytől csak a Tugár vize választja el. — Kiterjedése 4500 hold föld, melynek majd felét, úgymint 2000 holdat, erdő borítja; másik része, 2500 hold, 1844-ik évben behozott tagosztály által szabályoztatott. Földje, mint az egész Nógrád, hegyhát lévén, vadvizes; s bár a melegéghajlat édes leányának, a szőlőnek nem kedvező; de azért jól megrágyázva s háromszor szántva, megtermi a tisztabuzát és tengerit is. Azonban az egész losonczi járás éghajlata hideg, és általában a növények gyöngébb fajainak nem kedvező lévén, legbiztosban természethek a kétszeres, rozs, árpa, burgonya és némely főzelék. Ellenben, mivel az egész határ réttermészetű s rétjeit a Losonczi és Tugár vizei ősszel és tavasszal rendszerint megöntözik, azok jó és bőséges szénát és sarjút termenek. — Gyümölcs a szorgalmasan művelt kertekben, leginkább alma, körtvély és szilva terem meg. Gondos ápolás mellett jól elkészített földben némely évben érett sárga és görög dinnyét is mutathatni; s ha nem szüretelnek is a losoncziak, — mert itt a szőlő nagyban mivelve ritkán érhetik meg, s nem fizeti vissza a ráfordított költséget, — lugasaikról, legalább a száraz években, szedhetnek néhány érett fürtöt.

Két kisebb folyam megy határán át, u. m. a Tugár vize, mely két malmot hajt, s melyen a város délre derék köhidat építtetett; és a Losonczi folyója, mely áradásával gyakran károkat okoz. Hihetőleg e víztől vette maga a város is idővel nevét, noha vannak, kik úgy okoskodnak, hogy mivel a város a csehek idejében mély sánczokkal volt körülárkolva, hol ma már kertek vannak — a város is eme sánczokról ló-sáncz, azaz Losonczi vette nevezetét. Levegője — mint az egész losonczi járásnak — tiszta és egészséges.

Losonczi népességére nézve a középszerű városok közé tartozik. Lakosai száma, jelesen: helvét hitvallásúak 794; rom. katolikusok 1015; ágostai hitvallásúak 2225, — összesen: 4034, a tartózkodókon, tanulókon mesterlegényeken, cselédeken és katonákon kívül (t. i. 1847-ben).

Nyelvökre nézve a losoncziak: magyarok és tótok, de az utóbbiak is mindnyájan tudnak magyarul, — s gyermekeik a kisdétlővő-intézetben s az elemi iskolában már magyarul szólnak meg; vallásukra nézve helv. és ágostai hitv. evangélikusok és r. katolikusok.

A helv. hitvallású anya-egyház számlál jelenleg (1847-ben) 794 lelket, a fiók-egyházakban 166 lelket; összesen — 930 lelket. Régi anyakönyvei elégvén, a mostaniak kezdődnek 1717-ik évben. A fiók-egyházak távolsága az anyától — a legközelebbi fél óra, a legtávolabbi 5 óra. Losonczi-Tugár az anyaegyházzal egy. Esik az egész egyház a dunántúli egyházkerület drégel-palánki egyházmegyéjében.

A helvét hitv. egyház — mint fentebb már említém — egyidős a magyarhoni reformációval. De a XVII. század örökös beháború megfoszták a maradékot mindazon oklevelektől, melyekből ezen eklézsia első idejére kellő világosságot meríthetnénk. Csak annyit tudunk tehát hitelesen, hogy a reformátusok 1590-ik évben foglalák el legelőször mostani templomukat, mely legrégebbi épület egész városban, mert Eszterházy Pál herceg szerint („Mennyei korona“ 131-8ik lap) Losonczi Lambert

nevű magyarországi nádor építtette 1128-ik évben — 1590 óta pedig mind e mai napig békes birtokában megmaradtak a reformátusok. Magas kerítése egészen négyszög-kövekből épült, s keleti szögleténél egy nagy-négyszög épület van, melyben a vármegye ezelőtt több izben tartá gyűléseit, ma pedig az egyháztanács ékesen kifestett, és kényelmes termétől szolgál.

A bécsi békekötés után 1609-ben épült fel e templom és torony ujonan romai-ból, — mint ezt a történeti szakaszban szintén említettük, — s csakhamar ezután az 1616-ik évben öntetett nagy harangon az ezt tanusító felirat még ma is olvasható. Ezen ósrégi templom bástyáiban van a már említett díszes tanácsteremen kívül az egyház levéltára, boltok és pincze. — De mivel a szintén 720 éves aggtemplom épülete roskadásnak indult, s a középkori alaku torony hasadozott falai haladéktalan igazítást kívánnak: 1846-tól kezdve 10 egymásután következő évre aláírási ívet bocsátott ki az egyházi igazgatóság, melyen minden anya- és leányegyház tagja szabad ajánlatkóp kötelezi magát évenkénti adakozására. Nemkülönbén megkoreste a helvét hitvallásu magyarországi 4 egyházkerületeket is, szintén e szent célra gyűjtendő kegyes adományok végett, — s az ezen utakon összegyűjtendő pénzösszeg, az ósrégi egyház-épületnek — új, de mégis góthizlésű templommal föleserélés alapjául szolgál.

A losonczy helvét hitvallásnak lelkeszi hivatala a XVI. század közepén állott fel, s a legelső ref. pap Losonczon Kóródi Márton volt *).

Nógrádmegyében a helv. hitvallásuaknak volt eleitől fogva legfőbb virágzó iskolájuk Losonczon. A XVI. század közepén már gymnasium volt, de a mely a templommal együtt a tűz martalékává lön, és nem elébb, mint a XVII. század elején, a város helyreállítására által régi fényének romaiból ismét fölemeltetvön, újra gymnasiummá lett, — a mint ezt a városnak azon időbeli jegyző könyvei mutatják; s bár ezen század eleje a tudományoknak nem igen kedvező volt, mindazáltal annak hetedik tizedében Tolvaj Menyői Ferencz igazgatása alatt a helv. hitvallásuak nevezetes iskolái közé számíttatott, s azóta időről időre növekedett. A XVIII. században, jelesül 1762-ben épült könyvtári csinos terme, nagyréti Darvas József és Csoma Zsigmond buzgó pártfogásuk által, — s ugyanezen évben kezdődik könyvtári jegyzőkönyve, Kármán József iskolaigazgatóságában. Az emeleten lévő tanteremek 1768-dik évben épültek, ugyancsak nagyréti Darvas József felügyelő, Lázár István gondnok és Somogyi Gábor városi bíró idejében, mint ezt az ezen alkalomra készült idővers (ehronostichon) is tanusítja. — Egyébiránt a felsőbb tudományokat hallgató ifjak törvény-aláírási legregibb jegyzőkönyve 1844-ik évben kezdődik, az előbbiek szintén elégték. — Az egész XVIII. században a hittani és bölcsészeti tanokat két felsőbb nyilvános rendszerinti oktató adta elő; a szónoklat, költészeti, nyelvészeti és elemi osztályokban tanított öt alsóbb rendű oktató. — A XIX-dik században, jelesül 1832-ben állítatott fel a ter-

*) Készségkívül érdeklendi az olvasót, hogy a losonczy ref. község mostani lelkesze, a jelen értekezés szerzője, Tóth Mihály, ki elődei után már mint 30-ik tölti be e díszes helyet. Szerk.

mészettanszék, s ekkor hivatott a 3-dik felsőbb oktató; 1834-ben pedig a jogoktató szék alapítattott, s ekkor lett az eddig gymnasium név alatt ismeretes iskola virágzó lyceummá, mely különösen a hazai törvények tanulására a felsőbb megyékbeli idegen ajku ifjúságot Losoncra édesgetvén, ezek minden évben nagy számmal magyarosodnak meg, s így ezen tanoda a protestantismus és nemzetiség valódi veteményes kertje, s az egyháznak, melynek pártfogói, hívei alapították nagyrészből tanszékeit, szemfénye és dicsősége. — Jelenleg tehát a felsőbb, u. m. hittani, jogi és bölcsészeti tudományokat négy nyilvános rendszerinti tanár, az alsóbb osztálybeli tanokat pedig négy oktató tanítja. A felsőbb tudományokat hallgatók száma rendszerint 100—120; az alsóbb osztályokbeli tanulók száma pedig 130—150. — Az anyaegyház és lyceum pénztárából tartatik fen egy tápintézet, melyben ötven szegény tanuló között osztatik fel 400 ezüst forint. Ezenkívül fenáll egy egyházi szegények intézete, melyben évenként 15 szegény tanuló ruházattal, könyvekkel és tanpénzzel látatik el. — Még e felett vannak iskolai díjpénzek alapítványi is, jelesül Gyürky-alapítvány 100 ft v. cz. két ifjura; Szilassy-alapítvány három ifjura 60 ft; Ambrus-alapítvány két ifjura 50 ft; Laszly alapítvány egy ifjura 50 ft; Szabó-alapítvány egy morva vagy cseh ifjura 12 ft; Bodacz-alapítvány egy ifjura 6 ft; Prónay-alapítvány egy ifjura 6 ft.

Igen csinos és jól rendezett könyvtára 4100 kötetből áll, mely tömeg egyes tudománybarátok s pártfogók bőkezűségéből évenkénti önkényes adományok által növekedik, mint szintén a tanárok által illető szakjaikra kijelölt s az egyház pénztárából meghozatni rendelt becses könyvekkel is. Ezenkívül van ásvány-, tojás- és pénzgyűjteménye, s az utóbbi éveken át igen szépen gyarapodott természettani museuma, e végre évenként az egyház pénztárából 100 vftnyi öszveg rendeltetvén.

Azon javak és haszonvételek, miknek a losonci helv. hitv. egyház és kebelbeli lyceum mind e mai napig gyakorlata- és birtokában van, a templom és lyceum épületein kívül a papi és oktatói lakok, veteményes kertekkel, a kántorlak egyszersmind leányiskola, — belső háztelkek, melyektől évi censust fizetnek. Van az egyháznak egy malma, melyből a jövedelemnek csak harmadrészét huzza; a losonci erdő makktermésének hasznában is részesül; van 130 hold szántóföldje és rétje. — A várostól, mint a reform. egyház pártfogójától a lelkészek és tanítók részére évenként járó tiszteletdíjak, fizetések, deputatumok. Birnak az egyház, lyceum, s házi szegények töképezzel, mik részint az említett javak jövedelméből, haszonvételekből tétettek össze, részint pedig némely buzgó jóltévők által alapítottak; jelesül: az eklézsiáé 38, 371, az iskoláé 26, 650, a szegényeké 5475 v. forint; ezenkívül az újabb időbeli ezüstben számított töképezzel az egyházé 753 ft 30 kr, az iskoláé 100 ft.

A római katolikusok egyháza és iskolája a rozsnjai püspökség névtára szerint igen régi eredetű. Losonci Lambert sz. László király hugótól való nádor, apáturságot állított itt fel. De ezen régi egyház 1590-ben egészen a reformáta vallást vette be. Tulajdonkép tehát a jelen rom. katolika egyház kezdete csak 1755-re esik. Ezen évi nov. 12-én hozatott be Losoncra kir. parancs mellett a reformáció után, legelső plebánus Pernyészi József. A parancs tartalma ily forma volt: Primás Csáky

Miklós felírást terjesztett ő felsége elébe a plebánus szükséges volta iránt. Ezt a felség helybehagyta, s akarta is, hogy bevezetessék; de a kir. parancs saját szavai szerint, csak a katolikus lelkek gondviselése végett, a nemkatolikusok mindazonáltal valóságukon szabad gyakorlatában, melylyel ezelőtt bírtak, megmaradván. Később néhai g. Balassa Pál losonczi külső és belső telkeit a r. katolika egyháznak ajándékozta, s ezen épült a paplak és iskola 1792-ben; a templom pedig épült a piacz közepén. — A losonczi r. katolika egyház híveinek száma, az 1815-ki összeírás szerint, 2262.

A losonczi r. kath. iskola, ugynevezett nemzeti iskola. Első osztályának oktatója, tanít hittant, magyar és német betűzést, foglalat, írást, számvetést. — A tanulók száma 58.

Második osztály tanítója tanít hittant, ő és új szövetségi történetet, egyházi történetet, Magyarország történetét, Magyarország leírását, mezőgazdasági tant, levelezést, számvetés 4 köznemeit, magyar, német olvasást, írást. — A tanulók száma 18.

Harmadik osztály tanítója tanít hittant, ő és új szövetségi történetet, egyházi történetet, Magyarhon történetét, gazdasági tant, levelezést, magyar és deák nyelvtant, számvetést, magyar, deák s német olvasást, írást. A tanulók száma 34. Összesen a három osztályban 110.

A losonczi ágostai hitv. evang. anyaegyház mindjárt II. József császár által adott türelmi parancs kihirdetése után kezdett mint anyaegyház létezni; azelőtt mint leányegyház a tamási anyaegyházhoz tartozott. Templomát 1783-ban kezdette építeni, s 1784-ben végzé be. Tornya építését csak 1803-ban kezdette meg. Leányegyháza van 24, s ezekben és az anyaegyházban a lelkek száma 2300.

Az istentisztelet három nyelven, u. m. tót, magyar és német nyelven tartatik. A hívek legnagyobb részben tótok lévén, de a kik az utóbbi időkben már mind értenek egyszersmind magyarul is, csak minden harmadik vasárnap tartatik magyarul egyházi beszéd, németül pedig minden negyedik vasárnap. És ezen rendtartás még volt superintendens Hamaljár Márton tanácsára hozott be 1805-ben.

Szófűzési iskolája 1825-ben vette kezdetét; 1827-ben esperességi tanodának neveztetett ki. Új iskolai épülete az utolsó nyolcz év alatt épült. Természeti helyzeténél fogva ez is arra látszik hivatva lenni, hogy a felső szláv és alsó magyar vidéket összekapcsolván, a vidékbeli tótajku szüléknek alkalmat nyújtson, hogy gyermekeiket a nemzeti nyelv megtanulására vezethessék. Innen van; hogy a kevés évtized előtt keletkezett iskolát a helybeli ev. egyház bőkezűleg pártolá és pártolja, s már eddig is nem csak két októnak kényelmes lakást, de tanhelyekül tágas, világos és egészséges három terem is építetett.

Fi- és leány-tanuló gyermekek száma összesen 300. Az iskolának nincs saját könyvtára, hanem az esperességi könyvtárt használja csekély fizetés mellett. Növénygyűjteménye a losonczi virányra nézve teljes, magában foglalván némely más növényeket is. Ásványgyűjteménye szinte igen szép, de még rendezve nincs. A tápintézet

ezidén (1847-ben) nyitattott meg először. Benyiczki család kezelése alatt áll egy díj-pénz-alapítvány, melyben jelenleg egy tanuló részesül.

A losonczi kisdédóvó intézet megnyitott 1844-ik év február 4-kén, ünnepélyesen, a casino teremében, hol az ügy megismertetése s ajánlása végett egy-egy kis értekezést olvastak fel: az elnök, az óvó, és mindhárom külön vallásu lelkész. A kisdedek fölvetetési, vagy beiratási első napja volt az említett hó 15-ke, melyen 20 gyermek iratott be; ezt követő napon 8, azután 5, — s így tovább, úgy hogy az 1844-dik év végével 252 gyermek volt az anyakönyvbe beírva. 1844—5-dik évben beirt gyermekek száma 199. 1844, 45, 46-ban 250. 1844, 45, 46 és 47 kezdetén 268, és így az intézet kezdetétől 1847-ig beiratott gyermekek száma összesen 268.

Feljár jelenleg az intézetbe számszerint 125 gyermek, köztük fiu 62, leány 63.

Valláskülönbőség szerint: Helvét hitv. ev. 35. Ág. hitv. ev. 52. R. kath. 25. Izraelita 13. Összesen 125.

A jobbmódu szülék az intézetbe járó kisdedeikért kötelesek az egyesület pénztárába havonként 15 v. krt fizetni, azon megjegyzéssel, hogy ha valamely szüle egyszerűs mind egyesületi részvényes tag is, akkor a 15 váltó krajczárnak csak felét tartozik fizetni.

Az intézet létrejöttével két egyén foglalkozott a kisdédóvással; egy kisdédóvó férfi és egy dajka nőszemély. Később a gyermekek szaporodása és az óvó betegeskedése miatt szükségeltetett még egy óvó-segéd is. — Az óvó fizetése 800 v. forint fa és lakás volt *).

III.

LOSONCZ STATISZTIKAI LEÍRÁSA.

Azon jogok és szabadságok, melyeket Losonc város községe köznévvvel egyenesen a koronától vett, s melyekben mint a történeti leírásban idézett és több más törvények szerint megerősített, s miknek gyakorlatában minden veszcly és viszontagságok közt is eleitől fogva megmaradt, a következők. Köznévvvel szerzett és maig köznévvvel birt jogok, minden kisebb királyi jogok, u. m. koresmáltatási, husvágási jog, országos és heti vásárok, melyek ujadomány alakjában I. Leopold^{us} király s 3-ik Károly által megerősítvék; továbbá ser- és pálinkafőzés joga, határbeli haszonvételek, mint malmok, erdők. — Köznévvvel szerzett s egyes polgárokra kiterjesztett szabadságok, mint szabad adásvevés, mely szerint a polgár háztelkét egészen vagy részenként, földjét és réjtét mint tulajdonát szabadon adja veszi; úgy nyervén bármely ház-

*) Érdekes tudni, hogy ez intézetben a legelső óvó Karády Ignác, Kossuth gyermekeinek mostani nevelője volt.

telek vagy föld s rét adása vevése magára örökös czimet, ha az a város tanácsa előtt bevallatik. — A polgár belső és külső telkeinek birtokából ki nem mozdíthatatik. — A háztelektől járó határozott pénzbeli fizetésen kívül, földesurnak mivel som tartozik; földjei- és rétjeitől földesurnak nem adózik, nem szolgál. — A földesurnak járó telekpénzt feljebb emelve fizetni nem tartozik. — Első folyamodási uton csak a város tanácsa s tisztjei bírósága alá tartozik. — Szabad tisztválasztási joggal bir, mi 1794-ben a kül- és beltanácsra ruháztatott, de az újabb időkben ismét minden polgárra kiterjesztették.

Losonc város eleitől fogva 24 tagból álló tanács által igazgattatott. Régi időkben 2 bíró, 1 jegyző, 3 consul és 1 hadnagy tették a tisztikart, a korcsmák, mézszárszék, sörház és vásárok jövedelmei szedésére különös tisztek lévén rendelve; 1717-ik évben a második bírói és 3 consuli hivatalok megszüntetvén, a tisztikart egy főbíró, egy jegyző, egy kisbíró, kire az adószedés és katonatartás dolga bízott, és egy hadnagy tették, kiknek segélyére 3 választott polgár rendeltetett. 1780-dik évben felállítattott a pénztárnoki hivatal, s a város minden jövedelmének és gazdaságának kezelése, mi azelőtt a főbíró tisztjéhez tartozott, a pénztárnokra bízott, 1787-ik évben a 3 választott polgár hivatala megszüntetett, — 1797-ik évben a pénztári állapotról és gazdaságra ügyelés, mint szintén a tisztválasztás végett felállítattott a választott község, vagy külső tanács, melynek száma 40-re határozott, de aztán 60-ra emeltetett. — 1807-ben hozták be a rendőrigazgatói hivatal, mely később az 1817-ben felállított kapitányi hivatalra ruháztatott át. — 1821-ben a gazdaság folytatása a pénztárnoki hivataltól elválasztatván, rendeltetett a gazdahivatal, melyre a város gazdasága és mezei rend bízott. — 1823-ban az árvagyám-hivatal is jobban elrendezve, fizetéses hivattalá tétetett. Végre 1838-ban a népszólói hivatal, s a község-jegyzői hivatal állítattott fel. Mely szerint a város kormányzása jelenleg (t. i. 1847-ben) a következő hivatalok által vitetik: A szónokkal 60 személyből álló kültanács, jegyzővel; 24 tagból álló beltanács; főbíró; főjegyző; aljegyző; ügyész; pénztárnok; kisbíró vagy adószedő; kapitány; árvák atyja; gazda; főhadnagy; két vásárbíró.

Újabb időben a földesurak látván, mi csekélységből áll itt uri joguk, ezt, a város kis részét kivéve, a városi községnek illendő pénzbeli váltságért örökmegváltás és szabadítás czíme alatt átadták. Ugyanazért a földesuri telekpénz most már a polgárok által a város közpénztárába fiztetetik. statutum által meg lévén állapítva, hogy a telekpénz tőkájének a város pénztárába lefizetése által, kiki fölszabadíthatja magát a telekpénz-fizetéstől, a mit tetszés szerint cselekedtek is már némely polgárok.

Losonc gazdasági és pénztári állapotját tekintve, jelen 1847-dik évben ily karban áll: Birtokában vannak a főlebb elősorolt kisebb királyi jogok, két vendégfogadó s négy korcsma épületei, fürdőház az erdőben, szállószobákkal és vendéglővel, három mézszárszék épületei, sör- és pálinkaház, egy gyógyszerház épülete, két malom a Tugár vizén; 2000 holdat tevő erdő; az 1844-ki tagosztály szerint 138 holdat hasított ki a város köztérnek, u. m. belső teleknek és vásártérnek, 220 holdat pedig haszonbérbe adott; 95 kaszás rét; a fájánfalvi pusztán egy darab rét zálogban 3200 v. ftokban;

fekvő birtok Lónyabányán, melyet mint Haller-jogot 3500 ezüst fton szerzett meg. Pénzbeli értékben van kamatozó tőkéje 30,308 v. fiban, ezeknek hátralévő kamatai 14,999 ft, eladott borok ára 7000, eladásra kitett ház becsára 7000, künlévő elegyes tartozások 7600, — összesen 66,907 ft. Ellenben a város adósságai, melyek a szerzeményekbe és nagyobb szerű középületekbe ruháztattak, tesznek mindössze 138,723 v. fton. — A város közpénztára jövedelme tesz összesen 29,032 v. fton. Bizonytalan jövedelmet adnak a makkbér, polgárság díja, magszakadás. A város közpénztárának kiadásai, mikből legtöbb fordítatik a tisztviselők, a reform. papok és tanítók, s a városi cselédség fizetésére, tesznek összesen 12571 v. fton.

Losonc műveltebb közönsége fölhivatást érezve magában, haladni szellemi fejlődés s csinosult társalgás által s egyszersmind a kisvárosi életet annyira rongáló osztályokra szakadás lassankénti megszüntetése végett néhány vállalkozók összeálltak, s aláírási ívet köröztetvén, felszólítottak mindenkit, kitől csak némi műveltség igényelhető vala. — Igy létesült 1833-ban a losonczy casino. Legelső, kinek agyában ennek terve megvillant, Fatovich István, Nógrádban egykor sok szép közhasznú intézet lelkes alkotója. A terv kivívója pedig Horváth Ferencz volt, városi főjegyző, egész Losonc szabadalmas állapotának újrateremtője. Tagjai eleinte a casinonak csak harminczan voltak; évi járandóság eleinte 30 forint, később 25, majd 20 — végre legujabban 12 ft 30 kr. vez. — 1835-ben a nemesi és polgári rend közt kitört surlódások következtében, alakult egy másik, ugynevezett polgári kis casino is, csupán polgárokból, kik a másik ellenére a magukét számos tagokból állóvá tudták növelni; de a szabadossággá fajult szabadság semmi jelentékenyebb tag által nem korlátoztatván, a társulat két év mulva széteszlott. — 1838-ban a két casino újra alakult, a nemesi szinte mint polgári osztályból. — A legujabb igazgató Farkas Károly törekvései oda irányoztattak, hogy a társulat anyagi mint szellemi állást vívjon ki. — Ugyanez évben kezdődött a rendes jegyzőkönyv; pénztárnoki, ügyvédi, titoknoki, könyvtárnoki hivatalok állítottak fel; a számadások, rendes számadási könyv vitele mellett, pontosan kezeltettek; kiadások s jövedelmek mind bejegyeztettek, s az évenként decemberben tartatott közgyűlésnek a casino mind activ, mind passiv állása bemutatott. Igy történt, hogy a casino magát új butorzattal láthatta el, több lapokat és folyóiratokat hozathatott, s fődözve lévén később a költségekből eredt adósságok, tiszta jövedelmet is mutathatott be az igazgatóság a közgyűlésnek, eleinte egy pár száz, később egy pár ezer forintig; növelték e jövedelmet a casino által minden farsangon adatni szokott fényes tánczvigalmak is.

1842-ben újra hat évre kötelezék magukat a casino tagjai 5 pftnyi járandóság mellett. Új alapszabályok hozattak; rendes választmányi igazgatóság állítottott fel; elnökül Jankovich Antal kir. tanácsnok választottott, ki a kised. könyvtárt több darabokkal szaporítá. A losonczy olvasó s műkedvelő külön társulat is beszállítá kölcsönöző könyvtárát a casinoba; ez által a szellemi művelődés újabb pályáját nyitá meg, nem csak a casino tagjai, de a városi s vidéki olvasni szerető közönség irányában is. A jövedelem ezen forrásai s később szállási hasznobére, melyhez több épületek, bol-

tok, rétek, földek is tartoztak, mint a casino által újra bérbeadtak, növelték a casino anyagi jólétét, most már hat tágas szobából állván a szállás.

Jövedelme 1846-ban: Pénztári maradvány a költségek lehozása után 2620 ft 14 kr. vcz. Kün lévő követelés 1376 ft 37 kr. Épületbe fektetett 2000. Szálláspénzmaradék 237. Öszves activ állás 6213 ft 51 kr vcz.

1847-ben sz. György napkor kitelvén a hat év, melyre a tagok magukat kötelezték volt, már megkezdett az új aláírási ív 5 pftnyi évenkénti járandóság mellett, kötelező alakban, akár tiz, akár tetszés szerint hat évre. Legujabban a casino a kisedővó intézettel kezert fogva, vásároltak meg a piaczi nagy vendégfogadó mellett egy telket, melyre még ez évben szándék, egy igen kor- és czélszerű terv szerint, közös épületet tétetni. Mivel pedig a kisedővó intézetnek a város telket ígért volt, most ennek fejében ezer pftot és százezer téglát adand a közös épületre. Egyszersmind kezesek jótállása mellett kölcsönöz tizenkét-ezer pengő forintot, ebből ugyan tizezer váltó forintot öt száztóli kamat mellett a kisedővó intézetnek, húszezer vftot pedig hat száztóli kamat mellett a casinonak. Találkoztak is már kezesek, kik magukat a várostól veendő 12,000 ezüst forintnyi kölcsönért leendő jótállásra aláírták, kikötvén maguknak, hogy 15 év leforgása alatt, mig t. i. ez öszveg visszafizettetik, részletenként a városnak, addig a casino jövedelmeiből semmi kiadás ne történhessék az ő világos beegyezésük nélkül.

Rendes casinói tagok 1847-re 140, foglalkozók 22. Legujabban több polgárok lettek tagokká. Casinói elnök, gróf de la Motte Antal. Igazgató Farkas Károly.

A takarékpénztár kitüzött céljának elérhetése végett jól fontolóra véve Losoncz városának s vidékének helyzetét s pénzügyi állását, tőkét 400 részvényben állapította meg, minden egy-egy részvényt 50 jó értékű három huszasos ezüst forintban, melyből alakulásakor a részvény értékének csak fele, és így csak tizezer ezüst forint fiztetett be, másik fele pedig, vagyis tizezezer ezüst forint, a részvényesek ingatlan vagyonaiba fektetettvén, a társulat kezelésére bizandó öszvegnek biztosításaul szolgál.

A készpénzben befizetett pénzőszveg felmondhatlan mindaddig, mig az intézet létezni fog, és ezen tőkepénznek kamatai s egyéb járulékai — lehúzza csupán a kezelési költségeket — mindaddig egy tartalék-pénztárnak növelésére fordittatnak, míg ezen ekkép növelendő tartalék-pénztár az eredetiben kített 10,000 ftoknak felére, vagyis 5000 ezüst forintra nem szaporodik; mely megtörténvén, a társulat azontúli jövedelmei, lehúzáván abból a társulat tartalék-pénztárának évenkénti nagyobbítására, azontúl is a közgyűlés által meghatározandó pénzőszveget, évenként pontosan a részvények számához képest osztalékképen ki fognak adatni. — A részvények árának másik s be nem fizetett fele, a választmány javallatára, a közgyűlés jóváhagyása mellett, a társulat munkálódási körének kiterjedése esetében szinto lefizetendő leend.

A takarékpénztár elen állása következő:

1) Alaptőke 400 részvény után	10,000 ft.
2) Betételi összeg 5 kamatra	12,072 „
3) „ „ 4 „	13,160 „
	<hr/>
	Összesen 25,232 ft.
Kikölcsönzések a közpénztárból	12,991 „
„ „ tartalékpénztárból	11,535 „
Kifizetett betételek	7,223 ft 47 kr.
Van a pénztárban	7,389 ft p. p.

Losonczy b ő r g y á r. Hogy a honi kereskedésnek világszerte nevezetes ága, a b ő r k e r e s k e d é s g y a r a p í t t a s s é k, a nemzeti ipar, jólét előmozdítassék; továbbá, hogy a mesterségekhez szükséges pénzhiány miatt munka nélkül lévő becsületes varga- s tímár- mesterek a gyárban foglalkozhassanak: Losoncz városában 1846-ban b ő r g y á r- alapító társulat alakult. A társaság alaptőkéje 200 részvényből áll, egy-egy részvény száz ezüst forintba számítva. A gyár épülete 1846-ban épült fel, s eddigelé 7593 ezüst forintba került. Czimét, alapszabályait a váltótörvénytörvényeknél bejelenté s bejegyeztette. — A társulat gyűléseit Losonczon, évenként kétszer, május és decemberi országos vásárok második napján tartja. Választ tagjai közül 3 évre elnököt s alelnököt. Választ szintén maga köréből gyárigazgatót s egyszersmind pénztárnokot, kinek feleletterhe alatt tiszte, a gyár épületei-, műszerei- s eszközeinek rendbetartása, a gyárhoz s gyártáshoz szükséges eszközök s anyagok bevétele, a kikészített bőrök s egyebek eladása, a munkálatra való felügyelés, a műmester számadásainak hónaponként részletes és az év utólján egészben a közgyűlés által kijelölendő választmányynyal megvizsgálása.

Másik főszemély a gyárnok, vagy műmester, ki az igazgatóval egyetértve, teljes szabadsággal rendelkezik, úgy, a mint a társaság lehető legnagyobb haszna kívánja; az átvett vagyonokról, szerekéről, eszközökről, melyeket számbavétel mellett vett át az igazgatóságtól, rendes és hiteles naplókönyvet vezetni, azokról az igazgatónak hónaponként tudósítást tenni és felelni tartozik. Ezenkívül köteles még egy jegyzőkönyvet vezetni, melybe az átvett nyersbőrök, azoknak vételi áruk, munkába vétel ideje, kikészítés és eladás napja pontosan és tisztán bejegyeztetik. — Az igazgatónak 500 forint, a gyárnoknak, a gyár felállításától kezdve, tisztességes lakás és 500 forint ezüst pénzben, vagy ehhez mért deputatium, ezenfelül pedig a gyár alaptőkéjének 6 száztóli kamatja, épület és edények romlására évenként lehúzni kellett pénzösszeg, és az évi költségek lerovása után felmaradt tiszta haszonból az igazgató 100-tól tizedet, a gyárnok pedig 5 ftot kap, úgy mindazáltal, hogy az igazgatónak 6 évig a meghatározott 500 forint fizetése s a tiszta haszonból ajánlott jutalmazása csak 1000 ezüst forintig rughat, a gyárosé szinte addig terjedhet. Hat éven túl pedig a gyár állásáig az igazgató fizetése 2000 ezüst forintig, a gyárosé pedig 1500-ig és nem tovább terjedhet, és így az ezenfelül lévő tiszta haszon a társulaté marad, 100 forinton alul lévő tiszta haszonból semmi jutalmazás nincs.

A közgyűlés által felosztatni rendelt tiszta haszonból minden évben 100-ból 15 forint, az előre nem látható szükségésekre, tartalékpénzül kivéttetik. Az ezeken felül maradt tiszta haszon, a részvények számához képest, decemberi losonczi vásárkor tartatni szokott közgyűlés alkalmával osztatik ki. — A társulat tiz évre alakult; mindaddig mégis fenn fog állni, míg a részvényesek kétharmada az eloszlásba be nem egyezik.

A gyártás 1847-ki pesti martiusi vásár után kezdetett meg.

Mi Losonczon a mezei gazdálkodás körüli i p a r t illeti, mióta 1844-ben a tagosztály megtörtént, minden földbirtokos földje javításán törekszik. Folytonos trágyázás s évenkénti háromszori szántás az, mi a losonczi vadvizes természetű földet termékenynyé teheti. Jelenleg tehát minden gazda, jövődjében készíti földét, apróbb s nagyobb tanyákat építenek, az elbokrosodott vagy árkosodott réteket tisztogatják, s nem alaptalan azon remény, hogy ha a szorgalom, melylyel a tagosztály óta megkezdett a földmivelés, tovább is folytatatni fog, az egész határ néhány év alatt egy művelt kertté alakuland át.

Mi a mesterségeket illeti: Losonc lakosai jobbadán mesteremberek lévén, általában itélve, eléggé szorgalmasak, s különösen a lakatosok, asztalosok, tímárok, szabók s kályhakészítők közt találkoznak, kik a velök dolgoztató közönség igényeit ki-elégítik.

Mi, végre, a kereskedést illeti: az egész Nógrád, sőt mondhatni, felső Magyarország egyik legfontosb gabna-piacza s kereskedő helye Losonc. Ide járnak le a zólyomiak, liptóiak, turócziak gabonáért, s az itteni heti vásárokon — csütörtökön tartják — esztendőnként 100,000 mérő kél el, — mely összeghez azonban a hevesmegyeiek, Pásztó és Gyöngyös tájékáról több ezer pos. mérővel járulnak. — Feszkezőket, u. m. a zsindelet, deszkát, gerendát, sajtárt, szitát, lapátot, valamint cserépedényt s főzeléket — magok az éjszakai tótok hordják le, nemcsak az országos vásárookra, de heti vásárookra is, mi ezen utóbbiakat egész éven át folytonosan élénkíti, s az építésre szükséges anyagokat Losoncznak és vidékének bő mértékben, és sokszor igen jutányos áron nyújtja. — A gyapju, majusi (7-én) és szeptemberi (14-én) országos vásárokon évről évre növekedő mennyiségben kél el, — közelebb tiz, tizenkétezer mázsára tehetni, — mely összeg még tetemesben fogna növekedni, ha a majusi vásár legalább tiz nappal hátrább tétetnék; mivel így a gyapju-nyírés és mosásra több kedvező idő jutna a gazdának, mely most sokszor — kivált a felsőbb-nógrádi hidegebb égalj alatt — nem mindig elegendő arra, hogy a gyapju a gazda és kereskedő igényeinek megfelelőleg állittassék elő. A majusi gyapjuvásár rendszeren a pesti következő vásár gyapju-keletére szabályozó mérlegül szokott vétetni. — Másik nevezetes országos vására Losoncznak a szentkereszt (sept. 14-én); a többi három, u. m. február 14-ki, július 2-ki és december 10-ki csak igen középszerű s leginkább marha- és

sertésvásár tekintetében nevezetes. A baromvásár esik az itt számmal kitett napokon, a kirakodó pedig a rákövetkező napokon. A naptárakban föltétetni szokott october 18-ki vásár nem tartatik meg.

Itt épen a kereskedésről lévén szó, nem lesz fölösleges azt is megemlítenünk, hogy Losoncra vivő országutak a bányavárosok, Rimaszombat, Gyöngyös és Pest felől mind elég jók, s mint mesterséges, csinált kőutak, évről évre kijavittatnak. Magának Losoncznak piacza s főbb utcái, az utolsó évtized alatt terbeléti bazalt kővel rakattak ki, s a házak eleje járdákkal láttatott el, — a holdvilágtalan éjeken, szinte az utóbbi évek óta, jókarban tartott lámpák által történik a város világítása, mely ugyan még csak kezdet, de reményt nyújt, hogy a városi erélyes előljáróság több-több módot talál e részben is az előhaladásra. — A posta-állomás a szomszéd Gácsról szintén az utóbbi években Losoncra tétetett át, mely körülmény ismét Losonc szellemi közlekedésének s kereskedelmi szorgalmának egyik hatályos emeltyűje.

Losonc városra leírásában tudományos szempontból alig van feltűnőbb nevezetesség, mint az ismert publicista és természetbuvár, **K u b i n y i F e r e n c z** régiségek-, ércz-, ásvány-kövületek-, őcsontok- s tengeri csigákból álló nagyszerű és sok cze-
reket érő ritka gyűjteménye.

Régiségek gyűjteményéből említésre méltók: I. Ferencz francia király kardja; Zsigmond császár idejéből hegyes török; régi magyar kardok; Napoleon-féle *sable d' honneur*; damaszki kard; japponiai egész fegyverzet; több rendbeli magyar vasingek; Füleken talált vasföveg, melynek felső része ezüst; régi magyar zománcozott övek; török handzsárok; régi csótárok; XIV-ik századból régi magyar paszmántok; régi butorok, jelesül egy Bosznjakféle magyar láda a XVI-dik századból; nagy rococo-szekrény 1639-ik évből; Lorándfy Zsuzsánna szekrénye; a késmárki váról került Tökölyféle szék, aranyozott bőrből; Rákócziféle órák, egyik a munkácsi váról; hetruriai edények; kis-terenői (Nógrádban) Hársas nevű hegyben ásott bronz-régiségek; mindenféle apróbb edények, aranyboglárok, sodronyok és bronz-fegyverek, igen szép patinával bevonva, — mely régiségek a rómaiak itteni telepedésök ideje előttiék.

Ércz-, ásvány-gyűjtemény. Ebben legkitűnőbbek az ugynevezett kabinet-példányok, u. m. tellur, vasérczek, jegezetek. E gyűjtemény nemcsak a két magyarhonban találtató, de az egész Európában előforduló érczekből áll. Nevezetes ez még a fényesített ásványokról is, melyek a Migazzi bibornokféle gyűjteményéből szerezettek meg. Szintén itt kiemelendők még a gyűrűk és ékszerekhez használható fényesített s nagymennyiségű drágakövek is.

Az ásványgyűjteményben találtató ásványok részint a magyar hazában fekvő heglánczok, hegyesoportozatok és az ezekben előforduló képletek, részint pedig, a honnan gyűjtettek, a magyar honi megyék szerint felállítvák. Legteljesebb a

Nógrádmegyében találtató ásványok gyűjteménye. Legjelesebbek pedig e gyűjteményben a hegyaljai fél opálok, Bors megyében hliniki vagy is Zipsar-völgyben előforduló malomkő, porphirok és trachytek, származási átmenetök szerint.

Kövéletek gyűjteménye. Fa- és csiga-kövéletek. A fa-kövéletek közül legnevezetesebb a tarnóczi hegyből kiásott 22 ölnyi fakövéletből elhozott 6 ölnyi darab, mely a magyarországi természetvizsgálók és orvosok pesti másod nagy gyűlésén, Kubinyi Ferencz indítványára, e kövéletekről értekezése alkalmával a Humboldt óriási kövéletének neveztetett. A kövült csigák közül jelesbek, melyek a nógrádi és honti dara-mész-kő, és az árva- s zólyommezei jura-képletekből kerültek. A kövéletek sorában különösen kiemelendő a még eddig fel nem fődözött s Hont megyében, magyarádi határban talált kövült gomba-tapló. Említésre méltók a tarnóczi falevelnyomatok is.

Ós-csontok gyűjteménye. A tiszából kiásott elophas primogenius alakpezája zápfogakkal; lábszára; belény- és rhinoceros-koponyák; szintén ilyen nevezetesek a honti sámsonházi-rimóczi határookban talált elefant zápfogak; a hermaneczi ugynevezett tufnai barlangból kiásott ursus speleus-koponyák és csontok.

Mindezen érc-, ásvány-kövélet és ós-csontok gyűjteményei több ezerre menő példányokból állanak, tudományos rendbe szedve, név- és számjegyzékkel ellátva, s két tágas teremtet eltöltő üvegszekrényekben felállítva. Innen küldetnek Kubinyi Ferencz által Zipser Endre tanárnak Beszterczére, több mint 20 év óta, mind azon magyar- és erdélyhoni érc és ásvány-gyűjtemények, melyek Zipser tanár neve alatt az egész külföldi tudós világba szerteküldetve, annak kabinetjeit ugyszólván elárasztották. — Innen küldettek szintén számos évek óta Kubinyi Ferencz által több ízben ritka érc- és ásvány-gyűjtemények, a hazai protestans főtanodáknak, a magyar akademiának, nemzeti muzeumnak és ipartanodának.

Tengeri csigák gyűjteménye. Ez áll mintegy 600 darabból, melyek között igen szép kabinet példányok szemlélhetők. Legjelesbek a bengaliai csigák.

Ezek után legyen szabad még itt Losoncra nézve néhány befejező észrevételt tennem. Losoncznak jövője van, ha tanácsa rendeztetni fog, — és ez, úgy látszik, sokáig nem késhezik, miután a városok rendezése hihetőleg a jövő országgyűlés egyik tárgya leendő, s a törvényhozás megkésztíti az utat a községi rendszernek szabadalmas városainkban meghonosítására is. — Losonc tanácsrendezési terve fel is van már felső helyre terjesztve s időközben a mostani városi hatóság is választmányt nevezett ki: mint lehessen hivatalnokai fizetését rendszeresen javítani. Ez igen is kívánatos, kivált rendőri tekintetben, — mert, hol a jogok különbsége oly szembeszökő, mint épen e városban, ott a társas élet két legfőbb nemtője, rend és szabadság, karöltve nem járhatnak.

Losoncznak jövődjé van, ha a helvét hitvallásuk lyceuma, az ágost. hitv.

esperességi iskolájával össze fog kapcsoltatni. Ez üdvös célra vezető terv még 1840-ben kidolgoztatott, s a helvét hitv. egyháztanácstól az ágostai hitv. esperességnek megküldetett, oly szellemben, hogy mindenik fél alapítványai külön kezeltesse, az ágostai hitvallásuak még két oktató-széket alapítsanak, és akkor az igazgatásban egyenlően osztozzanak. Tudományok rendszere, fegyelem s tanmódszer, egyetértőleg dolgoztassanak ki. — Azonban az ágostai hitv. esperesség mindeddig a tervre azon oknál fogva nem válaszolt, mivel a két tanszék felállítására szükséges összeg még nincs aláírva. E két protestans iskolának mielőbbi összekapcsolása azért szükséges, mivel a helv. hitv. lyceum alapítványokban ugyan gazdag, de az egyház elszigetelt helyzeténél fogva a tanulók száma nincs illő arányban a felsőbb és alsóbb oktatók szép számával; midőn más részről az ágost. hitv. esper. iskola szinte helyzeténél fogva tanítványokkal bővülkedik, de felsőbb tanszékek alapítására jelenleg elégtelen.

Losonc legközelebb teendői közé tartozik, egy közkórház fölállítására, annyival inkább, hogy a mostani piszok és nyomorfészeknek már is tízezer forintot meghaladó tőkepenze van, — s az előjáróság erélyessége, felbuzdítva mindenkit a szenvedő emberiség fölségelésére, oly tőkét gördíthetne össze, melyből rendezett ágyakkal és rendszer orvossal ellátott kórházat építhetne.

Losonc teendői közé tartozik végre, egy testgyakorló intézet létesítése. Miután a kiképzett testgyakorló Oepinger beadta még 1846 elején a helv. hitv. egyháztanácsnak ily intézet felállítási tervét, az egyháztanács pedig a várost hívta fel annak pártolására: szabad remélnünk, hogy az egyoldalú növelés kiegészítésére e szép vállalat mielőbb életbe lép.

Losonc vidékére vonatkozólag, miután ez inkább gyárvidék, s a kereskedelmi forgalom Pest, Rosnyó, és bányavárosok közt szakadatlanul élénk, sőt a nagy népeségnél fogva évről évre gyarapodik: mi sem volna oly kívánatos s oly kamatozó vállalat, mint Losonc és vidékének, az Ipoly mentében, fiók-vasut-vonallal összeköttetése a középpontival. Úgy látszik, hogy ez üdvös eszme is mindinkább népszerű lesz, s azon hazafiai forró ohajtással zárjuk be e szerény értekezést, vajha ez eszme most, midőn a honi ipar felvirágoztatására fordult az országos figyelem, felső Magyarország e népes, művelt és iparüző részén is mielőbb vivja ki sikerdús diadalát.

LOSONCZ,

AZ 1849-IKI HADJÁRATBAN TÖRTÉNT FELDULATÁSA UTÁN.

Mint pusztult el Losonc az 1849-iki hadjárat aug. 7--10. napjaiban: a Phönix első kötetében lehetőséggel van előadva. Most a történeti leírást itt mellőzve s fentartva későbbidőre, Losoncznak feldulatás utáni jelen legújabb állapotát s viszonyait leginkább statisztikai szempontból fogva fel, érintem meg, mintegy ellentétéül az előrebocsátott 1847. leírásnak, mely Losoncot virágzó állapotában tüntette föl. Mennyire mehet körülbelül Losoncban a hadi pusztítás által okozott károk értéke? Ily nemű-kérdés megoldása, nem lehet hogy ne érdekelje a közönséget, mely az inségre jutottak tettelegesen fölségelésében eddigelő oly általános meleg és munkás részvétellel nyilatkozott. A lakosság hitelesített beadványa szerint, szakértő becslés után, egy millio hétszáz harmincz ezer ötszáz hetvenkilencz forint és harminczöt krajczár pengő pénzben — a feldulatás által okozott károk értéke, ide nem számítva az elharácsolt arany és ezüst ingóságokat, melyek legalsó számításal ötszázezer pengő forintra ragnak. Had és tűz pusztításait tetézte a magyar bankjegyek elvesztésével bekövetkezett tetemes kár is. Ugyanis az a mit a város és közigazgatás 1849-ki october 3-kán B. Gyarmaton magyar bankjegyekben hiteles nyugtatvány szerint beadtak, hatvannyolcz ezer kilenczvenhét forint $29\frac{1}{2}$ krajczár pengő pénzben.

A tűzvészély előtt egész városban volt 376 ház, elégett 344, megmaradt harminczkettő többnyire mélyebb eső helyeken s nagy kertek között fekvő apróbb épületek. Földig leégett faépületek száma 140, kívülről mint belülről felgyújtott s leégett kőépületek 204, mely nagy szám mutatja, hogy a város több mint fele része szilárd épületekből s ezek között számos emeletes házakból állott.

Egészben elkészült ház szükséges mellék-épületekkel, mai napig sincs egy is, belülről felszerelve s a legszükségesebb butorzattal ellátva minél kevesebb számmal. Középületet illetőleg, a város elvesztett 15 haszonhajtó épületet, a r. kath. egyház hármát, a reform. egyház nyolczat, az evang. egyház ötöt, a börgyár egyet, a casinoegylet kettőt, az összes polgárság háromszáz tizenötöt.

Ily nagyszerűs ennyiféle károsodás, s egyszerre történt veszteség után: önként merül fel azon másik kérdés: hogyan és mikép segített magán a város és egyes lakosai? A lakosság — közvetlen a tűz után — minden élelem, ruhane-műek, hajlék és házi szerektől — a szó teljes értelmében — megfosztatva: vidékről jött emberbaráti segélyzésekből tengette magát. Az utcza még mindkét oldalról égett. Itt füstölő gerendák, amott tűzbe borult lépcsők, amott az ablakokon kitérő lángok, amott ismét halmoz tűzes üszkők s hamu alatt lappangó parázsok között találkoztak egymással a lakosok. Éléskamrák egészen kiürítve, pinczékben a hordók beverve, üvegek összetörve, butorzatok vagy épen elhamvasztva, vagy végig és összehasogatva, ágyneműekből pehely és tollu utczán és udvarokon elszórva, fehérruha és vászon a kivagdalt ládákából, szekrényekből elhordva, — sok helyen az udvarokon és kertekben elásott ezüst és arany ingóságok is kiásva s elharácsolva. A közfogadók lerombolva, a kutak beégve, beomolva, sem egy falat kenyér, sem egy ital viz, sem egy darab ruha, sem annyi hajlék, hol a fél-meztelen fél-rongyos, és egészben szennyes lakosság — egész nap a romok közt sirva keresgélve — estvére eltörődötten lehajthassa fejét. Szakadozó tűzfalak, kidőledező házak, összeomlott kerítések között és alatt járni életveszély nélkül sokáig nem lehetett, — a honnan placz és utcza közepén költöttek el az egymásra rémitő külsejük miatt alig ismerő benmaradt és kívülről beszivárgó lakosok azon első ételeket és italokat, melyeket a legközelebb fekvő helységekből néhány emberbarátok beküldöttek. Ha szélvész jött vagy zápor omlott, vagy országos esőzés bekövetkezett — mi ez időszakban igen sűrűn történt — éjjel mint nappal borzasztó volt hallani a leégett falak és kémények omladozásait, — mit többnyire a sok és szakadatlan eső okozott; míg más részről az építkezés kezdetét fölöttébb nehezíté. Esős napokban boltozott kapuk- vagy pinczék-, vagy földzetlen csorgó szobákban vonták meg magukat a lakosok, a mikor az éjszakákat sokszor állva, sokszor ülve szunyókálva huzták ki.

Legnagyobb részvét, s leggyorsabb segély mutatkozott ily rendkívüli szükség és inség első perczeiben a szomszéd Rimaszombat és Szécsény városokban s a körülfekvő némely helységekből. Eleinte a napról napra küldözött élelmi szerek a jelen volt városi lakosságból alakult bizottmány felügyelete alatt osztattak ki. Augusztus 10-ikétől kezdve, ez és a következő szeptember hónap vala a legnehezebb időszak. Ez első két hónap alatt vitt segélyzési napló szerint érkezett 245 kila búza, 10 font gyer-tya, 15 font dohány, 1662 forint és 2 krajczár magyar bankjegyekben, 63½ juh, 1258 darab egész kenyér, 408 font szalonna, 1609 font só, 51 rőf vászonnemű, 95% kila (pozsonyi mérő) ázalék különbféle nemű, 24 kila krumplic, 41 véka liszt, 115 font tőrő. Az itt elősorolt élelmi cikkek pótolák a legelső és legnagyobb szükségét.

Később a segélyadakozások növekedésével a városi közgyűlés — élelmezéstő-ke gyarapítását tartva szemelött, s más részről az ingyen kiosztás további folytatásából származható eredményeket ohajtván kikerülni: elhatározta, hogy az élelmezések ne épen ingyen, hanem igen mérsékelt olcsó áron adassanak el, s a bejött pénzből ismét új élelmi szerek vásároltassanak, hogy így az élelmezés olcsósága folyvást fentar-tathassék.

A közsegélyzések kezelésére két bizottmány alakított, beevő és kiadó. Mind kettőnek vidékről fölkért ölnöke volt. A tagok vegyesen valának kinevezve Losonc és Losonc - Tugár városok lakóiból. Városi előljáróság sem bevételek - sem kiadásokba személyesen nem folyt be. Mindezeket végzésileg kiküldött bizottmányi tagok teljesíték. Azonban az élelmi szerek eladásából bevett jövedelem sikeres azért nem volt, mert magyar bankjegyekben lévén, annak értéke csakhamar elveszett.

Szintén ez időben, october elején megszűntek a magánsegélyzések, mind pénzben, mind élelemben. Az elpusztult lakosság ekkor egészen magára hagyatott. Az élelem drágasága, a szálláshiány, a mesterséghez szükséges szerek és eszközök nem léte azon szomorú időt következtették be, midőn a nyár végén beszivárgott lakosok ismét szelodezni kezdettek, s mint vándor madarak télire szállást és élelmet keresendők, máshova kényszerültek költözni. A tűz előtt 3500-at haladó lakosság, — tűz után az első két hónapban összeirt, s élelmezett családfők száma, ide érve a tugáriakat is, csak 434 családfőre ment. October havában kezdődött kivándorlás után 1850-iki febr. 6-kán történt losonczi népegyetemes összeírás szerint 710 lélekre ment az összes lakosság száma, ide nem érve a cselédeket.

Mínthogy a városnak kormányi engedelemre volt további segélyezés vógett szüksége, hogy azon gyanú alól, melylyel terhelve volt, magát kitisztítsa, maga folyamodott felsőbb helyről küldendő, s teendő vizsgálatért. A bizottmány 1849-ik év november havában megérkezett, és működött 1850 aprilis haváig. A vizsgálat bevégeztével folyamodott a város a magas kormányhoz segély-kéregetés megengedéseért, s a kéregetőknek önkebléből kiküldhetőseért; kárpótlásért, törlesztéssel összekötött építkezési kölcsönért, a város által kiszolgáltatót katonai requisitók megtérítéseért. — A város kebléből kiküldendő egyének általi segély-kéregetés helyett, a segélypénzeknek kormány hivatalnokai által leendő beszédése és elküldése engedtetett meg. Kárpótlás akkorra halasztatott, midőn az összes országos kárpótlásra, a kárpótlási alap ki fog találatni és jelöltetni. — A segély-gyűjtés akkori besztercebányai kerületi főispán, Andreanszky Sándor urnak 1850. jul. 4-iki Magyar Hirlapban megjelent fölhívása szerint megkezetett. A mint az első közadakozási segély beküldetett, a városi tanács a segély-pénzek kezelésére azonnal rendszabályokat hozott; jelesül a begyüldendő pénzek átvételére a polgármesteri hivatal ruháztatott föl, köteles lévén a polgármester az adakozási összegekről a tanácsot, a beküldő erodeti levelek előmutatása mellett, időszakonként tudósítani. A bejött és bejövendő pénzösszegek a losonczi takarékpénztárba tétettek és tétetnek le, oly föltétel alatt, hogy azok losonczi arany és ezüst ingó zálogokra kölcsönözteszenek ki, s a kamatok a tőkéhez csatoltassanak. A kiosztás közakarattal elhalasztatott mindaddig, míg a segélytőke jelentékeny összegre nem növend, részint azért, hogy az időszakonként bejövő csekélyebb summák kiosztásával a kárpótlási aránytalanság szembetünőbb lévén, az ingerültség ne növeltessek; részint, miután az összes kárpótlás ki nem nyeretett, ez jelölteték ki valódi kárpótlásalapul, mely alap nem állhatand elő, ha apró részletekben osztatik ki. Ily kárpótlásra van pedig leginkább a leégett háztulajdono-

soknak szükségök, ha nem épen építési tőke megnyerése végett is, de legalább az építkezésre kölcsön fölvetett tőke törlesztése vagy ennek kamatai lefizetésére.

Mind e mellett azonban a már befolyt segélyösszegekből, s az érezhető nyomor és inség rögtön enyhítésére, szembetűnő összeg osztatott ki több ízben leginkább a város elszegényedett özvegyei, árvái, és elaggott lakosai között. Az eddigelő befolyt segélyösszegek, a kifogyhatlan buzgalmu lelkes adakozók megnyugtató végett, időről időre hirtapilag is közzé tétettek. — Az eddigi év majus végeig befolyt közadakozási segély tesz 11,142 forint 6 kr. pengő p. A Losonczi Phönix 1-ső és 2-ik kötete jövedelméből Vahot Imre négy ezer pengő forintot alapítványozott, de mely összeg az emlékkönyv szerkesztője által Losonc közintézeteinek gyámolítására jelöltetvén ki, egyesek közt ki nem osztható. — Kiosztatott pedig részletekben 1,387 forint p. p. és így e három pont alatti segélyezést együttvéve, tesz az eddigi összes adomány 19,529 forint 6 kr p. p., mely összegnek majdnem negyedrésztét maga a Losonczi Phönix eddigi jövedelme teszi. A segély-összegek kiosztására nézve eleve elhatároztatott, hogy benne a város részt nem fog venni, hanem a bekövetkező kiosztás végett legkevésbé sem érdeklett vidéki tagokból álló bizottsmány kiküldetéséért lesz folyamodandó.

Ily körülmények közt, miután a város minden jövedelmi forrásait kimerítve találta: lehet elgondolni, mi nehéz feladat volt magán segítenie. Legfőbb jövedelemforrásai közé tartoztak a regálék és malom. Ugy de minden vendéglője, korcsnái és malma is leégtek. Legelső érdek és gond volt tehát ezeknek kijavitása és jövedelmeik biztosítása. Tüzelőtű, s megmentett pénzértéke a városnak magyar bankjegyekben volt, de ezeknek értéke a tűz után csakhamar elveszvé, többé a város nem használható, s így kénytelen vala kölcsönhöz folyamodni. Szerencsére a legfenyegetőbb jóslatok, s gyanúsítások daczára is lelkes emberbarátokra talált a város, kik bizva hitelében, bizva jövődjében, kölcsöneikkel fölsegíték. E kölcsönöknél nyereszkesedés nem volt érezhető. — A kölcsön utján e szerint biztosított jövedelmi források szerencsésen megindulván, ily módon rendes jövedelmei egy részének birtokába jöve a város. Egyes lakosok szintén kölcsön utján segítettek magukon, de a magán-kölcsönök sokkal drágábbak valának a város kölcsöneinél. Fölépítkezés és családi belrendezkedés, mesterség, és földmívelési felszerelés ezért megy oly nehezen. Mind e mellett a város, fekvő birtokainak eladására nincs kényszerítve, s így teljes azon reményünk, hogy az ősi magyar lakosság továbbá is fenmarad a városban.

Nem lehet ugyan tagadnunk, miként a hadjárat-okozta elpusztuláson kívül, mely miatt sok régi lakos oda hagyá a várost, több birtokos családok máshol birt fekvőjavaikba vándoroltak ki; — sokat tett különösen a tősgyökeres lakosság megfogyására a sűrű halálozás is, melyet tűz előtt az epemirigy, tűz után a családi vesztegek-ből származott bánat idézett volt elő, épen a népesebb házak megritkulásával. Sokak halálát siettették az aug. 7—10 napjaiban kiállott szenvedések, — mások életét szerfölött rövidíték az élelem-, öltözet és lakhiány, különösen az őszi hosszas esőzés idején nedves pinczékbe vonulás, födetlen házak s beázott szobákban hálás s tartózkodás. Kik az itt érintett okoknál fogva 1849-ben multak ki a világból, azoknak száma kö-

rülbelől háromszázra tehető. A kivándorlott családok száma, kik a külsőleg nem nagy népségű s terjedelmű várost, szellemileg oly nagyhatásúvá, oly élénk és vidám társalgásúvá tevék, többre megy ötvennél. Az eddig ezek helyén megtelepedtek többnyire mind magyarok, részint kereskedők, részint mesteremberek; de a népesedésre sokat tett az izraelita családoknak bizonyos föltétel alatt engedett bejövetele is, kik a tűz előtt a városba lakni be nem jöhettek. Mind e mellett is azonban még a múlt év július havában történt népösszeírás sem üt meg a régi lakosság fele részét is, nem ménvén többre az összeírt lakosok száma 1707 léleknél — ide nem érte a különben nagy számú idegen munkásokat, cselédeket, és tanulókat. Ugyanezen összeírás alkalmával tett nemzetiség szerinti megkülönböztetés után, találatott született magyar 1494; tót 71, német 13; cigány 82 — nagyobb részben zónészek; — zsidó 47. — Hitvallás szerint tett különöbztetés után r. katolicus 524, ágostai hitvallású evang. 789; — reformatus 337; görög-nemegyesült 1; Mózes vallású 56. — Állapot szerinti megkülönböztetés után férfi nemű 819; nőnemű 888; e között özvegyférfi 42, özvegy-nő 140, a többiek házások, hajadonok, és gyermekek.

A népösszeírás alkalmával házösszeírás is törtévéen egyszersmind, azon kérdésre, hogy mennyire mehet a már ujra épült nyilvános és magánépületek száma? csak igen leverő feleletet adhatni. Általában az építkezésre nézve megjegyzendő, hogy az mindenütt csak félig meddig megy; gyökeres és egész építkezés nincs módjában senkinek. Félig fölépült s lakhatóvá tett épület tesz összesen 123-at, romokban hever 114, egészen üres 140. Ezek között nyilvános fölépített van hat, u. m. a kath. templom, egy vendéglő, egy sörház, a megyei katonai kórház, a csendőrség laktanyája, és a bőrgyár. Az iskolák és többi templomok részint félben, részint még romokban hevernek.

A tűz előtt, a piacz és utcák kövel kirakattak, s járdák készítették, éjjeli kivilágítás kezdődött; most ez utóbbi egészen elmaradt, s az elkopott kövezet kijavitására hiányzik a szükséges költség. Tűz után ugynevezett szépítési bizottmány alakult, piacz-tágítás, utca-szabályozás itt ott megkezdetett. A tanács, a piacz közepén volt nagy vendégfogadót, piacztágítás tekintetéből, elhányatni rendelte; most egy tágas négyszög piacz van keletkezében, mely tágasság- és szépségre nézve még többet nyere ndne, ha miután a nagyobb áldozat megtörtént, ehhez ama kisebb áldozat is járuland, hogy a helyreállittatni megkezdett s régi goth-alakban megújuló ref. templom fölépültével annak kilátását piacz—mint Gácsföldről akadályozó apró és disztelen romépületek, önzetlen és egyértelműleg elhányattatnak. Az elhányt nagy fogadó helyett is mind bel mind külkényelemre nagyobb fogadó épül, csakhogy az e körüli munka lassan haladhat, mivel a város mindedig nagyobb szerű s olcsóbb kölcsönhöz nem juthatott. Ez akadályozá a tervben volt, de ki nem vitt utca-szabályozást is.

E pénzérő-hiány meglátszik a város egyes lakosai mostani ipartüzletén, kereskedésén s foglalkozásán is. Két osztálya lévén jelenleg a lakosságnak: hivatali osztály, ipartüző és kereskedői osztály, — nem lehet ugyan tagadni, hogy a műipar ágai között vannak oly kézi mesterségek, melyeket a mostani építkezés mintegy felszűlni

látszik, de általán véve a mesterséghez megkivántató anyag- és műszerek újbóli kiállítására, a legények táplálása és napibérlése, a napszám drágasága, a kölcsönhöz nehezen jutás, igen kevés műiparosnak enged boldogulást. Gyári foglalkozás részint pang, részint csak indulóban van. Kereskedés ágai: építkezési faanyagok, gabnanemlék, gyapjú és szokott bolti árucikkek, szembetünőleg csekély pénzforgalmat eszközölhetnek, mivel az élet első szükségai nem engedik nagyobb tőkének kereskedésbe fektethetőségét.

Hát a nagy számú közintézetek, melyek a tűz előtt oly szép virágzásnak indultak, melyek Losonc közszellemének maradandó tanúi, emlékei, melyek oly szép jövővel biztatának, minő állapotban vannak jelenleg? Általában az eddigi közintézetek, tűz után újból életbe léptettek. Azonban jövő fenttarthatóságuk s fölvirágzásuk a mostaninál nagyobb pénzerőt igényel, s bár mindegyik körül részvét és buzgóság mutatkozik, évek mulnak el, míg a sok kiadással küzdő lakosság, a legfőbb mértékben károsodott város, az általuk pártfogott közintézeteknek kellő gyámolítást nyújthatnak. Legelső helyen említendők a három egyház három külön fokozatú iskolái. A r. katolika egyház temploma és iskolája leggyorsabban és legnagyobb részben fölépült: mivel azonkívül, hogy a három egyház között tűzokozta vesztesége a legkisebb volt, leggyorsabb és leghathatóbb segélyezést nyert, a mostani egri érsek nagylelkűsége- és bőkezűségéből. — A két protestans egyház temploma és iskolája fölépíthetéseire saját kipurított hívei képtelenek, elégtelenek. Ugyanezért folyamodott mindkettő saját hitfelei kimeríthetetlen buzgóságához. A folyamodást mindkét részről ohajtott siker, a felebaráti részvét és munkás szeretet legszebb gyümölcsei koronázták. Az evangélikus egyház bár rögtön és egyszerre fogott templom- és iskola-építéshez, temploma rövid időn készen lesz, iskolája talán nem annyira az iskolai szükséghez, mint a hivatalnokok egyfödél alá helyezése végett emeletre építve, ha bár később is, de buzgó kitartás és adakozás mellett fölépülend. — A reform. egyház a város után leginkább károsodott. 720 éves aggtemploma tornyával együtt boltozatlan lévén, négy harangja és egész diszteljes belsőszervezetével az irtózatot tüzláng martalékává lön. Lyceumának két utcára szolgáló emeletes épülete, ebből mintegy ötezer kötetre menő csinos könyvtár, természettani műterem és egyéb gyűjtemények raktára porrá és hamuvá lett. Hat hivatalnok külön udvaru épülete, levéltára és tanácsstereme leégett, úgy hogy az egyház középületei, elzsákmányolt arany és ezüst szent edényeiben vallott összes kára s ezen kár helyrehozása, szakértők hiteles becslése szerint, százezer pengő forintot felülhalad. Ily nagy romlás után a legelső szükség volt a templombátyában szerencsére be nem égett tanácskozó teremtet rögtön befödetni, hogy az isteni tisztelet ideiglenes helyétől szolgálhasson az; befödetni a levéltárat, hol az egyház irományai nagyrészen megmaradtak; befödetni az iskolát, hol a tanulási idő még azon évi november kezdetével beállott, s fölépíttetni a két paplakot, mint az egyház legjobb karban maradt épületeit, s mint az egyiket azonnal jögedelmezőt. Ez első építkezési költség fődözésére kölcsönhöz folyamodott, mit azonnal nyert is hívei buzgalmából, Templom és iskolaépíthetés végett saját hitsorsosihoz folyamodott, s most midőn az év tavaszán a

kegyes adományok beküldözése szépen megindult, megindítá egyszersmind és egyszerre a templom- és iskolaépítést is. Meennyire menend az összes közadakozási segély, mely a hitrokon egyházakból foly be, annak idejében hirlapilag közzé fog tétetni. Még a tűz előtt készülvén már az egyház, roskadozott tomloma és iskolája építéséhez, még ekkor fölmerült azon eszme, hogy mint egykor a pesti vakok intézetét, ugy e szent és jótékony czélt is ezüst sorsjáték rendezésével kellene megközelíteni. Most a tűz után az egyháznak bizonyos régi adósság a tartozó örökösök által lefizettetvén: elhatározta tíz ezer forinton ezüstöt vásárolni, alapjául egy jótékony czélu sorsjátéknak, azon esetre, ha folyamodása következtében, legfelsőbb helyről engedelmet nyerend. Folyamodványát siker követé. Hála s tisztelettel fogadta a szerencsétlen egyház a birodalmi kormányának tudomány és vallás iránt tanusított kegyes gondoskodását, midőn a pénzügyminiszterium egyetértőleg a belügyminiszteriummal, f. évi január 5-éről kelt leiratában a hadjárat által elpusztult helv. hitval. losonci egyház és lyceum fölsegélésére ezüst sorsjáték fogantatba vételét megengedte. Mit fog e szerencse-játék az egyháznak tisztán jövedelmezni, annak idejében hirlapilag szintén nyilvánosságnak át fog adatni. A játéktervet, mely a nográdmegyei cs. k. kormánybiztosi hivatal utján minden megyébe megküldetett, e rövid vázlat köre közleni nem engedi.

Azonban van mégis itt egy érdekes pont, mit pár szóval, mint legujabb fölfedezést, szükség megemlíteni. Folyó évi majus 3-ikán a reform. templom belterülete közepén, az alapfalat ásók régi sírboltra találtak, mely sajátlag téglából kirakott félkörű boltozat, hossza két öl, szélessége öt lábnyi. Egyik vége egészen üres, másik végében több koponyák s emberi csontok s elhamvadt tetemek közt, több órai keresgélés után, e következő régi arany- s ezüst ékszerek födöttettek fel: öt darab aranygyűrű különféle drágakövekkel, harminczhárom kisebb nagyobb köves arany-boglárok, nyolcz darab gömbölyű arany-nyakék, négyrendbeli vastagabb s vékonyabb aranyláncz, öt darab aranyozott ezüst öv, egy ezüst félhold, két darab kis arany-csat, huszonhárom üveg gömb, nyolczvankét darab arany gyöngy, nyolcz darab ezüst-csillag, egy darab széles aranycipke, hét darab kis ezüst-karika és két övhöz tartozó láncszem, 313 ezüst koporsószeg. — Május 8-án az alapzat körül ásók ismét a templom belterületén, a kriptá és alapfal közt, egy négyszögű sírkövet fedeztek föl, melynek szélein régi góth betűs körirat áll, közepe pedig csupasz és durva faragásunak látszik, az egész sátorosi kőbányából való terméskő. Fölemeltetvén, alatta 150 darab ezüst magyar apró pénz találatott, tégladarabok s emberi tetemek között, bevonva zöld penészszel és összeragadozva. — „Uladislaus és Ludovicus rex Ungariae 1521. és 1526. körirattal, s az ország-czimerrel egyik oldalon, másikon pedig „patrona Ungariae“ a boldogságos szűz képével.“ Gyanítani lehet, hogy a 14-ik század elején bizonyos Füleki várkapitány holtteste temettetett ide. Ezeket az egyház a járásbíró által nyomban összeiratván, hitelesített névjegyzék mellett a cs. k. kincstár elnökének hivatalosan följelenté. Remélni lehet, miként ezen becses régiségeket a cs. kir. kincstár az illetők által meghatározandó becsáron a magyar nemzeti muzeumnak fogja átengedni.

A ref. főiskola szellemi életét jelenleg, az elemi iskolákon kívül, két gymn. és két acad. tanár tartja fen, fölosztva tanítván öten a be nem töltött tanszékek tanait is, jövőre tőle kitelhető alapítványi értékéhez képest nyolcz osztályu gymnasiummá szándékozván azt átalakítani az igazgatóság. Tanítványok száma ez évben nyolczvanon felül, hitvallás különbség nélkül, s a jövő iskolai év kezdetére már hat tanterem elkészül.

Az iskolák után nyomban megemlítendő a kisdedővó intézet, mely újra a város pártfogása alatt áll. — És ámbár az első alapító-részvény-társulat megszűnt; azonban új részvény-aláírás nyitott meg, s lehet reményleni, hogy miután a kisdedővó buzgó kitartása, százon felül gyűjti egybe naponta a kisded sereget, fel fog üdülni ez intézet is veszteségeiből.

Másik ily közérdekű, de szintén ily lassan lábadozó intézet a takarékpénztár. Tűz előtt ez, a városban tapasztalt nagy pénzforgalom miatt a legszebb betételnek örvendett. 1846-iki év május 10-ikétől, mint alakulása napjától, 1849-iki aug. 1-ső napjáig megforgatott ezen, csak tizenkét ezer ezüst forinton alapult pénztár, összesen százhusz ezer kilencszáz tiz forintot és 30 kr p. p. A hadi pusztítás által szenvedett kára tesz összesen 8,516 forint 43 kr p. p. Noha a lakosság vagyoni kimerültsége miatt a takarékpénztári betételek nem annyira sürűek, hogy a felmondott régibb betételeket is földözhetné, sem az általa kiadott kölcsönöket bevenni nem lehetne azért, mivel azok urbériséget veszetteknekél vannak, de ha az újból alakítandó igazgatóság megtartja az alapszabályokat, az intézet fennmaradása bizton remélhető.

F. évi május 8-ikán felsőbb engedelem mellett tartott takarékpénztári közgyűlésben a vagyonállás: 47,123 for. 10 kr p. p. a teher állás 38,862 for. 59 kr-ban volt kimutatva. A teherállás levonatván a vagyon állásból: marad az intézetnek tiszta vagyona összesen 8,260 for. 11 kr p. p., mely szerint jelenleg egy részvény értéke tesz 20 for. 39. kr p. p.

A vagyonállás és részvény értékének e kimutatása után, — melynek csökkenésére csupán az 1849. augusztusi nagy pusztulás hatott — kérdés alá tétetett az intézetnek jövőre leendő fentartása, mi azonban a jelenvolt részvényes tagok többsége által elhatározottat. Az intézet fentartása- s biztosítására nézve czélszerű határozatok hozatván, az alapszabályok újból átvizsgáltattak s módosítottak, s új tisztviselőség választott. És ha ez utóbbi az alapszabályok szigorú megtartásában kizár minden önkényt, annyira, hogy azoktól sem jobbra sem balra nem távozik el: akkor igen is visszatér a megcsökkennt bizodalom, önkényt fölvirul ismét az erkölcsi biztosíték, — s az intézet egyedül és csupán e föltétel alatt heverheti ki a mult botlásait, ha nem egyszerre is, de bölcs vezérlés és lelkiismeretes kezelés mellett lassankint új meg új gyarapodásnak s erősbödött hitelnek foghat örvendeni.

A losonczi börgyár az 1849-ki szerencsétlen pusztulás után, daczára a 32 ezer ezüst forint károsodásnak, melyet épület-fölszerelés, nyers és kikészített cikkek elégeése által szenvedett, az 1850. évi majusi közgyűlés határozata következtében újból életbe léptetett, s a részvényekre való felülfizetésekből bejövendő összeg, for-

galmi tőkélül jelöltetett ki. 182 alapító-részvények közül csak 130% részvényre fizetett felül. Az ekként bejött pénzből, mely gyártási költségekre volt szánuva, oly és annyi passiv tőkét kellett haladéktalanul kifizetni, hogy általa a forgalmi tőke azon mennyiségre apadt le, melylyel a gyártást sikerrel folytatni nem lehetett. Ennek meg tudása után, mi az elkészített gyári mérlegből derült ki, mely szerint egy részvény jelenleg megér 85 frt 50%₁₀ kr p. p., elhatározottat ezelőtt egy hónappal a gyártás felfüggesztése majus 7-ig.

Ekkor felsőbb engedelem mellett tartott gyári közgyűlésben: a gyári mérleg feloldása s az 1849-iki év sept. 1-ső napjától vett gyárigazgatói tudósítás előterjesztése után, a közgyűlésen, némely részvényes tagok elvesztve a gyár jövődjé iránti reményöket, a gyár megtartását vagy megszüntetését kérdés alá bocsátották. Azonban a többség tagjai, bár a tüztöli forgalom a kívánt eredményeket nem mutatta is föl, de minthogy a gyár helyi és vidéki viszonyai az új gyártási üzletre, épen a multban tapasztalt hatásukat gyakorolhatják majd, a gyár jövődjébe vetett reményöket megingatni nem engedék, az annyira érdekes fekvésü s szép jövőjü gyár forgalmi pénzeinek kölcsön utján kiállítását elhatározzák, mely kölcsön fejében részvényes tag Nagy Miklós ur a közgyűlés előtt, a szükséglett 6000 ezüst forintot f. év majus 8-kától számítandó egy-negyed év alatt kölcsön feladni megígérte, oly föltétel alatt, hogy a visszafizetés tíz év mulva, s csak oly részletekben történjék, a mint a kölcsön föl fog vétetni. — E nyíltan megígért kölcsönt a gyűlés rögtön elfogadta s általa a gyár jövőjét biztosította. — Ekként biztosítva lévén a gyári üzlet, választmány küldetett ki, mely dolgozza ki a jövő gyár igazgatási és kezelési szabályokat; csinálja meg azon tervet, mely szerint kamatozólag be lehessen s mi hamarabb fektetni a kölcsön-összeget, hogy az eredmény nélkül ne heverjen, — továbbá hirdessen csődöt a műmesteri állomás betöltésére, s mind ezekből kimerítő tudósítását adja elő a f. év aug. 21-kén Losonczon megtartandó börgyári közgyűlésnek, melyben mind az igazgató, mind a műmester megválasztatik. — Az annyira minden elemek által megtámadt, kipusztított, leégott, 32 ezer ezüst forint kárt szenvedett gyári vállalat, hamvaiból ekként föltámasztatott, és szép szerencséjére városunk a nemzeti gyár-ipar előmozdításában ujból s tényezőleg léphetett föl.

A casinói egyesület két emeletes nagy épületét, a várostól kölcsönzött pénz visszafizetése fejében általad a városnak, oly föltétellel azonban, hogy ha azt idővel a város fölépíti, az első emeleten illő díjért szállást ad a casinói egyletnek.

A városi kórház alapja, mintegy 11 ezer forint, oly helyekre adatott ki kamatra, honnan most nehezen behajtható, s itt a szenvedő emberiség tekintetéből nagyobb tisztaság és rend ohajtható.

Kubinyi Ferencz nagybecsü gyűjteménye — fájdalom — legnagyobb részt kizsákmányoltatott, vagy elpusztított.

Végül jó a losonczyi könyvtár megemlézése, mely tűz után keletkezett intézet. Szomszéd birtokos Kubinyi Ágoston, Ferencz testvére, a nemzeti muzeum igazgatója lelkes fölhívása következtében, ő egyszersmind jó példával menvén elől, több ember- és tudománybarát bőkezű adakozásából gyűlt össze idáig majdnem 5000 kötetre menő könyvgyűjtemény, szekrényekre adott pénzbeli készlettel együtt. Mivel e könyvtár minden hitfelekezeti különbség nélkül ajándékozott, úgy tekintetik, mint az összes városi közönség tulajdona, s a város pártfogása alá helyezve idoiglenesen a városháznál állíttatott föl, míg e czélnak épen megfelelő hely található. A könyvek két osztályban rendezvék, szépirodalmi és szorosan tudományos osztályban, s az első osztálybellek bizonyos szabályok mellett az olvasó közönség számára kiadathatók. Olvasó muzeum is van e könyvtár mellé tervezve, a külföld mintájára, mely terv felsőbb helyre is fölterjesztetett.

Még egy szót a város mostani hatóságáról. Az 184 $\frac{1}{2}$ -ki törvényhozás után a városi tanács csakhamar rendeztetvén — ez utóbbi állapot mind ez ideig fentartatott, azon kivétellel, hogy az új törvénykezési szerkezet következtében, a városnak eddig volt ítélési joga megszűnvén, mint máshol úgy itt is a járásbirósághoz tétetett által.

Befejezőleg, a midőn egyfelől tartozó köszönetet szavazunk a közigazgatásnak a kormányi pártfogás azon két nemecért, melylyel eddig a sokat szenvedett város sebeit behegeszteni segíté, minők: a közadakozási segélynyújtás országszerte történt megnyitása és a ref. egyház és iskola javára engedményezett ezüst sorsjáték foganatbavétele,—úgy másfelől szabad legyen ohajtanunk és remélnünk, miszerint a m. kormány az alig üdülő város mindenükből kipusztult lakosain fekvő közterheket, habár kis időre is, nagylelkűen könnyíteni fogja, s ezáltal Losoncz szerencsétlen lakóinak hathatós eszköz nyujtand arra nézve, hogy lassanként kivergődve a véginség és nyomor életőlő hinárjából, némi jobblétre juthassanak, s tartozó kötelességeiket teljesíteni képesek lehessenek.

TÓTH MIHÁLY.

ALFÖLDI KÉPEK.

1850.

I.

Három hosszú éve, a mikor láttalak
 Árnyéktalan puszták, lágyan rengő tavak
 Szabad szép vidéke!
 Csak a képzelődés rajzolgatta képed
 Muló vonásokkal, lelkemnek elébe!

Erdős, halmos helyen van az én lakásom;
 Hanem hisz a sorsot én azért is áldom!
 Mert a kinek nem ad,
 Nehány barázdát s egy viskót sem kegyelme:
 Jó annak, ha bárhol meghúzhatja magát.

Sok érdek köt engem a halmos vidékhez,
 Tőle megválásom búval menne véghez;
 S lakom tán a síríg:
 Mégis, mint a fenyő a homokos pusztán,
 Lelkem nem szokik meg e tájon, csak sínik.

Hajló bokor-ágon madarak szólnak,
 Lombok árnyékában a csacsogó patak
 Bújkálva veszít utat;
 Még is szebb az, ha a rónák s tavak felett
 Átvonuló daru egyet-egyét krú-gat!

Habzó fűbe fokszem ; — a bércz gyöngyvirága
 Illatos ajkával hajlik az orczára ;
 S a hüs berki árnyon :
 Álmamban a sások liljomát szaggatom . . .
 S a fehérló tavak tükrén csónakázom.

II.

Három nagy év után itt vagyok , itt vagyok . . . !
 Vígán legel szemem és lelkem rajtatok
 Régi ismerősök !
 Édes emlékezet , — mint méz a virágból , —
 Lesz azon órákból melyeket itt töltök.

Régi ismerősim : a nyílt szabad róna ;
 És a zúgó nádas , mintha erdő volna ;
 A tavak és lápok
 Hol sárga liljomok , fehér nimfák nyílnak ,
 S a vadmadár fürdik , sír , kerepel , hápog.

A szél is az , eme láthatlan szilaj mén ,
 A térség abroncsán a mely vágatva mén ;
 S felporzik utána
 Hosszú vonatban a halvány meleg homok ,
 Melyet futtában a légbé rugdos lába.

Itt legelő gulyák és karsú karámok ,
 Miket a délibáb derékon átvágott ;
 Ott , nem messze tőlök :
 A héja árnyékát tűző komondorok ,
 A nyargaló csikós — mind jó ismerősök !

Ez a bokor-liljom ! mintha csak az volna ,
 Mely három év előtt ! Folyvást nyit azóta
 Karsú szép virága ?
 Ah nem ! az elhervadt ; ráósmerni mégis ,
 Mint édes anyjáról az ifjú leányra.

Bejárom a rónát, a tavak vidékét;
 S mintha én is harmat- és mézporral élnék:
 Hiven sorra nézem
 A mező virágit, szorgalmas méh gyanánt;
 S otthon érzem magam a kedves vidéken.

III.

De ködlik lelkemen még is titkos bánat,
 Melyből majd fekete nehéz felleg támad:
 S elborúl előttem,
 A szép vidék, mint egy fátyolos hölgy arcza,
 S utána elborúl kedélyem sötéten.

Hej ezelőtt! mint a virágot a lepkék,
 Képzetelem tarka szárnyakkal ellepték
 A ragyogó képek;
 Keresnem kellett a bánatos borongást
 A fényhez, enyhítő, jóleső setétnek.

Sárga hinárvirág volt akkor bánatom,
 Mely felül hintázik, s alig áll a habon.
 S a pillanat búja
 Hajszál gyökerével fogódzott szívemre,
 És nem szakadt belé, hogy kihajtszon újra.

Most a bánat keblem mélyében örvényzik,
 Nyugalmát olúzi, s felrázza fenéig.
 A táj elsötétül....
 Hasztalan keresek egy mosolygó képet,
 Az éjszín árnyakhoz felderítő fényül.

A nyugvó nap máskor rózsaszín világa,
 Mintha vért hintene a sik láthatárra;
 A megmerült csónak,
 A sás eltört kardja, s széthúllott buzogány,
 Lelkemhez fájdalmas hasonlatban szólnak.

Elhagynak a régi nyájas gondolatok,
 Hánykódó elmében bús képet forगतok ;
 S mint a néma bálvány,
 A melynek keblében nincs élet s verő szív,
 Mozdulatlan állok a puszták határán.

És míg így merengek a bús gondolatban :
 Mellette a pásztor jó estét mond halkán,
 Hisz a nap leszállá
 Jó földimnek arczán bús felleg vonúl át, —
 Bánat, vagy fekete hajfűrtének árnya . . ?

IV.

Este van, — a tárgyak képe lassan lassan
 Eltorzúl, elvész a késő alkonyatban.
 A zszibongó élet,
 Mint távozó galamb szárnya zuhogása,
 Csendesül . . . csendesül majd álomba mélyed.

Ah én is álmodom ! de álmom oly nehéz,
 Mert sejtő lelkem a távol jövőbe néz ;
 Képedet oh pusztá !
 Ősi szépségéből, vadváltészetéből
 Látom kivetkezve, látom ott kifosztva.

Hol most a nyerítő szilaj csikó vágat
 S uszkálni látszik a rengő délibábnak
 Fehérlő vízében :
 Elhallgat, kialszik az éjek varázsa,
 A furulyaszó, a pásztor tűz végképen.

És lelkem elborúl, — s gyöttrő bánatában,
 Számomra csupán e bús vigasztalás van :
 Hogy addig nem élek ;
 Sok búbánat miatt megrongált sátorát
 Levetközi addig a megfáradt lélek.

TOMPA.

VÉN SZINÉSZ.

I.

A szinpad !.... a szinpad !....

Ti nem tudjátok, mi az. Csak én tudom, én, ki éltem, örültem, szenvedtem rajta.

Hogy is tudnátok ! Hisz kik vagytok ti ?

Te kicsapott diák, ki soha sem forgattad Sophoklest. Tesírásó, ki csak katastroph után jelensz meg, midőn a lehulló függöny már elfödé a tragoediát. Te asztalos, ki a szinpad deszkáit gyalulván nem sejtéd, hogy kánpadot készítesz — s minő kánpadot ! — nevetnie kell a sirónak, és sirnia, kinek szive örömeben majd kipattan ; s a sirás és nevetés e torzvonásain, mint gladiator-tusán, szentelen tomboló közönség mulatja magát. Te csaplárleány, ki ugyan fested magad, s pénzért mosolygasz is, mint bármely jeles színésznő, de nem hiszed el, ha mondom, hogy ez arczczal a szűz, ártatlan Juliát is eljátszhatni. Te korcsmáros, ki megvigasztalod az embereket, bort teszesz eléjük, jó szót adsz hozzá, s biztatod, hogy ürítsék ki utolsó cseppig, mi még öröm lehet a világon, s vágják földhöz a kiivott pohárral együtt az élet bolond fájdalomát, az eszmélet éber nyomorúságát ; de még nem is álmomod, hogy van egy más bor is, melynek poharát ha ajkainkkal érintjük, varázsos mámor száll meg, ragyogó istenálmakkal.

Korhely diák, mogorva sirásó, szurtos asztalos, kimázolt kéjhölgy, elhizott csaplár. No ugyan szép társaságba jutottam. És e rongyos csárda ? Félrevágott kalapjával majd eldül, mint a részeg ember, s oly nagyokat lélekel, hogy gyertyánk el-elalszik.

Ha ! ha ! ha ! Én, ki után grófnők bolondultak s minden szép leány epedett. Én, ki koszorúk párnáján aludtam, szerelmes levelek illatát szivtam, s uralkodtam az embereken, mint egy király, hogy omlottak könyeik. Haj ! rég volt az már, s talán nem is igaz ! Sokszor magam is azt hiszem, hogy csak álmodtam, álmomban megőrültem, s most nem tudom, melyek őrvjögő, melyek világos perczeim. Nem csoda. Vén Dávidot elfeledte a világ, miként vén Dávid megfélekedzett a világról. Pedig nekünk egymásra emlékeznünk kellene. Hanem a színész végzete nem a boré, mely maradékról maradékra száll, hogy bámulják és lelkesítsen, de a virágé, mely egy rövid tavasz után elhervad s illatát nem éli túl.

Igaz, én még élek; de minő élet ez? Van é élet a szinpadon kívül? Oh, mit nem rejtenek e vászonfüggönyök! Minő tündérvilágot varázsol elő az egyszerű csöngetyűhang! Mily öröm, átélni az életet a legnagyobb költők gondolataiban. Engem elűzött róla a sors, szerepeimet másoknak osztá, nekem csak egyet hagyott — a szegény Tamását. Hideg van, fázik szegény Tamás!

Hanem jobb, így elfeledve, eltemetve. Én gyűlölöm a világot. Átok a közönségre, mely nem érti Shakespearet s csak szép színésznőkért jár színházba; átok a közönségre, mely dicsőséget adott s elrablá boldogságomat; átok a közönségre, mely gyilkosnak kiált, mert megölttem Desdemonát, mint egy becsületes Othellohoz illik.

Ti elég vagytok nekem. Szeretitek vén Dávidot; oltalmaztatok, midőn az utcagyermek sárral dobálják; kenyeret adtok, ha éhezik, s viharos időben ajtót nyitok, tűzhöz ültetitek, hogy melegedjék, igyék és beszéljen a tarkabarka éltről.

Temetésemre nem fog majd eljöni a nép, mely tapsolt és magasztalt; siromon nem emelkedik márványoszlop; fejemhez, hogy minden tavasszal megújuló koszorú övezze, nem ültetnek virágot a nők, kik velem álmodoztak. Jobb is. A zaj boszantana; a márványoszlop szívemet nyomná; a virágok tavaszról, szerelemről, dicsőségről susognának. Én pedig alunni akarok, mélyen, álom nélkül, örökre.

Itt vagytok ti. Te asztalos, koporsót készítesz; te leány, szemfedőt varrsz; ti ketten kivisztek, eltakartok, és emlékezni fogtok mindnyájan reám. Ha az utcagyermekeknek nem lesz kivel mulassák magokat; ha, midőn künn szél zúg, nem kopogtat senki; ha a hosszas téli estéken nem hallgathattok többé csodás regéket, szomorú történeteket, — fel fogtok sohajtani: vén Dávid aluszik, — isten nyugtassa meg!

Ide azt a kancsót. Töltsétek meg, hadd igyam, hadd sirjak, hadd beszéljek.

Éljen a barátság!

De ama másik testvért, a szerelmet, ne emlegessétek. Indulatba jövök, haragban reszketek. Shakespeare örvényben írta Romeo és Juliát; Petrarca nyomorult ábrándozó, s én — egy bolond komédiás.

Nevettek? Jobb is. Inkább szeretem, mint ha könyeznétek. A vig ember őszintebb, mint a szomorú, s legigazabb, midőn részeg. De én nem leszek sem vig, sem részeg, — maradok szomorúnak; mert az én vígságom szomorubb a búbánatnál, vadabb a haragnál, ijesztőbb a kétségbeesésnél. Aztán ma ünnep is van, a vén Dávid nagypéntek napja. Ezelőtt husz évvel, e napon tapodtam utószor a szinpadot. Ezóta bujdoklom, — ekkor keresztelt meg a vihar vén Dávidnak, bolond Dávidnak.

Tudni akarjátok életemet? ...

Ám legyen. Ünnepem van; hadd tartsak egy rikító predikációt! De el ne mondjátok másnak. Egy kóbor költő meghallhatja, rímekbe szedi, s még sírni fog rajt a közönség, mint sír, midőn a szinpadon koldust lát — s otthon elüzi ajtaja elől. Hah, e krokodilkönyvek! Mint félek tőlök.

Az én életem rövid, szomorú és elmés, mint egy sírirat. Ki olvassa, mosolyog

is, sír is. — De minő badarságot beszélek? — Az én életem egy összeférczelt tragédia, melynek kontár szerzője meglopta Shakespeare-t; mert én szerettem, mint Romeo; szenvedtem, mint Othello; bolyongok, mint Lear, s nyomomban mindenütt az emlékezet, e hú, e gúnyos, e kegyetlen bohóc!

II.

A vén Dávid élénk, vidám gyermek volt, s anyjának egyetlen öröme, — anyjának, mondom, mert atyám még két éves koromban meghalt.

Ki elment házunk előtt, ama szűk és sáros utczában, melyet „Boszorkány-sor”-nak neveznek, s látta anyámat egy nyomorult ház majdnem földig süpedt ablakában jó reggeltől késő estig varrni, és látott engemet rongyos ruhában elkényszeredve csatangolni fel s alá: résztvevően felsohajthatott; ha szegény ember, s elmulathatta magát, ha gazdag; mert a nyomorban sok comicum van, éppen mint a gazdagságban tragicum.

Pedig mi nem voltunk boldogtalanok. Az isten, az árvák és özvegyek atyja, megvigasztal, ad munkát s hozzá türelmet, ad jó kedvet s mellé reményt. Volt mindig kenyereünk s nem koldultunk soha, sőt sátoros ünnepeken, néha még vasárnap is, anyám töltött káposztát főzhetett s egyegy új ruhát aggathatott róám, melyet ugyan még az nap letéptek rólam pajtásaim; de legalább szegénynek megvolt az az öröme, hogy fiát ama urfiakhoz hasonlíthatta, kiknek ruháján soha sincs folt, de kiket én sohasem irigylettem, mert betegesek, halványak voltak s oly gyöngék, hogy félkezemmel akár tizet földhöz vágtam.

Ördögös gyerek voltam én. Nélkülöm semmi tréfa, semmi csiny nem eshetett meg. Ha! ha! ha! midőn visszaemlékezem, úgy kaczagok, hogy szinte könyöm hull. Ki az ördög gondolta volna, hogy később a sors oly szomorú pofával tesz csúffá, mint minők azon borzasztó történeteket ábrázoló vásznanakon láthatók, melyeket vásárkor pénzért mutogatnak s magyaráznak. Hanem Gombos András uram — ha! ha! ha! a vén iskolamester, ugyan megjárta. Mintha most is látnám. Nagy hasa volt s kurta lába, vörös orrot s hosszú sárga kabátot viselt. Délután majd mindig részegen jött be, könyv nélkül, pedig sem délelőtt, sem délután nem tudott tanítani. Ha szép idő volt s játszani akartunk, megvontam magam a házfal mögő s hátsó zsebéből kiloptam tudományát, minek aztán az lön következménye, hogy az nap nem taníthatott. Mi diadallal rohantunk a rétre s a nap hőse én voltam. Különbőn Gombos András uramtól az olvasáson kívül még sok szépet tanultam. Például, a földirathól; csak két nevezetes-ország van: Magyarország és mennyország; a vallásból: tisztelni kell az istent s mest' uramnak pontosan megfizetni, mivel tartozunk; a történetből: Ádám és Éva magyar emberek voltak, valamint Nabugodonozor is, mely annyit tesz: ne boldogozzon az ur.

Tizenegy éves koromban az ugynevezett kollégyomba küldött anyám, s tudtomra adta, hogy pappá kell lennem. Ez neki kedvencz eszméje volt. Esténként min-

dig erről beszélt. Elmondta, hogy akkor majd ide hagyjuk ezt a sáros és szűk utcát, falura megyünk, s ott házunk egy kis dombocskán lesz sugár jegenyétől környezve, nem messze a templomtól. Az istállóban lovak, tehenek lesznek, az udvaron asztagok és majorság, a pinczében bor. Minden vasárnap töltött-káposztát eszünk s turós lepényt. Fényes fekete posztóból csináltatja ruhámat és selyem kalapot vesz. A falu népe nagy tisztelettel lesz irántunk, mindig leveszik előttünk kalapjokat, kezet csókolnak neki, valamint nekem is, s ünnepeken ajándékkal becsülnék meg. Én áhitattal hallgattam, aztán kérve kértem, hogy akkor a töltött-káposztába tegyen több húst, a lepénybe több turót.

— Minden meglesz, kedves gyermekek — mondá anyám megölelve, — még fánkot is sütök, csak tanulj jól; most pedig imádkozzál s aludjál el, hogy jókor fölkelhess. Gyertyánk ugyan nincs, de csizmadia szomszédunk már négy órakor fölkel; ő jó keresztény s megszenved műhelyénél.

Az isten meghallgatta anyám kívánságát. Pappá lettem, csak hogy Shakespeare lön bibliám, boldogság helyett dicsőséget adott, s áldásul egy féktelen szenvedély átkát.

S mindezt egy hegedű okozta, egy vén muzsikus hegedűje, ki velünk egy házban lakott. Nem hijába sirt az a hegedű oly szomorúan, nem hijába sirtam én is vele együtt, mikor a vén muzsikus jó kedvében a legbúsabb nótákat húzta. Kettén sirattuk a jövődöt. Eddig rég néma, összetörte az idő, mint a vén Dávidot, ki nem soká utána megy. Ah, feleltök senki sem fog sirni a multért!

A vén muzsikus vig, fránya ember volt s engem nagyon szeretett. Midőn lakadalom- vagy bálból jött, mindig hozott számomra valami csemegét. Ilyenkor ingerkedett. Szokása volt kitaláltatni: melyik zsebében van a nekem szánt valami. Én mindjárt tudtam, hogy a balban; mert a jobból rendesen egyegy ludláb kándikált ki, melyet maga számára tett el a jó öreg.

Egy reggel vígan toppant be anyám szobájába. Én mindjárt sejtém, hogy most valami készül.

— No, Kató asszony, ma fiának egy kis mulatságot szerzek. Komédiások érkeztek városunkba s az orchesteren én is muzsikálni fogok. Ha Dávid elhozza hegedűmet, végig nézheti az egész előadást. Na, kópé, tudom, el fogod tátni a szádát, csak el ne aludjál, mert bajszot festek orrod alá. He! he! he!

Anyám elbocsátott s én este felé egész büszkeséggel czepeltem a vén muzsikus hegedűjét. Előbb ki akartak vetni, de a vén muzsikus megvédett, — hatalmas ember volt ő ott, — s a szinpadtól alig két lépésnyire, egy nagy ménkü gordontok mellé elhelyezett. Schiller „Haramjait“ adták. Mintha csak tegnap történt volna, oly jól emlékszem reá. Mór Károly vörösös öltözetben jelent meg, Ferencz feketében, az öreg lepedőbe burkolódzott. Még a dialogokat is el tudnám mondani, ama kifacsart nyakú magyar beszédet, mikint azt valami német nevű ember fordítá. Valamelyik színházi szolga rám nyomta a gordontokot, de én nem éreztem fájdalmat, magamon kívül voltam. Önkéntelen, a nélkül, hogy értettem volna a drámát, Károlylyal szen-

vedtem, Ferenczcel ármánykodtam s atyjokkal átkozódtam. Ösztönszerű, rejtélyes sejtelem nyilott lelkemben, s kedvem lett volna a szinpadra ugrani, beszélni, mint e bemázolt emberek, de nagyobb tüzzel, merészebb mozdulattal, hogy a közönség sirjón, nevéssen, tapsoljon, mint egy bolond.

Oththon elbeszéltem anyámnak a darab történetét. A vén muzsikus nevetett s megcspkedte orczámat; anyám pedig örült, hogy oly eszes gyermek vagyok. A kollegyomban sem tudtam egyebet beszélni, majd félrehívtam jobb barátaimat s eljátszottam nekik az egész darabot: Károlyt, Ferenczet, Amáliát, a haramjákat egy személyben. Ezóta komédiás Dávid lett a nevem, melyhez tanítóim később a korhely nevet ragasztották, mert többé nem a grammatikát tanultam, hanem a szerepeket, és stylgyakorlat helyett színműveket másoltam. Ácsorogtam az utczákon, futkostam a színész és színésznők után, kik előttem félistenek voltak, s oly szivszakadva vártam az estét, hogy csak akkor vettem észre, miként tanítómrá kellene figyelnem, midőn pofon ütött.

Anyám eltiltott a színháztól, én elszöktem; anyám fenyegetett, én daczoltam vele; anyám megvert, kemény bottal ütött, s velem együtt sirt, de nekem nem a bot fájt, hanem könyei s hogy inkább szeretem a szinpadot, mint őt. Semmi sem használt, sőt az akadályok hevesbbé, türhetlenebbé tőnek. Olyan voltam, mint az ifjoncz, ki először ölel lányt, elveszti nyugalmát, s éjeli emésztőbb vérhevet, sovárabb vágyakat hoznak, míg csak az undor nem nyújtja mérges gyógyszerét. Rám nézve az idő sohaig késett e gyógyszerrel s még most sem érzem erejét. Nem élveztem eleget. Adjátok vissza a szinpadot. Ide, Romeo köpenyét, Othello törét, Coriolan kardját! Még egyszer ifju, boldog akarok lenni! Hadd ragyogjak, hadd uralkodjam, hadd haljak meg a közönség tapsai, szitkai közt.

Anyámat mindinkább emészté a bánat. Sokszor félbe kellett hagynia a varrást, mert a könyek elhomályosíták szemüvegét. Megázott a gyolcs kezei között, s e sohajzással szárítá: szemfedőmet fehérítem. Én sötéten, elmerülve állottam mellette s nem mertem vigasztalni. Többé nem valék a vidám gyermek. Arczomon egy különös sötét vonás, Kainbélyeg kezdett feltűnni. Nézzetek arczomra, most rajt e vonás lön uralkodó, megölte többi testvércit, az Ábeleket, daczolt Istennel, gyermekeket nemzett: a fájdalmat és bünt.

Anyám, édes anyám!

Oh, midőn e szomorú, jámbor arc felém fordult, hasadozni érzém szívemet! Oh, midőn megeredtek könyei, s elcsuklott szava, megátkoztam a szinpadot! Oh, midőn a bánat ágyba szögezte s imáimmal, könyeimmel nem tudtam visszatartani már-már elszállandó lelkét: megesküdtem, hogy soha sem lépek többé színházba, s ájultan rogytam ágya elé.

Évek töltek el.

Anyám vidáman varrt az alacsony ablakban, én szomorúan tapodtam a kollegyom küszöbét. Már ifju voltam. Eljött a remények, vágyak, barátság, szerelem kora. Én messze kerültem a lányokat. Rongyos ruhában, minő társaságban is jelenhettem

volna meg? Gyermekkori barátaim, a város ünnepeit ifjai, kik halálra tánczolták magokat, órákig öltözködtek, adósságokat raktak, nem érthetének engem. A bort pénzért mérik, csak a forrás nyújtja ingyen italát; a zene ezüst viszhangot követel, csak a madár nem fizeteti meg énekét; a társadalom nem nap, mely a legkopárabb bércekre is elküldi melegét, fényét, mosolyát: s nekem anyám nélkül tán éhen kellett volna vesznem. De azért voltak élemlényeim. Nyitva állott előttem Shakespeare és a természet; itt föltaláltam mindent: reményt, barátságot, szerelmet; boldogságot. Halhatlan művei mellett aludtam el, s a hajnallal ébredtem. Ismert a völgy, tudott rólam az erdő, túlkiáltám a vizesés harsogását, beszéltem a virágokkal, dalaimmal felköltém az alvó viszhangot, kergettem pillangókat, pihentem hegyi folyamok partján, aludtam a fáradt madarakkal. Gyakran az alkony óráiban, midőn az elboruló homály, s a már rég lehanyatlott nap még földerengő viszfénye sötétkék lepelbe burkolja a völgyeket, az égen alig mutatkozik néhány félnék csillag, a lombokon elhal a lég bolygó hangja, s a természet csöndes merengésbe látszik merülni: kifejezhetlen érzések, különös látványok leptek meg. Megjelentek előttem a vérző Julius Caesar, a halvány Cassius, az ősz haját tépő Lear, az epedő Romeo, a dühös Othello, a kételkedő Hamlet, s mások, kikről csak valaha olvastam. Árnyaik rajzolódtak a levegőbe, hangjok suttogott a megmegingó lombokon. Majd elmosódtak a feljövő holdfényben, de hangjok még mind suttogott, de én még mind sirtam, s a kiderült csillagok hidegen mosolyogtak rám. Ha ilyenkor kimerült testtel, de látományok- és költészettel eltölt lélekkel elaludtam, fényes ragyogó szinpadon találtam magamat. Az árnyak alakot öltöttek, éreztek, beszéltek, szenvedtek, míg végre egy tapsviharból alakult fölleg, s függönynyé vált koszorú, elfödé szemeim elől. Midőn ébredtem, harsogott a patak, zúgott a völgy, mint egy ingerült közönség; fejemnél virágok koszorúi nyíltak; a nap, mint lángoló dicsőóság, vaklón sütött szemeimbe; de a vén sziklák szeszélyes arcaikkal gunyolni látszottak, s mögülok a viszhang haljóslón kiáltá: miért késel?! — Bódult voltam, azt sem tudtam, hogy e hangokat én kiáltám.

Szinész leszek! El, el! a szinpadra!

Ez elhatározás mind mélyebb-mélyebb gyökeret vert bennem. Kozdék tisztába jóni magammal, s nyugodtabb lettem. Éreztem, hogy a művészet egész kebelt kíván minden szenvedélyeivel, egész életet minden boldogságával; sejtém, hogy közelg a pillanat, mely tetre hív, s melyet egy örökkévalóság sem ad vissza; tudtam, hogy egy szerető szivet török össze, — de már rögzszemmé kezdett válni, hogy nekem nincs anyám, én a műzsák gyermeke vagyok.

Megkeményítém magamat, segédül hivtam minden jó és rossz érzést, s beléptem anyámhoz.

— Már három napja, hogy nem láttalak, fiam!

— Krisztus hetekig készíté magát, mielőtt pályájára lépett volna.

— Isten nevét hiába föl ne vedd, fiam. Te nem vagy istenfélő. Oh, gyermek! mennyi bút hozál fejemre.

Én megcsókoltam kezét.

— No, még sem vagy oly rossz. Hát mit csináltál azóta? Tanultál, ugy é? Hiszen te már nem soká végezni fogod tanulmányaidat. Falura megyünk. Minő derék pap lesz belőled. Majd keresek számodra egy jó kedves feleséget. Hanem faluról vesszünk. Lásd, engem is onnan hozott apád.

Én nem tudtam szólani.

— Miért vagy oly szomorú? Tán nem tudsz semmit keresni? Az elég rossz, fiam. Én nem sokat dolgozhatom már, mert gyöngülök minden nap. Hanem mégis csak megélünk valahogy. Ki enni ad a levegő madarainak, felöltözteti a liliomot: gondot visel reánk is.

— Anyám, én holnap indulok.

— Hová, gyermekem? Tán valami állomásod akadt. Oh bé jó, oh be szép! majd szerzesz egy kis pénzcsekét, beleverjük valamibe, az enyémet is hozzá teszem, s nekikezdünk az életnek.

— Színész leszek, anyám! — kiáltám, összeszedve minden erőm.

Anyám elsikoltá magát, majd felugrott, s tajtékozó ajakkal, utálatos arczczal, mint egy mérges kufárnő, felém rohant.

— Komédiás! komédiás! kivajom szemedet, kitépem nyelved, elpusztítlak. Ezért ápoltalak, ezért neveltelek, mint egy urfit, hogy csavargó, naplopó, kötélhányos, istentől elrugaszkodott szemfényvesztő légy? Apád anyai részről nemes ember volt, én pap leánya. Komédiás, komédiás! Én istenem, ne vigy kísértetbe. Kitagadlak mindenből.

— Egy év alatt híres ember leszek, dicsőséget, vagyont teszek lábaihoz, édes anyám!

— Elment az eszed? Szép dicsőség, bemázolni az embernek magát, s ugránozni, hogy röhögjenek a vásott diákok. Szép gazdagság, koplalni, rongyosan járnin, mint egy fáról szakadt. Komédiás, komédiás! oh, hogy nem fojtottalak meg, midőn még kicsiny voltál!

— Anyám, édes anyám! — kiáltám elkeseredve, s egy perczig mély gyűlöletet, utálatot éreztem iránta.

Ekkor anyám — tán fájdalmamtól meghatva — reám borult, megölelt, megcsókolt, könyeivel áztatott.

— Oh, fiacskám, kedves, szép fiacskám! Gyémántom, galambom! Mily szép vagy te, mily jó vagy te! Mi fáj neked ugy, hol fáj neked ugy, hadd csókolom meg! Te jó fiu vagy, te el nem hagyhatod anyádat. Ugy é, szeretsz engem?

— Igen, édes anyám — mondtam, heves öleléseit megegyezésnek véve, — minden második hónapban meglátogatom, aztán elviszem magammal, s többé nem válunk el. Hanem egy kérésem van — folytatám fölbátorodva, — adjon nekem azon ötszáz forintból, mit nem rég bátyjától örökölt, két százat. Igy sükeresebben kezdetnék pályámhoz. Három hónap alatt, ha mindjárt koldulom is, visszafizetem. Ugy é, nem tagadja meg, édes anyám?

Anyám e végszavakig nem tudta mit beszélek, csak szám mozgását nézte, csak hangomban gyönyörködött; hanem akkor fölrezzent és szekrényéhez rohant.

— Tolvaj! — kiáltott, szekrényében kutatva; — de még sem, mind meg van. Egy fillért sem adok, takarodjál szemeim elől.

— Adjon százat.

— Elmész!

— Adjon csak tizet.

— Ha éhen vészs sem adok.

— Adjon hát egyet! — mondtam, alkalmasint nevetségesen, de azért mély fájdalommal.

— Nekem nincs gyermekem.

— Legalább áldását!

— Átkomat! — kiáltá, fölemelve kezét, s meredten, mint egy kőszobor.

Kitántorogtam.

Nem kellett sokáig pakolnom. Egy két könyv, kevés irat, néhány zsibvásárról került ruha: ennyiből állott mindenem. Midőn rendben valék, még egyszer hátratekinttem, nem hagyok é ott valamit. Hát botom még ott állott a szögletben. Kezembe vévén, felsőnajték: jó lesz koldusbotnak. Társaim nevettek, elménczkedtek, hogy tán valamely szerepből tartok próbát.

Megindulás nélkül hagytam oda a szobát, léptem át a kapu küszöbén, sőt úgy éreztem magam, mint a rab, midőn fölnyitják börtönét. Hanem mikor az utczaszögletnél be kellett fordulnom, nem állhatám meg, hogy a kollegyum felé még egyszer visszafordulván föl ne kiáltssak: tehát nem fogom többé hallgatni e nagy férfiakat, kik oly fontosan tanítják, mi magok sem tudnak; tehát már senkim sem lesz, ki örködjék erkölcsöm felett; oh tudós és erényes férfiak! oh ostoba és istentelen Dávid!

A város végén is megállottam, de más érzelmek között. Szülőföldem, édes szülőföldem! — Mennyi emlék, mennyi érzés támadt föl lelkemben. Hiszen e fát, mely alatt épen állok, egykor madárfészekéért másztam meg; e völgyben pillangókat kergettem; e kis patakra gátot, malmot építék. Hát a városban amott az a bádogos torony, melyet az elhunyo nap megaranyoz, — ott kanyarodnak be az utczába, hol anyám lakik. Elgondolkoztam: mit csinálhat ő most? Sir szegény, s nincs ki letörölje könyeit, várja fiát; sokan mennek el ablaka alatt, de Dávid nincs köztök; Dávid rosz fia. Talán épen most sohajtja: soha sem fogom látni fiamat. Sir egész éjjel, s csak hajnal felé alszik el ruhájában.

Vissza! vissza! Még egyszer látnom kell. Átok helyett áldása kísérszen.

Visszatértem. Ismert a házörzö eb, tudtam a járását, s hogy mint kell föllemelni a kilincstelen ajtót. Lábujjhegyen léptem be, s ágya elé fektívén, nem soká elaludtam. Hajnalban, midőn fölébredék, még minden csöndes volt, pedig anyám e tájban szokott fölkelni. Ágyára tekintek: mozdulatlan fekszik; ráborulok: hideg, élettelen; édes szavakkal ébresztem, könyeimmel öntözöm: néma, meghalt.

Lássátok, azért tapsolt meg engem a közönség zajosabban, mint máskor, ha a

szinpadon halottra borultam. Anyám, s a fájdalom tanították be ez első szerepemet. De az átok alól senki sem oldozott fel.

Mi az ördög! Hát az a sirás elalutt. Hej, kelj föl, áss sirt! Anyámat temetem.

III.

Néhány nap mulva túljártam szülőföldem határán. Nem állottam meg a város végén; a temető felé sem tekinték, hol anyám nyugszik; a bádogos torony felé sem, melynek árnyában bölcsöm ringott. Csak mentem, sebesen mentem, mintha féltem volna, hogy valami láthatlan kezek visszahuznak.

Szemem ragyogott, de nem a könytől; mellem dagadt, de nem a sohajtól. Szökeltem, daloltam, mint a fölöttem lebegő pacsirta. Minden bánat, minden bús emlék a városban maradt; előttem csak öröm, remény nyílt, mint uti társam; a vídor patak mentében, virág.

Szabad vagyok! — E gondolat szárnyakat adott lelkemnek, és szállott velem a jövőnd végtelenjén, — elfáradt a taps zajában, s megnyugodt a dicsőség koszorúján. Akkor láttátok volna a vén Dávidot. Ha életunt találkozik velem, még egyszer megkívánja az életet, — a kétségbeesett eldobja öngyilkos fegyverét, — a szerencsétlen mosolyog és remél. Félisten voltam, ifju, szép, ragyogó, bátor.

Másnap elértem azon kis várost, hová szándékozám. Itt egy vándor színésztársaság működött, s én köztök akartam megkísérteni szerencsémemet. Igen, mert az állandó társaságok ezek jeleseiből szoktak ujoncozni. Különben ez állandó társaságok annyiban voltak állandók, mennyiben egy évben csak kétszer szedték föl a sátorfát, s tán többször jól laktak, mint mi.

A város végétől nem messze egy kurta korcsma állott, vagy kávéház, mint a kisvárosiak nevezék. Épen, midőn közelébe értem, egy férfiú lépett ki ajtóján. E férfiú különös férfiú volt. Arc kifejezése hasonlított azon pánczélos vitézekéhez, kik némely elegansabb korcsmák falaira mázolvák. Aztán volt valami benne tanárainból, sőt szemöldét épen úgy szedte ránczba, mint Gombos András uram. De bezzeg máskép mozdult, úgy hánytavetette tagjait, mintha nem is hozzá tartoznának, — nyakát pedig alkalmasint valami gipsz-macskától kérte kölcsön. Egyébiránt vörös galléru fehér köpeny volt nyakába vetve, mely egészen elfödvn, csak sárga csizmáit láttatá, e figyelemre méltó sárga csizmákat, melyek körülbelül Mátyás korában divatoztak.

Én elébb rábámultam, aztán megszólítám.

— Nem sziveskednék é megmondani, merre van a városi tánczterem?

— Talán az urnak is Thalia szent temploma felé tetszik irányozni lépteit?

— Oda.

— Nekem is. Mily különös — s ha szabad magamat így kifejezni — csodálatos összetalálkozás!

Én elbámultam e szörnyű páthossal mondott szavakon, s csodámban hirtelen azt találtam mondani:

— Abban bizony nincs semmi csodálatos.

— Már nekem, hallja az ur, mindegy, akár találja csodálatosnak, akár nem. Én annak találok, s azzal vége.

E szavakat oly borzasztó hangon és arcjátékkal ejté ki, hogy megijedtem, s hibámat mintegy jóvá tevőleg mondám:

— Kihez legyen szerencsém?

— Még azt kérdi az úr? Alkalmasint — de nem! bizonyosan csak most került ki az iskolából s nem járt még az élet, emberi társaság, nagy világ kigyózdó labirintjein s nem emelkedett azon magasztos principiumokra, melyek ariednei fonalként vezessék. Szerencsétlen fiatal ember! Az ur nem tanult phisonomicát, s annál kevésbé psychológiát. Hogy kihez legyen szerencséje? Meghiszem. Nem látja é arczomon azon kiválólag különös kifejezést, azon meglepőn felragyogó csillámos fényt, melyről a nagy romai lantos, az én kedves Flaccusom, így zengedez: quem semel Melpomene nascentem. . . .

Én föltekinték, de két sebhelyen s néhány kék folton kívül alig láttam egyebet.

— Nem veszi é észre e termeten, e magatartáson, e mozdulatokon, egy bizonyos nemét a méltóságosnak, nagyszerűnek, bájolónak? Nem jut é önkéntelen eszébe: e férfiu Caesarok, Don Carlosok, Mortimerek, Ferdinandok, Abellinok, Bollok visszateremtésére van alkotva?

Én ujra föltekinték, de a gesticulatio-közben kinyílt köpeny nyílásánál csak egy potrohos hasat, két kurta lábat s holmi rongyos ruhadarabokat láttam.

— Nem hallja é, hogy nem azon culinaris stylusban beszélek, mint ama közönséges emberek, kikhez alkalmasint az úr is tartozik? Fölfogja é azon különös accentust, hanghordozást, mely könyekre fakaszt, mint a panaszosan suttogó szellő, — mosolyt csal ki, mint a tavasszal zendülő madár; ijeszt, rémit, mint a vihar dörgedelmes hangja, s a dörgedelmes hangok vihara, hanem azért mindig bájol, mert bájolnia kell, mert úgy van teremtvé, mert úgy akarom.

S csakugyan igaza volt; mert ily hangokat még soha sem hallottam.

— Én a helybeli Thalia templomának főpapja vagyok, vámospircsi Bodáki Pál ur. Első actor, egyszersmind director, kinek több nemes megyéktől, sőt magától a főnséges nádortól is oklevelei vannak; ki társalgott főispánokkal, nemkülönbön kártyázott alispánnal s hasonlóképen hált uri palotákban; kihez nemzeti culturánk dicső előmozdítója, tekintetes Döbrönte Gábor ur, Machbet fordítását egy sajátkezűleg irt levél kíséretében küldé meg; kihez egy másik, amaz ossiani lantos, így irt: halad a kor s te még állasz tölgyfaként a szinpadon; ki egyébiránt maga is auctor, s egy szomorújátékot irt ily czim alatt: „Hunyadi László lefejeztetése, vagy vérpad és trón,” mely több helytt osztatlan tetszéssel adatott s Kassán nem soká meg is jelenend Burián Pál költségén tekintetes Verfer Károly úr nyomdájában.

Itt elhallgatott; én pedig nem tudtam szólani. Hisz ez a direktor, kit én keresek. Reszkettem előtte, mint hajdan Gombos uram előtti, s kezdém hinni, hogy különöz,

de genialis, rongyos, de nagy férfi, s én ostoba diák, ki nem emelkedett magasztos principiumokra, nem tanult phisonomicát, s annál kevésbé psychológiát.

— Ezer bocsánat! Nem volt szándékom sérteni. Oh, de hogy is lett volna, tisztelt direktor úr! Lássá én színész akarok lenni, s épen társaságában. Ezer bocsánat!

— Mit, színész? — kiáltá, még méltóságosabb állásba helyezve magát. — Hát olvasta é Aristotelest, Quintiliant, Blair Hugo leczkőit? Tudja é, ki volt a nagy Roscius, az isteni Garrick, a halhatlan Talma? Hallott é valamit Shakespeareról, Schillerről, Koczebueról, Iflandról, Zieglerről s másokról; kiket röstellek elősorolni? Tudja é, mi a mimica, gestus, declamatio?

Én mondani akartam valamit, de ő nem engedett szóhoz jutnom.

— Nem olyan könnyű dolog az, mint sokan s respective az úr hiszi. Oh, sok kell oda, sok, sőt azt mondom, még a soknál is több, s a mit én mondok, az igaz. Igen, úgy van, valóban igaz. Elég patriota é, hogy elszánja magát a honi kultura e sivatag küzdhomokán heroicus elszántsággal vinni? De ha elég is, érez é magában talentumot, geniet, vénát? Tudja é mi a talentum, genie, véna? Hallott é valamit a psychológiáról, igen, még egyszer mondom, a psychológiáról? Lássá, én egész életemben ezt tanultam. A világ, a profanum vulgus, korhelynek nevez, hah, a nyomoru zollusok! pedig én csak művész vagyok. Korcsmába járok, kártyázom, dorbézolok, verekedem, mert tanulnom kell az életet. Így tett Kean is, ama britt színész, s így tesz vámos-pircsi Bodáki Pál úr is; mert, tudja meg az úr, hogy én nemes ember is vagyok, minő Kean nem volt. Jussion csak eszébe találkozásunk első pillanata. Én mindjárt megmondám, hogy különös, csodálatos összetalálkozás. Az úr tagadni merte, pedig nem úgy van é? Az úr színész akar lenni, s én direktor vagyok. És minő direktor! Épen éji studiumomat végzem, s azon szomorú elmélyedés lép meg: vajjon ki fogja helyemet pótolni, ha az öregség fölteszi fejemre a halál hálósipkáját? Kihuzam é a következményt? ért é engem az ur, veszi é észre, fölfogott é?

— Föl, tisztelt direktor úr!

— Igen helyes. Az úrból, lelkes vezetés mellett, még lehet valami. Majd meg-lássuk. Most követhet.

Menetközben egy szót sem szólott, s én nem mertem megzavarni. Nem soká el-értük a városi táncztermet, s megtelepedtünk Terpsichore és Thafia közös templomá-ban, mint Bodáki úr kifejezé magát.

A toronyban nyolczat ütött az óra, s Bodáki úr lármázni kezdett.

— Nyolcz óra már elmúlt, itt a próba ideje, s a korhely gazemberek még sem jönnek. No, jól van, s mikor én azt mondom: jól van, az azt teszi: rosszul van, azaz rájok nézve, — lehúzóom fizetésöket.

Ezzel leült egy aranyos papírral beragगतott székre, mely különben trón helyett szolgál. Engem nem ültetett le. Ott állottam előtte, mint egy eklézsiakövető, s feleltem kérdéseire, melyek kifogyhatlanok voltak, s bámultam a diszítményeket, melyek ó tulajdonsággal épen nem dicsekedhetének.

Miután körülményeimét kitudakolta, így szólott:

— Tehát az úr e pillanattól fogva társaságom tagja. Először próbahónapot tölt, azután szerződünk. A próbahónap alatt nem kap fizetést, csak ajándékot, azaz sonkát, ludczombot s több effélét, a szerint, a mint moecenásaink küldeni kegyeskednek. Ha jól játszik, egyszer másszor egyegy huszast sem fogok sajnálni. Még pedig a legfényesebbiket kapja, mi a kasszába bejön. Hanem kötelességét pontosan teljesítse. Érti é, mit tesz az fiatal ember. Játszani fog minden szerepet, ír színczédulát, szed billétet, s midőn nem játszik, az úribb házakhoz requisitiókéért megy. Társaságomnál ez mindig a legfiatalabb színésznek kötelessége. Ma a „Haramják“ at adjuk, — te Károlyt fogod játszani, — igen, te, mert én színészeimet tegezni szoktam. Első szerelmememet adósságaiért épen tegnap csukták be, — én inkább az éltesebb hősöket játszom már, aztán ma kedvem sincs; azért Károlyt fogod játszani. Tanultad é e szerepet?

— Igen.

— Ezt már szeretem. A genialis embernek mindent kell tudni.

Ki sem mondható jól e szavakat, midőn három férfiú lépett be. A legkülönböző három alak, de annyiban mindegyik egyező, hogy hajok csodásan kifürtözve s különben megviselt ruházatjokon egyegy kevésbé megviselt, azaz, kinek jó csizmája volt, kabátja volt rongyos, s megfordítva.

Bodáki ur szidalommal üdvözlé őket, még pedig declamálva.

A három férfiú hidegen állott meg előtte, s mindegyik, bár különbözőleg, elhúzta száját, és szemével valami boszantó hunyorítást tön.

— Hát bolond az ur? susogá az egyik.

— Hát részeg az ur? mormogá a másik.

— Hát megveszett az ur? ordítá a harmadik.

Bodáki ur dühbe jött, hangosabban szitkozódott s declamált. A három férfiú nem maradt adós, még gorombábban viszonozta, még hangosabban declamált. Ebből roppant perpatvar, zaj támadt, mert az igazgató, alkalmasint miattam, inkább fel akarta tartani tekintélyét, mint talán máskor. Valószínűleg ütlegre kerül a dolog, ha egy tollas kalapu asszonyosság be nem lép.

— Minő czigányvásár ez? szóló méltósággal. Bodáki, te nem kiméled magadat; Bodáki, téged megemész a méreg; s önök, uraim, legalább engem kimélhetnének.

— De, kincsem — felelt a director valamennyire szelidülve, — az iszonyu, rettenetes, borzasztó, mit ezek az emberek mivelnek. A próbának órájára nem jelennek meg pontosan, a studiumnak éjeit elkorhelykedik. Kártyáznak, isznak — hah — kártyáznak, isznak! Nézd, most is részegek. Fogadom, tegnap kiadott fizetésöket már elkártyázták, a nélkül, hogy adósságaikat megfizették legyen. Majd be fogják őket csukni, mint különben derék és tehetségdús Romeonkat, s aztán én egyedül maradok, mint Marius Karthago romján; s te édes Elizám — folytatá érzékenyen, megfogva neje kezét, — te számkivetett angyal, te bolyongó csillag hazai művészeitünk egén, te pályalombja küzdelmeimnek, te egyetlen virág életem telének szomoróan sivatag téerein. Aztán játszhatunk é ketten? Irt é költő két személyü drámát, avagy

megcsönkíthatni é az öt személyüt is ennyire? Az isten szerelmeért, feleljenek, szólnak, beszéljenek!

— Hát a director ur nem kártyázott é egész éjjel? Fogadom, az egész tegnapi jövedelmét elveszté, s a hónap elején majd avval áll elő: nincs jövedelem. Pedig tegnap is zsufolva volt a színház.

— Hallgasson az ur! — riadt rá a director.

— Hallgasson az ur! — ordított mind a három.

— De hallgassanak az urak! — mondá Eliza; — nem látják, hogy idegen van köztünk. Kompromittálják a társaságot.

Itt felém fordult, aztán kérdé férjédtől: ki ez?

— Ez egy becsületes fiatal ember, kiből különb színészt fogok teremteni, mint minők e korhely gazemberek. Ma a „Haramják“-at fogjuk adni, ó Károlyt játszandja s te Amáliát.

— Mit! hát az ur megbolondult? — csattant föl Eliza, ki férjét, ha haragudott rá, urazni szokta. — Egy kezdővel játszodjam? Majd ha fagy. Abból az ur nem eszik. Hisz fölséges jelenéseimet elrontaná. Én nem fogok játszani.

— De, édes Elizám!

— Nem fogok játszani. Hát nem értett az ur, süket az ur?

— Angyali Elizám.

Eliza nem szólott, hanem felém fordult, ki majdnem könyekre fakadtam s oly szemtelen pillanatokkal méregetett főtől talpig, hogy vérem arczomba szökkent.

— No — mondá, újabb kaczer pillanatokot vetve reám — mégis tán meggon-
dolkozom. Nagyon fiatal, lehet belőle valami. Meglássuk. Ezzel kezét nyujtá, melyet
nekem férje intésére meg kelle csókolnom.

Ezalatt lassan lassan gyülekeztek a társaság többi tagjai. Megjelent két nő is, kiknek egyike Eliza tensasszony szobaleánya volt s egyszersmind a színpadon is e szerepeket adta. Néhány színész velök enyelgett, többen reggeliztek. Roppant fa árnyában Jago iddogált itczés pálinkás üvegéből, egy várromon Brutus szürcsölte tejét, egy hajó orrán Wallenstein küszködött egy nagy darab szalonnával. Mások szerepet tanultak. Bodáki úr a decoratorral vitázott, mi különben veszekedésnek is beillett, neje pedig velem váltogatott néhány kegyes szót.

Ekkor belép a sugó — egy cigány külsejű kis ember, ki miatt el nem kezdődhetett a próba.

— Hát az úr mikor állott be grófnak? — kérdé mérgesen a direktor; — kár, tíz óra után is fölkelni! Hanem mennydörgös mennykő! csak most jut eszembe, hogy tegnap az úr borzasztó czudarul viselte magát. Száz frank helyett száz frakkot sugott. Legjobb jelenésemet elrontá.

— Engem is csuffá tett! — kiáltá felugorva Jago a fa árnyából; — miként a szerepet, épen oly hangon sugja e szavakat is: leesett a bajusza. Én utána mondom, a közönség röhög s rám kiált: le biz a, vegye föl. A kihívástól fosztott meg.

— És nekem — zugá Brutus a romokról — Eliza tensasszony szerepét sugja, s így

ezt kelle mondanom a tansasszonynak : Óh férjem ! Meg akarja buktatni a társaságot. Le vele !

A kis sugó türelemmel hallgatá mindezt végig , aztán komoly arczczal és sugva, mert, mint régi sugó, elveszté beszédhangját, megszólalt :

— Ha oly emberek lennének az urak, mint a milyeknek hiszik magokat, bizony derék emberek volnának.

— Még gúnyolódik az úr ?

— Ha még csak ennyi volna ? de nem is sugok , míg az úr ki nem fizet. Egy huszasom még hátra van , s már két napja hogy biztat.

— Becsukatom.

— Még sem sugok.

— Ez scandál ! kiálták többen.

— El kell csapni ! sikoltá egyik nőszemély.

— Még sem sugok ! állítá a rettentetlen sugó.

— No jól van — mondá szomoruan a direktor, mely, miként főnebb is mondám, nála annyit tett, mint roszul van, — im, itt van nyomorult huszasa. Látszik, hogy nem isteni szikrától lángoló művész, hanem csak hitvány, pimasz sugó. Nem hazafiság-, dicsőségért áldozik Thalia oltárán, hanem néhány nyomorú krajczárért. Hah, szégyelje magát !

— Most már sugok — mondá ez rá sem hallgatva, s beült egy tekenőből eskábált bódé alá.

A próba elkezdődött, azaz legelőbb is megkastrálták a darabot, s egy órane-gyedig veszekedtek a szerepkiosztás fölött.

Én el sem játszhatám első jelenésemet, midőn Bodáki úr fontos képpel félbe-szakítja a próbát.

— Fiatál ember, az úr szerencsétlen, az úr nem tud semmit, úgy játszik, úgy beszél, mint a hogy rendesen minden ember szokott. Ez nem ér semmit, ez nem művészet. Ideali-zálni kell. Tudja é, mi az idealizálás ? Megvetni a rut életet, a vad természetet, és szállani a képzelet szárnyán az ábrándok honába. Mert a közönség nem azért jön színházba, hogy olyat lásson, mit otthon is láthat. hanem azért, hogy olyat lásson, mit sehol sem láthat. Ez az idealizálás. Károly dühöngjön, mint ember nem dühöng, Amália szeressen, mint nő nem szerethet. Ez a nagy titok. Ért é engem, fölfogott é ? Kiáltson, hogy repedjen a levegő, dobbantson lábával, hogy szakadjon be a szín-pad. Így ni.

És szavalt és játszott. Én igyekeztem, úgy tenni, mint ő. Új hibákon kapott, megjavítám ; ekkor mások támadtak meg, én engedtem mindenben, sőt aláztatosan meg is köszöném. Még a sugó is elkezdett egyetnást javasolni, azt is elfogadtam, s talán a színházi szolgálát is követtem volna. Nem voltam eszemen, őrjöngék. Azt sem tudtam már : Mór Károly vagyok é, vagy Dávid. Amállát lázasan szoritám magam-hoz, mi különben nagyon is inyére volt ; Ferenczet önmaga helyott én akartam meg-

fojtani, s majdnem kivertem az egész személyzetet, miért aztán néhány ütöget is kaptam.

— Bravo, bravissimo! kiálta próba végével a direktor — csak ne pazarold el előre erődöt. A legerősebb hangot gazdálkodd meg mindig az utolsó jelenésre. Tanuld meg, hogy az első és utolsó jelenés szokott határozni. Már is berekedtél.

— E csókkal művészsze avatlak — mondá Eliza, ki heves öleléseim óta fölötte nyájas lett irántam és megcsókol.

Színésztársaim gúnyosan nevettek, de alkalmasint nem ordításaimon, mert ők még jobban ordítottak, hanem egyeben, mit még akkor nem érték. A világ legnevetésesebb embere lehettem én akkor, de boldog voltam. Mit bántam én, mi történik körüllem, hogy mint ordítok, hogy mint hányom tagjaimat, csak hogy ordíthattam, csak hogy hányhattam magam. E sepredék nép gyalázata, e kontárok lármája, e nevetéses, szomorú helyzet nem hathattak lelkekre. Én vágyaim révében voltam, tapodtam a szinpadot, keblemben a geniusz mozzanatait érzem s tagjaim gyönyörtől reszkettek.

Óh szép napok! Óh drágalátos tudatlanság! Óh-lelkem ifjúsága, szívem szüziesége! Nincs könnyem, hogy megsirassalak titeket, csak átkaim vannak azok ellen, kik elraboltak, egy utszéli koldus alig hallható átkai, melyeket az alamizsnát nyújtó tömeg áldásnak vél.

IV.

Eljött az est. Óh mint vártam, óh mint félttem tőle! A félelem és remény ez idegrázó küzdelme, e gyermekics szenteség és féktelen szenvedélyek közt hullámzó hevületek, a lelkesülés és hiúság e nagyszerű pillanatai majdnem ájulásba ejtettek.

Mily szép lehet ilyenkor a halál, s minő álmak a sirban! Meghalni a pálya küszöbén, melyről még minden szépet hiszünk, elalunni a lelkesülés szent perceiben csalódás és blaszirtság, gyűlölet és cynismus nélkül. Nem hordani egy tévesztett élet keserü emlékét; nem érezni, hogy az ég áldása korlátoltságunk miatt átokká fajult; nem kérdeni: miért élünk, hogy hallhattuk a kérlelhetlen ész gúnyos feleletét. Ah, mert ritka azon művész, ki, mint Goethe, Zeusként uralkodjék Olympon, s az élet és művészet összhangzatának szent nyugalalmában egyaránt legyen nagy művész és boldog ember.

Ki tudná elbeszélni érzéseimet, midőn nevem először pillantám meg az utcaszögleteken? ki mondja meg, mi zsibongott agyam idegszáfain, hallva a gyülekező közönség zugását? Mi voltam én akkor, midőn megzendült az első csöngetyühang?

Ott állottam a szinfalak között mozdulatlanul, merőn, de égve, lobogva, mint egy lángoszlop.

A közönség tapsokkal fogadott, — hisz csinos, szép gyerek valék, — hisz ordítottam ifjabb erővel, mint Bodáki, — hisz hánytam-vetettem magam, mint egy bajazzo, — hisz a lelkesülés, a mértökön kívül, kit nem ragad magával! Mit bántam

én, hogy e köpczös kisvárosi kisasszonyok karcsu, jól nőtt természet, csinos, testhez tapadó öltözetben, többre becsülnek bármily művészi mozdulatnál. Mi közöm volt nekem ahhoz, hogy e pipás nemesek-, és csizmadiákból álló közönségnek a cifra phrasis kedvesebb, mint jól felfogott s kivitt jellem. Elég volt, hogy tapsot hallhattam s éreztem daemoni erejét, mint Faust, midőn a bűnös, de égő és ifju szenvedélyek angyalával alkura lép.

Ti nem tudjátok, mi a színésznek a taps. Az, a mi a kártyásnak azon részegítő izgatottság, hatalmas hevület, rettentő felindulás, mely a játék gyászos asztalához köti; mi a hősnek a csatak dörgő zugása, a haldoklók jajai, s az élők tomboló diadaléneke; mi a bor, zene, és élvsovár nők neveteg, ingerlő beszéde annak, ki élni, élvezni akar, hogy többé ne éljen, meghalhasson. Istene, álma, ördöge, kedvese, költészete. A jutalom, melyért küzd, megnyerve megvet s elvesztvén nem kíván élni. Egyetlen öröm szomorú pályáján, melyből néhány csöpp egész fájdalom-tengert megédesít. A dicsőség, mely számára csak itt nyilatkozik, mert nem költő vagy festész, hogy a jelen hálátlan gunyait kárpótolják a jövőndő koszorui — legalább a siron. Ó néhány évhez, egy városhoz, egy házhoz van kötve. Azontúl senki sem emlékszik reá, azon kívül alig tudják, hogy él. A közönségnek, melyet majd imádnia, majd megvetnie kell, királya, egyszersmind rabszolgája. Ritkán emelheti magához, többször hajlik lába alá. Oh hányszor kell lemondani eszméiről, meggyalázni geniejét, hogy el ne veszítse a közönség ingatag kegyét, önkényes tapsait, hogy érezhesse azon felindulást, mámort, mely élteni, fentartja, bőditja, megemésztí.

A második felvonásban még tombolóbb lön a sokaság, s egy virágbokréta repült lábaimhoz. Furcsa bolond történet ez, de reám száz kritikus dicséreteinél lelkesítőbben hatott. A szinpadtól alig tíz lépésnyi távolságra egy szende ártatlan kis leány ült. Egész előadás alatt a legnagyobb figyelemmel csüngött a szinpadon. Némely félelmes perceimben könyei adták vissza bátorságom, tapsai lelkesítettek. Ő volt az is, ki művészetem, vagy Moor Károly szenvedéseitől meghatva, virágbokkrétáját majdnem öntudatlan a szinpadra dobá. E bokkrétát most is szivemen hordom, mint őt magát szivemben. Szegény, szende, ártatlan kis leány! Csak szárnyai hiányoztak, hogy égbe repüljő. Angyal volt ő, de Byron égből földre szállt angyalai közül. Homlokán mennyei fénykör, melyet istentől nyert, szivében bűn, melyet a Kainok maradékaitól tanult. Hah, a szép asszony, a csalfa asszony! Miért szerettem én úgy? Mért félek most tőle? Éjfelenként el-eljön hozzám, fehér éji ruhában, zilált hajjal, s kezeit összekulcsolva sir: ölj meg holnap, hagyj még ma élni. Ilyenkor megmozdul szivemen a bokréta, szúr, mint a tövis, fojt, mint a mérges növények illata . . . Vegyétek el azt a gyertya hamvát. A szellemelek sötétet szeretnek, futnak a világosságtól. Így van megírva, valamelyik szerepemben . . . Adjatok bort, mert elfáradtam, mert félek, mert reszketek.

Hol is hagytam csak el. Igen. Ebből nagy historia, roppant zaj lön. Az anyák reá s anyjára támadtak, hogy hárisák el azon gyanut, mintha a bokkrétát leányaik hajították volna. „Ki volt az? Nem szégyelli! Egész közönség szeme láttára! Én istenem, mily romlott a mostani világ!” hangzott minden felől. Az anyák nyelveltek, a

lányok sugdostak, a férfiak nevettek, — szóval: a közönség játszott, s mi nézők lettünk.

Alig áll helyre a csend, alig hevílök újra szerepembe, s ime ujjabb, rémitő intermezzo! Legkedveltebb jelenésemet játszom, s a düh legmagasb pontján kiáltván: „boszú, boszú, boszú, oh meggyalázott, megszejtelenített öreg, így tépem szét örökre a testvéri köteléket“ — egyszersmind a vállamra szélesen kihajló galléromhoz kapok, hogy utasításom szerint széttépjem. Ekkor a réquisitor a színpalak mögül reán kiált: „nehogy elszaggassa, a notariusné teensasszonytól kértem kölcsön; nehogy elszaggassa, megfizeti.“ Én elvesztem lélekjelenlétem, merőn, szótlán nézek körül, — a közönség zúgni kezd, s már-már a bukás pontján állok, midőn a szende ártatlan kis leányra esnek szemeim. Nem tudom, mosolygott é, sirt é, intett é, — csak azt tudom, hogy lelkesülés áradott el rajtam, — hogy Amáliának képzelém, ki megérdemli, hogy újra átkozódjam és széttépjem a notáriusné gallérát. A közönség tapsolni kezd, győzelmem kétségtelen. Többi jelenéseim még jobban sikerülnek. Számtalanszor megtapsolnak, kihivnak. Társaim irigy szemekkel néznek, — Eliza egy második csókkal szentel művészsé, — Bodáki pedig, kinek különben nem egészen tetszett e roppant dicsőség, méltósággal így nyilatkozik: hat év mulva alkalmasint meg fogsz közelíteni.

Nem soká híres ember levék. Ismert az egész város, beszélt rólam a vármegye. Igaz, azon túl azt sem tudták, drótos tót vagyok é, vagy házaló zsidó; de hát én tudtam é valamit rólok? Miért is tudtam volna? A nélkül is nagy férfi leheték; hisz erre ugy sem kell több, mint sokat hinni magunkról, mert bizonyosan mindig fog találkozni néhány ostoba ember, kik ezt épen úgy elhiszik, sőt még jobban. Büszke is voltam ám! Azt hittém, hogy az utcán minden ember engem néz, a társaságokban csak rólam beszélnek. Volt is okom rá. A város szépei koncz számra irták hozzám a szerelmes levelkéket. Hát a melléjük csatolt kedélyes ajándékok: izletes csemegék, kihimzett ing, gyöngygyel varrott tárcza, s több efféle! Félrevágtam a kalapom, s vigan éneklém: az ég alatt a föld színén, nincs oly derék legény, mint én. Mind e mellett érzéketlen maradtam. Az ajándékokat elvettem ugyan, de a levelkékre nem válaszoltam. Hadd epedjenek, majd inkább tapsolnak; hadd maradjak távol tőlök, annál több idejük marad koszorúkat fűzni. Szép fényes élet volt ez, mint a szivárvány, mint a páva farka. Kár, igen kár, hogy oly kevés ideig tartott. Ah, Osslianként az ember élete hasonlít a vadász álmához, ki verőfényes napon alszik el és zivatarban ébred! Miért is szeretem én jobban a művészetet, mint egy becsületes komédiához illik?

Elfáradtam a dicsőségtől, meguntam a zajt. Modorom szerényebb, lelke büszkébb lón. Később a büszkeség is fájdalomba vezetett; elégedetlen voltam magammal. Ez idő óta többször fölkerestem a magányt, a természetet. Alkony óráiban újra meglepett az álmodozás, eljöttek látományaim, épen oly ingerlőn, épen oly bódítón, mint hajdan. De az ébredés kinosabb volt. A könyvek most nem enyhítettek, hanem égettek, a fejemen nyíló koszorú megalázott, a patakszögös boszantott, a vén sziklák gunyosabban néztek le rám, s mögülmök ördögien hangzott: vajjon oly nagy művész vagy é te Dávid, mint magad hiszed?

Nem volt többé nyugalman; ah, a szinpad kiapaddá vált. Utáltam magamat, mert kontár vagyok, gyűlöltem a közönséget, mert ostoba. A legzajosb tapsviharban is éreztem, hogy ha a költő jelen lenne, lekorbácsolna a szinpadról, a műértő pedig ezt kiáltaná: menj szántani, fiam, szántani menj! Minden nap újabb tapasztalatokat tettem magam körül, s minden nap újabb gyötrelmeket hozott. Ha részeg-szerepet játszám, valamelyik tagom mindig józan volt; mint Romeo, csak hangozommal voltam szerelmes; Brutus helyett Rákóczit személyesítém; mult vagy jelen idő mindegy volt nekem, épen úgy, mint a szalmás kunyhó, vagy salon. Mindegyikben declamáltam, ordítottam, mikép Bodáki megtanított. Ezek után mihamar észre kellett vennem, hogy nekem az egyénről fogalmam sincs. Én minden szerelmezt, hőst, ármánykodót, egykép játszom. E módot még szörnyebbé teszi a nagy pathos, mely nélkül lélekezni sem tudok, a soha sem nyugvó iszonyu arcjáték, melyet megtapsol a karzat, a gymnastikus mozdulatok, melyekben a nőknek kedve telik.

Sirtam, kétségbeestem, majd reméltem, s az akadályok új erőt öntének beléni. Figyeltem az emberekre, vizsgáltam az életet, tanulmányoztam Shakespearet. Oh mi mást olvastam ki most soráiból, mint hajdan, mikor néhány merész kép, egy két váratlan jelenés volt minden, mi megkapott. Nyilatkozott a szenvedély és jellem nagyszerű költészete; kezdém sejteni, mi a dramai művészet. Azonban eszmémnek nem tudtam alakot adni. Olyan voltam, mint a rejtőzött, ki lát, hall, eszmél s tagjait nem mozdíthatja. — Ki old fel ez átok alól? kiáltám sokszor elkeseredve, s összetörtem tükrömet, mely előtt napokig próbálgattam valamely jellemet s benne mégis mindig magamat láttam. Csupán az a gondolat vigasztalt: sokat tudok már, mert nem tudok semmit; nem soká mindent fogok tudni, mert elfeledem, mit ezelőtt tudtam.

Nem csak a magány termett kínokat, a közönség is megtette magát, pályatársaim sem voltak fősvények. Nem fogadtak többé tapssal, s hogy ki nem fütyöltek, régibb érdemeimnek köszönhetém. Híjában kerestem szemeimmel a kis leányt is. Szokott helye már hetek óta üres. Sehoh egyetlen résztvevő arc, egyetlen köny, egyetlen sohaj! Ezer guny, ezer baj, ezer ármány mindenütt. Bodáki úr, ki, mióta a közönség kegyében hátra toltam, ellenségemmé lön, bukásom fölötti öröme daczára is elcsap, ha jó remény fejében már azelőtt el nem adósít. Így még két hónapot kelle lejátszanom. Elszökhettem volna ugyan, de buta eszemhez soha sem férhetett azon elv, hogy mi más embernél bűn, művésznél genialitás. Eliza tensasszony, kinek szerelmét nem viszonzhattam, a kiszabadult Romeoval fáradatlanul üldöz. Az egész személyzet, le az utolsó színházi szolgálóig, boszantásomra esküszik. Csak a kis sugó pártfogol, ki társaságunkban rendesen az ellenzékét képezte. A becsületes, a jó ember! Neki sem szenvedélye, sem hiusága. Nehány pohár borban s egy két jó barát körében lel minden örömét. Színésznek pályatársai közül különben is csak a sugó lehet barátja. Nekem ő jó barátom — áldja meg az isten! — jó barátom volt. Szerpeimen kívül még azt is hiven megsugta, hogy jó lesz összébb húzni magamat, nem reggelliznem, nem vacsorálnom, mert csak így fizethetem ki egy hónap alatt adóssá-

gomat s mehetek vele együtt egy nagyobb társasághoz, hova meghitták, s hol nekem is helyet szerez. Megfogadtam tanácsát. Koplaltam és tanultam s ezt jó minden szí-
nésznek megtanulni.

Szállásban egy tudalékos csizmadiánál valék, ki atyamesteri s egyszersmind egyházi hivatalt viselt; gyakran járt színházba, nagy pártfogója volt társaságunknak. Engem különösen szeretett; s ha vitéz, derék, becsületes embert személyesíték, másnap meghívott ebédre és a tisztelet minden nemeivel elhalmozott. Egyszer valami rossz német dramát adtunk s nekem egy iszonyu gazember szerepét kelle játszanom. Jó szeszélyben valék s a közönségnek egy kis mulatságot kívántam szerezni. Borzasztó rut arczczal s öltözetben jelentem meg. Tuloztam, mint csak lehetett. A közönséget majd kitörte a nyavalya. A karzat szidott, a földszint átkozott, a nők nem mertek reám nézni. Ha! ha! ha! „Az istentelen! A gonosz! Ki hinné róla, hisz szelid embernek látszék;“ sohajtá a légyszívű közönség. Tapsról persze szó sem volt, mert az ily szerepeket játszó köszönje meg, ha meg nem hajigálják; de a nagyszerű hatás a művészet varázshatalma, — mint mondaná Bodáki; de az én fölséges mulatságom, és ez az egytígyü kisvárosi közönség!

Másnap az én csizmadiám fontos képpel beáll hozzám s így szól:

— Uram!

— Állok szolgálatjára.

— Álljon az ördögnek, minthogy úgy is van.

Én elbámulok, ő folytatja:

— Én istenfélő, virtusszerető, belső ember vagyok.

— Egyszersmind csizmadia.

— Hát Böhm Jakab, ama vallásalapító, nem volt é csizmadia? hát — hogy városunkból se menjék ki — papunk nem csizmadia fia é? Bizony mondom, nem is komédiásokból telnek ki a belső emberek.

Itt elhallgatott s a többi fontos okokat arczával fejezte ki.

— Ámbátor én eddig az urat becsültem, mindazonáltal igen rosszul tevém. Ki a gazembereket úgy játsza, mint az ur, az otthon sem lehet becsületes ember. Ennélfogva, mivelhogy én istenfélő, virtusszerető, belső ember vagyok; tehátlan házamban sem lakhatik olyan, ki nem az: azért keressen más szállást.

— Jól van, jól — mondám majd megpukkadva nevetemben — egyébiránt: ne sutor ultra crepidam.

Elindultam szállást keresni. Csakhamar egy ház kapuján e feliratot olvastam: itt szállás van kiadó. Valami iskolás gyermek aláírkálta: ki kiveszi nagy bohó. A gyermeknek igaza volt. Bolond valék. Talán nem is gyermek írta azt oda, hanem a fátum titkos keze. Mindegy, elég, hogy bolond valék. Mindjárt meglátjátok, miért. Különösen te csaplárleány, figyelj, téged érdekel leginkább: szerelemhistoria.

A ház, hol szállást fogadtam, egy özvegyasszonyé volt, ki valaha szép lehetett, s modoráról ítélve, most is szépnek tartja magát. Én nem sokat törődtem sem evvel, sem egyéb körülményeivel. Beköltöztem szobámba s tovább éheztem, tovább tanultam.

Egy szép tavaszi reggel korábban felköltött a madarak éneke, mint máskor. Fölnyitottam az ablakot, hogy jöjjen be a friss lég, s kikönyökölvén, elmerengtem a hajnal-sugárokon, melyek a szomorúfűz lombjain oly résztvevő, oly szelid fényvel remegtek, mintha bánatát akarnák enyhíteni. Enyhe fényt, résztvevő sugárt szomjaz az én lelkem is. Ah! midőn kételytől kínzatva, küzdelmeimben kimerülve összerogyok tükröm előtt; ah, midőn állapotom gyalázatán sírva, önszenvedélyemtől kigunyolva, a közönség zajában elfáradva, hideg nyoszolyámra hajtom fejemet: hol a kéz, mely letörölje szemeimről a bánat könnyét, homlokomról az utcák sarát, lelkemről a hő izgalmak nyugtalanságát? — Űrt érzek szívemben, s sáj, hogy a művészet szerelme nem tudja betölteni. Határozatlan vágy, édesbús sejtelen nyugtalanít. Egyedül, elhagyatva érzem magamat. Ifjuságom rideg napjait nem ragyogja be öröm, nem koszoruzzák élvek. Némely szerepeimből képeket sző az ábránd, s az álmatlan éjeken könnyező szemeim elé tartja. Esengek, mint a szomju föld, hervadok, mint a hévütött virág. Vajjon ama felhő, mely láthatáron képződik, mit rejt? Szélvészes záport, vagy szellős permetteget, vakító villámot, vagy mosolygó szivárványt? „Szerelem! szerelem!“ susogtam öntudatlan.

Ablakom csinos kertre nyilott. Csak most veszem észre, hogy tölem alig néhány lépésnyire egy leány virágokat öntöz. Nem a háziasszony, mert ő nem ily karcsu, nem ily fiatal. Minő bájjal hajlong, mily gyermekiésen szökell! Bár arcát láthatnám! Ekkor a leány, mintha gondolatomat sejtette volna, felém fordul, majd hirtelen távolabb virágágyakhoz szalad, s eltűn a kert fái közt. Én is, mint szemérmes gyerek, elkapom magam az ablaktól.

Ó az, az ártatlan szende kis leány, ki bokrétát hajtott nekem! Hogy tudhattam ennyire feledni? Nem csoda, épen nem csoda, hisz hetek óta nem látom már a színházban! Mégis, hogy tudtam feledni? Ily szende arcot, ily ártatlan termetet, ily könyes szemeket lehet é feledni? Én ostoba! De ki ő? . . . Később, kérdezősködéseim után, megtudtam, hogy háziasszonyom leánya, s hosszas betegeskedéséből nem rég tüdült föl.

Ez esemény fölvert fásultságomból s életemnek új szint kölcsönzött. Még nem voltam szerelmes, csak az érzést szerettem, melyet megjelenése felköltött; a felindulást, melyre rég sovárogtam, magát a szerelmet, melyről már sejtelveim valának; szobám remetéje, s a kert őre levék. E kertben termett a koszoru, mely a művészt jutalmazá; itt virul ama másik is, mely az ifjut boldogítandja. Lebocsátott függönyömmön nyíllást vágtam, s azon át töle látatlanul figyeltem jövetelére, ellestem minden mozdulatát. Tudtam, melyik virágágyát öntözi előbb, minő virágokból köt bokrétát, melyik fa alatt pihen, mikor áll meg a patak partján, hogy nézze magát tükrében s felsuván orcáját, nevéssen visszatükröződő torzképen, s tapsoljon kis kezeivel. Fehér ruhájában mint vadgalamb rebhent föl a parti liliumok s magas fűszálak közül; majd a házeres alatt megállván, mint egytgyü pásztorlány, játékos hangon hívta a galambokat buzaszemeire; majd versenyt csattogott a madarakkal, hogy csengett belé a lég; majd kis gyermekként bejövő anyja kebelére futott s enyelgő tréfákkal csevegte körül.

E napok voltak életem legszebb napjai, teliek örömmel, titokkal, költészettel.

Ujjá születtem. Miként szívembe életkedv, úgy szállott művészetembe, mi eddig hiányzott, élet, mély felfogás, egyszerűség, emelkedettség. Megnyílt az érzések kristálytiszta forrása; lehullottak az eszmék koporsófüdelei. Tavasz szívemben, tavasz lelkemben, élet szobámban, élet a szinpadon. Boldog ember voltam. Szobám függönyei mellől a szinpad függönyei közé léptem, s mindenütt — a kertben, a földszinten — őt láttam. Ott lebegő fehér ruha, vidám dalmosolygó arc, itt tapsoló kis fehér keztyű, a tetszés jelei közt megingó kalaptoll, a felindulás drága könyei; s ha fárasztó szerepeim után néha későn ébredtem, ablakomon virágbokréta, hasonló ahhoz, mely első föllépésemkor lábainhoz hullott. Vajjon a művészt illeti é, vagy a hó szívü ifjat? Tán épen mindkettőt. Vajjon érti é a virágnyelvet? Hisz e bokrétában babérlevél és rózsza van együtt.

„Romeo és Julia“-t adtuk. Életemben most valék először elégtül magammal. Mily szép a világos és mély művészi önérzet. Nyugodt boldogság, megtisztult lelkesültség, szűzies öndicsőülés. Mennyivel többet ér, mint a taps és koszorúk zajos, szennyes mámore. Oh, ha inkább szeretnők a művészetet, mint a közönséget, ha kevésbé volnánk hiúk s több büszkeséggel bírnánk! Csönles, tiszta gyönyörben merülten lépdelttem haza a kihalt utcákon. Világos volt az éj, fénylett a hold, ragyogtak a csillagok. Eszembe jutott a mai darab második felvonásának második jelenése. Szerepem néhány sora lebbent el ajkaimról, s öntudatlan a kertben találtam magamat, hova eddig soha sem mertem belépni. Valami titkos erő azon ösvényen, azon fa alá vezet, hol az ártatlan kis leány szökellni, megpihenni szokott. Föltekintek, s im előttem áll. Ha ekkor, mint Julia, azt kérdi: ki vezetett ide? tán Romeoval felelek: a szerelem. De ő ijedten föl sikoltott.

— Bocsánat... nem akartam... megijesztém.

— Inkább ön bocsásson meg, hogy oly ijedős vagyok.

Mondani akartam valamit, de nem juthaték szóhoz. Más színész eddig szerelmes szerepeinek legszebb helyeit szavalta volna el. Én elfogultságomban csak Romeo szavaira emlékeztem: igen merész vagyok, ő nem szólhat velem.

— Szép idő van — mondám később.

— Nagyon szép.

— A csillagok oly fényesen ragyognak.

— Én épen választék közülök. Nézze ön, azt a fényest, mely most épen fejünk fölött ragyog.

— Az az esthajnal-csillag. Én a mellette levőt választanám, ha választhatnék. Mindig eszembe juttatná e szép éjet, e szép órát.

A lány nem felelt. Én megijedve bátorságomon, kettőt hátra léptem.

— Nemde, szép virágaim vannak?

— Oh szépek, kivált a liliumok.

— Az a tiszta szív jelképe. Nekem a rózsák is tetszenek.

— Az szerelmet, s ha babérlevél is van mellette: szerelmet és dicsőséget jelent. A leány elpirult, jól láttam a holdfénynél. Én újra megijedtem, s indulni akarék.

Ő marasztott. Helyet foglaltam tehát egy gyeppadon, de tőle távol — hat lépésnyire.

Oly tiszta idő volt, hogy az istent lehetett látni az égben; oly csöndesség, hogy az angyalok éneke lehallatszott. Néztük az istent, hallgattuk az angyalok énekét, s éreztünk annyit, oly mélyen, hogy nem tudtunk szólani.

„Oh boldog, boldog éj! Csak attól félek, hogy mivel éj van, álom az egész, hizelgőbb, édesb, mintsem való lehetne.“

Majd a lány megszólalt. Beszélt a színházról, a mai darabról, rólam, önmagáról, virágairól, madarairól s mit tudom én még miről. Én keveset szólottam. Az ámulat varázskört vont körülöm, honnan nem szállhatott ki ragyogó lelke, mélyem érző szivem, sem szó, sem sohaj szárnyain. Egy gyöngygyé nem alakulható, egy megtört könyben olvadt föl mindkettő. Oh, ha egy virasztó angyal felfogván e könyvet mennybe viszi, tán isten, örömében, hogy boldog embert láthat, megszán s álomba szenderít, mély álomba, melyet a balgatag ember halálnak nevez.

Az éj már messze haladt. A barátnőtől haza jött anya leányát kiáltozá. A lány felszökik s jó éjt kíván. Én nem mozdultam, vártam, hogy visszajő, mint Julia s még egyszer kíván jó éjt. Később szobámba léptem s lenyugodtam, de nem tudtam elalunni. Nem szenvedély, nem lángoló vágy tartja éberem, hanem egy nyugodt néma boldogság, minőt a lassu csermely érzene, ha szíve volna, midőn tavasszal virágok ébrednek kördle s tükörén hajnalsugár játszik. Majd szelid álom kezdett szemekre szállani. A függönyön átszűrődő holdfény gyöngén arcomra világít, — egy közel bokron a csalogány fölfölcsattog, mint álmódó, ki boldogságában fölér. A holdfény és csalogánydal álmaimhoz vegyül. Az lelkekre képeket rajzol, ez szivem legtítkosabb hurjain átrezg. Mintha tündérország kapuja nyílnék, mintha Aeolhárfa zendülne!

Elaludtam.

V.

Bodáki keressen magának más színészt, a közönség más bolondot, házi asszonyom más leányt. Kocsis, hajts sebesebben, hadd vaduljanak meg a lovak, szikráz-zék a patkó, dobogjon a föld, repüljön a kocsi. Hanem te szelid galamb, ne félj, — borulj kebelemre s aludjál. Az égen mindjárt kiderülnek választott csillagaink, a földön két barát örökdió fölöttünk: a fekete sugó és a fekete éj. Átkozhatsz megrabolt anya! Én nem félek az átoktól, megszoktam már, s akár milliók átkát hordozom e millióktól irigyelhető áldásért.

A szende ártatlan kis leányt elszöktettem.

Ah, ő hamar felfogta s még hamarabb megtanulta a szerelem tudományát. Az első héten már bácsikájának nevezett s nyakamon csüngött, a másodikban Romeot játszatá velem s összecsókol, a harmadikban karjaim közé hanyatlott szendén, ártatlanul, mint áldozatra szánt bárány, mosolyogva, reszketve, mint Io, midőn a felhő csókját érzé. Mit nevezsz oly kétértelműen te csaplárleány! Ne hidd, hogy én is oly ember valék, mint a te első kedvesed, ki meglehet szeretett, de nem becsült, könyö-

rült ugyan rajtad, de megszánni nem tudott. Én imádtam őt, s midőn öleltem, imádkozám. Hah, én őrült! Bálványt alkottam magamnak s isten bő áldásai mellett éheztem, szomjaztam. Már öreg vagyok, idő előtt megvénytett a bű, kihűté szívem a csalódás, megfagyasztá vérem a nyomor; de ha most még egyszer elém lebegne hullámos kebelével, mely, hogy megtörjék, nyugtalanul partot keres, — reám emelné könyes szemeit, hol szemérem és vágy küzdenek, — kebelemre temetné arcját, mely pirul és csókért sovárog, — körülfogna reszkető karjaival, melyeknek már csak ölelni van erejük: ah érzem, még egyszer megifjulnék, és többé — nem kimélném. Szilajon, dobzó hévvel szoritanám magamhoz, letépném homloka liliomát, kiszivnám ajkimmal édes ifju lelkét, s midőn egy hosszú óra alatt megutáltam, eldobnám magamtól, mint egy kifacsart citromot, s ha utánam rohanván kiáltaná: add vissza ártatlanságom, nyugalom, fiatalságom kincseit, vagy vedd le rólam a gyalázatot, a lélek-vádat, a világ gúnyjait: hangos hahotával kacagnék föl, hogy csődüljön össze az utczanép és szégyenitse meg hazugságaiban.

A harmadik éjjel már közeledtünk Kassához, hova szándékozánk. Kornélia — igen, Kornélia, nem nevezem többé ártatlan kis leánynak, — átok rá, hogy valaha annak hittem! — tehát Kornélia, kebelemre hajtván fejét, csöndesen aludt. Karjaim közt tartám, köpenyemmel takartam, forró lehellettemmel melengtetém. A kocsis egy szomorú népdalt énekelt; a fekete sugó pipázott, nézte a holdat, s elmélkedék. Én alvó kedvesem arczvonásain merengtem, s jövőnkéről álmodoztam. Majd hirtelen egy gondolattól megkapatva, rákiáltak a fekete sugóra:

— Sugó, te bölcs ember vagy; sugd meg: hihetni é a szerelemben? Te rég ismered már a szinpadot, sugd meg: lehet é a színészno hú és jó feleség?

— A színészno csak szeretőnek való. Hú és jó feleség, — minő gondolat! Dávid, ezt más előtt ne mondd, mert kikacagnak. Egyébiránt, mi bölcseségemet illeti, az Jagó szerepében van megírva s körülbelől idé megy ki: nincs oly ostoba és rút nő, ki épen úgy ki ne rugjon, mint a szép és okos.

— Ostoba vagy.

— S te szerelmes.

E szóváltás-közben Kornélia fölébredvén, csevegni és enyelegni kezdett. Én komoly maradtam, min ő csodálkozott, s elbúsulta magát. Ekkor elmondám neki, hogy már nem messze a város, s közel az elhatározó percz. Kérdém: elszánta é magát valósággal a színésznoi pályára, s pillanatnyi lobbanat, vagy mély szenvedély költötte é föl benne e gondolatot? Gondolja meg jól. Még van idő. Ha egyszer átlépte a küszöböt, többé vissza nem léphet. A közvélemény, a nagy világ, mint a menny ajtaját őrző cherub, visszaűzi a szinpadra, s a szinpad megizelt varázsa, mint az első embert a bűn, örökre megrészegíti, elbűvöli. Aztán lefestém a szinpad nyomorát, mely nagy, örvényeit, melyek szédítők, akadályait, melyek számtalanok. Elmondám, hogy színészno nézve mindez kétszerite nagyobb, szédítőbb, számtalanabb — kivált Magyarországon. A színészno előtt zárva minden jobb társaság, csak az nyitva, hol kéj és bűn, gyalázat és életundor terem. Minden, ki megfizeti a bementi árt, számot tart nem csak művé-

zetére, hanem szívére is. Ő többé nem önmagáé már, hanem a közönségé, a szeszélyes, a gyáva, a kegyetlen közönségé. Ma a nőnek tapsol, holnap a színésznőt füttyüli ki; most a nő kegyeért eseng, majd a színésznőn boszulja meg magát. Előbb megkoszoruzza, mint a régiek az áldozatot, aztán megöli boldogságát, becsületét. Elrabolja ifjúsága tavaszát s az élet telén kidobja a zivataros éjbe. És ez mind nem elég! A színésznő — fájdalom! — kivételes lény, s — gyalázat! — külön szempont alá esik. Hozzá mindenki más modorral, gondolattal, igényekkel közeledik, mint rendszerint becsületes férfi becsületes nőhöz. Sebeit koszorúval hiszik elfödözhetni, a családélet csöndét tapaszajjal kárpótolják, boldogság helyett dicsőséget ragyogtatnak, talán hogy mulassanak a szivárványon, mely a megtört könyvekben fölragyog. S minő keserű gúny! Merészeljen erényes lenni, rágalmazzák, gyűlölik; tanulja be a színésznők szokott életszeropét, kigúnyolják, megvetik. Ha még e mellett az ártatlan nő a tehetség a vágygyal, a művészet szerelmét a hiúsággal összetévesztvén, egy eltépett élet árán még dicsőséget sem vehet, mihamar kell összerogynia a csalódások súlya alatt. Előtte gúnyos közönség, mögötte fájó emlékek, mellette a végső rövid szerep, melynek végén e zárjel közti utasítás áll: megőrül vagy meggyilkolja magát.—Kértem, ne legyen színésznő, maradjon nőm. Hadd szenvedjek, küzdjek egyedül, vigasztalódjunk, enyhüljünk ketten. Tegyen boldoggá, úgy is életemnek csak fele enyém, másikat a közönségnek adtam el. A terhet mely reám nehezül, ketten elbirhatjuk, de kettőnknek hol a harmadik váll. „Maradj kebelemen — esengék átölelve, — ne dobd magad a közönség, a szeszélyes, a gyáva, a kegyetlen közönség karjaiba.“

A lány sirni kezdett, aztán rám emelvén könnyes szeméit, így szólt:

— Látom, te nem szeretsz már, meguntál. Egykor magad bátorítál s most lebeszélsz. Így fogod meghazudtolni szerelmi vallomásod is, mert e kettő elválna. Emlékezzél csak az eltűnt szép napokra. Én benned a művészetet s a művészetben téged szerettelek. Kettőtökért hagytam el anyámat, meg virágaimat, meg a galambokat, meg mindent. Te nem szeretsz már, bizonyosan tudom. Kétségbe hozod tehetségemet is. Igen, én ostoba liba vagyok, s tán rútabb Eliza tensasszonynál. Erényemben is kételkedel. Igen, én kaczer vagyok, hisz elszöktem veled. Ez minden bűnöm. De mindent türnék, csak ne untál volna meg. Te nem szeretsz már, bizonyosan tudom.

Itt elcsuklott szava. Én mély fájdalomba merülve néztem magam elébe, míg a sugó gúnyosan tekintett felém, mi lelkem fenekéig hatott. Ekkor a lány mellém csúszott, átölelt, letörölte könyeimet s azon édes hangon, melylyel első szerelmi vallomását tevő, susogni, enyelegni kezdett. Mit tudom én, mit? E sátánzó megbűvölt, elvette eszemet. Nyomorult valék, mint egy rabsszolga, szánandó, mint egy tébolyodott.

Az igazgató — egy mosolygó képű csinos ember — kihez ajánlva valánk, nagy örömmel fogadott. Hamar szerződöttünk. Én megköszöntem jó indulatát és nejét egyzersmind megkértem, hogy Kornéliát vegye magához szállásba. Elmondám neki egész titkomat, hogy szeretem, hogy nőül veszem, mihelyt a szükséges iratok kezem-

nél lesznek, addig véde, őre, tanítója, testvére, atyja akarok lenni. Az igazgatóné beleegyezett, min aztán férje jobban örült nálamnál. A derék ember, gondolám.

A társaság, melynek tagjaivá lettünk, az állandó társaságok legjelesbike volt. Igaz, itt sem volt még ekkor a színésznő nagyság, a férfiak közül is csak a nemes embert hitták tensurnak; igaz, finomabb alakban itt is föltaláltam mindazt, mit Bodáki társaságában tapasztaltam, — mégis elégült valék. E nagy város, mivel közönség, némi jólét — jótékonyan hatottak reám. Új lelkesüléssel tanultam s nagy sikerrel játszám. A hír csillaga fényt vetett reám. Vetélytársaim elsápadtak. A közönség tapsolt, a műbíró mosolygott, önérzetem megcsókolt. Nem feledtem Kornéliát is. Szenvédelylyel szerettem s fáradatlanul tanítottam. A lány hamar tanult s a művészetnek látszott szentelni életét. Én örvendtem csalódásomon s midőn első föllépése után a rendkívüli tetszés, melyet előidézett, mit sem változtatott rajta, örömem határtalan lön. Ti hiú, irigy, könnyelmű nők, ti Thalia bachansai, nem soká megmutatom nektek, mi egy színésznő. E névről lefőröltétek a szent betűket, mit istenek irtak reá. Nem soká újra ragyogni fog Kornélia homlokáról: szűz papné, az égi művészet mennyasszonya.

Az egész közönség Kornéliába bolondult. A diákoktól kezdve föl a salonokig minden szív mozgásba jött. Mennyi látogatás, mennyi levél! A látogatásokat nem fogadta el, de a leveleket nem állhatá meg, hogy el ne olvassa. Kért, bocsássam meg gyermekies kandiságát. E levelek meg is érdemelték. Ha! ha! e levelek! A diák, zsebkönyvekből kiirt verseket küldött vagy regényekből lopott szerelmi vallomásokat. A kereskedő borzasztó orthographiával s alázatos kéréssel állott elő: ne vegye megbánásnak, ha legszebb kelméjével kedveskedik. A vidéki nemes kívül otromba, belől kiczifrázott levelében a tartalomnál majd hosszabb volt az aláírás s így is alig fért reá a sok megye, táblabíró, assessor s több efféle. A gavallér — óh, levele illatos, sima, aranyzott, fehér — választékos bókot mond, gyöngéd czélzást szó közbe s udvarolni kíván a nagy művésznőnek, vagy karpereczet, nyaklánczot küld ismeretlenül, de, legényének megengedi, hogy nevét — ha kérdik — titokban megmondhassa. Órákig elneveltünk rajtók. Aztán az enyémekeket vettük elő. Mert utánam is sokan bolondultak, kivált a nők közül, s nem egy grófné. Szerették szende tudatlanságom, félénk modorom, épen azt, mit a leányok nem sokra becsülnek. De én Kornéliát szerettem. Kis szobájában, s a szinpadon egykép kedvesem volt ő. Nem kellett szinlelnünk s a szinpadon csak a kis szoba jelenéseit folytattuk. Óh szerelem, óh művészet! óh ifju bohó napok!

Egy idő óta Kornélia nagyon megváltozott. Én ezt mámoromban későn vettem észre. Előbb hinni sem akartam, aztán még többet is hittem, mint mennyi a dologban volt. Ő unatkozott. Ha az asszony unatkozik, már bűnös, s a szerető, vagy férj homlokán nőnek a szarvak, — bár nem láthatni — de nőnek. Sokszor alig figyelt szavaimra. Mindjárt, mindjárt az ablakhoz ugrott, hogy gyönyörködjék az utczenépen. Majd kért, hogy vigyem társaságba. Én bezárom őt, féltékeny vagyok, pedig ő oly nagyon szeret. Igaza volt, de csak azóta voltam féltékeny, mióta a szívemet

szuró sejtelennek nevet adott. Ekkor megjíedt arczom bős kifejezésén, s nyakamba borult. Én oly erővel szoritám magamhoz, hogy sirni kezdett. „Te meg akarsz fojtani, te gyanakodol, pedig jobban szeretlek, mint valaha.“ Tovább zokogott. Látván könyeit, első pillanatra Othello szava viszhangzott lelkemen: ha asszonykönytől terebbe esnék a föld, minden cseppből egy-egy krokodil születnék; de a másodikban már lábaihoz borultam és szerepem legszebb helyeit szavaltam el, hol engesztelődés, hűség, szerelem jön elő. Tépjétek le az ablakokról a függönyöket, hogy nézzen be a kíváncsi nép, mi dicső comoediát tragoediát játszunk. Szégyelje meg magát Shakespeare és Molière, piruljon Garrick és Rachel asszony.

Többször kért, hogy csináltassak neki szebb ruhákat. Bár anyja nem volt gazdag s többet költött magára, mint reá, mégis máskép öltözködött. Most olyan, mint egy apácza. Ez a nyakig érő fekete ruha elföldi teste minden szépségét. Ő még ifju, neki más illik. Akkor én is inkább szeretném, ő is többet örülne. Én minden megta- karított pénzemet reá költém. De e ruhák sem tetszettek neki, szebbekre vágyott. Egy reggel fényes új ruhába lépett előmbe. Dühösen rohantam felé s kérdém: honnan e ruha? Ő félénken, reszketve, mintha atyja előtt állana, megvallotta, hogy az igazgató előtt nemrég ilyesmit emlegetvén, ma e ruhát találta szobájában. Én szét- hasítám a ruhát, mire majdnem ájulásba esett. Hanem mikor megmondám, hogy e sima igazgató el akarja adósítani, hogy magához kötvén vele, mint rabnóvel, ke- reskedjék, elborzadva borult karjaimba: bocsáss meg, te festvérem, atyám vagy. Semmi kétség, ő szeretett engem. Midőn estőnkint színház után megkoszorúzza és fá- radtan hajtám ölebe fejemet; midőn olykor bejártuk a várost s az emberek utánunk susogták: mily szép pár; midőn néha az erős szenvedély érzésviharos, rázkodtató óráit töltém lábainál: büszke szerelemmel, hó áhitattal látszott rajtam csüngen. De én már elvesztém nyugalmam. A féltékeny szó fülembé csengett. Ezt más gondolat- nak kellett benne felköltetni. Ő fél tőlem, oka van rá, bizonyosan oka van. Miket gondol ő, midőn egyedül van, mikről álmodik? E gondolatokat, ez álmokat nekem mindenható s vedd életem felét. Mégis! Hisz arca oly ártatlan, oly angyali. De ki ismerte valaha az asszonyt? Van é kebel, hova tiszta órzések közé álruhában be ne lopódzék a bűnös is? Az ördögöt csak a hitrege festi rut, borzasztó alakkal. Szép, bájos az, mint Kornélia. Tépjétek le az álarczot, látni akarom. Fejem kábul, alkalmatlan vagyok mindenre. Bizonyosságot nekem, bizonyosságot, hogy öljem meg, aztán szeressem s legyek nyugodt. Oh, isten veled színpad, ihletés szent órái, szabadság, nyugalom, dicsőség! Dávid többé nem szüz muzsát imád, hanem egy földi csába te- remtményt. Dávid örökre megholt a művészetnek s kicsinyes szenvedélyeknek él. E homlokón a dicsőség koszorúja helyett — hah, átok!... átok!...

Kornélia első föllépése óta keveset haladt, sőt napról napra gyengült. Ő szép tehetséggel bír, de nem szerette a művészetet. Hiuság vonzá a színpadhoz, könnyel- mőség tartá fenn, szeszélyek lelkesíték. Szépségben, csinos ruhában s némi nyomo- ruságos modorban állott minden művésze. E modor tehetsége meglepő nyilatkozata- ival a kontárság nevetséges ferdeségeit egyesíté. Ez újdonságával néha bódítón hatott

a közönségre, mi aztán őt hetyke és bizarr fogásokra ragadta. Való érzés helyett erőltetett láz, egész ritkán, csak eldarabolt részek, nyugodt önbizalom soha, könnyelmű vakmerészség mindig. Örvény szélén állott. Még egy lépés s többé soha sem lehet a lelkesülés szent hevétől melegülő művész, csak egy erőszakos komédiásné, ki kinlódva hatás után kapkod. Hijába kértem, könyörögtem: koszorúval felelt és csókokkal nyugtatott meg. Hinni kezdém, hogy csalódom. Tán a szinpadi közelség csal. Tán játéka, mint a durván festett függöny, távolból másképp tűn fel. Egy este a közönség közé vegyültem, hogy győződjem meg a valóságról. Nem várhattam végig az előadást, ki bellett rohannom. Egész nyomorultságában állott előttem a kontár és kaczer művész. Ugy öltözött, szavalt, mozdult, mintha mint nő akarná magához csábítani a közönséget. Alig fordult a szereplőkhöz. Most a földszint ifjaira kacsinzott, majd a páholyok szemcsöves hőseihez intézte szerepe szenvedélyesebb helyeit. Tán azt sem tudta, mit játszik, tán nem is szerepét szavalta. A szinmű jelleméből, mely egy naiv lány volt, ingerlő, hódító nőt teremtett. Talán önmagát játszotta. Hah, gyalázat! E botrány felett némelyek piszszegni kezdtek, de a számosabb rész roppant tetszészajjal némitá el, s ő büszkén tovább fűzte hiú esztelenségeit.

Egyenesen lakába mentem, azon szándékkal, hogy bevárom. Szobájában ledültem egy pamlagra. Oh kis fehér szoba, aranyzott könyvek, nyíló virágok, susogó függöny, szemérmes ágy: mondjátok meg Kornélia titkát, élményeit, álmait! sohajtám és szemeimmel körüljártam a szobát. Mindenütt lágy kéznyoma, ártatlan szemérmes intett felém, az öltöző-asztal patyolattertkőjétől a keskeny ágy fehér párnájáig. E néma, gunyos vád ingerelt. „Hazugság!“ kiáltám mérgemben, s fölhánytam szekrényét, ruháit, könyveit. Sehol semmi. A legkisebb szalagot, a legkisebb papírdarabot is ismerém. Haragtól, szegyéntől könyvekre fakadva, dültem le ágyára.

A szobában mély csend volt. Csak a függönyök öblei türemlettek, rojtjai ingtak s asztalmócs lobogott hol jobbra, hol balra. Könyes szemeimre a kitombolt fájdalom enyhe éber álma, fáradt lelkekre a női szoba szűz titkainak egész költészete szállott. A hiú, kaczer színész alakja elmosódék. Az ártatlan szende kis lány köntössuhogásait véltem hallani. Ugy tetszett, mintha völegény volnék, ki menyasszonyára vár. Homlokomra bomladozó hajfürtök borultak, arczomon fűszer-lehellet égett, keblemhez dobogó mell ért. Lelkem vágó sohajokban halt meg, örömkönyvekben támadt föl.

Midőn felnyitottam szemeim, Kornélia kezét éreztem fürteim közt, csókját homlokomon. Oh mért szólaltál meg, mért mutattad föl koszorúdat? Mért nem maradtál ártatlan szende kis leánynak, mért juttatád eszembe, hogy színész vagy, ki ma az egész közönséget elbolondítád? Mért nem öleltél szóltanul magadhoz, hogy egy rövid éjen át még hihessek benned?

Ingerülten ugrottam föl s koszorúit lábbal tapostam.

— Te kaczer asszony, kontár színész vagy. Te a taps-zajt szereted, nem a művészetet; te nem tudod, mi a szerelem, csak gyönyört szomjazol. Oh gyöngye asszony, kegyetlen asszony, elveszted magad, elvesztesz engem.

Kornélia sirni kezdett. Én tovább beszéltem a szerelemről, a művészetről. El-

mondtam mindent, mire az ihletés és fájdalom tanított. Szemére hánytam mindent, mit a szenvedély rég kinyilatkoztatott, de a gyöngédség mindeddig visszatartta. Nem váltogattam a szavakat, enyhülnöm kellett. Kornélia nem sirt többé, megbátorodott. A gyöngédség korlátai már szétépvék köztünk, s a kiszabadult féktelen szenvedélyeké a tér. Alig juthattam szóhoz. Ki szakítja félbe az ingerült asszony beszéd-folyamát, — ki mulja fölül fájdalomszülte ékesszólásban, — ki maradhat nyugodtan könnyelmű ötleteinek sebzó gúnyaitól? Kornélia színésznő volt, s a színésznő kétszer asszony. Nem emlékszem a részletekre. Ő magán kívül volt, s földig alázott, én őrdjögék s arczul ütöttem.

Ekkor az előszoba ajtaját megnyilni hallók. Tán az igazgató jön, kinek e zaj feltűnt. Józan, nyugodt lettem újra. Hiszen színész vagyok, ez mesterségem.

— E botránýról senkinek sem szabad tudni. Az igazgató most be nem léphet. Holnap eljövök.

— Ajtórn és szivem örökre zárva ön előtt — mondá Kornélia, bezárván az ajtót.

— Kornélia lefeküdt s nyugodni kíván. Jó éjszakát igazgató úr.

Az igazgató mosolygott, én sirva bolyongtam az utcákon, s a hajnal Kornélia ablaka alatt talált.

Két napig a szerep szavain kívül egy szót sem szólottunk egymáshoz, s csak a szinpadon ölelkeztünk. De azért gondosan kísértem minden léptén, mert inkább szerettem, mint valaha. Magára hagyatva, véd nélkül nem tudta föltalálni magát. Megijedt szabadságától, rabja lön féltelmének. Idő kellett, hogy tájékozhasssa magát. Látogatásokat sem mert elfogadni, a sétányon sem jelent meg. Szemében köny, arczán szenvedés látszott. Az igazgató vezette föl s kísérte rendszerint haza. Mindig zavarba jött, ha ilyenkor reá tekinték. Volt pillanat, melyben engesztelön, kérön emelte hozzám szemeit. Nem állhattam többé ellent s a harmadik nap, midőn az „Ármány és Szerelem” című drámát adtuk, szenvedélylyel szorítottam magamhoz. Ő hőbben viszonozta, mintsem a szerep kívánta, s míg a közönség zajos tapsai miatt nem juthatott szóhoz, Luiza beszéde helyett ezt sugta fülembé: védj meg, az igazgató szerelmével üldöz. Feledtem a közönséget, sokáig tartám átölelvé. Szerencsém, hogy a fekete sugó rám kiáltott: Dávid, újra csöndesség van, szavald szerepedet. Tovább játszám, s mondják, életemben legjobban. A szerelem egy pillanatig nagy színészszé tön. Nyomorúság! Nyugalom, magány, szabadság kellett volna nekem. Egy sziklacsúcs az élet tengerén, hova ne érjenek a szenvedélyek hullámai, hol megpihenhessen a fáradt genius, hogy érezsem csókját, hallhassam szent sugallatait.

Más nap elhatárvók, hogy a várost oda hagyjuk. Egy színésztársulat meglehet sokban hasonlít a köztársasághoz, de azért egy igazgató mindig török basa. Kornélia nem lesz háremhölgy, sem Dávid nyomorult rabszolga. Elöttünk nyitva a nagy világ, Magyarország ötvenkét vármegyéje. Mindogy! Akármely faluban összeszegezhetni néhány deszkát szinpadnak; mindenütt terem búzakalász, mely szájunkba élelmet és fejünk alá szalmát ad; követni fog a vig kedély, nem hagy el a művészet, megvéd a szerelem. Ugy é, jó Kornéliám, ki bár nem érdemlem, mégis szeretsz? Ugy é, szép Kornéliám, ki mégis hübb vagy, mint szép? Ugy é, kis Kornéliám, ki nem soká nőm leszesz?

Épen jövök tervei fölött ábrándoztunk, midőn a szobaleány egy gróft jelentett be.

— Kornélia nem fogad el látogatásokat. Ki sem mondhatám jól e szavakat, s már a gróf előttünk állott.

— Ezer bocsánat! tudtam, hogy a kisasszony nem fogad el látogatást, de nekem beszélnem kell vele.

— Méltóztassék helyet foglalni.

A gróf megütődött, látván, hogy én a házigazda szerepét játszom, aztán folytatá: Én nagyra becsülöm a színművészetet s igen örvendek, hogy már a magyar színpad is oly művésznővel dicsekedhetik, minő Kornélia kisasszony.

— Ah!

— Különbön látogatásom oka nem csupán e hódolat. Én erdélyi vagyok. A kolozsvári színpad most legjelesb a két országban. Igen örvendenek, ha színpadunknak megnyerhetném a kisasszonyt. Az igazgatóságnál némi befolyással bírok.

— Kornélia magára nem szerződhetik, csak velem. Én vőlegénye vagyok: — mondám, beszédébe vágva.

— Az mit sem tesz, sőt annál jobb — viszonzá a gróf minden zavar nélkül, — én holnap elutazom s két hét alatt önök megkapják a meghívást, s ha kell — a szerződést is.

Kaptunk az alkalmon, elfogadtuk a meghívást s a harmadik héten már föllépésünket ünneplé a kolozsvári közönség.

VI.

Nem sokáig tart már, mindjárt vége lesz az egész históriának. Hanem épen most jó a java, minék a karzat tombolni szokott. Lesz zaj, átok, gyilkolás. Én istenem! milyen jó, hogy az emberek néha öldökölni szokták egymást. Különbön mily szomorú sorsa lenne a költőnek és színésznek. Irhatni é, játszhatni é másképp hatásos darabokat? De mi szükségé van a világnak költőre és színészre. Menjenek kapálni, ugysis kapakerülőeknek nevezik őket Magyarországon. Belőlem is mily derék, istenfélő földmives vált volna. Most otthon ülnék a kályha mellett, kis gyermekek ugrándoznának körülöm, anyjuk kedves zsembeléseit hallgatnám, kikinéznék a jószág után, aztán tovább morzsolnám a kukoriczát, vagy poharat kocczintanék a jó szomszédokkal. Így megtanultam szerepeimből a szenvedést és bünt, annyit játszám mások jellemét, hogy a magamét elvesztettem; mert átka a színésznek, hogy lehozza a színpadról a szerepek szenvedélyeit s az életben is komédiázik. Haj, hanem az csak ment volna, hogy hercegeket, grófokat játszva, büszke, fényűző, szeszélyes levék; hogy Hamlet szerepe után két-hétig sem voltam komor; hogy mint Romeo mindig Juliát véltem ölelni, csak Othello szerepét ne játsztam volna. De miért ne? Hát ő Desdemona volt é? Én tudom, bizonyosan tudom, hogy a grófhhoz adta magát. Igen a gróf, a derék Maecenas... ott hagytam el.

Gróf és komédiás! Hogy volna itt a választás nehéz? Itt rongy, ott bibor,...

itt festék-beette sápadt arcz, aranyfüstös papir, álgyöngyök; ott szép mosolygó ábrázat, arany, gyémánt; itt szilaj szenvedély, ott hizelgő édelgés; itt rövid pusztá név, melyet ugyan az utczagyermek is ismer, de senki tisztelettel nem említ; ott hosszú fényes czim, mely előtt mindenki leveszi kalapját s még a király termei is megnyílnak. Én csak mélyen érző szívet adhaték s prozai házasságot; a gróf drága kövekkel díszíthette föl, regényes kalandokat fűzhetett, s divatba hozhatá a nagy világban. Mily szép az ifju éveket szabad kalandos szerelemben átélni, megszámlálhatlan diadalveken átjutni a kiábrándulás kapujához, hol mégis egy út nyugalmas, vigaszteljes életre vezethet; mert mindig vannak ábrándos fiatal emberek, kik egy agguló színész nő kebelén több szerelmet, költészetet hisznek, mint bármily ifju leányén, s a tévedést és csalódást, mint folyondár a romokat, hűség- és ifjusággal koszoruzzák. Kornélia az utolsót választá! Csak én s legfőlebb néhány kámzsás barát s puritán pap, mondhatjuk, hogy rosszul tevé.

A gróf nagy ur volt, e mellett kritikus és Maecenás. Abban az időben nem igen voltak hírlapok, a tárczát pedig pugillarisnak hitták s csak pénzt tettek bele. Egyegy gavallér adott a közönségnek irányt, emelt és buktatott. Egyébiránt ezek sem sokban különböztek a tárczairóktól. Keveset értettek a dologhoz, sokat beszéltek, mindig volt választott és üldözendő személyök, szerepet játsztak a színházi ármányokban s béröket hivebben kivették, mint bármily napszámos. Hanem a gróf nem járt ingyenjeggyel. Páholyt tartott, jutalomjátékok alkalmával ajándékokat küldözött, s nem egyszer nyitott aláírási ívet a társaság biztosítására. Ő sokat áldozott a hazai művészet oltárán. Éljen a nagylelkű Maecenás! Ezen fölül mily gőg nélküli, nyájas, leereszkedő. A színésznőkkel örömet társalog, a színészekről sem sajnál egyikét jó szót. Engem egyszer épen karon fogott, persze nem az utczán, de azért mégis karon fogott. Máskor meg föl szólított, hogy látogassam meg, kivált a reggeli órákon, midőn egyedül van. Nem volt szükség reá, eljött ő maga, sokszor, igen sokszor. Elbeszélgettünk a művészetéről, külföldi színpadokról és sok másról; mert a gróf nem csak Maecenás volt, hanem mint mondám, műértő is, szóval: igen derék ember. Kornélia némi idegenkedéssel viseltetett iránta, mi nekem rosszul esett. Megkértem, hogy ne tegye azt. A gróf pártfogónk, barátunk. Menyegzőmre is őt hívom meg násznagynak, az ugy sincs már messze; mert a szükséges iratok kezeim közt vannak. Kornélia mindent ígért, de a menyegzőre nézve ugy nyilatkozott, hogy jó lesz halasztani, míg egy kis pénzt gyűjtünk, mit most könnyen tehetnénk; mert kegyenczei vagyunk a közönségnek. Aztán tán anyja is nem soká kibétkél velünk. Akkor vigabban ülhetjük meg s biztosabban kezdetünk az élethez.

Kis bohó, mire nem gondolsz te? Hogy hihettek én téged valaha könnyelműnek. Hisz gondosabb, előrelátóbb vagy, mint én. Mégis az én jó barátom, a fekete sugó, most is hiu, és kaczer asszonynak tart. Minap előttem a gróffal is gyanusított. A cynicus, az embergyűlölő! Pedig te hőbben, hivebben szeretsz. Szerelmünk első perczeit büvölöd vissza. Talán a menyegzőt is azért halasztod, hogy tovább maradhass szerep-töm; mert példaszó: a házasság a szerelem sirja. Édes Kornéliám!

A sugó beszéde mégis nyugtalanít. Nem hiába, hogy oly Mephistoképe van. De ő jó barátom, javamat akarja. Szégyeld magad Dávid! Hát megint féltékeny akarsz lenni, hogy szenvedj és nevéssenek? Mégis valaminek történni kellett. Minden ember gúnyosan, szánakozón néz felém. Mit nevetnek rajtam? Miért szánnak engem. Ördög és pokol! arczul vágom a szemteleneket. Hát ez a közönség megveszett é? Csak olykor vet nekem alamizsnakép egy-egy csendes tapsot. Megromlottam é? Hát már irigyenem kell társaim, e nyomoru kontárok dicsőségét? A nemtelen vetély, az ármányos irigység bánt é, mely a művészt, mielőtt megemészténé, lealacsonyítja? Ennyire stilyedtem é? Még az híja, hogy béres tapsolókat fogadjak. Föl, föl legjobb szerepeimmel, hogy jöjön örjögő elragadtatásba a közönség, hogy dobjam aztán tapsai közt szeme közé nyomorult koszoruját. Mi ez? Nem adnak nagy szerepet, lehúzzák fizetésem, s az igazgató szemembe meri mondani: ha elégedetlen az ur, elmehet. Ostoba ember! hisz Kornélia velem jó, mi tartjuk társaságodban a lelket. Minő felelet: a kisasszonynak nem lehet ellenem panasza, a kisasszony fizetését nem rég javítám meg, a kisasszony nem lesz irányomban hálátlan.

Rohantam Kornéliához. Elmondtam neki mindent s tudtára adám, hogy holnap elhagyjuk a társaságot, ő csodálkozott és csöndesíteni kívánt. Aztán megigérte, hogy beszélni fog az igazgatóval, de ha ohajtását nem vihetné ki, maradjak azért vele, vagy menjek vendégszerepekre, míg szerződése kitelik; így mindketten sok pénzt gyűjthetünk. Hát megőrült é a világ, vagy én vagyok tébolyodott? Hát már a földön egyetlen okos, egyetlen becsületes ember sincs? Mindenki félrebeszél, gunyol, csalni akar. Kornélia vagy é te, vagy valamely irigy boszorkány vette föl képedet, hogy engem kísértsen? Szólj, beszélj, tudni akarok mindent, de mindent. Tehát menjek vendégszerepekre, s te maradj itt — kincset gyűjteni. Gyűjts, gyűjts, hogy csapjunk zajos menyegzőt, így tán ináddóid gunyhahotája nem hathat hálószoabánkhöz. Gyűjts, gyűjts, hogy nevelhessük gyermekeinket, de jegyezd meg jól: kitekerem nyakaikat, ha nem fognak hozzám hasonlítani. . . Menjek vendégszerepekre, te maradj itt. . . Úgy! . . . úgy! . . . oh szende ártatlan kis leány.

Kornélia nem ijedt meg. angyali nyugalommal simtá el homlokom reddit.

— Dávid, te beteg vagy.

— Gyógyíts meg hát, vigasztalj.

Kornélia csöngtetett, s a bejövő szobalánynak megparancsolá, hogy holnapig rakjon össze mindent, mert elutazunk.

— A legelső városban oltárhoz lépünk s megesküszünk.

— Esküdni, hazudni, káromolni egyre megy. Asszony, te hazudsz, én nem hiszek neked. De mit mások rólad mondanak, mind elhiszem; mert az irigy gyűlölet, bár nagyít, igazat mond, s a rágalomnak mindig van alapja. És nekom csak egy körömfeketényi bizonyosság kell. Inkább süssenek bitót homlokomra, mintsem szarvat viseljek; inkább vakuljak meg, mint csak álmaimban is olvashassam valamely gunyos arczról: szegény Dávid, te ott örülsz, hol más már megunta, a gyönyörök

tarlóján böngéssz! Értesz é engem, asszony! Imádkozzál. De az isten sem fog megtalmozni.

Az utcán a fekete sugóval találkoztam.

— Jó, hogy találalak, Dávid. Itt mai szereped: Othello. Mégis valahára egy nagy szerep.

— Othello! . . . Jól van, igen jól! Játszani fogjuk. Tanultam, tudom. Nem lesz szükség, hogy sugj. Minden szavára emlékezem: arra vagyunk kárhóztatva, hogy szarvakat viseljünk. De vérbe fog kerülni. . . Darabokra tépom. Szarvakat rakni homlokomra — nekem . . . óh! . . .

— Még egyebet is akarok mondani.

— Tán te is megörültél! te is gazember vagy. Tudom, látom, nem újság már.

— Mit hadarsz össze-vissza mindent. Én Kornéliáról akarok. . . .

— Kornélia itt marad, én vendégszerepekre megyek, — pénzt gyűjtünk, lakodalmat csapunk.

— Tudod é, miért huzzák le fizetésed, miért nem adnak nagy szerepet, miért nem tapsol a közönség? Én mindent megtudtam.

— Megtudtad? szólj! kit szeret Kornélia? bizonyosságot nekem!

— A gróf és igazgató ármánykodnak ellened, s a közönség is egyetért velök, mert a közönség — a fiatal emberek, kik tombolni szoktak, nem szeretik, ha szép színésznőnek színész szeretője van. El akarnak választani tőle.

— A gróf . . . a közönség. . . .

— Dávid, én rég megmondottam, hogy hagyj fel e viszonynyal. Szánlak Dávid.

— Szánsz . . . úgy . . . szép. . . .

— A gróf, mint mondják, gyakran jár kedvesedhez, még akkor is, midőn te nem vagy ott, sőt közelebből azért játszhatál oly ritkán Kornéliával egy darabban, hogy míg te komédiázol, ő háborítlanul élvezhesse a pásztorórákat.

— Ember, megfojtalak! Bizonyosságot nekem. Nem akarok gyilkos lenni. Ne ölj! arra tanított anyám. Bizonyosságot nekem!

— Ne rángass úgy. Isten bizony, még ruhámat is letéped. . . Ott van la! leszakadt két gomb. . . Vigyen el az ördög! sem te, sem Kornélia nem csináltattok nekem új kabátot.

— Bizonyosságot nekem!

— Ne kiálts úgy! Én csak azt tudom, mit minden ember, az egész város beszél.

— Minden ember . . . az egész város. Jól van! Ma Othello szerepét játszom. Új Othellót teremtek. Shakespeare rosszul írta. A fekete sugó nem Jago, Kornélia nem Desdemona, a gróf szerencsésebb, mint Roderigo. De azért Othello ölni fog. El a grófhöz! Épen reggel van, ilyenkor bebocsátják a komédiást is.

— Jó reggelt Dávid! Minek köszönjem e szerencsét?

— Méltóságos gróf ur!

— Hadd a czimeket. Ül le, csevegjünk kissé. Á propos! Panaszom van ellened. Azt hallom, mint rendező megtiltád, hogy mi laikusok, az előadás alatt a színpadra mehessünk.

— Kötelességem parancsolja. Méltóságok annyira elfoglalják nőinket a színpadok közt, hogy elkésnek, zavart okoznak; pedig a közönség közt vannak olyanok is, kik a színésznő hibáit szépségéért meg nem bocsátják. Különböztetve máttól fogva nem vagyok rendező.

— Roszul tevéd barátom. Lásd, azt beszélnek, hogy félted Kornéliát. A mennyköben! az a lány téged bolondul szeret. Aztán báránynál ártatlanabb, és szigorubb, mint apáca. Ily nőt féltetni. Nevetség. Ha! ha! ha!

— Ha! ha! ha! — nevettem én is, annyira hangosan és lelkeimből, hogy a gróf elkomolyult s pillanatnyi csend állott be.

— Nem reggelizel velem?

— Köszönöm alázatosan: Én tanácsot jöttem kérni méltóságodhoz.

— Ah!

— Én szeretek egy leányt. . . .

— S a lány viszont téged. Nem soká lakodalmat csapunk, násznagyod leszel, vígan leszünk.

— Türelem . . . türelem! ne gyönyörködhessek kínaimon — mondám magamban, aztán folytatám: Egy ember, egy nagy ur hirbe hozta a leányt. Az emberek sokat beszélnek, én nem hiszek semmit, mert nincsenek bizonyosságaim. De ez embert gyűlölöm. Kettőnknek szűk a világ. Elmentem hozzá. Épen így ültem vele szemben, mint most méltóságoddal, épen így néztem szeme közé, mint most méltóságodnak, és nyomorult rágalmazónak, aljas pímaszembernek neveztem. Mit gondolsz méltóságod, megvívott é velem?

— Nemes ember vagy é Dávid?

— Nem.

— Akkor megengedj, nem érezhette magát sértve, legfőleg szolgáit csöngethette be s ajtót mutathatott. Ez a becsület törvénye, vagy ha úgy tetszik, a nagy világi előítélet. Aztán ha mindjárt nemes ember volnál is, színész vagy s nálunk még a színész — komédiás. Szomorú, de igaz.

— Épen így felelt ő is, s most nem tudom mit csináljak.

— Vesd meg a leányt, nevesd ki a nagy urat, ki oly nőt imád, kit te már meguntál. Hisz a mennyköben! akár százan kárpótolnak. Annyi nő szerelmes beléd, hogy szeretnének bőrödben lenni.

— Nem . . . nem, méltóságos ur! Én azt mondom ez embernek: ha kedvesemre mersz tekinteni, ha két lépést közeledel hozzá, megöllek.

— A színpadi kard nem vág, nem szúr. Aztán Dávid, az életben nem úgy megy, mint a színpadon. Nincs utasításba adva: elesik, meghal. Te gyöngé is vagy.

Shakespeare mellett sokat virasztál, a színpadon sokat kinoztad magadat. De beszéljünk egyébről. Mit adtok ma?

— Othellót.

— Tapsolni fogunk — mondta a gróf s a szobában föl s alá kezdett sétálni; majd hirtelen megáll előttem s így szól: Dávid, én jóakaród vagyok. Fogadd meg tanácsomat. A nőt sem elhanyagolni, sem féltetni nem kell. Mindkét esetben túlbecsüli önmagát. s férjét vagy kedvesét érdemetlennek hiszi. Dávid, légy okos.

— Kristálytisza igazság. arany beszéd!

— Mi azon nagy urat illeti — folytató a gróf mindinkább sötétülő arczzal — én jól ismerem. Ó büszke s téged eltaposni sem tart érdemesnek, de sértést nem tűr s ha csakugyan erővel veszni akarsz, eltapod, mint egy férget.

Ezzel sebesen belső szobáiba vonult s engem két izmos szolga társaságában hagyott.

Délután a sugó jött hozzám.

— Bizonyoságot neken. Ó ártatlan lehet még s én boldog. Hát ha az egész az igazgató, e nyomorult kerítő ármánya. A gróf eleinte nem értett engem, tréfált; — ördög és pokol! ha e tréfa guny volna? Később komoly lett, e komolyság meglehet fenyegetés, de azért Kornélia még nem bűnös. Tréfa és való. A gróf . . . az igazgató. . . Kornélia. . . Bizonyoságot nekein!

— Én nem leskdöm a színésznők kalandjai után — felelt a sugó — a színházi szolgák szokták hordozni leveleiket. Bár legalább egyet kerithetnék kézre. Ideje, hogy kigyógyulj már s visszaadd magadat a színpadnak. Jer, olvassuk szereped.

— Én Desdemonát ártatlannak tartom, Othello bűnös. . . Olvasd! Ma nagy-szerűn akarok játszani, hogy ijedjenek meg a féltékenyek, rendüljenek meg a csábitók. Olvasd.

A sugó olvasni kezdett, én nagy figyelemmel hallgattam. Felfogtam egész mélységében a szerepet. Minden szóinak megtaláltam hangját, arczkifejezését, mozdulatát. Saját életemet éltem át az Othelloóban s Othelloót az enyémben. Érzem, minő fájdalom a megcsalt, kijátszott szerelemé. Érzem, mily kőj lehet halva látni őt, hogy többé senkit se szeressen, hogy többé senki se szeresse, csak én.

Eljött az est. Átolvastam még egyszer szerepemet s felöltözvén, Kornélia öltöző szobájába siettem. Zárva volt.

— Nyisd ki. Valaki van nálad.

— Mily lármát ütöz.

— Nincs senki. Jó. Ártatlan lehetsz. Tudod é szerepedet? Desdemona vagy é?

— Szinte félek fekete arczodtól s fehérben forgó szemeidtől.

— Othello vagyok — mondtam, fáradtan leülve — tán a miért fekete vagyok s mint édeskés piperőcz nem tudok enyelegni, nem szeretsz?

— Szerepedet szavalod. Beteg vagy Dávid. Jobb lesz, ha ma nem játszol.

— Nem hallod é, mint nyugtalanodik, zúg a közsönség? várja Othellót. A

városban minden virágot koszorúnak fontak számomra. Ma koszorúk párnáján aluszunk. Kornélia, az éjet nálad töltöm.

— Nem tréfálsz?

— Színház után haza kísérlek, ne hogy nélkülem menj el. Többé nem is válok el tőled. Karjaimba szorítva mint fogom nevetni a nyomorultakat, kik el akarnak rabolni tőlem.

— Igazán eljössz, Dávid?

— Tán nem akard, tán másnak légyottot adtál? Hah, csalfa asszony!

— Ne kinozz engem s magadat. Jer, ölelj meg inkább.

— Nem . . . nem! Elég hosszú az éj. Most öltözködjél! Halld, csöngetnek. Zúg a közönség. Menjünk; de Desdemona légy, Othello féltékeny.

Elkezdődött a színmű. A két első felvonásban szerelmem boldog napjait álmodtam vissza. Csak a páholyban ülő gróf képe ingerelt olykor. Többször kaptam kardomhoz, hogy bele hajtsam. A harmadikban éreztem a jól ismert kínokat, melyeket már egy év óta érzek. Minden költőnek van költeménye, melyre egész lelkét rálehell; minden színésznek szerepe, melyben önmagát játszodja s önmagát mulja felül. Az enyém Othello volt. Nem hiába félt tőlem Kornélia már a harmadik felvonásban is. Nyomorultan játszott. De játszhatott é máskép? Hah, ő nem Desdemona! Mégis koszorukat vetnek neki s engem a negyedik felvonás végén éles fűty jutalmaz. Fűtyöljetek, dobáljatok, csak ő maradjon Desdemona; fűtyöljetek, dobáljatok, csak a gróf legyen Roderigo; fűtyöljetek, dobáljatok, csak én ne legyek Othello! Különben még hátra egy felvonás. Megmutatom én nektek, mi a művészet hatalma. Vagy én vagyok kontár, vagy a ti szívetek van kőből. Sirni, jajgatni fogtok s én nevetni együgyűségtőken.

Az ötödik felvonás előtt sietve jött hozzám a sugó.

— Itt a bizonyosság. Fogd e levelet. Épen most vettem el a színházi szolgától. Sietnem kell, kezdődik az ötödik felvonás.

— A levél a grófnak szólott, Kornéliától volt aláírva, s körül-belül ide ment ki:

Kedvesem! Ma ne jőjj el! Dávid nálam akarja tölteni az éjt. Ő sejt valamit és ingerült. Én reszketek. . . Holnap nem fogok vele elutazni. Megakadályozom. Beteg leszek s találni fogok módot, hogy újra tudósítsalak. El kell válni a dolognak. Ments meg ez embertől. Én követlek akár jószágaidra is. . . Csak messze menjünk. Oh ha még ma elmehettünk volna! Nehezen várhatom a holnapot. Lovaid minden pillanatban készen álljanak. Hátha valami váratlan esemény jó közbe. Én reszketek, de reád gondolok s erős leszek. Köszönöm a bokkrétát, keblemen fog alunni, rólad álmodom.

— Az ötödik felvonás második jelenete — kiált a rendező hátam megett — Othello föllép. Siessen ön.

Mennydörgő taps üdvözl mintegy kárpótlásul az előbbi fűtyért. Én a zajban az egész világ gunyhahotáját hallok, s a gróf mosolygó arca a páholyban örjögésbe hoz. Hátratekintek, — hah! ott aluszik Kornélia.

— Helyes okod, helyes okod van! sugja a sugó.

Játszani kezdek.

— Helyes okod, helyes okod van szivem, s ne hagyjátok azt kimondani szerelmes csillagok! Helyes okod van. Vérért nem ontom el s nem sértem bőrét, a hónál fehérebbet, az oly simát, mint alabástrom a sirokon. De meg kell hálnia, különben még több férfit csal meg. A gyertyát oltsd el aztán — a gyertyát oltsd el. Ha eloltalak, te szolgáláng, megbánva azt, visszaadhatom előbbi világodat; de a tiedet eloltván, oh remeke a teremtő természetnek, nem tudom, hol van azon prometheusi láng, mely megújítsa világodat? Ha rózsádat leszakasztom, soha nem adhatok neki többé életszint — hervadni fog, de illatát még a tón éldelem . . . Balsami lehellet, majdnem arra fordítod az igazságot, hogy kardját törje el . . . Oh még egyszer, még egyszer! Légy ilyen halva, úgy megöllek s azután szeretlek. Még egyszer, utoljára! Ilyen bájos soha sem volt, ily gyilkoló! Sirnom kell. Kegyetlen könyvek! E fájdalom isten haragja, ki őt, hol szeret. Hah; ő fölébred!

— Ki van itt? Othello?

— Én — Kornélia!

— Le akarsz feküdni?

— Imádkoztál éjszakára Kornélia?

— Igen.

— Ha vétek van sziveden, melyért az istent nem engeszteléd meg, úgy imádkozzál.

— Mit akarsz ezzel mondani?

— Tedd meg és röviden; én félre vonulok; lelked ne szálljon el készületlenül.

Nem! isten mentsen, lelkedet nem gyilkolom meg.

— Te gyilkolásról beszélsz.

— Minden esetre.

— Ugy, isten irgalmazz nekem.

— Amen. Szivemből kívánom.

— Ha így beszélsz, te meg nem gyilkolhatsz.

— Hüm!

— De mégis félek tőled, iszonyu vagy, ha szemed úgy forog. Félelmem okát nem ismerem, mert vétket nem tudok, de félek, azt érzem.

— Gondolj bűnödre.

— Szerelmem irántad, más semmi sem.

— Ugy? s azért halsz meg!

— A halál szörnyű, mely szerelemért gyilkol. Mért rágod úgy ajkidat. Véres szándék rázza át valódat. Ezek rettentő jelek, de mégis, remélem, nem illetnek engem.

— Halgass, légy csöndesen.

— Megteszem; mit kívánsz?

— Levelet irtál hozzá.

- Nem, lelkemre nem, küldj érte s kérdezd meg.
- Ovd magad kedvesem a hamis eskütől, halálos ágyban fekszel.
- Igen, de nem hogy most haljak meg.
- Tüstént! Azért valld meg őszintén bűnödöt, mert ámbár minden kérdést es-
küvel fogadj, még sem irtod, távoztatod el a gyanút, mely tégedet elnyom. Te ha-
lálé vagy.
- Hát az isten legyen irgalmas nekem.
- Amen.
- Légy te is irgalmas, az életben soha sem vétkeztem ellened, soha sem sze-
rettem Cassiót, csak mint isten és világ előtt szeretni lehet. Soha sem adtam neki
zálogot.
- Nem Cassio, nem a kendő, a gróf . . . a levél. Csalfa asszony, kővé változ-
tatod szívemet, s azt teszed, hogy a mit cselekedni akarok, gyilkosságnak kell ne-
veznem, bár áldozatnak véltem. Én olvastam a levelet.
- Nem igaz. Hivasd ide, hogy vallja ki az igazat.
- Ó vallott.
- Mit?
- Hogy veled társalkodott.
- Hogy? Nem engedett módon!
- Igen!
- Azt nem mondhatja.
- Néma lesz.
- Félelmem világosodik, ő meghalt.
- Ha minden hajszála egy élet volna, iszonyu haragom mind eloltaná.
- Ő elárultatott, s én elvesztem.
- Becstelen, síratod önszemeim előtt.
- Űzz el magadtól, csak ne ölj meg!
- El veled becstelen.
- Öljl meg holnap, az éjjel hagyj még élni.
- Hah, vonakodol.
- Csak félóráig.
- Vége, nincs haladék!
- Csak mig imádkozom.
- Már késő.
- Reá rohantam s megfojtám. Abban a pillanatban meghalt. Értitek? meghalt
. . . igazán. A közönség eszeveszetten tapsol, koszoruk hullanak lábaimhoz.
- Ma koszoruk párnáján aluszunk. Nálad töltöm az éjt. Kornélia! . . meghalt
. . . Irgalmas isten mit miveltem? Hah, a gróf ott a páholyban! . . Helyes okom volt
rá. Többé nem csal meg. . . Oh-kegyetlen könyek! Helyes okom volt rá. . .
- Dávid, te gyilkos vagy! kiált elszörnyedve a sugó.
- Gyilkos! viszhangozza a közönség.

— Gyllkos! hangzik alatt, fenn, égen, földön, levegőben. Megijedtem, rohantam a színpalak közé, onnan a hátsó ajtón ki az utcára, aztán föl a hegyekre. Bujdostam, megkeresztelt a vihar vén Dávidnak, bolond Dávidnak.

Hát már mindnyájan elaludtatok? Kiáltsam é, mint a római színész: plaudite! Derék műértő közönség, derék ajtatos hallgatóság. Csak a falaknak beszélek, csak az erdő vadainak játszhatom. Pedig nagy kedvem van még egy szerepet az egész világ előtt eljátszani, azt, mely annyi színműben előjön, mikor a boszúálló szerető kedvese csábítóját megöli.

A grófort nem átkozta meg anyja. Talán most boldog családapá, fényes hivatalnok, tán épen ítélőbíró, ki még ítélhet a gyilkos felett. Mindegy. Nekünk valaha találkoznunk kell. Ha eddig nem tudtam föltalálni, föltalálom ezután. Nem vagyok én vén, csupán hajam ősz. Nincs még vége a dramának, — egy jelenés hátra van. Lesz tapsoló közönség, koszorú is — a síron.

A színpad . . . a színpad! . . .

Ti nem tudjátok mi az? Csak én tudom, én, ki éltem, örültem, szenvedtem rajta. Ott halljak meg. Desdemona ágya legyen koporsóm, a taps halotti dalom, a lehulló függöny szemfödőm. De ne sirasson senki, csak a fekete sugó. Csapán ő szeretett a nagy világon. Csöngessetek! vége a tragoediának.

Mégis alusztok? Nem látjátok, hogy hajnalodik már. Napsugár süt be az ablakon; ébredjetek! Föl élni: sírni, nevetni, szenvedni, elfáradni, alunni! . . . Oh, ha egy óráig alhatnám, mint a gyermek, mint a halott! De hijába hunyom be szememet, mindig ébren kell lennem. Akarnunk kell, csak akarnunk! Hanem hiú komédiás vagyok, ki erőnek erejével Hamlet szerepét játsza; gyáva ember, ki irtózik a vértől. Ne öljünk mást, de magunknak szabad meghalni . . . meghalni, elalunni . . . talán álmodni is . . . itt a bökkenő: itt, itt. Mindegy. Csöngessetek! vége a tragoediának.

GYULAI PÁL.

HONTALANOK IMÁJA. *)

Isten add, hogy béke angyalának
Szárnya lengjen szent hazánk fölött;
Gyógynedűt önts számtalan sebére,
Melyet rajta torló sors ütött.
Engedd boldogni,
Ismét felvirulni.
És ha kell engesztelésül
Ujabb bűnhődöt:
Sujtson minket távol földön
Szent villámtűzed!

Öntsd a népnek hullámzó szívébe
A kibékülési szellemet;
És ölelje őt áldó malaasztal
Szép egyesség, testvérszeretet.
Engedd felüdülni,
Őszintén örülni.
És nekünk vigasztalásul
Légyen a remény:
Hogy szemünk tán még vidúlhat
A hon szép egén.

Halld imánkat, halld oh isten, ki a
Száműzötteknek is atyja vagy;
És legyen kegyelmed mint keservünk
Ép oly véghetetlen ép oly nagy.
Engedj visszatérni,
Szép hazánkban élni.
Ámde ha előbb megölné
Szörnyű bánatunk:
Add oh ég! a hon földében
Hogy legyen sirunk!

NEY.

*) Énekeltetett a nemz. szinpadon 1850-ben.

SZIGLIGETI „CONSTANTIN“

CZIMŰ EREDETI SZOMORÚJÁTÉKÁNAK 4-dik FELVONÁSA *).

SZEMÉLYEK :

Constantin, római imperator.
Krispus, fia első nejétől Minervinától.
Fausta, Constantin második neje.
Helena, Constantin anyja.
Vitulius, }
Optatus, } patricziusok.
Sempronius, }
Lucas, testőrvezér.
Főaedilius
Consul.

RÓMA, A CAPITOLIUM ELŐTT.

I. jelenet.

A senat és consulok. Vitulius. Optatus. Sempronius.

Vitulius: Optatus, tapintsd meg nyakamat, megvan még?

Optatus: Mi lelt?

Vitulius: A mi titeket. Oh ti, rövidlátók! Nem adnék hármunk fejéért öszvesen három tököt, melyek még száraikon vannak. Im, Krispus dfadalkocsin jó apjával; pénzt szórnak emlékére; virágokkal hintik utját; az imperator még sohsem volt hozzá kegyesebb és nyájasabb: pedig mi azt hittük, nyakát töri. Szeleskedünk.... oh nem!... ostobául tettünk.... Az apa előtt vádolni a fiut!

*) Egy egész önálló cselekvény.

Sempronius: Vituliusnak aligha mégis tán lehet némi igaza:

Vitulius: De ki hitte volna! — Jutalmul nem magas polcz ígértetett é? igen, a polcz igen-igen magas lesz. Kellett é világosabb felhívás? Mi jó hiszmben elmondtunk mindent; commentáltuk, megtoldottuk: s most jutalmul minket kurtitnak meg.

Optatus: Én? — éa semmit sem mondtam.

Sempronius: Én sem.

Optatus: Én, az isteni Krispus, a dicső Caesar ellen? én? — Épen ellent akartam neked mondani, midőn elküldettünk az imperatortól.

Sempronius: Magam is; de Vitulius nem hagyott szóhoz jutni.

Vitulius: Nem, ez már mégis szörnyű czudarság! — Az én nyakamba akartok vetni mindent? — Nem ti biztattatok? nem engem tuszmáltatok előre? Nem dicsértétek ékesszólásomat, mint a róka a varju-krákogását, hogy a sajthoz jusson? Én csak a ti nyelvetek voltam.

Sempronius: Nem igaz.

Optatus: Gyalázatos hazugság.

Vitulius: Ha nem tekinteném az ünnep szentségét —

Consul: Csend! A menet jó! Induljunk!

[Elmennek. Távoli zene alatt érkezik a diadalmenet. Elöl Lucas, testőr csapatjával.]

II. jelenet:

Lucas, s a diadalmenet.

Lucas [megáll]: A capitoliumhoz értem. [Constantin iratát felbontja, s olvassa.] „Rendeljük, mint következik. Lucas főtestőrvezérünk diadalmenetünket vezetvén, a Capitolium előtt megáll, s csapatjával bevárja, míg ugyanazon ponthoz ér diadalkocsink, melyen mi Krispus caesarral jövtünk. Lucas megállítja a diadalkocsit, s Krispus caesart nevünkben fogolylyá teszi, és csapatjával mint olyant Istriában Pólába viszi. A lovak és hajó mindenütt készen várandják. S oda megérkezvén, késedelem nélkül bárdal kivégezteti. Minden mulasztásért fejével s minden övéi fejével áll jót, kik addig letartóztatva lesznek. — Constantin.”

[A zene erősen hangzik, s néhány percig leverten áll, aztán eltökélten.] Csapat! balra! [A testőr csapat félreáll, a menet többi részei a Capitoliumba vonulnak, míg végre megérkezik a diadalkocsi is Constantinnal és Krispussal].

III. jelenet:

Constantin. Krispus. Előbbiek.

Lucas: [A diadalkocsi eléáll, a zene elhallgatott.] Krispus caesar, a legfölségebb imperator rendeletéből foglyom vagy!

Krispus: Atyám, mit szól ez ember? Én fogoly?

Én caesar? Én fiad?

- Constantin:** Igen. Fogadj szót.
- Krispus:** Ez a triumphus? A gyalázatot
Megtünnepelni hoztál é ide?
- Constantin:** [Szorult lélekzettel]
Mert áruló vagy. — Szállj le.
- Krispus:** [borzadva] Ez atyám? Nem!
Alakja az, de Nero szelleme. [leszáll]
- Constantin:** [mintegy erővel elszakasztja magát fiától, kiáltja]
A Capitollumba! [zene; a diadalmenet a Capitollumba
vonul. Csak Krispus, Lucas s testőrök maradnak].
- Krispus:** [ki mozdulatlanul nézett a távozok után].
Atyám volt ez? — Nem! — mind csak álom ez —
Vagy tán most ébredek? — Hisz én atyám
Mellett valék, ki nyájasan mosolyga
Rám: s ím most egy medúza-fő meredt rám,
Szemén pokol fényével, s ajkain
E szóval: áruló!... Én áruló?!
- Lucas:** Főnséges caesar!
- Krispus:** Ez ó... Te álltad utamat. —
- Lucas:** Oh vajha inkább a kerék alá
Fejem tehettem volna! — Én atyád
Parancsát teljesítem, és egész
Családom élte áll jól. — Kardodat!
- Krispus:** Ah! Kardomat? — Atyámnak elleni
Hányszor vevék halálcsapásait:
S te nem pirulsz tőlem?
- Lucas:** Főnséges caesar, kénytelen vagyok.
- Krispus:** [átadván a kardot].
Ez villogott kezemben akkor is,
Midőn a Hellesponton áttörék.
Bizáncnál partra szállva, ezt tevém
Atyám lábához diadaljelül.
Add át nekem! Csak egy csorbát talál
E kardon, melylyel egykor a fejének
Irányozott csapást elhárítám — — —
De semmi, semmi!... a nekem adott
Éltet csak így adhatom vissza. — Nos,
Hová fogsz vinni? —
- Lucas:** Pótlába.
- Krispus:** Börtönbe?
- Lucas:** Igen.

Krispus: S a sírba?

Lucas: Ott megtudod.

Krispus: Vérpadra diadalkocsin hozott....

Mi jó atyám van.... Mennyi figyelem....

Megadta az utolsó tiszteletet. —

Menjünk! Miért zavarnók ünnepét?

Még azt hinnék, kegyelmet várok itt,

S bűnös vagyok. — De nem kárhoztatom;

A vád alapos lehet. Ó egy rabot sem

Itélt el eddig meghallgatlanul:

Ez új eljárást tán nem kezdi meg

Velem, fiával?... Menjünk! A bírák nem

Atyám szemével fognak nézni engem.

[elmennek].

IV. jelenet.

Vitulus. Optatus. Sempronius. (Jönek a Capitoliumból).

Optatus: Nagy férfi! Vitulus! Barátom!

Oh mondd! — Oh megbocsáthatsz é nekünk?

Vitulus: Különös erényem a nagylelkűség. —

Igen, szegény rövidlátók, szegény

Kislelkűek, szegény nyúl szívűek,

Én megbocsátok!

Sempronius: Demostheneszünk! [öleli].

Optatus: Cicerónk! [öleli].

Vitulus: Demoszthenesz jól szónokolt, igaz,

De biz Göröghont nem mentette meg;

Cicero is jól szónokolt, igaz,

De végre is csak elvágott fejét

Bámulta a forum a rostrumon:

De én! én megmentém az imperatort, —

Benne a világot.... Büszkén mondom ezt,

Itt az arany Capitolium előtt,

Mely egykor lúdak által mentették meg.

Optatus: Mi mind együtt mentettük meg.

Vitulus: Legyen! —

De most menjünk a circus maximusba,

A melyet a nagy Tarquin alapított,

A melyet romjából a még nagyobb

Traján újból kezdett építeni,

S a melyet legnagyobb Constantinunk
 Főkép ez ünnepélyre végezté be.
 Kétszáz ezer néző lesz. Látni fogjuk
 A sok bohóczot, a versenyfutást,
 S a gladiator-harczot. Látni fogjuk
 Az elefántok, tigrisek, hiénák
 S oroszlánok mint fognak küzdeni
 A rabszolgákkal és az elítélt
 Gonosztévőkkel; s végre látni fogjuk,
 Mint tépik össze őket e vadak. —
 Ah, visszatért ma Róma fénykora!...
 Hát nem dobog gyorsabban szívetek?
 Hiszen romaiak vagytok ti is. —
 Siessünk! Mert ha később érkezünk, mint
 Az imperator, büszkéknéki hiend,
 Mivel megmentők életét; — pedig
 Az érdem addig szép, meddig szerény:
 Mint az ibolyácska, melynek kellemes
 Szagától kell elárultatnia.
 Nekünk keresztetünk kell, édesim,
 S nem szemtelenkednünk. Tehát karöltve!
 [s karon fogja őket].
 Világszabadítónk!... [elmennek].

VÁLTOZÁS.

[Romában a circus maximusban az imperator nézőhelye, hol az arany-bibor-szé-
 kekhez lépcsők vezetnek. A circusból perspectivben a tetőzet szobrai, lobogók és az
 obeliák láthatók].

V. jelenet.

Constantin. Fausta. A főkamrás s kíséret állva maradnak. Főaedilis.

Constantin: Foglaljatok helyet! [Főaedilishez] Jer közelebb [halkan].

Parancsom teljesült é? — Abukir *)

A nőm színével futtat é?

Aedilis: Igen.

Constantin: Érts meg. Midőn bevégzi a futást,

Az elítéltek közzé zárod őt is,

*) Fausta titkos kedvese; mit Constantin gyanit.

Hogy a vadaknak essék martalékul.
 S addig titok maradjon e parancs.
 Távozzál! [Fóaedilis el; magában].
 Meg kell tudnom, bűnös é nóm? —
 Ha büntelen — tán nyugottabb leszek.
 [a székhez lép Fausta mellett — miután kitekintett].
 Mi némaság.... Mi volt ez? Hol marad
 Az üdvkiáltás?

Fausta: Nem hallottad é?

Constantin: Csak a senat kiált, melynek szava
 A zajba fúl, s idáig sem hat el.
 Hát összenőtt iker volt é nevünk,
 Egyikkel elhalt é a másik is?...
 A mássalhangzó Constantin neve,
 S a Krispusé volt a magánhangzó,
 Melylyel kiejthető. Az égre, még
 Caligulává tesz e romai
 Nép, s egy nyakat kívánandok nekik.

Fausta: Nézd, a kocsiverseny már elkezdett.

Constantin: Mulassunk!... Tán szemünket kedvezőbben
 Lepk meg, mint fülünket. Ah, de nézd,
 Kedvencz lovászunk is fut, Abukir.

Fausta: [egykedvűen].

És győzni fog, mint máskor.... ah, de nézd,
 A római consul nőjét. Mily kevély
 Ó, mintha most is a hajdanban élénk;
 Pedig férjének most csak annyiból áll
 Egész hatalma és hatásköre,
 Hogy consullá levén, a forumon
 Egy rabszolgát föl szabadíthatott.

Constantin: S azt hallom, a consulnak nője épen
 Ezen szabaddá tett szolgát szereti....
 Abukir ismét kedvencz színedet
 Viseli, a zöldet....

Fausta: Az nem hihető.

Constantin: Nem látod? — ő az, mindenütt elől.

Fausta: Én a consulnéről szóltam.

Constantin: Hiszen

Azt régen tudja az egész világ,
 Csupán a férj nem tudja.... De ki is

Merné a férjnek azt megmondani —
A legnagyobb urnak Romában!?

Fausta: Hová vitted Krispust?

Constantin: Fiamat? —

Abukirt elérik, elhagyják... Előre!
Gyorsabban asszonyod becsületére!

Fausta: De ugy é éltét nem kell féltünk?

Constantin: Abukirt?... már miért?... mert rossz lovat
Kapott?

Fausta: Mi gondom a játékra. Éa
Fiadról szólok.

Constantin: Ah, hisz máskoron
E játék ittasult kék volt neked.

Fausta: Most csak fiadnak sorsa érdekel.

Constantin: S engem csak Abukirunk érdekel. Nézd,
Ismét elől van. Ó győz — itt van — itt —
Ó győzött. — Lám, mi büszkén néz ide.
Ah, a mi koronánk övé legyen!

[kívül taps].

Nos, hallod, a nép mint tapsol neki?...
Szerencsés Abukir! Ó hát nagyobb
Tetszést arat, mint én az imporator,
Már látom, a porondra kell leszállnom,
Éa atlétává lennem, vagy lovásszá, [célzással]
Hogy tessem.

Fausta: Elítélted őt, fiadat?

Constantin: Hah, szánod őt?... te a kiért meghal? —

Nem tette é ki botránynak nevünket?
Hát nem gyalázta é meg házamat, —
S a ráruházott bibort?... azt hiszed,
[kezét megragadja haraggal]

Ily rút szenyfoltot eltűr a bibor?... [erőt véve]

Ne szánd, mert azt hiendem: büntelen,
S te csak gyűlölségből vádoltad őt.

Fausta: Nem szánom őt; de aggódom miattad.

Te folyvást izgatott vagy; s rettegek,
Nem győződöttél meg vétkéről egészen.

Constantin: [találva] Tehát féligyilkos vagyok?

Fausta: De hát

Miért nem vagy nyugodt?...

Constantin: [célzással] Miért?... Miért?

Majd megtudod. — Fiam bűnös; de még nem
Tudom, [czélzással] ha vajjon más nem bűnös é? —

F a u s t a: Nem értelek.

C o n s t a n t i n: Nos nem lehetnek é büntársai? — —

[taps kívül].

Tapsolnak. Az athleta egy csapással
Ketté hasítá a másik fejét.
Tapsoljatok, vérszomjas tigrisek!
E tapsotok fölmentett engem is.
E gyilkoshősnek mint ujjonganak;
Pedig mit vétett társa ellene?
Mi joggal ölte meg? — S én elfogatok
Egy árulót, — ki tőlem elrabolt
Mindent mi szent, mi kedves volt nekem:
S im rám sötéten és borzadva néznek. —
Azt állítjátok úgy é: a szegény
Megölt athleta védhető magát? — —
Önvédelemből sujtom én is azt,
Ki ellenem volt, s többé nem fiam;
Mert, pártot ütve, a fiu nevérol
Önként lemondott. — S én ezen tömeg
Ítéletével gondoljak?... Hiszen
Mindjárt meglátjuk, mit ér tapsotok!
Nézd, most nyitják meg a fenevadak
Rostélyzatát. A népnek kedvéért
Hozattam őket. És tekints oda —
A rabszolgák, s elítélt bűnösök
Rostélyzatára; őket a vadak
Fogják széttépni. Hát e nyomorúk
Fogják é oltalmazni éltöket?
S ez engem elkárhoztató tömeg,
Meglátjuk, nem fog é ujjongani,
Midőn felfalják őket a vadak?

[kívül taps].

Hah, hallod? E boldogtalanok jaja
A tapsözönben halt el. S merne csak
Valaki egyetlent is megmenteni,
Kövel dobálják azt tüstént agyon.
És mit tudják ök, mily tigris dühöng
E szivben, melynek vérszomját az ész,
Imádkozás s a mult emlékei

Nem csillapíták? — Kárhoztattok engem?
 S ti ím mulatva vagytok tigrisek;
 Mert hogyha nem ti szomjazzátok e vért,
 Ki dobja őket a fenevadaknak?
 Mi nektek dobjuk őket martalékul;
 Mert így birunk csak féken tartani! —

Fausta: Te máskor egykedvűen nézted e
 Játékot.

Constantin: Játék?... Nemde, csak mulatság?...
 S te ezt örömmel nézed?

Fausta: Romai
 Szokás. S én szinte azt hiszem, mit a nép:
 Hogy mindig így volt, s így kell lenni.

Constantin: S nemde,
 E látományra nem borzadsz soha? —

Fausta: Hálá az égnek, nincs oly gyöngö szívem.

Constantin: De mégis, hogyha tán magad rosszúl
 Érzed, jobb lesz távoznunk. Nem való
 Gyöngült idegnek e vérlátomány.

Fausta: Egészen jól vagyok; s jól múltatok.

Constantin: Valóban? — Úgy tehát tekints oda! —
 A körnek tulsó részén egy elitelt
 Áll a szokásos karddal. — Látod é? — —
 Most egy oroszlánival küzd, — és, az égre!
 Elejti. [kívül taps].
 Ez volt a jól érdemelt taps. —
 De látod? — az elitelt erre fut —
 Még nem vehetők ki arcvonásai, —
 Egyenesen erre tart, — alig piheg —
 De nézd, amonnan két tigris szökell
 Utána.... Erre! erre!... Nos kivetted
 Már arcvonásait?...

Fausta: [iszonyodva] Abukir! —

Constantin: [Hol Faustára, hol a circusra vetvén szeméit]. Csak egy
 Halálra ítelt bűnös. — Ah, a két
 Tigris beéri, rárohan. — Hah, úgy!
 Csak úgy! — Szaggassátok szét! — Ó bűnös!

Fausta: [összerogyik].

Constantin: [reszketve a dühtől Faustára mutat].
 Igen!... Ó bűnös!... [mind felugrálnak]
 Vigyétek el!

[Fausta elvitetik].

Constantin: [az előbbi állásban marad].

Ha ő bűnös?! — Többé az nem gyanú —

Ha bűnös, úgy fiam volt büntelen...

Nem, nem!... Ha már e porhanyó homok

Is szétfut a vértett alól: oh, úgy

Fiúgyilkos vagy!... És mered tagadni,

Hogy nem vagy az? Mind ezt nem gyanítád?

Néd vétkes, s a legvétkesebb te vagy! —

Ti jöttök é, föld vérszülöttei,

Arczváltoztatva jöttök, fúriák?

Mig a vértett csak gondolatban élt,

Szárnyas szüzekként csábitottatok,

Szövétnekkel világítván sötét

Utamra: s im midőn megtéve van,

A harpiák szörnyű vonásiban

Üldöztök engem tartarus felé!

Engem nem fogtok a kibékülés

Küszöbére vinni Ödipusz gyanánt;

Engem nem másolhatlan fatumom,

Engem saját szabad akaratom

Tön vérem gyilkosává!... [eszmélve arczát végig simitja].

Ah, hová

Ragadt a gyöngesség?... Ők vétkesek;

Elvettek mindent, most koldús vagyok.

A nő elvette házi üdvömet,

S a fiu hatalmam biztos támaszát,

Elvette tőlem népeim szívét;

Eddig szerettek, most rettegni fognak. —

[a székre ül — feláll].

Oh, nem lehet.... E vérnek tengerén

A fiamé kiált az ég felé!

VI. jelenet.

Helena. Előbbi.

Constantin: Anyám? — Erőm nincs rátekinteni.

Helena: [egy oszlophoz fogódzva].

Hová tetted fiadat? —

Constantin: [lejt hozzá].

Anyám, hatalmam és becsületem

Elárulék. —

Helena: Hol van fiad? —

Constantin: Hallgass meg!

Helena: Ha erre nem tudsz válaszolni, nincs
Többé mit hallanom.

Constantin: Ó áruló.

Helena: Mit tön?

Constantin: Megelőztem azt, elárulá beszéde —

Helena: Tehát csak szóért? — S kik lesznek bírái?

Constantin: Már elítéltem.

Helena: Te? az ő atyja?... az én fiam? —

Constantin: A birodalom nyugalma kényszerít —

Helena: Hogy megöld fiadat?

Constantin: Vagy kedvesebb lett volna hallanod,
Hogy én ölettem meg, fiad?

Helena: Fiam?... Fiam?...

Te az én fiam?... az én Constantinom?...

Ez arczczal, melyre isten ujja írta

E szót: fiúgyilkos! —

Igaz, nagy isten őrizd ajkamat,

Mert szűmben átok kezd fogamzani;

Ne hadd fiamra azt kimondanom!

Elég nagy átoksúly a bűn maga. [sirva].

Fiam! — Mi lett belőled?

Constantin: Oh, ha tudnád,

Mily lelki kínpadon gyötörtetém,

Mig szivem eltompult a kín alatt.

Helena: S te azt mondad, elesktivéd hamis

Istenidet, s igaz hitűnkre tértél? —

Oh nem, hazudtál. Nincs az úr veled,

És nem jelent meg ő neked soha;

Mert nincs szivedben szeretet: csupán

A leghiúbb dicsvágy, s a hatalom

Nyervágya és féltése. Megcsalod

Te a világot, csaltál engemet,

És ha lehetne, megcsalnád az istent.

Nem vagy keresztény; mert játékot űzsz

Szentségeinkkel is. Te csak halál-

Órádon kívánsz részesülni a

Kereszt vizében, hogy míg élsz, szabadjon

Minden bűnt elkövetned; azt hívén,

Az majd lemossa lelked foltjait.

De reszkess! mert nem régi istenid
 Lesznek biráid, kik szintegy fiu-
 S apagyilkosok valának. —
 Ha e sötét megrögzött szíved élsz,
 Az égi fényt nem látod meg soha,
 Én visszatérek klastromomba.
 Egymást mi többé nem látjuk soha;
 Nem, még a síron túl sem. Hajh, de ha
 Fiad vérárnya megjelen neked,
 Lásd elzuzottan ősz anyádat is,
 Kit a remélt csöndes halál helyett
 Sirjába, most az irtózat fog úzni.
 Ne félted a trónt, mert nincs már fiad [el akar].

Constantin: [a legnagyobb küzdéssel].

Anyám, elítélsz?

Helena: Támaszd fel a halottat.

Constantin: Még tán nem késő... még tán menthető....

Helena: [lábaihoz omlik].

Fiam, mentsd meg őt!

Constantin: Megmentem őt! (elsiet).

Helena: És jöjj áldásomért!

KYPRIS FEGYVERBEN.

Hát minek Áresnek fegyverzete Kypri terajtad?
 Hasztalan ennyi' tehert hordani érdemes é?
 Árest meztelenül fegyverzetted le az istent
 S fegyver kellenc é győznöd az embereken?

A NŐ.

Minden nő keserű, csak két órája van édes,
 Egyik a nászágynban, másik a sírnyoszolyán.
 (A görög Anthológiából).

SZÉKÁCS JÓZSEF.

CSIPKE-BOKOR.

ÉJJEL.

Csendes vagy, oh ház!
Reád szállott az éjszaka,
Mint téli időben
A csókák és varjúk hada.

S az éj valóban
Ilyen sötét madársereg;
És a tündöklő
Csillagzatok: madárszemek.

Ilyen madárnak
Szárnyából tépem tollamat;
E tollal from
Áradozó fájdalmamat. —

EMLÉKEIM.

Emlékeim, ti néma szobrok!
Kiket szívembe zárva hordok,
Szépségre oda illenének
Akárm csarnok közepére,
Akármely művész remekének.
Ti vagytok lelkeim büszkesége.
De bár kevély vagyok reátok,
Inkább szeretném, hogyha képek
Vagyok nektek: —
A szívemet úgy nem nyomnátok!

TÉLI ESTVÉN.

Elvonult, elzúgott
A sötét vihar;
Sürgődörbe omlott
Oly sok férfikar.

Hogy kemény, hogy nagy volt
A vész: annyi szent;
Ugy hullott az ember
Mint mezőn a rend.

Elmondhatjuk iminár
Télnap alkonyán:
Hejh karok és rendek
Azok voltak ám!

LEVELKÉK.

I.

Télben gondolni a tavaszra
Oly boldogító gondolat:
Miként halott lepel alatt
Eszmélni még egy kedves arcra.

II.

Ó lelkeim ünnepe
Édes tavasz,

Ki téged nem szeret,
Nem ember az!

Hived szerelmiért
Viszonzatúl
Fölkél meleg napod
S hegy völgy virúl!

VIGASZUL A FURULYÁSOKNAK.

Szépen szól a furulya
Nyári napnak alkonyán.
Hogyha fából lenne a
Bájos hangu csalogány:
Szebben az sem szólana!

A BETEG ÉS TÁRSA.

Ketten vagyunk:
Én és a szerelem,
S lakomba ez
Nem fér meg jól velem.
Régóta fáj
Lábam kegyetlenül,
Az ember hát
Ilyenkor veszteg ül.
De czimborám:
A bősüült szerelem,
Rohanni vágy
A lányhoz szüntelen.
Nagy nehezen
Ha visszatartom őt,
Érezteti,
Hogy a fejemre nőtt.
Úgy hánykodik,
Oly szörnyű nyugtalan:
Mint a kinek

Gonosz szándéka van.
Becsukva bár
Ajtóm és ablakom,
Mind a mellett
Perczig sem nyughatom.
Attól tartok
Laktársam egyszer csak
Láng képiben
Kéményemen kiesap,
S fejemre gyúl
Ez istenadta ház....
E gond miatt
Majd a hideg kiráz!

NÉVNAPI KIVÁNAT.

Mint a tarka szárnyu lepke
Egy bokorról más bokorra:
Oly vidámon szálljon élted
Névnapodról névnapodra.

S mint a kedves arczu gyermek
Lepkét fogni lábhegyen jön:
A halál is majdan egykor
Olyan óvakodva jőjön.

EMLEKLAPRA.

Ha mi együtt volnánk eltemetve,
Egymást még a sirba is szeretve:
Nem kívánnék e világon élni,
Hasztalanul hinni és remélni.

Ha mi együtt volnánk eltemetve
S egyszerre csak földindulás lenne
És hamvaink egybeomlanának;
Hálát adnék az egek urának!

VÁHOTT SÁNDOR

EGY VONÁS A MULTBÓL.

Az időkörök szintugy hordozzák magukon jellemeiket, mint egyes emberek a magokéit.

Az 1838. országgyűlés előtt, választmányt nevezett ki Pestmegye, mely Széchenyi István és Andrássy György grófoknak, londoni utjuk után beadott értesítésök következtében, előkészítendő vala a Pest s Buda közt felállítandó híd tárgyában adandó követi utasítást. Hire járt már, hogy Széchenyi az új hídon mindenkit meg akar fizettetni. Ez eszme akkoron még legtöbbeknél hátborzongtató, némelyeknél épen hajmeresztő vala. E szerint a bár közohajtásu pestbudai híd, legtöbb kiváltságosainknál, azon régi dialectical kifogássá vált: concedo majorem, nego minorem. Egy előkelő tisztviselője a megyének, lángba borult arczezal nyilatkozatá, hogy ő inkább Paksra kerül le átkelni a Dunán, ha Budára menni leend kénytelen, mintsem nemes létére hídvámot fizessen.

És mégis, Széchenyi, Pestmegyébe, melynek szabadelvűsége már-már tekintélyeskedni kezd a hazában, veté legtöbb bizalmát, s ennél kívánta első ostromba venni tervezett hídjá közteher-viselését. A választmány igen különböző egyéniségekből állott, s köztök olyanokból is, kik a grófnak nem épen valának barátai.

Az első ülésben, indítványt tesz egyik tagja a választmánynak: kéretnék meg gróf Széchenyi — mert Andrássy nem vala Pesten — az ülésekbeni részvételle, miután eszme, terv, nyomozás, nem megvetendő előkölség, mind övé, s mi tagadás — tárgy-értés is inkább lehet sajátja, mint a választmánynak, melynek tagjai tán padlót sem tettek víz-árkon keresztül soha, s hidak építéséről is alig tudnak többet, mint mit a rendes mérnök megyehidi költségvetéseiből, mikre aztán ex cassa domestica miseræ contribuentis plebis, nagylelkűen megszavazták a költségeket — elsajátíthattak: s így a gróf kifejtései és felvilágosításai, a választmányra nézve csak kívánatosak, sőt nélkülözhetlenek fognának lenni. Az indítvány — ki hitte volna? — szerencsésen megbukott azon oknálfogva, mert a gróf nem megyei tábla bíró!

Második nap ülésben, miután az első napi, tárgyismeretlensége miatt eredménytelen lön, mégis végre elfogadtatott a tegnapi megújított indítvány, s a gróf meghivatni rendeltetett, de azon ovatos kikötéssel, hogy csak értesítő szavazatja lehessen az ülésekben. Megjelent Széchenyi, azon boru s nyugtalanság jelenségeivel ar-

czán és húzott szemöldökén, miket bizonytalanság és annak érzete idézett elő azokra, hogyha Pestmegyében vállalata megbukik, keveset fog remélhetni annak sikerére a többi megyéktől is, miután amannak már központisége is nagy nyomatékkal birt. Némi elfogultsággal ejtette első kifejtéseit, több biztossággal, szilárdsággal a későbbeket, végre szokott lelkeségével, plasticitásával és humorával az utolsó felvilágosításokat. — Szép! dicső! hangzott itt is, ott is, a választmány tagjai közt, a mint a gróf, tervének tüdveit, a nemzetre annak létesítéséből eredendő dicsőséget kitérítve: „de“ — itt vállat voníta Széchenyi, és kesernyés s félgúnyos mosolylyal folytatá s fejezé be szavait „de — ha ilyesmi tüdvöst, szépet, nagyot s dicsőt előállítani kívánunk, bizony kiassé szegre kell akasztunk kiváltságunkat, zsebünkhez nyulnunk és — vámot fizetnünk az új hidon. —

Elhallgatott Széchenyi, s pauszolt utána néhány perczig a választmány is. Ekkor feláll egy inkább szavakban, mint eszmékben bővös úr, s „noha, ámbátor, ugyan, jól-lehet“ concessiva-szócskák egész halmazába burkolván Göthe „verneinend Geist“-ját, hogy tagadása mellett udvariasnak láttassék, bugyogó áradattal magasztalja a vállalat eszméjét, tervét, dicsőségét, azonban természetesen annak létesítési eszközei nélkül s ellene nyilatkozik az általános hídvám-fizetésnek; mert ugymond, ha megkezdjük egyszer nyirbálni a nemesi szabadságot, majd folytatjuk is, s végre olyanná lesz az mint a manchester-nadrág, mely ha egyszer szakadozni kezd, nem igen állja a varrást. —

Másik azt állítá, inkább kikerüléstül mint számítással, hogy más utak, mások is vannak a hid létesítésére, s az ismeretes buvó-ajtócska: a subsidium, s a só árának fölemelése felé sietett. — Harmadik ideiglenesen, néhány évre, és nem tovább, hajlandónak nyilatkozott a hídvám elvállalására. Így többen, erősb és gyöngébb tütegekkel ostromlák a tervet, magát az eszmét egy sem. Akadt azonban egy kettő a választmányi tagok közt olyan is, ki győződésel s nem alaptalan okokkal védte egész terjedelmében a gróf tervét. Különösen egyike, hosszabb szónoklattal fejtegette a még Széchenyi által nem, vagy kevésbé érintett okokat, előnyöket; kárhoztatta a kiváltságos osztályok rögzött idegenkedését minden közteher-viselésről, mely a polgári állam és élet egyik elváhatlan föltétele, stb. Végezvén szavait a szónok, annak a szónoklatban kissé fölhevült vérét, jónak látta egy szomszédjában ült agg táblabíró, lelkes pörölye minden tisztviselő vagy más egyéni kihágásnak, visszaélésnek és törvénytelenységnek, buzgó védője az alkotmányos jogoknak, de ezek közt a kiváltságoknak is — ezen jeges szavakkal hűteni le: „nem hittem volna, hogy öcsém uram ennyire megúnta légyen azt a kis nemesi szabadságát!“ Mélyen hatottak e szavak a fiatalabb szónok lelkére, mert tisztelte szerette az öregot s viszont szeretették attól, s csak ez egy keresztutnál tértek el egyszer s csak kis időre egymástól. „Majd megértjük mi, uram bátyám, itt is egymást!“ szóla engesztelve az öreghez. „Soha!“ felele az lán-goló szemekkel. S a vita folyt ellen és mellett, amarra hajló többséggel.

Széchenyi féltve ügyét és sejtve a még friss ingerültséget, elővette szokott s nem ritkán sikerült förtélyát: „aludjunk rá tisztelt urak!“ kiálta a vita közé, mely

már-már ugynevezett laterizációra fajult el, s a tárgy további vitatója elhallgatott. Más- és harmadnap más tárgyak fölvételével tétetett intermezzo, Széchenyi s elvrokoni ügyesen használták fel az időközt magán-értesítésekre, s negyedik napon, csekély módosítással, a hidvám általános fizetésének határozott föltételével, elfogadtatott a gróf terve, magának az öreg táblabírónak is beléegyezésével, noha nem épen foga közti mormogása s baljósolgatása nélkül. A közgyűlés, miután a választmány birta volt annak főbb szónokait, rövid vitázás után szinte magáévá tette az utasítást. —

Tantae molis erat! ily nehéz vajadások közt születék meg 1832-ben az első lépés azon nagylelkű lemondáshoz, mit néhány évvel később, a magyar kiváltságosok, csaknem példa nélküli nemes buzgalommal s öntudással magok önkényt sürgettek s hoztak áldozatul hazának és igazságnak!

FÁY ANDRÁS.

SZERELEM RÓZSÁI.

I.

Van é még nyugalmad, van é csendes álmod,
Mióta mellőled a sors elbocsátott?!..
Érzed é szárnyait, ha mások nem látnak,
Az én képzeletem szilaj madarának?

Ott repdes körülted, ott jár nappal éjjel,
Víg barátkozással forró szenvedélylyel....
És lehajtja fejét kebeled halmára,
Piros ajkaidat csókkal is kínálja....

S vissza visszarepül énhozzám titokba,
Himes két szárnyain képed rajzát hozva,
Álmodnak országát képeddel bejárja....
Soha sincs lelkemnek nyugta, csendes álma!...

II.

Csendes jó éjszakát, boldogságom képe!
Késő éjfélkor is te vagy az elmémbe....
Rólad gondolkodom, ha kelek ha fekszem,
Messze földön levő egyetlen szerelmem!...

Jövel édes álom tarka pillangója !...
 Megfáradt lelkemnek légy elnyugtatója....
 Vedd föl szárnyaidra és röpj el véle
 Az én galambomnak nyugovó helyére....

Nyugovó helyére , puha kebelére,
 Hogy ha elfogadna, hogyha rám ismerne,
 Hogyha azt mondaná: maradj velem mára
 Álmodozó lélek, lelkem szép virága !...

III.

Kit szeretnék , ha nem téged
 Eszem a gyöngy teremtésed !
 Te vagy nekem e világon
 Reménységem , boldogságom.

Ha belőled rózsza lenne
 Leszállanék kebeledre.
 Kebeledre leszállanék ,
 Mert én akkor harmat lennék.

Hogyha kemény szikla volnál ,
 Megölelnél , rám hajolnál ,
 Patak lennék akkor érted
 S csókjaimban fürdetnélek.

Ne fuss tőlem édes lányka
 Csak vagy kétszer pillants hátra,
 Nézd el , nézd el , hogy utánad
 Szállok , mint egy élő bánat.

Ha itt vagy, ott elvesztelek,
 Soha el nem felejtetek ,
 Holtomig kereslek fájva ,
 Mint a puszták délibábja !

IV.

Arra vagy , ott lakol gyönyörű virágom
 A hol azt a tenger-pusztaságot látom ,

Hol az ég leborul a hervatag földre
S éltető szerelmet csalogat belőle.

A hol az a fényes toronytető látszik,
Melynek bádoggttikrén a napsugár játszik.
S a hol éjjelenként pásztortüzek égnek,
Múló csillagi a végtelen térségnek.

Arra száll a fecske, a szellő is arra,
Pusztá bércezen hagynak engemet magamra,
Hadd szálljon a fecske, hadd menjen a szél is,
Lelkemnek vágyait arra küldöm én is.

V.

Havas eső esik,
Ónos idő nagyon....
Ne menj ki galambom,
Elesel a fagyon....

Peng az én sarkantyúm,
Hangos a szólása,
Jere az ablakhoz
Nézz ki az utcára!..

Hadd öleljelek meg
Az üvegen által,
Csak egy gondolatban
Egy szempillantással.

Illesz az ablakhoz
Virágbokrétának,
Vagy az én szívemhez
Örök boldogságnak!...

VI.

Hányódtam, vetődtem mint a lenge sajka,
Balsorsom szélvészé gyakran úze rajta...
Jártam sziklák között s örvényben utánad,
Csakhogy megláthassam halovány arczádat!

S láttalak még egyszer fénylő szépségedben,
Nyugtattam fejemet pihegő kebleden,
Hevültem lángjától ajakad tűzének
S régi jó napjaim újra feltűnének.

Nem napok, nem napok, csak egy rövid óra
Volt engedve már most a találkozóra. —
Uj találkozásra, víg beszélgetésre,
Lopva ejtett csókra és ölekezésre...

S ki tudja, szerelmem, vajjon mikor látlak,
Nem ez volt é végső pásztorórád nálad!
Rám ismernél é majd egykor nagy sokára,
Elpusztult vidéknek bujdosó fiára!?

VII.

Mintha lettél volna hajó vitorlája,
Ki a nyugvó tenger végtelenjét járja.
Mintha lettél volna erdők vadgalambja,
Kit meleg fészkeről kánya felriaszta!—

Csak alig nézhettem ragyogó szemedbe,
Forró ajkam ajkad alig érinthette,
Oly hamar eltűntél, olyan messze hagytál,
Lelkem nyugodalmát ott tartván magadnál!

Oda van, oda van bűbájos világom,
Bujdosóvá lettem tenger pusztaságon,
Martalékul estem zápornak viharnak,
Enyhelyet, jó szállást nem lelek magamnak!

Nézek jobbra balra szóttalan vidéken,
Pásztorházat látok távol messzeségben.
Ragyogó pásztorház a te halvány képed,
Feléd nyílik karom, ah de el nem érhet!...

VIII.

Rózsámnak mondalak, pedig csak tövis vagy,
Galambomnak hívlak, pedig csak vércse vagy.

Vérző tövis lettél kollekes virágból
Neki vadult vércse szép szelid madárból.

Kinokkal táplárod szivem, mintha éppen
Örömedre volna az én szenvedésem,
Mintha látni vágnál, hogy ifju kebelem
Mint fogja gyötreni a megcsalt szerelem!

Oh hogy egykét hónap viharos folyása
Élő reményimnek sírját így megásta,
Hogy a mit ily bizó hittel építettem,
Boldogságom vára összedőlt felettem!!

Mért maradjak tovább, mért maradjak nálad,
Ki magad döntötted porba ezt a várat?...
Elviszem romjait fényes mult időmnek
S belőlök valahol ujonan építék.

IX.

Borulj rám szomorufűz ága,
Szegény szivem vigasztalására.
Ide jöttem, árnyékosba léptem,
Megkeresni elvesztett reményem.

Egy kis lány volt szivem boldogsága,
Hortobágyon, Hortobágy virága.
Ez a kis lány nem az enyim többé,
Sötét fátyolt hordok én örökké. —

Száll a felhő nyugotról keletre,
Csak én vagyok e városhoz kötve,
El is mennék, meg itt is maradnék,
Vagy kebelén örömet meghalnék.

X.

Amott egy kis kerek tóba
Liliomszál, fehér rózsza. —
Fehér rózsza, liliomszál!
Beh megöltél, beh megcsaltál....

Sirva kértem a szellőket,
S nem hoznak jó hirt felőled,
A madár is azt danolja:
„Terád neki semmi gondja!”

Virág voltam, elhervadtam
Hogy szavadnak hitelt adtam.
Hagyj el, hagyj el csalfa lélek!
Tőled én is bucsút vészek.

Elmegyck majd valamerre
A jó isten tudja merre,
Addig megyek, addig járok,
Mig a bútól meg nem válok.

Bubánat az utitársam
Erdőn mezőn jár utánam,
El sem marad, meg sem kimél,
Éjél nappal rólad beszél.

Mély az a tó, nincs feneke,
Hadd ugrom a közepébe!
Nem ugrom be csak azért sem,
Barna lesz a feleségem!!

XI.

Rózsám a szivedet lerajzoltad végre
Fekete betűkkel szép piros levélre!
Zengedelmes a szó, a levél virágos
Jaj de az értelme igen igen gyászos!

Elválunk egymástól, én jobbra, te balra,
A merre én megyek, te nem jöhetsz arra,
Bujdosom egyedül hideg sötétségben,
A hol senki sem jár, csak a halál épen.

Hogy szerettük egymást, azt is elfelejtem,
Ha feledni bírna tévedező lelkem,

Ha ott nem lebegnél a nagy sötétségbe
Mint a hajós előtt az őrlámpa fénye.

Küzdő hajós vagyok.... zúg habzik a tenger,
Iszonyukép harczol zugó szélveszekkel,
Látszik előttem a kikötő lámpája,
Ott a szabadulás, mégsem tartok arra.

Bocsátom hajómat bizonytalan útra,
A merre a szélvész haragjában fújja....
Majd kivetődik tán itt vagy ott a partra,
Vagy eltemetője lesz a tenger habja!

LÉVAI J.

A VENDEG.

(Homérból.)

A tenger csendes, derült a vidék,
A holdsugárral jön az esti szél;
Nem ütközetnek térről jöhet,
Hisz oly lágyan, oly szeliden beszél.
Faházam ajtajáig lengedez,
Kelet virága szárnyain repül;
Benn a tengernek nyugvó kebelén
Egy kép merül föl a habok közül.

Oly barna e kép, oly fehér a hab,
Fényes hullámok rajzanak reá;
Fodorba göngyölül előtte a
Víz, és iramlík a sziget alá.
Közels közels jön, úszik bátoran,
Már hallik a könnyű hablocscsanás,
Mint a remegő asszony kebliből
Az ajkig feljutott szívdobbanás.

Fejem fölött a fákon a madár,
 Vagy talán lelkem, ha nem dallana;
 Evezőjével nem késnék soká,
 Nem tétováznék, erre tartana. —
 Légy csendesebb, szép csendes éjszaka!
 Vidáman lejtnek folyvást a habok;
 Hadd jőjjön, elfogadja szűk lakom,
 Ugy is oly régen egyedül vagyok.

A keskeny naszád itt már a fokon;
 A bátor sajkás kiszáll, közeleg,
 Felém, felém tart, és nem egyedül:
 Ölében sáppadt asszony szendereg....
 Hajáról tengercseppek csorganak,
 Aléltan nyugszik erős karokon.
 A bátor sajkás kalibámba lép
 Szó nélkül — mint a felhő a romon. — —

— — A tenger zajlik, a vidék borul,
 A hold Lemnos felhőibe merül;
 A bátor sajkás szótttekint, megáll
 S egy perczig ismét küszöbömre ül.
 Távol habokon füttyöl a vihar;
 A sáppadt asszony mégis szendereg.
 A sajkás fegyverét tekintgeti....
 Vad, emberlárma hallik, közeleg.

Itt egy ital tej — mondám neki —
 Enyhítsd véle szomjad, éhedet.
 A sajkás szeme mélyen áthatott,
 De nem jött ajkán semmi felelet.
 A keskeny naszádra tekinte most,
 Szorosan tarták hölgyét karjai;
 Egy bucsupillantást vetett reám,
 Rohant s vivék a tenger habjai. — —

Benn a tengeren füttyöl a vihar,
 Vad emberlárma tódul, közeleg.
 A sajkás deszkája rongáltatik,
 Szép hölgye ébred.... maga szédeleg....

„Asszonyrabló“ — kiáltanak reá — — —
 S elkapja a viharfüty a robajt....
 A partig locscsant habok árja hoz csak
 Egy küzdelemben halálos sohajt.

TÓTH ENDRE.

ALVÓ EROS.

Álomüző gondok gyötrelmes mestere alszol?
 Kypris anyád méltó gyermeke alszol úgy é?
 Most lobogó fáklyát nem csóválsz, most a rugékony
 Ivrről nem szórod céliramos nyilaid.
 Mások merjék! én így is rettegek o álnok,
 Hátha fejemre veszélyt álmodol, alva, nekem.

PAN.

A barlangszerető Pannak s nektek hegyi Nymphák
 És ti Hamadriadák s nektek is ó Satyrok
 Nem fogván semmit hálóval, ivekkel, ebekkel,
 Felhurkolt ebeim szentelem áldozatul.

A BOR, MINT HALÁLPARIPA.

A csillagjósok nékem rövid éltet ígérnek,
 Én pedig azt mondom, czimbora, bánom is én!
 Egy az ut Adeshez mindenkinek, hogyha korábban
 Végzem, előbb esem át Mínos itéletein.
 Bort ide! menni ha kell, paripán megyek; a bor a legjobb
 Nyerges, más ha akar, menjen Adesbe gyalog.

VENDÉGHAJ.

Mondják némelyek hajait hogy festi Nikylla;
 Rágalom! hisz feketén vette a boltba minap.

(A görög Anthológiából).

SZÉKÁCS JÓZSEF.

ZARSKOJE SELO.

Szent Pétervárat, az admirálisvárosrészben, hetven év előtt, egy nyári éjen, mint mindig, sötét vörösfény világolt ki egy zugkorcsma üvegajtáján. A hitvány világosság kútfeje ronda vas-méceses volt, mely a füstös boltivről durva lánczon függött s az utczalámpák maradványolajából kapta osempésztápját. A kis korcsma piszkos tölgypadjain goromba tengerészek, hajógyármunkások költék el maszlagos pálinkájukat, s azon fegyenczek ittak el szitkot és fájdalmat, kik akkornap az osztróg piaczán kikapták kancsuka-illetékeiket. De azért az „aranyborz“ ismerős volt a divat és kalandok naphősei előtt is, mert a pompás millio-utczába nyílt, közel azon granitalapu, óriásnagyságu márványpalotához, melyet Katalin czárnő, nem sokkal azelőtt gróf Orloff kegyenczének ajándékozott, s melyben és mely körül a nagyoknak érdekes boszúja, szerelmes tréfái szeszély vagy kénytelenség miatt, gyakran tért és alkalmat kerestek. Ez okból mindig volt az „aranyborz“ korcsmárosának egy néma és csinos szép kozákleánya, ki a titkos vendéglovagokat igen módosan tudta ellátni és rejteni; voltak szőnyegfállal elreketett apró kabinejei, melyekben fél vagy három negyedórát kényelmesen lehetett lappangni azon finom arak, cognac, rum és spanyolborok társaságában, miket a tulajdonos mindig első kézből szerzett be s hiteles pecsétek alatt adott asztalra.

De mindezt csak a nagy világ tudá. Mit a közönséges világ az „aranyborz“ról tudott, nem vala más, minthogy ő egy alávaló lebu, melyben verekedni szoktak s melyben faedényből isznak, hogy össze ne törhessék; abból is lánczról, hogy el ne lopják. Egyébiránt az a jó oldala általában megvolt az „aranyborz“nak, hogy benne, vagy környékén, minden aprólékos botrány, teszem gyilkosság, párbaj, nőragadás s titkos fogatások legkevesb feltűnéssel mehettek véghez; mert a veszett hir, melyben a közvélemény előtt állt, távortartá a gyanut művelt osztályoktól, s minden ottankörüli cseményt az aljnép kalandjaira származtatott. Ebből gondolható, hogy a pétervári titkos rendőrség előtt becsesb nevezetesség volt e piszokfészok, mint a négyezer lakosu kadétpalota, melynek kerülete jó félóra járás; vagy a Neva partján azon harmincz

verstnyiről szállított tizenhétezer mázsás gránitdarab, melyet a czárnó akkortájban Nagy Péter szobrának alapul hozata; miből csak az az együgyü tanúság: miszerint az emberek előtti becs, nagyon viszonylagos.

Az említett éjjel, szokás szerint több izben támadt zaj az aranyborzban, mely jelentéklenül hangzék el a felséges utcán, a nélkül, hogy az Orloffpalotához jövőmenő diszkocsik figyelmét magára vonná. Két, nyaktól bokáig szürkezsákba kebeleztet fegyveres egyén többször bepillantott fel-s aljártában a csapszéki sötét vörösfénybe s ilyenkor sisakjuk rézgombja visszaveté az ajtó fölötti halbólámpa álmos világát.

E figyelő czirkálat, az aranyborznál fel-felmerülő zajban nem látszék czélját elérni; legalább a szürkék, minden olázkodó betekintés után közönbösen hagyták el az ajtót, egyhangu léptekkel ismételve ujra és ujra a térvonalat, melynek czélpontjait eleve kitézék. Éjjél körül azonban, ugyancsak az aranyborz épületében egy sikátori tolvajajtónál keletkezék némi szóváltás, mely a közelebbi szeglet árnyába idézte a mondott esendőröket. A kalandos ajtón egy szép ifju legény menettetett ki, kinek férfias ikrái kellemesen ingadoztak a cognac s port a port lelkesedésétől. Szabad tekinteten eredeti jelleg a fesztelen bátortűz. Virágzó arczait vonzó hevületben tartja a nemes bor lángja, s mosolygó szemében, barátságos ajkán annyi nyiltszívűség, annyi pajkos ígéret fejezi ki magát, hogy ha az erős bájtermet s hősi mozdulatok természetes keeseit nem birná is, bármely északi nőszívet el tudna bűvölni. Ennyi kellem s orosz szokásoktól elütő öltönye feltűnteték őt. Élénk homlokán kaczerkodni látszik a pajzánul félrevágott kucsma, melynek ragyogó asztrakánját túlfényli kövér üstöfkürtje. Öltözete czombközépig érő feszes bőrmente karcu zergeövvvel, melynek üres hüvelyéből a szokott tör s pisztolyok hiányznak. Gyönyörű ikrája szinc s szattyánszjjal volt körültekerve, mely a kised lábak kaukazi czipóit szoritá talpához.

Midőn a sikátori kiigatáson túllett, mosolygva nézé meg tetőtől talpig az illető házat s egy összegyűrt emlékiratát vón ki mentéjéből, mintegy meg akarva győződni, nem tévedett é?... „Elöl hátul, mindenütt „a r a n y b o r z“ — mondá aztán magát igazolva. — No ez ugyan oroszos találka; én egy figefa-levelbe rejtett ismeretlen Évát várok megjelenni s mielőtt a tiltott gyümölcsöt láthatnám, aló, kiűznek a paradicsomból;“ tevő hozzá könnyü önvigasztal, s a nélkül, hogy a kiigatási szertartások miatt elégtlenkednék, vagy a vesztett paradicsom után sohajtna, kiindult az árnyas sikátorból. A két szürke zsák, a nélkül, hogy egymáshoz szólna vagy társára tekintene, néhány ölnyi távolban követni kezdé kalapácsmivoltú léptekkel a bájós kalandort.

A napi élet, zaj, zörej, tolongás; a nép s múrakatok nem oszták meg az éji figyelmet, s a szép világváros érzetlenül hagyá szemlélni csábitó pompáját, mintegy alvó hölgy. A föld legbájosb folyója, a kristálykeblü Néva, enyelegve úszott a gránit partfalak közt, ezüst habvonallal szegve be a hátán ellebbenő gondolák körrajját. A testvérparkokat tarka hajóhidak ölelték egymáshoz; tündérszigetek és kertek fördeték közöttük felénk árnyaikat s a kétparti ragyogó kastélyok, paloták, tornyok és templomok, mint annyi habléány, merültek a csábitó Névába, mely kaczerkodva zúg el a kis faház mellett, hol Nagy Péter czar lakott és dolgozék, mig a Szigetvár építése

körül felügyelt. A vártorony, és az admirálisásé, innen s túl a Néván, mint két sugáröntő lobor tündöklött a finom aranypléh-fedéltől, melyet a czárnó a bányák mélységiből oly magasra tétetett ragyogni, mintha elvét fejezné ki azzal: „az érdemet kellő helyére emelni.“

A tágas és egyenes főutczák pihenni látszottak a napi bitorlások után, de azoknak, az admirális mindenütt látszó tornyától kiágazó néma perspectivje, a szabadság és nagyszerűség érzetét költé fel. Az utczák vonalába sorozott granit- és márványkastélyok; a tauriai fénypalota tündér-kertjeivel, melyben most építője, Potemkin lakik; továbbá a város legszebb részén, a Néva mentében a nagy czári télpalota, az azt köröskörül körző szobrászati műsoportozat- és pompaoszlopokkal; majd a középületek csodás tömegei; a csaknem száz templom ábrándos körrajza a sokkal több aranyzott tornyokkal; a szobrok, obeliszek, emlék- s diszoszlopok felnyuló kupjai, — mindez, mondom, oly varázsigézzel merüle föl a fekete vagy zöld fénymázu vasház- tetők között a hold estijében, hogy a jókedvű kalandor azt sem tudá, melyikhez tévedjen ábrándos vándorlása közben. Az ifju romlatlan szív s egy nyári éj között ugysis sok rokonság. Mindenik hallgatag s átlátszó; szelid és rejtelmes; csak egy közös hibájuk van: hogy mindenik kevés ideig tart.

A vér tüztől gyöngyöző homlokát megszellőző levett kucsmájával, s vidáman félvállra vetvén bájos fejét, oly szives kedélylyel tekintte szertesét, mintha minden házban egyegy édes anyja lenne; mintha minden ártyék, melyet a hold vetett, a köszobrok tündér-lelke volna, mely őt szeretni jött.

A czári télpalota „remeteség“ czimű szakaszához ment, hová akkor éjjel és nappal, benszüllöttek szintugy mint utazók csodálva tolongtak. Kevés idő előtt végzé azt be Katalin czárnó s a legritkább nemű remekművek kincstárává tevő, eltöltve főleg nagy mesterek eredeti műfestményeivel. A kised palota, a tökély és izlet mintanyomata volt, s tündéri kertében, mint Kalypso szigetén, örök tavasz uralkodék. Az aranyborz jókedvű lovagja, a remeteség közelében, az utféli korlátok rostélyai között egy öntött bálványhoz támaszkodék vállal s egymásba fogva szép sugár-lábait a kapuiv faragványi között álmadó szemekkel merengett a bűvös éden felé; mialatt nyomozói, a diszkert közelében egy goth-portal ürelyében álltak lest, honnan a könnyelmű martalékot láthaták.

Ellentétül álltak ott szemben: a fényes kéjpalota s a kalandor szive; amaz emberi mű, emez isten csinálmanya. Amabban behalmozva, mit az ember ég-, föld- s tengerektől elragadozhat, de annyi kincs között az önzésnek rabérezelme szorit. Emebben egyszerű vágyak és érzelmek, de köztük a tiszta szeretet világölclő szárnyalása fér el.

Az orangeriák osztályos csarnoki világítva voltak, s az üvegfalak szines vagy köszörült, de bágyadt világu koczkáin, metszett csillagok, czimerek, alakok és rajzok ragyogtak vakitva, az átszegő éles-fény szűrt sugaraiban; s rajtok, a virágszirmok színvegye csodásan töredezek át mint a bájeső tükrei közt formálódó ábrák.

Ben a virág- s növényország válogatott aristokrátiája raboskodék; sőt maga a

király, a bájos pámafa meghajtott fővel hódolt a felséges tömlöcznek. Azonban, hogy szegény száműzötteknek kedvök legyen élni, mindenik gyökere saját hazájának szülőföldébe kebeleztették. Egyébiránt a távol földrészek atyafias családdá házasították. India fűszeres bogyoíra irlandi folyókák csimpalygóztak fel s Afrika bokrain braziliai papagályfajok szállongtak. A természet kijátszva, összebonyolítva; a végpontok összehozva, tenger és száraz egymásba vegyítve, ég- és földviszonyok egybecserélve, mit az összes világ külön és részenként bir és élvez itten együtt, egyben és egyszerre s mindez nagyszerűen, az izlet és tudomány komoly fenségében, mint azt egy II. Katalintól várni lehetett. Ilyen volt a „remeteség“; a czárnó s Sz. Pétervár akkortájtban egyik legujabb csodája.

A mi szép ismeretlenünk mindezt az utczáról élvezgeté, melynek hűvös légfolyama, lángoló halantékira kellemesen hatott. Asztrakán kucsmáját kézfejével együtt hóna alá csapta; sok s finom hajának bájos fürtesigűit szerelmesjátékul engedé a kaczer holdsugárnak s rummal-égetett fagycukrot ropogatva gyöngyfogai között, kedélyesen ácsorgott és nézlett, a mi az ő gondlan és őszinte arcához felette jól állott. Értelmes tekintetén olvasni lehetett, miszerint szemleélve nem azon félmüvelt bámulat, mely előtt a remekék becsének kétharmada elvész; olvasni lehetett, miszerint ily sikerült kivitel gyönyörét kellőleg fölfogja és érzi: de olvasni lehetlen egyszersmind, miszerint gyönyörét nem dermeszti és sugorítja össze azon félmüvelt irigység, azon sovár ösztön és birdüh, mely minden érvet és becsést rügtön magáénak ohajt, s mely egy virágot sem láthat a nélkül, hogy a félóra utáni elvethetésért letépni ne vágy-nék; ... olvasni lehetett, miszerint kimondhatlan elégült, hogy mind e fény és dicsőség — nem az övé.

Ezen keleti siesta néhány perczig tartott. A tündérkert küszöbén egy delitermetű, hátravetett fejtartásu, kevély léptű, aranynehéz rendjelek- és gazdag vállrojtokkal terhelt férfit lépett ki. Fél szemének helyét selyemfolt takarta, de egyetlen szeme is élesen kifejezé azon gögöt s daczos erőszakot, mely egész jellemében uralkodni tetszik.

Az aranyborzi lovag ismerni látszott ezen merész, korlátlan alakot, mert midőn megpillantá, akaratlan izgatottság árnyalá nyílt arcját. A főrangu férfi keztyűjével intett a jokeynak, ki egy arab paripát jártatott az utczahosszában, s mielőtt a lovász megérkezék, az öntött bálvány közelébe lépett, mintha a bájos kalandoron egy pillanattal nyuntért akarna keresni szálkás szeszélyének.

„Nemde e kert kívánatosb tanya mint ősi rablófészkek?“ mondá tiszta cserkesz nyelven, megvetőleg az izgatott ifjuhoz.

„Igen, ki ebnek születék s a lánczot szereti;“ torlá meg ingerülten a keleti lovag, mely szavak hangjából gyanítani lehete, miszerint haragja régibb eredetű s nem csupán a spanyolbor lángjából ered.

Az aranyvállrojtú tán éltében sem kapott ily törzurattú választ, mert a boszú első perczében egy zsebpisztolyhoz kapott, hogy keresztül löje a keleti szépség mintaművét.

„Pszt, Pszt!“ hangzék e pillanatban a gothportál alul s úgy tetszék, mintha e rendőri figyelmeztetés a bájos kalandort akarná megóvni nemcsak a golyó halálától, hanem attól is, melyet a vigyázatlan fecsegés okozhat.

E megszakasztó percz a főrangunak időt adott meggondolni, mit tesz; s színváltó arczán átalakítva a kifejezést, kétélű mosolylyal monda az ifjunak: „no no, ha ugy vágysz a kertbe, kegyelmemből egyszer megnézheted.“

„Már voltam ott, kegyelmed nélkül is;“ viszonzá kevélyen az aranyborzi lovag.

„Pszt, pszt!“ ismétlék a kémek az aranyportal alul, mintegy boszankodva, hogy a nyíltszívű kalandor ily könnyelműen hagyja kizsákmányolni gyöngéd titkait.

„S már lettél volna ott?!“ kérdé fellobbanva a vállrojtos. . . „Na persze, majmoknak mézet adunk az üvegen át nyalni, hogy mulassuk magunkat.“

„Kinek nyelve már a nyalásban elkopott, lehet, ily sorsra jut; de én üveg nélkül csókolám meg a szép kertészeleányt;“ feleselt torló diadallal a jókedvű lovag, s a nemes borszesztől csillogó szemében egy boldog visszaemlékezés derűje reszketett.

„Pszt, pszt, pszt!“ hangzék harmadszor az intó sziszegés, melyre kezdé meggondolni a körületekintő kalandor, hogy tán veszélyesen fecseg.

„Tehát kertészeleány?“ kérdé mintegy önmagától a kötekedő főur s egy szánó és megvető gúnytekintetet vetett ellenfelére, mely azt fellázasztá, hogy hogy szokott fegyvereinek üres hüvelyéhez kapott.

„Nah, most érzem legjobban, mit tesz fegyvertelen hadfogolynak lenni; felkiálta szenvedélyesen. . . Uram! én nem tudom, ki ön, sem azt, hogy mért üldöz; de azon néhány nap, melyet Pétervárat töltek, meggyőze, hogy ön ellenségem. Mért nevetett ön ki, midőn a tábori kísérettel lánczon megérkezém s szemle-tételnél a czárnó paripáját elragadásközben megkapám?... Miért nézett ön le a vártemplomi t e d e u m végével, midőn mellettem elment a czárnó kíséretében, kinek elejtett kendőjét feladám?... Miért lépe most hozzám kigunyolni?... vagy, ha már oly szúrós szálfka vagyok szemében, miért nem hí ki mint lovag lovagot?“

„Szerezz előbb kardot s mihelyt sz. pétervári bojt lesz kardodon, kihivlak.“

„Ugy jól megnézze ön, mit az életben még egyszer látni akar, mert én biztosítom, hogy utólsó szemét is ki fogom szúrni.“

E szóváltás közben kikeltek az örök a gothportál alul, gyorsan közeledve a kalandor felé, mintha felelős féltéssel kísérnék életét. Azonban e pillanatban paripára veti magát a büszke főur s elvágatott.

Az aranyborzi lovag fogafenvé nézett utána s egyet igazított sugár bajuszán, mintegy kibékülten azon kívánatos eszme fejében, hogy ismerlen ellensége szemét, annak idején, majdan kiszurhatja. Aztán tovább indult, sétálni azon illatos hársfasorok alatt, melyet az admirálisának száraz felőli oldalán a széles sánczfalak képeznek. Egy pillanatig megállt ama felséges márványtemplom mellett, mely Izsákról nevezteték el, s mely 1766-tól 1812-ig épült, most pedig csodásan ékülve, egész értékében képviseli azon huszonzét millió rubelt, a mennyibe került. Még akkor félben

állt ez építési csoda. Negyvennyolcz oszlopi fönállottak már, melyeknek nyolczadfél ölnyi magas tömegei egy-egy darabból faragvák, s e roppant kőbálványok rejtelmes árnyain, mint egy ó lovagkori látogató szellem látszék járdalni az antik szépségű s vidám arczu lovag.

A szürke fiúk folyvást nyomozák őt s alkalmasint közeledék az idő, melyben feladatuk célját kell vala érniük, mert az órát nézegeték. Azonban az öntött bálványtól távolodás óta bizonyos tompa zörgés kísérte távolban a szürke némákat, mely rugós hintótól tetszék eredni.

Végre, unni látszék kirándulásait a szeszélyes kalandor s kikeresve többi közt szemével a tornyot, melyre szüksége volt: tájékozó irányt vön magának az ágyuudvar czimü városrészebe, hol hihetőleg rendes szállása volt.

Gyorsmenete közben oly könnyeden s szeretetreméltólag tántorgott, s fáradó, de pajkos pilláit oly tréfás komolysággal emelgeté a megismerni akart utczaszögletekre, hogy ha történetből valamelyik ablakon egy szép oroszno ily későig künn feledte magát, lehetlen volt e kedves vig fiúnak csókot nem intnie.

A mint egy piacra bukkant, tündéri látvány kapta meg. Egy roppant négyszeg-kastély földszinti osztálya merevül üvegfalakból állt, s kivilágítva lobogott, mint egy varázslámpa. Aranyzott vilárok s kristálycsilárok száz meg száz világa czerszorezé meg magát a tükör-szeglet-s közfalakban. A piaci oldal üvegszárnyai tele voltak rakva szinezett, vagy fejéren briliántozó kristályromekekkel, melyek közt egy csikos vagy csillagos lámpacernyő szórta a sugárt, s az egésznek egygyé olvadt világa felfogá a kastélyt, úgy hogy az emeletek sötét tömege lebegni látszott e búbajos fényen. Azon világhírü üveg-és tükörgyár raktára volt az, mely az oroszipar egyik büszkesége, mely Velence és Páris diszmuveivel vetekszik, s melynek felállításával azon évben lepte meg Potemkin a cáznót. Épen azért volt most, mint ujdonság, ójenként is nyitva, világitva, hogy annál több alkalma legyen csodálatot költeni, s a közvélemény csodálatát a kevésy Potemkin nevére származtatni.

Lovagunk megörült a világitásnak. Azt hívé, egy fényüző vendégház válogatott kincsei vannak ott, melynek szeszés tárházában alkalma lesz az utra még egy pohár jó rumot leönteni, melyet annak az új kezdetén magába kebelezett atyafiai különben is oly forrón ohajtnak. E nemes szándéku vágygyal neki rontott az épületnek. Azonban, vagy az inger volt ellenállhatlan, vagy az aranyborzban bevett vidámitók ártatlan köde tartózkodott még szép szemén, vagy azt hívé, mindenütt ajtó van: mert a nélkül hogy sokat válogatna, egy pompaművekkel terhelt rokesznek oly otthonos elszántsággal neki ment, hogy a csörömpölő töredécek közt falastól együtt egynomra benlett a pápaszemen bámuló tárügyelő előtt.

„Juj beh sok üvegpéNZ, ha mind rubel volna!“ mondá mosolyogva, miközben a cseréphalmazra félszemével pajkosan lenézett, s rumot vigyázó tekintete egy váratlan jelenetbe ütközék.

A raktár egyik szönyogezett fiülkelyében ott vala azon félszemü főúr, kivel a tündérkert küszbénél az elébb koczódott. Egy colossalis, csaknem ölmagas metszett-

kristálypokállal foglalkozók épen, melynek nagysága vetekedett egy felfordított harangéval, s melynek vastag oldalaiba csillogó arabeskek, kockás rococo-rajzok, hierogliphék és virágok valának beötve dicső művészettel, mint azt a velencei apróbb darabokból ismerjük; oldalán pedig élénken szinezve, s gazdag aranyzattal az orosz császársági czimer ezen körirattal: „II. Katalinnak a háládatos Potemkin.“ Úgy látszik alkalmi ajándokul készítették ez egyetlen remek.

A botrányos zajra ott hagyá a félszemü főúr a jóreményfoki csillogó halakat, miket az óriás diszpokál medrébe épen próbára eresztett s boszankodva nézett az izgága kalandor szemébe.

A keleti alak és termet szépségét most tünteté még fel a dús világítás. Arczában a gondlan bátor, és őszinte lélek, mosolygó ajkán a rászületett csintalanság csábjá, természetben a szelid erő s bájos taglejtés ellenállhatanná tevék őt. Finom ingét, összegombolt bőrmentéje felett fölséges kapocs foglalta össze, melynek élénk színjátzatu hiaczintvörös tűzopálja roppant értékű volt. E drágakő csak Mexico porfirjaiban terem s mivel többnyire repedésesek, a tisztavízü nagyobb darabok rendkívül becsesek. A kalandoré szokatlanul nagy volt s értékét még az is felette emelte, hogy félgolyó vagy lencse-idom helyett tompa szegletekre volt köszörülve, mit az opal csekély keménysége csak a tűz fajnál vesz fel.

A főúr, szokott gunyos megvetéssel nézte le üvegzuzó lovagunkat. „Úgy látszik, hogy ön finom szagló tehetséggel kezdi felvizslálni a helyeket, hol én megszoktam jelenni; pedig tudhatná már, hogy mi ketten egy helyen soha meg nem férünk;“ szolt hozzá kevélyen, midőn észrevév, hogy véletlen otléte roszul hatott reá.

„Csak kardbojtom legyen, majd elküldöm én önt olyan helyre, hová magam nem követem. Addig pedig legyen szives meggyőződni, hogy a kötődő sors érzékenyebbül nem boszanthat, mint ha önt látnom kell;“ válaszóla foguítlan kedélylyel a kalandor.

Azonban a tárügyelő mérgesen kikelt az okozott károkért; hivatkozóék a rendőrségi szabályokra s követelé a kármentesítést.

A lovag megapogatá zsebeit. „Fogoly fejemre mondom, szokás szerint mind a két aranyomat elköltém. Most veszem észre, hogy egy pohár rumot sem tudtam volna megfizetni... De már én ismerem ismerlen Asmodeim pontos természetét. Holnap és mindennap lesz két-két aranyom, és én parolámra mondom, hogy míg ezt a sok üvegpénzt öntől be nem váltom, egy pohár malagait sem iszom, csak ne haragudjék;“ válaszólt kedélyesen a felügyelőnek, miközben balvállát barátságjelül szeliden megveré.

De az mogorván rántá el magát, mintha sértené az ismeretlen nyájas érintése s hitelvárokozás helyett biztosításul követelé az opálcasatot.

„Az ördögbe, fiu, már ez mégis nagyon oroszos biráskodás volna. Ne forgassatok ki kecskebőr ruhámból, hiszen mikor otthon vagyok, országom van;“ menté magát enyelgve a lovag, miközben a két szürke fiu belépett, s az egy órai nyomozás folytában szépen karonfogván a tárügyelő meglegedésére, nem ott a hol bejött, hanem az ajtón kivezeté.

Épen éjfél utött. A legközelebbi árnyékban állott egy közönséges alaku, kívül mindennapias, de solid készületű s arabfogatu kocsi, hihetőleg ugyanaz, melynek zörgeése a nyomozókat távolban kísérte. A szürkek ebbe akarák ültetni az elfogott kalandort, de ő vonakodék. „Akarom tudni, hova visztek?” mondá villogó szemekkel. Egyik szürke kised papírszelvényt adott kezébe, melyet ő, a fényes holdvilágban összehasonlítva amaz irattal, melyet az aranyborznál megnézett, s elolvasá róla a két odairt szót: „Zarskoje Selo...” „Ez az én Asmodeim írása;” mondá megnyugodva, s minden további ellenvetés nélkül beült a kocsiba.

A fogat pompás köuton, hihetlen gyorsasággal vágatott. Így csak királyok utaznak. Az elrabolt áldozat kényelmesen nyult el a bársonyöltésen, s tetszés szerint hagyá magát ragadni. Vigan nézett ki a szellős holdvilágba, nem gondolva vele akárhová viszik. A fasorok közein fejtérő szobrok, mint annyi repülő kísértet, maradtak el a gyorskocsi mellett, s az utmelléki tárgyak körrajza, a távolodó tenger ködével összefolyt.

A ragadás pár óráig tartott. Tájékozni sem tudá magát, minő irányba vitetik, s egy tévút nem viszi é vissza sz. Pétervárába?... Azonban a kocsi egy diszkerítés faragványos kapujánál megállt, melynek ez volt aranyzott homlokirata: „Zarskoje Selo.” A szürkek udvariasan kiemélék őt, s a rostélylyal koronázott szép gránitsánczfalon bevivék. A fogoly dú paradicsomban találta magát, egy angolizletű kert elragadó fatömbjei közt. Meg akart állni, hogy élvezzen, de karjainál fogva kellemesen tovább hurcoltaték. Bájoló szobrok, emlékek, obeliszek, diadalívek váltogaták egymást, melyeknek közein drága japáni vasakban állongtak óriás aloék, kaktusz-bálványok s Afrikának öleslevelű növénybokrai. Alig lön szemeknek ideje mindezt felfogni, a szürkek egy kristály portalkup színes koronája alá érkezének vele, melynek elefántcsonttal párkányzott ajtaján gyöngéden betaszíták.

Egy üvegfolysó téres perspectivjében találta magát, mely be volt töltve ezernyi rózs- és kameliafajok, leanderek, ranunculok, tündöklő amarillisek s több élénk és csoportos virágzatu növények diszpéldányaival. Közöttük musa paradisiakák, céderbokrok, törpe pálmafák, ficus austriacák s ezernyi ragyogó-zománcú bőrlevelű pompafák, összehálózva ritka meténgék és folyondárok élő mennyezetével, s lombjaik közt vérszín, aransárga, vagy ametisztfényű lámpagolyókkal, mint annyi drágakövel bevilágítva.

A kalandor, mint keleti származat, jól ismeré az arabregéket, s azt kezdé hinni, hogy az „ezeregyéj” ezerkettedikét az ő sz.-pétervári éjének kell betöltnie.

A növényfalak között, egy szembeneső fejtér márványlépcsőzethez széles szőnyegzet vezetett, melynek mellékén bársony és harászhimzetű pamlagok és nyugszékek rejtettek az exotikus liget illatos árnyában. Épen élvezni akará vendégi jogát s végignyulni ezen okosan gondolt pamlagok egyikén, midőn egy óriási kaméliabokor aljában észrevón egy angyalt, ki ott kertészlyány alakban öntözgetett, s diplomatai piquant ajakkal, mosolygó, de éles tekintettel, találgató észrevételeket látszék őrá tenni.

„Még ily későn, vagy már ily jókor munkában, te nyíl szemű tündér?” monda a kalandor a finom hölgyhöz, miközben szép állat, mint gyermek- vagy alrendű népnőnek szokás, őszinte vonzalommal megveregeté.

„... Hjah, biz ily későn, mert a kert urnője még e hajnalon ki fog rándulni, s nem akarnám, hogy kedvenczvirágait gondatlanul kapva, engem a zöldséges kertészlyányok közé sorozzon;” viszonzá okos, átszegő szemekkel a gyöngöd tündérke, kinek a kalandos áll-veregetés tetszeni látszék.

„Hát kié ez a kert?”

„A czárnőé.”

„Talán épen ama híres nyármulató, a Zarskoje Selo?” kérdé illetődéssel a szétekintő lovag.

„Ugyanaz, melyről Henrik porosz herczeg, minapi látogatásakor azt mondá: kár hogy tokja nincs.”

„De hát miért vagyok én itt?”

„Nem tom; ... hihetőleg, hogy kammerjunker rangra emeltessék.”

„És aztán...?”

„... Aztán...!? Hát aztán kammer-gerr és a többi; ... vagy pé'g kertészlegény.”

„Hát tán te is kammer-junker valál?”

„Áh kérem, hisz az csak férfi lehet;” mondá pajkos pirulattal a kellemes angyal.

„S ki azon hatalmas szellem az udvarnál, kitől apródi tisztem után kertészlegényi megtiszteltetésemet várhatom?”

„Ugyanaz, ki engem kertészleányi rangomba iktatott.”

„De hát ki az...?”

„Azt csak tudni szabad, de kimondani nem.”

„S ki vagy te kis rejtelmes látnok, ki nekem ily magas pólczot jósolsz a reszták között?”

„Több, mint kinek látszom; s kevesebb, mint mennyi lehetnék.”

„Tehát csillagszemed azt olvassa sorsomból, hogy csakugyan végzetem volna a kertészlegényi fényes előléptetés?”

„Óh nem, csak, ha mint junker vétkeznék. Ellen esetben kardbojtot s az isten tudja mit minden nagyot várhat.”

„Kardbojtot!!... hah, be édes remény; hisz ugy mindjárt megölhetem a fél szeműt; — sohajtá a lovag buzgó áhitattal. — S honnan hiszed e kedves lehetséget?”

„Potemkin csak kardbojtot adá a czárnőnek, midőn a seregosztályok közt, formaruhában, a nélkül lovagolt: s mégis zászlótartóból herczeggé lőn. Kegyed a czárnő paripáját kapá meg: hát miért ne lehetne herczegből zászlótartóvá?”

„... S te tudnád kis látnok, ki vagyok én?”

„Ha szépsége hire nem hazugság, ugy azt kell hinnem, hogy a fogoly cserkesz-

herczeg, ki a folyamatban levő orosz-török háboruból tizenkét nap előtt, mint zsákmány hozaték . . .“

„. . . S ki azon ép oly véletlen mint csekély érdem óta, lánczaitól mentve, Pétervárárt szabadlábban kalandozik.“

„S kinek a győzelmi tedeum alkalmával szerencséje volt egy kendő-feladhatás újabb érdemét élvezni;“ egészíté ki a kedves kertészleány.

„Hja, hiszen ugy látszik, hogy te többi titkomat is tudod.“

„Hát több is volna . . .!“ mondá csalfa, kétértelmű szemmel az enyeglő tündérke, egy mindentudást sejtető udvari fogással akarva kizsákmányolni a természet fiát.

„No . . . tudod, a kertészleányt értem, ott a télipalotában.“

„Melyiket?“

„Óh mintha nem tudnád, . . . a kit megcsókoltam.“

„Psztt, psztt! az nem igaz; azt el kell feledni, különben vége a kardbojtnak;“ mondá tiltó ujjal önjakáról intve a shttgó tündér.

„Hát azon két aranyat ki adja, melyot szabadságom óta minden reggel mentém zsebében találok?“

„Hihetőleg azon ismerlen pártfogó, kitől kardbojtot is várhat.“

Az ifju herczeg kérdezni akará ki az, de a kertészleányka pajkosan intett, hogy nem szabad s e sejtető mosóly azon kellemetes hitre kezdé vezetni a szép kalandort, miszerint a titkos pártfogó nem más, mint a kivel beszél.

„Ahá, most kezdem én a mesét érteni; tehát ezen jeliratok is töled vannak, nemde?“ mondá a kellemes hölgynek, miközben az aranyborznál olvasott és ma éjjel kapott két billetdoux szemé elé tartá.

„Nem nem! — menti magát pirulva a hölgy, — tölem semmi önre vonatkozó iratot nem birhat.“

„No ha nem töled is, de ugy é bár, egy hozzád tökéletesen hasonló bájvirágtól?“ viszonzá a herczeg, miközben a gyöngéd kezét lengén megszorítá.

„Ha ha! már az igaz, hogy ugy szép bájvirág lennék. Hiszen e sorokat egy görbehátú, kajsza állu, szemöldöktelen és zipacsos vén tromf irta, ki még azonfelül férfi;“ felelé jókedvűn a szép hölgy, mialatt egy másodperczig kézben felelt kezét kellemes pirulattal félig visszahúzá.

„Igy hát az én levelezóm . . .“

„. . . Egy tekintélyes titok; kit senki nem ismer, de ki mindent lát s kinek . . .“

„. . . Kinek nevét s czimét bársonyajkad szépen fülembé sugja . . .“

„. . . S kinek nevét épen azért tudnia nem szabad.“

Ez utóbbi szóváltások alatt, oly közelbe vonzá a herczeg a kis Flora búbája, hogy remegő léhljét lelkébe szívhatá s kedves alkalmalón félig-meddig rabjává lenni a rendkívül okos kékszemeknek s azon vékonyvérszin ajku, tiszta márványarcznak, melynek komoly derűje az éjszaki szépeknél oly ellenállhatlan. Az ezerkettedik éj vidor hősének rendkívül tetszők ezen kifejlési jelenet s egy pamlagra veté magát a kamé-liabokor aljában, melynek védnaimfáját szomszédjaul kéré. De a kedves tündér kisi-

kamlék a szép szavak hálójából s tovább foglalkozék virágzó rokonaival, a nélkül azonban, hogy a társalgást félbeszakasztaná.

„Igy hát nem magamért kaptam két arany napdíjat s e regényes találkát; — monda hiu elégtelenséggel a hercege, miközben a billettoux-kat tépé. — Mindent lehetőleg czimemnek köszönhetek csupán.“

„... Igen a lánczokat, miken a táborból Pétervárba hozák; viszonzá a szép hölgy. Nem sokat adnak itt születési rangra, ha az ember másként nem haszonvehető. Látja ön, minálunk, csaknem száz éve már, hogy III. Feodor tüzrohányatta a leg-ágbogasb régi családfákat a legfiatalabb fattyukrokig... Igen igen, hercegem; miért mosolyg? ... mintha nem tudná, hogy midőn a nemesi örökhivatalok eltöröltetőnek, egyszersmind a nemzetségi táblák is hamuvá tétettek.“

„A feje nélkül maradt nemesség pedig hallgatott és pirult, mint a sült pulyka.“

„Dehogy...! Mit nem tőnek Kurlandi Anna uralma alatt, hogy a czári hatalmat megkorlátolják? de megbuktak biz ők, s nemcsak Kurland adatik a czárnó kegyenczének Biron hercegnek, hanem a pétervári kabinetbe is idegenek jöttek. Többször próbálgatni pedig annál kevésbbé volt tanácsos, mivel Jermák kozák, történetből, már azelőtt jóval feltalálta a hűvös Sibiériát... Mind ebből, lovagom, az a tanuság, hogy ha a Zarskoje-Selói tükörteremben nem akar elesni, ne támaszkodjék hercegi botjára, hanem álljon saját talpán, s a mit válla elbir, ne engedje más nyakába rakni, a szerencsét.“

A szép cserkesz édes átadással hallgatá a kedves, fontoskodó arcot. „Már az igaz, hogy ti orosznök hasonlítottok a déli aranyfajdhoz, mindeniteknek van egy kis taréja — politikából;“ mondá enyelgőleg a finom ismeretlennőnek, ki őzien lebbent el tiltakozó fenyegetés közben ölése elől.

„Nos... hát mi ellenvetése lehet önnek az orosz koronás asszonyok politikája ellen? — kérdé a megbántott, követelés enyelgő hangjával. — Habár hajdan Vladimir neje, Bizanti Anna, tizenkét fiúnak hagyta az országot, kik összevesztek rajta s szélyeldarabolták; de a XIV. század végén, az ép oly szép mint kalandos Zoé, az orosz czimerbe vett kétéfjü sas szárnyai alatt ismét hatalmasan egyesíté azt, behozva a löfegyver nemeit, hogy legyen mivel megvédeni... És mit mond ön mostani czárnónkre? Volt é Európának több II. Katalinja? .. vagy van é önök nemében ily kormányzó lángész? — folytatá híú negélylyel a szép orosz hölgy. — No az igaz, kertészleányi-hoz szigorubb, mint lenni kellene, vagy legalább lehetne: de nem tizezer négyszeg mértfülddel terjeszté é ősi birodalmát? nem adott é országának erőt, kincset, tudományt, művészetet és fényt? s mindezt nem oly eszélyesen vivta é ki, hogy Europa legjobb fejei szintoly nagyszivü, mint bölcs fejdelemnek már is elismerik, s első tudósai becsülve fogadák meghívásait? no épon hogy a szeszélyes Voltaire nem volt nála. Vagy oly csekélységet lát abban a cserkesz hercege, ha független költők és tudósok, kik udvari fény után kapkodni nem szoktak, nagynak ismernek el egy uralkodót?...“

„Dehogy, ah dehogy! — menté magát udvarias mosolylyal a szép cserkesz a

pamlagon, kit az ismeretlenő esze és kelleme fokokként elbűvölt. — Ki is ne bámulna oly hatalmas czárnőt, kinek kertészleányi is ily tanult diplomaták!

„Nemde gunyolódik lovagom, hogy mig czárnóm virágait öntözöm, számára egyszersmind egy ujoncz diplomatát iskolázok.“

„Hadd el, szép tündér, az én természetes szívem, az europai kabinetek tekervényes tanában mindig iskolásgyermek maradand; hanem leczkéidből mégis tanultam valamit: téged örökre szeretni.“

„Nemde, az „örökre“ értelmét diplomatai szótár szerint véve, azaz, mig rám szüksége lesz?“ válaszolá rubinná pirulva a kertészsnő, kiben az eredeti őszinteség rövid nyilatkozata bájos viszhangot látszék fölrezzenteni.

„Csalódol bájvirág, a cserkesz „örökre“-je mindig és mindenben egy és ugyanaz. Nekem könnyebb oroszánt ejteni, mint egyet hazudni. Ha a fogoly herczeg igórete gyanus, majd a szabad cserkesz váltandja be szavát.“

„Az öntől függ, lovag, hogy szabaddá legyen;“ mondá fogatkozó hangon az édesen lángoló kertészlyány.

„Hogyan? hát ha „kammer-junker“ vagyok, szabaddá is lettem?“

„Ah dehogy! még akkor lesz csak igazán rab.“

„Talán „kammerger“-é kellend előbb lennem?“

„No azt nem akarnám. S akkor ön sem sokat érne a kardbojttal, mire oly móhón látszik vágni; mert egy kammer gerr már rosszul szokta forgatni a kardot;“ mondá mosolyogva a csintalan tündér.

„De hát miként lehet menekülnöm?“ kérdé vágyólag a cserkesz.

„Az csak általam történik;“ viszonzá fontoskodó tréfával a bájos diplomata.

„Nem bánom, tehát ha a cserkeszföld kietlen hon nem lesz ily üvegházi virágnak, még ma nőmmé teszek.“

„A világért sem; — közbevág örömtől reszketve a kertészsnő. — Ez a legnagyobb diplomatai baklövés lenne.“

„De én, kinek mégcsak kardbojtom sincs; én, a czárnó foglya, miként szabadithatnám meg, kit ő maga büntet?“

„A kellemes hatalom, mely önre vár, könnyűvé teszi azt.“

„Ugy ugy, csak iskolázd az oroszánvadászt. . . Tehát először is . . .?“

„Először is, ongem nem ismer, nem lát, fel sem vesz, vagy épen szuró és szélséyes élczek pillanatnyi tárgyává teend, mint ki annyit sem érdelek, hogy félórás áldozatul vétessem.“

„Ez kegyetlen szerop. Én? — azt tegyem veled, kinek a cserkesz „örökre“-t elmondám?“

„Pedig annak ugy kell lennie, még azon esetben is, ha köteleességem egyszer másszor azon körökbe vinne is, melyeknek máttól fogva tagjává leend.“

„A diplomatai szereptől már is kezdek izzadni. Podig ugy é, még ez csak először? . . . És aztán másodsor . . .?“

„A másodsztort idő és körülmény fogja megtanítani. Diplomata ritkán megyen tovább egyelőre az első szörnél.“

„De ha aztán soká kellend várnom s megtalálok halni rabságod miatt?“

„Diplomata nem oly könnyen hal meg. Aztán meg az udvari élet alkalomdusabb, mintsem ügyes politikust soká hagyjon várni. De a katekizmus első parancsa — t i r e l e m.“

„Ki vagy te kis demon, ki udvaronczzá s szerelmessé lenni egyenlő sikerrel tanítasz?“

„Mint ön, egy hadfogoly, ki a hiúsági harczban elesett, és most büntetve van.“

„Büntetve . . ? és miért?“

„. . . Miért . ? Mert mert későn keltem fel. Meglehet, ön meg azért leend egykor kertészlegénynyé, mert korán alunni ment.“

„No és nekem ki vagy?“

„Egy udvari titok, melyet csak önnek hűsége fog feloldozhatni. . . . És most szép oroszán vadászom minden további asszonyias kandiság nélkül, tovább fog sietni e szőnyegúton.“

„És hova vezet az?“

„Ama fejr márványlépcsőn egy kamarási terembe, hol a dízmestertől atlaczczipót, fejréselyem tricót, s aranyhímzetű vállrojtos zöldfrakkot fog kapni a kammer-junker kardbojttal együtt és egyszerre. . . . Mintha látnám már, milyen jól áll önnek.“

„S e kamarási teremből hova fogok jutni?“

„Egy másodikba.“

„És onnan egy harmadikba, nemde?“

„Igen, de már az aranyzott porcellánból van, s a pompa és érték nagyszerűségével megigézendi önt.“

„És innen tovább kell még mennem?“

„Az agátszobába, mely mozaik-képekkel és agát-kőszobrokkal van díszülve.“

„Hogy ott maradjak?“

„Nem. . . . Be fog lépni egy tükörterem aranykűszőbén.“

„S mit fogok tenni?“

„Meglátandja annak, ki önt ismeretlenül pártfogolja, százszorozott képét az élő eredetivel együtt és egyszerre.“

Az ezerkettedik éj hősét nem látszottak annyira érdekelni az elbeszél csábok, mint a beszélő. Alig tudá az, utjára tuszkolni.

Már indulóban volt, fájólag hagyva el a bájos udvarnót, ki magát oly kitörölhetlenül szívébe diplomatizálta, midőn nyolczvan zenésztől kísérve, a virágos folyosó üvegfalai mellett megjelent ismeretlen üldözője, amaz aranynehéz, rendjeles főúr, kivel ma éjen a téli palotánál koczódék.

„Ki ezen félszemű? — kérdé a gyűlölet ingerült hangjával. — Én őt, mihelyt kardbojtom lesz, megölm.“

„Ugy bajosan foghat engem megszabadítani, mert ama félszemű nem más, mint a dús Potemkin herceg, a birodalom zsarnoka, a csárna kegyence, s orosz fővezér, kinek csak az nem lehetlen, a mit nem akar.“

„Azon Potemkin é, ki krimi feleim közül harmincezer összefogatott nőt, férfit, gyermeket lemészároltatott?“

„Annál kegyetlenebb; mert mióta a „kammer-gerri“ életkort elérte, s érzéki kéjekre képtelen, abban keres életet és nagyságot, hogy az állam kincsét korlátlanul tékozzolhassa, s az emberek életét, pillanati kedvtöltésből önkényes szeszélylyel tépje szét.“

„Ugy említéd, hogy dús, mégis az államot fecsérli?“

„Igen, . . . dús. . . Mérhetlen földek birtokosa. Gyöngyök, drágakövek, aranyrudak mászás szekrényekkel vannak birtokában, s Europa minden hadfolytató nemzete egész köteg bankkötelezvénynyel adósa már. . . . A tauriai főkormányzóság s a fekete-tengeri nagyadmiráli cím tömérdek jövedelmet hoz neki, s mégis oly telhetlen, hogy Lithván- és Podoliában, a Lubomirski és Sapieha hercegek roppant uradalmait megvette, de soh'sem fizeté ki. . . A csárnótól kapott ajándékpénz tömegei csaknem hihtelenek, s mégis elég alávaló az államcélokra rábizott pénzeket magának sikkasztani; sőt a kincstári pénztáraknál a csárna nevében hamis fizetések tétetni, mikre az államnak semmi szüksége nincs. . . . Vagyonát ötven millio tallerra becsülik, s vargáját még sem fizeti ki. A bársony és atlatz, miket évről évre elnyű, kifizetetlen kalmárok tulajdona volt. . . . Reszket az, ki parancsot kap, hogy Potemkinnek árukat adjon. . . . Beteg állat ő, melynek egyik veszettsége a birdüh.“

„Ezen örült fukarsága mellett mégis tapasztalom, hogy mindig nyolczvan zenészszel kísérteti magát.“

„Ez a keleti életmód különzségeihez tartozik, melynek durva, bizarr-változati, mint szinte a szenvedélyrohamok korlátlan kicsapongásiban, hizelgői, nagyságát akarják keresni. E beteg állat második veszettsége, hogy fényűző, buja, zabolátlan kéjféreg.“

„S Europátok hatalmai mégis kegyeit vadászzsák.“

„Mert reszketnek tőle ők, kikkel vakmerően játszik. II. Fridriknek, a minap megküldött feketesasrendjét elveté, azt mondvá: „ennyi rendjelnek nem tudok már helyet találni;“ pedig oly hiu, hogy a Sz. György vitézrendjének még híjjával levén, most háborura ingerlé a portát, hogy tönkretehesse, mert azon keresztet csak fővezér nyerheti el, győzelem után. . . . Ebből egyszersmind megtanulhatja ön, hogy mi indokból lön hadfogyolyá.“

„Hogyan adhat egy lángeszű csárna ily embernek határtalan hatalmat?“

„Mert fél ön fiától, kinek, nagykoruságakor át kellende adnia a koronát; s mert tudja, miként a nagyherceg, gróf Panin, a birodalom legjelesebb esze, s minden hatalmasok gyűlölik őt. Csak Potemkin az, ki őt megvédheti. Potemkin, az elszánt, a mindenkitől gyűlölt Potemkin, kinek ellenségei a csárnóéivel közösek, s kitől minden reszket. . . . Aztán ezen ügyes, fordulékony kigyó, mihelyt az úrnő zártkörébe bejutott,

ki tudta onnan küszöbölni minden bizalmi meghittét. Ő az egyetlen udvaronc, ki II. Katalin kegyét évtizedeken által folytonosan bírja. Azonban folyvást új tud maradni, mert koronként visszahuzza magát, hogy tetszés szerint ismét megjelenjék. . . Különben lovagiassága vadbátor, ha kell, vakmerő. Gróf Orloff Elekkel összeveszván, párbajban félszemét kilövette. Ez még jobban meggyőzé a csáznót, hogy ő az, kinek bátorságát nem nélkülözheti. . . A kormányhatalmat egyiránt tudá magához csempészni, vagy ha kellett, rombolni. És most, miután körme közt van, csak körmöstől lehet tőle elszakasztani. Pedig gögös, makacs, végletekben csapongó. Érdem, születés, vagyon kitszem biztosít erőszakja ellen. Rangtekintet nélkül káromol és veret. Maga a csárno iránt otromba és konok. Most merészen hizelg, majd nyilván ellenszegül, s néha megcsalja; mint egy tábor szemlén, hol ugyanazon ezredek, külön napon, külön formaruhában állittatá fel, hogy a sereg teljszámát szinlelje. . . Ő egy beteg állat, melynek harmadik veszettsége az uralomvágy.“

„Most már értem, te okos kis tündér, hogy üldözöm belülről miért oly hatalmas. De hát külről, az Oroszbirodalom és a világ előtt mi teszi bámulttá? . . . tán ragyogó észtehetségei?“

„Ha ha ha! — nevetett a bájos tanárnő. — Egy közönséges fő, minden pallérozottság és tanulmány nélkül. Államtani képzettsége semmi; a világtörténetben tudatlan, s a birodalom külviszonyait épen úgy nem tudja, mint a belügyhez nem ért, mégis mindent maga intéz; . . . de a sükert eszközök teremtik. . . Ő pusztán szerencsefi, a sors elkényezett gyermeke, egy mindenható kegyencz, kit részint vakeset, részint rendkívüli körülmények emeltek a hatalom polczára, melyen vad képzelődése mindent lehetőnek és szabadosnak tart. . . Egy mondva-csinált státusfő, minden jellemerő, erkölcsi érték és lángész nélkül. . . De rendkívül erélyes; mindent elszántan koczkáztat; rómuralmával rettegtet, fényével vakít, s e két fő eszközét bölcselő kicsinyléssel megvetni szinli. . . Ebben rejlik bűvös talizmánja. . . Üstökösi árny ő, mely világát csillogatótól kapja. Ha II. Katalin elhunyk: Potemkinről lehulland a zománcz, s felfútt alakja összeomlik, mint a cserépedény.“

A derék csérkesz, a veleszületett ellenszenv daczára, örömet tanult az udvarviszonyokban jártas orosz nőtől; ki alapos ítéletét s észrevételeit oly tekintélyeskedő tudáfkosság nélkül, s annyi igénylen kellemmel tudá elmondani, hogy szép foglya, minden szavánál, jobban-jobban beleszerelmesült.

„Mily türelemmel tanítod a kézi és kőszálak egyszerű fiát;“ monda elismerő hálával a mosolygó hölgyhöz, ki szívének már alkalmasint teljhatalmu asszonyává lön.

„Igon, lovagom, — viszonzá ő, — megismertetém e bálványzott ördögöt, hogy ha egykor udvarodban kegyenczek hizelgnek, mértéket vehess magadnak, meddig engedd őket felnőni; vagy ha sorsod úgy rendelte volna, hogy mint ama kegyencz vetélytársa vigy szerepet a sz. pétervári udvarban s a világtörténetben: tudjad magad miként tájékozni.“

„Ha ha ha! hiába költögetsz egyszerű szívemben hiu álmakat; nem vágyom kitűnő diplomata lenni;“ válaszoló kodélyesen a deli lovente.

A bájos kertészleány elpirult. Azt hívé, foglya gyanakodik, miszerint önzésből oktatta az uralom titkos tanaiban, hogy oldalán egykor hatalomra lépjen.

„De mégis köszönöm a félszemü rajzát; most már legalább nyugodtabb lélek- ismerettel ölöm meg.“

„Azt a viláért sem toszed hercegem; — közbevág a bájnó. — Az ily nagy diplomatát nem szoktuk megölni, hanem felhasználjuk.“

„Felhasználni! . . . Őtet? . . . én, kit oly szenvedélylyel üldöz?“

„Annál könnyebben kizsákmányolhatod.“

„No de az lehetlen! . . . Hogy volnék én képes oly tekervényes diplomatát, ki még azonfelül dölyfös ellenségem, kizsákmányolni?“

„Semmi nem könnyebb. . . Például, az előbb remegett ön, hogy rabomsága miatt meg talál halni, ha szabadságom után soká kell várnia. . . Mit gondol? . . . Nem volna é kedve e messze képzelt órát Potemkin által még ma biztosítani?“

„No már ez dicső politika; — közbevág zajosan a szép oroszánvadász. — Tehát rögtön kiengesztelem őt s egész lovagiassággal megkérem, hogy kettőnk közös örömére eszközöljön neked bünbocsánatot.“

„Puff, ön ugyan ajtóstól akarja magát beiktatni a diplomatkarba. Hisz ez annyi lenne, mint mindkettőnket örökös kertészekké tenni.“

„Lám, mondom én, hogy nem volnék képes az udvari hálókat forgatni; legfeljebb azon rákokat csipném el, a kik hátra mennek. . . Mitévő legyenek hát? csak oktass, figyelek!“

„Potemkin bucsúzni jött a csáránótól. Még ma virradatkor a táborba kell visszaindulnia. Midőn ő a tükörteremből kilépend, már akkor ön kardbojttal fog állni az agátkőszobában, hogy audientiára belépjen. . . Potemkinnek minden áron észre kell őnt vennie, s ha az megtörtént: ön le fogja őt nézni tetőtől talpig megvetőleg, szánó gúnymosolylyal.“

„Mint ő szokott engem. . . Ez a terv még jobban tetszik nekem; így legalább bizonyosan kihí. . . Tehát mégis megölöm őt!“

„Nem fogja kihíni, mert önnek az audientiát végezni, neki pedig kiléptekor rögtön indulnia kell. És ő nem fog kötelességmulasztási példaadó botrányt mutatni a diplomatiában azért, hogy megvívjon egy mezci vetélytárssal, ki a síkos pallón magától is könnyen eleshetik.“

„De mikor visszatér kétségkül kihivand s végre mégis megölhetem.“

„Mikorra visszatér, pártfogód leend, nem gyilkosod.“

„És te . . .?“

„Akkorra tapasztalni fogom, mit jelent a cserkesz „örök re“; mondá piruló mosolylyal a kékszemü tündér, s az ezerkettedik éj fogoly-kalandorát, mielőtt többet szólhatna, a szőnyegúton gyorsan elindítá.

E közben a Zarskoje Selo fő bejáratánál az őrvadászok tisztelgő kiáltása s palotacsengetyük jelenték a csáránó kiérkeztét; s néhány percczel később ugyanezen virágfolyosó szőnyegútján egy palotaapród sietett keresztül, hogy a csáránóhoz hívja a főve-

zért, ki, mióta nyolczvan zenészével kiérkezék, a Potemkin-pavillon gyöngyház-kabincjébe vonult, hogy a csárnóval tárgyalandó diplomatikus jegyzékeket előkészítse.

A kegyencz nem sokáig késett. Meghitt viszonyánál fogva, e kerti bejáráson mehetett a felséghez, melyen csak az udvari főtisztek s bizalmi államférfiak járhattak keresztül.

Potemkin, hóna alatt birodalmi fontos iratokkal, maga előtt hozatá a virágfolyosóba azon bámulatos kristálymedenczét, melyet a nyári raktárban csodáltunk. Most már meg volt töltve a legritkább csillogó halakkal, miket a földtekén addig föl találtak. A herczeg nyomozólag forgatá szét fejét és felszemét, mintha a növényzet tömbjei közt egy hallgatag-bibelődő kertészt akarna találni. Szemei azon hájdnőre esének, kivel a cserkesz oly édesen fecsegé el szívszabadságát.

„Ah, Alexia grófnő, jó, hogy találom önt!” — szóla hozzá Potemkin bizonyos udvarias figyelettel, mit csak az, és addig remélhetett tőle, mire és meddig szüksége volt. — „Épen ily finom eszközt keresek, mint ön, ki gyöngéd ügyet méltányosan fog fel, s udvari megbízást kellemesen tud elintézni.”

„Azt tudja a herczeg, hogy egy kertész nővel tetszés szerint rendelkezhetik:” válaszolt Alexia némi vonatkozó hangnyomattal.

„Ah, értem e fricskának indokát. Ön neheztel érte, hogy e kerti számüzetésből maig sem emelé vissza önt a czári palotába egy kegyes bünbocsánat; — közbevágy Potemkin nagyurias sietkezéssel. — Türelem grófnő, türelem! Hisz még alig néhány hete, hogy itt testvéreit öntözi, de nem könyeivel; pedig azt jól tudja, hogy az önéhez hasonló itélet, legkegyelmesb kiadásban is legalább három hónapig szokot tartani.”

„Oka vagyok é én, hogy az elbizott udvaroncok egyik naphőse minden áron ágyban akart látni? s hogy vakesetből épen akkor kelék későbben fel, midőn megvesztegetett kamarásnóm a függőnyt és ajtót nyitva foledé?” — zúgolódék Alexia kellemes békétlenkedéssel. — „Minő igazság a felségtől, más vétkeért engem bünhösztetni? . . . Hogy gróf Szanint kihajtá a gyepre, a táborba: ez igen okosan van. Ha vadgalambot akar meglesni, még pedig tilosban, ne hagyja magát lövés előtt rajta kapatni. De én . . .? mi közöm nekem e véletlenhez . . .? Mi közöm ahhoz, hogy gróf Szanin engem látni akart!?”

„Ily szép s okos grófnő legjobban tudja azt, miszerint az udvarnál oly sok mondvacsinált véletlen szokott történni, hogy épen nem csoda, ha a valóságos vakeset is annak vétetik; — viszonzá pajzán mosolylyal a mindenható kegyencz. — No de legyen nyugodt. Ha megbízásomat szives leendő jókedvvel végezni, szavam adom önnek, hogy a táborbéli első megtértemkor tinnepélyesen föllépendek a későkelés amnestiájaért.”

„Mit mond rá herczegem? hátha előlegezné szolgálatom díját.”

„Most még nem ért meg az idő, hogy sükerrel szólhassak molletted;” felelt szilárd hidegséggel a miniszter.

Alexia grófnő egy haragvó gúnypillanatot reppentett herczeg Potemkinre, minőt

az udvariak egymással géne nélkül szoktak váltani; csakhogy most az egyszer nem sejtették a cselt, s semmi jelentékenységet sem adott a mindenható naphős, egy kegyvesztett asszony gúnyos haragjának.

„Tehát e vázát oda akarom tétetni a palesztinai lonczok rózsás ernyejébe, hol a felség legtöbbször s örömet szokott ülést venni; folytatá Potemkin a kristály-medenczére vonatkozólag. Alexia grófnő elég eszélyes lesz, kölcsönfejében rólam egypár kedves emléket felhozni a czárnó előtt, midőn jókedélyben látja, s ezen emlékezesek kollemes hangulatú hatása alatt ezen vázához vezetni, hogy a meglepetés befolyása annál maradandóbb legyen.“

„Hiszi ön, hogy ily kegyvesztett fegyencz, minő most én vagyok, sükeres eszköz lehetne ily terv kivitelében?“ kérde Alexia vonakodólag, mintegy torlani akarva a fenti megtagadást.

„Bizonyosan tudom. A grófnő helyzete biztosítja a czárnót, hogy örömeiben résztvenni s azt felfokozni kétszeresen segít, a nélkül, hogy az alkalmat használva, kedélyét önzőleg kizsákmányolni akarná; mint az a napirenden levő kegyenczek szokása.“

Ez alatt regledni kezdett. Az alku megköttették. A csodaszép kristályváza, az élő virágmenyезet alá betéttett egy szőnyegbe vont márványasztalra. Potemkin elsiete, Alexia pedig, miután egy koszorú fonását alárendeltjeinek meghagyá, alunni tért, nehogy ismét késő keljen fel s a menekvés alkalmát elszalassza.

* * *

Mintegy hat órányi idő mulva, dél körül, a hivatalos értekezlet befejeztével, ugyan-ezen szőnyegúton jött kifelé Potemkin a nyárpalotából, hóna alatt hozva aláíratott okmányait. Szeme és arca végtelen ingerültségben látszék eltorzulva. A góg és boszú tomboló kifejezése mutatkozá azon, melynek lázasztó hatása még lépteit is megreszketteté.

Alexia, ki már ekkorra visszament, helyeslő kármosolylyal kémlelte a jósjeleket. Az ujoncz tanítvány jól viselte magát, gondolá magában. Aztán szeliden a rohanó Potemkin elé lebegett.

„Fogadja herczegem e győzelmi koszorút kedvesen, melyet a hős hadvezérnek egy hű rabnő nyujt;“ mondá annak enyelgő hangon, miközben előkelő pajkossággal félszemébe nézett s vállbojtjára egy borostyánfonadékot akasztá.

Potemkin ingerülten tekinté Alexiára, mintha szavaiban a gúny éles szurásait érezte volna.

„Igen, igen, folytatá a grófnő, e pályakoszorú a sz. György-rend új lovagját illeti, ki oly szeretetre méltó foglyokat szállít a szentpétervári udvar számára.“

Potemkin arca lángbaborult. Alexia vonatkozó gúnyja elárulá előtte, miszerint a cserkesz herczeg szerencséje, mit eddig egyedül ő vélt sejtteni, már tudva, irigylve van, s az erről keringő pletyka egyszersmind az ő gyalázatát fogja sutogni.

„Azon ázsiai zergenyuzó pimaszt érti ön nemde, ki azt sem tudja köztünk hova kapjon, mint a téjfelbe esett légy?“ monda egy görcsös mosolylyal, azt sem tudva mérgében, mit beszél.

Alexiát végkép meggyőző e kitörés, miszerint a cserkesz jól végzé az adott utasítást.

„Pszt pszt! hercezem; mondá csintalan mosolylyal, hallgatást intve a bántott zsarnoknak. Hisz önt legkedvezőbbben tanítá meg a hosszú tapasztalás, miszerint új kegyenczről nagyon veszélyes élesen sutogni.“

„Tehát csakugyan kegyencznek nevezhető már?“ kérdezé dühödten Potemkin.

„Én nem mondtam semmit; közbevágott csalán Alexia. De mi hölgyek, ki rabló-paripánkat feltartja alattunk, s kinek kendőnket elejtjük, hogy feladnia alkalma legyen: arra, természetes, hogy nem szoktunk haragudni.“

„Igaz, igaz!“ válaszolá növekvő féltékenységgel az izgatott zsarnok.

„Aztán meg kell vallanom, hogy ez a cserkesz csodaszép;“ folytató ingerlőleg a cseles kertész nő.

Potemkin türehtlenül fészkolódék a felgombolt fővezéri kabátban.

„Soha nem láttam ellenállhatlanabb férfit.“

„Talán épen bele is bolondultál?!“ kiálta kitörve a zsarnok.

„Ha ha ha! Ezt épen az kérdi, kinek bő alkalma volt meggyőződnie, hogy Alexia grófnő nem oly könnyen szerelmesedik meg;“ válaszolá vonatkozó gúnnyal a szép hölgy, s e kedvetlen emlékeztetés még jobban boszantá az elbizott kegyenczet.

„Hah! ez türehtlen, hogy én, a világ urá, kényszerüljek ily lófinczoltató vadat vetélytársul félni;“ mondá irigy harapóságával a bántott gőgnek Potemkin.

„Pedig az ön ázsiai zergenyuzója europallag fog költeni tudni; már mint rabnak sem valának elég a reggelenként kabátjában talált arany rúbelek;“ füzé tovább izgatott pletykáját a kis ravasz udvarnő.

„Hát már titkos zsebpénzeket kapott!?“

„Oh az még nem minden.“

„Az igaz, ez a fecsegő kótyavetyélő dob ma éjen dicsekvék szömtelenül nekem, hogy a télipalotában egy kertészleányt csókolt.“

„Pedig ön tudja hercezem, hogy az ily áruhák alatt mily féltett ismeretlen nő lappanghat.“

„Asszony, te ördögileg felgyujtod féltékenységemet.“

„Én nem mondtam semmit, de a kammerjunkeri kardbojt, melyet a szép fogoly ma reggel kapott. . . .“

„S melyet oly fitogtatólag markolt meg, midőn az előbb engemet gúnyosan lenézett.“

„Ha ha ha! Vigyázzon hercegem, ennek az ön által fogott bazilisknak hatalmas szeme van. A mely szívbe benéz, ingadozni látszik; s a kit lenéz, vagy kinéz, könnyű sorsát kitalálni.“

„Eh! ez a sziklaröghöz szokott vad, hasra esik a sikos szőnyegen.“

„Igen, de már kamarási kardja van, melyen könnyű támaszkodni.“

„Hasra kell ejtнем őt.“

„Ez már más; de miként?“

„Ugy van; ez a kérdés, miként? Ha időm volna, megölném; de szavamat adtam a felségnek, hogy tiz percz alatt a táborba indulok.“

„Ha ha ha! mily rövid időt kapott ön; mintha épen mulhatlan szükség volna rögtöni távollétére;“ mondá izgató vonatkozással a bájos Alexia.

„Ha maradok, nevetséggé lettem; pedig inkább százszor elveszni.“

„Aztán ki látta azt . . . egy féltékeny miniszter!? A kabinetek történetében mindenütt főkötővel festenek ön képét, ha elárulná magát. . . . Meg ellenkeznek is ön szerencsésjének megtartó politikájával, miszerint ha kellett, mindig el tudta magát hordani, hogy ismét az ujság és inger hatalmával jelenhessék meg.“

„De mit tegyek hát? már csak hét perczem van.“

„. . . Persze ha én régi állásomban volnék, könnyű lenne segíteni a dolgon. . . .“

„. . . Hogy hogy?“

„Hát ez a szép fogoly, ki többé nem fogoly, az én foglyom. Az éjjel vallá meg egész naivsággal borzasztó szerelmét. Őszintesége beillett volna egy bárgyu fakirnak.“

„. . . Nos, hát mit jelent az?“

„Azt jelenti, hogy ha udvarmesternő volnék, könnyű lenne ezt a mohó szerelemvadászt tilosba csalni, vadgalamblesbe állítani s lövés előtt rajta kapatni. . . . Akkor persze rögtön a gyepre, táborba kergetnék, épen mint gróf Szanint.“

„Ön okosabb, asszonyom, mint első titoknokom. . . . Önnek még ma bűnbocsánatot kellend nyernie, s elfoglalni vesztett állomását. . . . Szegény nemes grófnő, hogy kelle egy imádó diákos ügyetlensége miatt eddig szenvednie.“

„Hjah, de hat óra előtt mondá herczegem, miszerint az idő nem érett még meg, hogy sikerrel szólhasson mellettem.“

„Hat óra sokszor száz év a kabineti világban; viszonzá kedélyesen Potemkin. A felség igen elégült volt velem, s magasztalá újabb terveimet, midőn a sz. Györgyrendet mellemre függeszté. Most bátran kérhetek, meg nem tagadtatik. Ön visszaemléését kérem ki jövő hűségem jutalmául. . . . Fogja ez iratot;“ beszéle Potemkin, miközben a cárnőhöz egy jegylapot irt, mihez a családtagokon kül csak neki volt joga. „Remélem, Alexia grófnő, ha ezen általa öntözött virágok közt jár, nem feledendí el a hálát. . . .“

„. . . Adósságot, akará mondani herczegem; a hála igen gyenge ösztön volna egy udvar körében.“

Potemkin óráját tekinté s gyorsan elrohant.

Alexia mosolygva nézett utána.

Hat óra előtt dologtevő fegyencz, hat óra mulva irigylett kegyencz; ez az udvari sors; gondolá magában.

* * *

Két héttel ezen esemény után, ugyanazon üvegfolysó tündér-erdejében egy csodaszép kertészlegény öntözte a virágbokrokat. A lámpavilág színes árnyában csábitó arcza olykor fölmerült a buja lombok közül, s látni hagyá azon elégtelenséget, mit ez untató, otthontalan, idegenszerű foglalkozás nála életben tart. Majd elveté a chinai porcellán öntözőt, s a palestinai lonczernyó alá ment, hogy megétesse a potemkin-vázában viczkánczó arany-halacskákat. Boszusága itt tetőpontra látszék hágni s olykor hajába markolva mérgesen toppantott lábával, mintha ez volna leggyűlöltebb szakmája.

Csend volt, mint késő és őrzött éjeken szokott, csak az illatos szökőkutak áramhozó csörgése zúgott körülé.

A palotalépcsőn egy mosolygó nőalak jött alá lábujjhegyen. Tiszta márványarczán bájos árnyat vetett a gazdag hajfonadék. Silfidtermetkéjét talpig hófátyol éjöntös takarta, melynek habjaiban mennyeileg tört meg a kerti lámpák vérszin sugára.

Észrevétlenül lopózkodék a szép kertész mellé, ki mintegy daczolva a hozzá nem illő szereppel, levágta magát egy nádfonatú székbe s homlokát az asztal hideg márványához nyomá.

„Már megint alszik ön? pedig kammerjunkeri kardbojtját is azért veszté el, mert elaludt. Nem fél, hogy álmosága miatt innen is kicseppen?” szólítá meg enyelgő sutogással a bájos jövevény nő.

„Ah, ön itt van, rejtélyes barátném? fogadá a cserkesz, fejét felütve . . . Mennyiszer kerestem míg úr valék, de soha nem láthatám . . . Most jelenik meg, midőn már ismét nem szabad szeretnem.“

„Ki tudja?“ felelt Alexia csintalan mosolylyal.

„Ön mindig jósol. De félek, szerelmével is úgy járnék, mint a kardbojtjal; nyolcz nap alatt el fogom veszteni.“

„Természetes, ha olyan álmos lesz, mint a kardbojt birtokában.“

„Óh az a kardbojt! . . . Látja, már most meg nem ölhetem a félszeműt.“

„Az istenért, hova gondol ön? megölni őt, kinek boldogságát köszönheti.“

„Na hiszen szép boldogság, itt a hernyókat füstölni, s mosogatni ezt a vázát, mely örökké halálos ellenemet juttatja eszembe.“

„Hát ma már nem lenne önnek boldogság, mit két hét előtt még annak vallott? — Ugy én csalatkoztam a cserkesz „örök re“-ben.

„ . . . Hogyan? . . . hát csakugyan . . .?“

„Persze, hogy csakugyan!“ felelé bájos pirulattal a csábitó szépség, miközben liliumkezét nyájasan csokolásra nyujtá.

„S ön kész volna nekem így felelni: örök re?“

„Egy feltét alatt.“

„Feltétlenül elfogadom.“

„Ígérje meg, hogy a félszeműt meg nem öli.“

▲ cserkesz gondolkozáék.

„Hirtelen alkudtam . . . de a szó kimondva, s többé nem az enyim. Hanem engedd meg szép tündér, hogy a másik szemét legalább kiússem.“

„A világért sem. Neki látnia, láthatnia kell önt, hogy csendes boldogságát folyvást irigyelje.“

„Drága őrangyalom, tehát ön csendes boldogságot ígér számomra?“

„De csak úgy, ha korán nem jár alunni.“

„Értem, hova vonatkozik e gunyolódással. De ítéljen maga, bűnös vagyok é én? Nyolcz napra, hogy kardbojtot viseltem, éjjéli őrpontra következém az agátkó-terem küszöbéhez. Tudja ön, hogy ott tölti legörömeoseb éjeit a . . .“

„ . . . Pszt! mindent tudok.“

„Tehát, hogy az éjjél előtti unalmat elűzzem, theát hozaték. Én nem tom hogy történt, máskor a thea álmatlanná tön, de akkor oly rögtön és szörnyen elálmosodtam tőle, mintha a hét alvó-szentek éje jött volna rám. Akartam vagy nem, el kelle nyujtóznom egy bőrkanapén.“

„S az agátkó-terem ór nélkül maradt nemde?“ kérdé Alexia megalégült gúny-nyal.

„Persze, mert mikor fölbredtem, már szépen hajnalott.“

„S mi lön a díj e pontos szolgálatért?“

„Nyolcz órakor elvették tőlem a kardbojtot, s már délutánra itt kollett pizmog- nom a tulipánokkal . . .“

„Hja, az udvarban úgy megy. Én kertészlyánynya lettem, mert későn kelék; ön kertészsze, mert korán lefeküdt.“

„Nemde, eleve megmondtam, hogy nem diplomatának való vagyok én?“

„Sőt ellenkezőleg. Mind a két diplomatikai feladatát eminenter megoldta.“

„Minő feladatok lehetének azok?“

„Egyik, hogy a félszemüt amügy isten igazában lenézzé.“

„No hisz az könnyü volt.“

„Másik, hogy isten igazában elaludjék.“

„Hogy értsem azt?“

„Az ön theájába álompor volt vegyitve.“

„Hogy kardbojtotam veszítve, a félszemüt meg ne ölhessem. Pfuj, ez nem szép diplomatazálás. Ki ezt tevé, meg fogom boszulni.“

„Ha én lettem volna is?“

„Az nem lehet.“

„De hátha?“

„És miért?“

„Hogy alkalmat vegyek megpróbálni, mit jelent a cserkesz örökre.“

„Mit érsz az én örökré-mmel, ha örökre itt kell pizmognom a tulipá- nokkal?“

„Ha kedve van azokat velem felcserélni, öntől függ.“

„Hogyan . . .?“

„Ime, itt a bünbocsátó kegylevél, mely önt rangja megtarthatásával orosz polgárrá nevezi.“

„Tehát én ... orosz herceg ..? és az ön férje.? kinek köszönjem ezt?“

„Halálos ellenének.“

„S ez a diplomatia?“

„Igen; ez az ... Nemde, most már jobban tetszik önnek?“

A cserkesz s Alexia grófnő egy főrangú család őseivé lőnek, mely az előkelő orosz házak között folyvást virágzik s családi jellegként használja e szót: Zarskoje Selo.

KUTHY LAJOS.

A MÉRGES ASSZONY.

A mérges Xanthót a kigyó megcsipte s azonnal
Szörnyet haltak, előbb Xantho, utóbb a kigyó.

A FÖSVÉNY.

Fösvény Pheido magát fel akarta hurokkal akasztani,
És ime meggátlá öt garas a kivitelt;
Öt garas egy hurokért! úgy inkább alkuszik, úgy mond,
Mig olcsóbb áron juthat a szögre szegény.
Mily szomorú sors a fösvényé, halni szeretne
S meg nem halhat, ha rongy öt garas állja utát.

UGYANAZ.

Pheidon a fösvény sír, nem, mert fél halni, hanem mert
Öt mánát kellett adni a hamvvederért;
S mert noha gyermeke sok s a hamvveder öblös eléggé,
Nem vihet el legalább benne közülök egyet.

(A görög Anthológiából.)

SZÉKÁCS JÓZSEF.

E J J E L.

Csillagtalán éjjel borong fölöttem,
Szememről messze száll a nyugalom :
A lég nehéz a szárnyaló ködöknek
Onsúlya szívem- és lelkemre nyom.
Te volnál éj! a béke szent hazája
A nyugalomnak csöndes lakhelye? . . .
Te volnál é, kinek ködös homálya
Ijesztő, ádáz rémekkel tele?! . .

Megyek . . . szétvonván függönyöd reddőt
Által-tekintem titkos kebeled ;
Bejárom rejtett országod határit,
Szemlét tartván szépségeid felett.
Szállj lelkem szállj, és kémleld át az éjnek
Sötét felhők ivével boltozó
Nagy birodalmát . . . önsugáraidnál,
Repülvén mint a lámpahordozó. *)

Éjfél t ütött az óra künn . . . a fősvény
Kincses ládáját mostan nyitja föl :
Remegve néz körül és hallgatódzik
A mint a kincs elébe tündököl . . .
Majd szomju vágygyal, gyötrő szeretettel
A csillogó aranyon fűg szemé,
Számllálni kezdi . . . s telhetlen szívének
Az érez pengése : fölséges zene. —

*) Egy amerikai rovar, mely éjnek idején maga körül fényt terjesztve röpked.

Ki vagy, ki itt az éjben leskelődöl?
 Várod tán hogy elrejtezzék a hold? . . .
 Aztán kitörsz a sűrű éjhomályból
 — Hogy embertársad' felgyujtsd, kirabold! —
 Amott az isten házát most törék föl . . .
 Üldözni mennek a szentségtöröt
 Hiába mentek! . . . felleg köpenyében
 A békes éjszél elrejtette őt! —

A téren, hol a rózsaszínű alkony
 Fényében könnyű szellő szálldogált,
 Vad farkasok járnak prédát keresve,
 S vonítani hallom a gyilkos sakált. —
 S a hol ti méhek, s tarka szárnyu lepkék!
 A szép koránynál mézet szívtatok:
 A szendergő virágok néma kelyhén
 Az éjhomályban mérget gyűjt a pók. —

Utjában a vándor megáll pihenni,
 Fáradtan illatos, zöld gyepre dül . . .
 Egyszerre szellő lendül meg körülé . . .
 Oh fáradt vándor, el ne szenderülj!
 Nem hűs szellő az, mely legyez . . . fölötted
 A szörnű vampir szárnya lengedez . . .
 Aludj csak el . . . majd a kelő koránynál
 Vérvesztett arczod halvány s néma lesz. —

Ezek szépségid rémes arczu éjjel!
 Gyászkebled ilyen képekkel tele! . .
 Benned csupán az ártatlanság alszik,
 Csupán a természetnek jobb fele:
 De ébren van a vétek, a gonoszság,
 Ébren van minden, minden a mi rosz.
 Az álarcot levetkezvén magúról,
 Sötét öledben nyiltan táboroz. . . .

Jövel szent hajnal! támaszd föl világod.
 Hozd föl az égre rózsaszín hajód'
 A földet átfutó sugáraidal

Költsd fel a szunnyadó erényt s a jót.
Gyűjtsd meg tündöklő lángját szent tüzednek
Az ormokon dicsően, nagyszerűn . . .
Hadd térjen vissza titkos rejtekébe
A vétek, a gonoszság és a bűn.

MENTOVICH FERENCZ.

SZÉP JOLÁNKA.

1831.

I.

Hóvihar zúg, fújja éjszak
A metsző hideg szelet;
Káldi a vadászsereggel
Járja kinn a bérczeket.
Vára csendes és körötte
Nyugszik a sötét vidék,
Egy teremnek ablakában
Csillog a bús lámpa még.

„Nincs ki a rabló kezéből
Engemet kimentene,
Hozzád esdeklem, tekints rám,
Irgalomnak istene!”
Igy sohajtoz a teremben
S álmatlan virasztva ül,
Szívepesztő gyötrelem közt
Szép Jolánka egyedül.

Szép Jolánka, kit, bolyongván
Egykor a Vág partjait,

Koszorúba fűzve dal közt
A tavasz virágait,
Káldi lángoló szerelme
Vad dühében elrabolt,
S évet sír le, néma búban,
Mint felhők között a hold.

Gondolatja messze szállong
Honvidéke halmain,
Apja ősi csarnokában
A Vág bájos-partjain;
S ott, hol vért áldoz honáért
Kendi, a harez bajnoka,
A ki szívének szerelme,
A ki élte csillaga.

S ím a várnak udvarában
Tomba nesz kél, zaj riad,
És fülébe lónyertés
S patkók dobbanása hat.

A sötét előteremben
Férfileptek konganak,
Ajtó nylik és berobban
Egy magas vitéz-alak.

Felsikolt a lány ijedve :
„Kendi, Kendi, szent egek!”
S a bajnokra dől, szemében
Forró cseppek rezgenek.
„Lelkem sírt, epedt utánad,
Mély ah, mély kínt szenvedék;
Mennyi éjtem volt virasztra
Látta hű tanúm az ég.”

„Ámde itt vagy, és enyém vagy —
Boldogító gondolat!
Egy pillantat karjaid közt
Meggyógyítja kínomat.
Honnan, oh te kedves, honnan
Hajt e zordon fergeteg?
Fürtiden mint csillog a fagy,
Arczod, ajkad mily hideg!”

„Fürtimen bár csillog a fagy,
S arczom és ajkam hideg,
Hagyd, oh hagyd leányka, kedves,
Bennem a sziv lángmeleg!
Jöttem érted, hogy kezéből
Elrablódna mentselek,
Jer, ne késsél, míg a zordon
Éj homályi rejtenek.”

„Jaj nekem, szivem szerelme!
Jaj nekem, ha itt talál
Rablóm, a vad, a kegyetlen,
Sorsod rabláncz vagy halál.
Tagjaimban mint hül a vér!
Szívem mint szorúl remeg!
Fuss! veszélyt hoz minden óra;
Lesnek áruló szemek.”

„Lány! ezért küzdék viharral
Futva messze földet,
Hogy rabló kezekben tudjam
Hervadozni éltedet?
Lány! szerelmem lángja gőz é,
Melyet szellő elfuval?
Bajnokodnak, nincs é lelke
Víni érted százakkal?”

„Ülj nyeregbe, hajnalig még
Messze száll velünk a mén;
Szűn a vész is, csillagokból
Int felénk a jó remény.”
Mond a bajnok és lovára
Tenni ölbe vette őt,
Hajh de késő — lárma zúg már,
S kürt rivall a vár előtt.

Megjövénck — s hallja Káldi
Udvarán egy mén nyerit;
Hallja s bosszulángra lobban,
S felriasztja emberit.
„Fel legények a kapukra!
Rabló dülja váramat.”
S gyorsan szökken a nyeregből,
Mint felhői villanat.

„Isten, isten! itt a vég;” mond
S összeroskad a leány;
S már rohan be Káldi népe
A teremnek ajtaján.
Felbőszült tigris ha láttál
Párduczokkal küzdeni,
Kendi úgy ví rablókézből
Kedvesét megmenteni.

Gyászvilága a teremnek
Mérges harcaikra süt;
Látni vérnek áradását,
Látni dülást mindenütt.

Kendi rakva már sebekkel,
 Ámde karja még erős,
 S holtakat holtakra hányva,
 Bástyaszirtként áll a hős.

Hajh de a ki többek ellen
 Víni győzne harczvihart,
 Ércből isten nem teremte
 Győzhetetlen férfikart;
 Gyorsasága végre lankad,
 Lángja csökken és kihűl —
 S száz csapások záporában
 A holtakra halva dül.

II.

Mit jelent e víg zajongás?
 Ki ül fényes ünnepet?
 Mért lépé meg ennyi vendég
 A magas vártermeket? —
 Nász van; tánczosok sűrögnek
 Szívderítő vig zenén,
 Szép Jolánka a menyasszony,
 Büszke Káldi vőlegény.

A termek fölékesítvék,
 Száz szövétnekfény ragyog;
 Jöttek nagy számmal leventék
 Hölgyek és országnagyok.
 Minden arcz örömben úszik,
 Villogók a szép szemek,
 Szűzek ifjak boldogító
 Mámorban merengenek.

Egy arcz van csak annyi sok közt,
 Melyen gyászjel látható;
 A menyasszony arca, oly szép,
 Melyhez nincsen fogható.
 Lelke mintha messze vágyna,
 Messze égiek felé,

Mert földön reményvirágit
 Balsors összetépdélé.

Rég imádság tárgya ő már
 A szelid pórnép között,
 Régi hit, hogy földi létből
 Égi honba költözött.
 Élhet é utált karok közt
 Ily felsőbb világi lény?
 Élhet é mátkája szörnyű
 Gyilkosának kebelén?

Mint vésztől letört virágszál,
 A nap hervasztó hevén;
 Fáklya elhaló világon
 A sötét bolt éjjelén;
 Egy kicsin szellő-fuvallás
 És a fény többé nem ég —
 Olyan ő, vélnéd, szívének
 Minden dobbanása vég.

Nagy zsivaj van a teremben,
 Zajlik a táncz és zene,
 A menyasszony szép fejével
 Pamlagára pihene.
 Környezői szétmenének,
 Kimélvén a szenvedőt,
 Egy vagyon csupán ki folyton
 Vizsga szemmel nézi őt.

E körben hivatlan vendég,
 Senki őt nem ismeri,
 Harczfinak mutatja módja,
 Öltözéke, fegyveri.
 Réz-sisak borúl fejére,
 Mellét vaspánczél fedi,
 Tör szemével a menyasszonyt
 S vőlegényt kémlelgeti.

Most egyszerre elsötétül
 A lovag tekintete,

S felnyúlván ülő helyéből
 Daliás szép termete,
 A menyasszony pamlagánál
 Ünnepelesen megáll,
 Vége táncznak és zenének,
 Minden szem feléje száll. —

„Szép Jolánka vőlegénye!
 Merre andalog szemed?
 Jer kedves menyasszonyodhoz,
 Nézd meg mesterművedet.
 Itt fekszik némán halottan
 A kezed-rabolta nő,
 Most lehelte végföhását
 Szíve, a rég vérező.

„A szülék szemfényé volt ő,
 Tőlök durván loptad el,
 És miatta bánatában
 Megszakadt két agg kebel.
 Mátkáját megöldökölték
 Udvarodnak őrei,
 Ót magát halálra kínzák
 Zsarnokságod térei.

„Megkondult halálharangod,
 Vérrel élő szörnyeteg!
 Búneid menyasszonyodnak
 Bátyja bosszulandja meg.
 Váradat hadam kerfűti.
 Téged kardom éle vár,
 Nyulj fegyverhez! vétkeidnek
 Eddig terjed a határ!”

Elszörnyedve e szavakra,
 Szétfut a vendégserceg,

Káldi s a lovag kezében
 Már villognak fegyverek.
 Forr a két bajnok haragja,
 S bőszültén egymásra csap,
 Mint midőn két hímoroszlán
 Martalékon összekap.

A lovag harczol szilárdan,
 Ámde társa már remeg,
 Egy csapás még — s a lovagnak
 Karja Káldit ölte meg.
 Ajka nyílt, de szólni többé
 A halál már nem hagyott;
 Völgybe roskadó szoborként
 Omlott össze a halott.

Káldi vára puszta rom lón,
 Kő kövön alig maradt;
 Szerteszórvák omladékai
 Vad bokrok s cserjék alatt.
 Élő lény nem jár körüle,
 Gyakran hosszú éven át;
 Néha a völgy fülmiléje
 Sírja ott el gyászadalát.

A várról a táj lakói
 Több regéket mondanak,
 Vannak a kik ott az éjben
 Zokogást hallottanak.
 Egy igaz csak: életen túl
 Gyűlölk és szeretők,
 Ha egy hant fedezte is be,
 Békében nyugosznak ők.

BAJZA.

A BÁTHORYAK JELLEME.

Mit a természet, vagy véletlen sors pazarlott roánk, — mit nem önszorgalmunk, fáradozmaink után bírnk; — az nem önérdemünk.

Szellemi és testi tulajdonok, milyen az elmeél; az erős, deli termet, kellem, — mind a természet adománya.

Öröklött polgári előnyök, milyen a czimeres ősoktóli származás, a gazdagság, — mind a véletlen sors adománya.

Ezekkel nem kérkedhetünk.

Ki rója fel érdemül embernek, hogy az bíboros pólyákban hirhedt ősoktól származott?

Kérkedhetik ó a cser, melyet a természet a bérczek csucsára ültetett?

De miként a jó fajú mag, míg gyümölcsében el nem korcsul, — köztetszést arat: akként a családivadék, — míg az érdemet, hirt kivívott ősi törzshez jellemében hű marad, — kegyeletben részesül.

Mert minden tárgynak saját ismerve van.

És mint nemzeteknek jellemén egy bélyegző sajátosság ünlik el, akkép családtagokon izról izre vóig vonul a törzsfőnek ősi jelleme, míg az el nem korcsosul. Mert vér a vérré üt; — és az alma fájától messze nem esik.

De a jellemnek e fő árnyéklatát eltalálni kell.

Igy látjuk történeteinkből a Frangepán családra nézve, hogy az, a honunkban először szerepelt Frangepántól kezdve, — ki IV. Béla alatt az utósó Babenberget ölte meg, — azon utósó Frangepánig, — ki I. Leopold idejében hóhérpallos alatt hullott el, — a tersaczi ágban tizenöt izen át harczias jellemet képviselt.

Igy látjuk a Zrinyiekben a Modrusnál 1493-ban elesett Pétertől kezdve az 1671-ben kivégzett Péternek Ilona leányáig — hét izen át mindenik jellemén az elszánt bátorság vas erejét tündöklenni.

Egyes kivétel különbséget nem tehet. Mert egy fának minden gyümölcse ha színre, alakra nem is, — de izre egy. S a legnemesb fa is terem rothadt gyümölcsöket.

De az izt, a jellemnek e bélyegző vonását eltalálni kell.

A Báthory-nemzetség, — melynek történetkönyveink majd minden lapjára tettekkel van fölvsve szép neve, — hazánk multjában közel félezreden át szerepelt.

E család nemzedékrendén — tizenkét izen át — a szélsőséget — a középszerűség e kiáltó ellentétét oly kirívólag, — mint sötétben a villám lángvonalát — látjuk elvonulni.

Látunk közülök férfiakat, nőket egyaránt, kik lelki előnyök, vagy testi tulajdonok által tüntek ki.

Törzsöküktől lefelé : erő, bátorság, vitézaég, szilárdság, hűség, honszeretet, vallásosság, — vagy végre vagyonság tevé jelessé tagjait.

Vagy más részről irtóztató aljasság, hiuság, góg, irigység, önzés, kegyetlenség nevezetesítette egynémelyiket.

Alig létezett az egész nemzetségben ivadék, ki középszerűségben törpült volna el.

Mindenike dicsően vagy gyalázatosan nevezetes volt.

Ha lelépünk a történeti régiség mesével rétegelt sötét aknáiba, hogy ott a Báthory-nemzetség gyökét felkutassuk, kiválik majd a törzs, s rá ismerünk idegzetéről, rostjairól az ős erőre, melynek véréből nőtt ki a Báthoryak dús ágazatú családfája.

Salamon királyunk koráig jutottunk visszafelé. S előttünk áll Opos vitéz, erős rettenthetlen alakjával, mint az oroszán, mely tigrisen edzi erejét.

Csehországban pusztit Salamon serege 1069-ben. Köztük van Opos is. Egy óriás bajnok áll az ellen táborában, nem mer vele megütközni senki sem. Opos párbajra hívja az óriást, és egy vágással földre teríti.

Nándorfejevárt ostromolja Salamon 1072-ben. Három dühös szerecsen tör ki a várból, s őli vágja a magyart. Egyik elesik. De a kettő még dühösebben vív. Nem bírja őket leverni senki sem.

Opost szólítja fel a király, neki hajt a hős, és a szerecsen fut, mint ölyvtől a veréb.

Salamon 1074-ben Gejzával ütközik. Ott van Gejza seregében Péter vitéz, tombol sárga méne, s ragyog arany sisakja a bajnoknak. Salamon seregéből mindenkit párbajra hí. Ki áll ezek közül egy férfi. Kezében villogó lándzsa van. Megrántja fakója kantárát, s rohan, mint a nyil. Egy pillanat, s Péternek szive vére foly. Neki lelkesül ekkor a hős. Ől, pusztit, mint a halál angyala, oly hévvel, oly erővel, hogy keze kardjának markolatához merevül. — E hős is Opos, a Báthoryak törzse volt.

És Opos, — ki Salamonhoz jó és balsorsban törhetlen hűséggel viseltetett, — rettenthetlen bátorságával kivívta nevét : a Bátor nevet.

De hagyjuk el a törzst. Nézzük meg ágait.

Három századdal a jelenhez közelebb lépünk, tudniillik a tizenegyedikből a tizennegyedikbe.

És ime tiszteletre méltó arcú egyén áll előttünk. Komoly, szelid vonásokkal, hosszú ezüst szakállal, és bajuszzsal, koromfekete talárban, — mellén a vallás szent jelvével, aranykeresztel : ez Báthory András (1329—1345) váradi püspök, ki hivatalára szent hivatással birt, ki nem csak a vallásosság ernyedetlen bajnoka, hanem annak ősi javaival is áldozója, és zárdák alapítója volt. És mind a pápától, mind királyától érdemei miatt kegyeltetett.

A buzgó főpap mellett egy másik férfit látunk : Báthory Lukácsot a püspök fivérét, ki hűsége, s egyéb érdemek által szaporítja családi birtokait. — 1325-ben Ecsedet nyeri adományúl, és itt ernyedetlen szorgalommal várat épít. Ennek fia Péter az ecsédi ág törzse lön.

Lukácshoz hasonlóan ennek fivére Báthory László tűnik fel a polgári téren, mint szabolcs vármegyei főispán. (1351.) Ez Somlyót kapja adományúl, és fia Szaniszló a somlyai ág törzse lesz.

Egy lapot fordítunk a történet könyvében : és ben vagyunk a XV. században, hazánknak fénykorában.

Azt mondják: ki elérte a dicsőség tetőpontját, az utána hanyatlani fog. —

Nemzetünk tán a XV. században elérte azt; de a Báthory család még nem érte el.

E században még csak dúsabb virulásnak indult az ősi fa, melynek egyes ágai azonban még zöldjében erőszakosan törettek le.

Im nézzük a jelenetet, melyet amott Clio mutat. Harczy zaj hatja át érzékeinket. Dühös harcz foly a magyar és hussziták között. Ott harczol egy magyar vitéz hősi bátorsággal. Hullnak a hussziták vágásai alatt. Most a hussziták törnek rá. Ir-tóztató az ütközet — — — a magyar vitéz elbukott! — Ez ecsedi Báthory Bertalan volt.

Más férfihoz vezet történetünk nemtője.

Ez Bertalan fivére: Báthory István. Tapasztaltság, kormányzati tudomány, szilárd határozottság jellemzi e mind polgári mind hadi ügyekben nem mindennapi férfit. Ezen tulajdonai miatt főasztalnokká, és 1435-ben országbiróvá lön. Véres hadakban ez szokta a királyi zászlót tartani. Most is hadba készül. Menjünk, kövessük őt. —

1444-ik év őszutó 10-ik napja van. — Várnánál csatarendben állnak a seregek. Amott a roppant török tábor. Átellenben a magyar sereg, melynek közepén egy harczy tekintetű bajnok kezében egy roppant fekete zászló lobog. A sereget ekkép a lángeszű vezér Hunyady rendezte el. — Kezdődik a harcz. — Buzdítja a hős vezér seregét. Hevesen harczol a magyar; és a török sereg két szárnya fut. — A magyar űzi őket, s már-már a futni készülő szultán sátráig nyomúl harczra lelkesült seregünk. A lelkesülés óriás zaja menydörög. A jancsárság kétségbeesve ótalmazza a szultán sátorát. Most a fekete zászló közelében is mozgás támad. A heves király

Ulászló rohan harczszomjasan, botorúl a janicsárok közé. Sebet kap lova, s a király lebukik. Segély siet felé. Már késő. — — — Egy vén jancsár letitte fejét. — Még iszonyubb a küzdelem. A levágattak vére magasra szökken fel, és vérrózsa-foltokat hány a fekete zászlóra, melynek szárnyai sötéten hullámzanak. Most tör rá egy erős tömeg. A zászlós hősileg viv. De rettegés szállta meg a tábort. Hunyady buzdító acélhangja is elhangzik. Egy egész csapat a zászlóért küzd. A zászlós nem csügged el. Biztatja önmagát, hogy tegnap is ő menté a zászlót meg. De győz a nagyobb erő, ő elesik; — és seregünk csatátvesztve — futásnak ered. — Az elesett bajnok, — ki a királyi zászlót hordozá, ecsedi Báthory István országbíró volt.

És most ennek fiai tűnnek előnkbe.

Istvánnak fia Báthory István! — Ki ne ismerné őt, a kenyérmezei (1479. oct. 13.) hőst, Kinizsi Pálnak hű bajtársát. — De azért István atyjának nem mindenben néltő fia. — Vitézség, és vallásosság szép tulajdonai voltak. Ellenben azon körülmény, hogy Mátyás király halála után, annak fia Corvin János ellen küzdött; — a nagy király iránt, — ki noki fiát ajánlá, — háladatlanságot árul el; — kivált miután Mátyásnak megigérte, hogy fiát pártolandja. — Vagy irigység volt é ez? hogy saját nemzetéből más családot ne lásson saját családja fölébe emelkedni. — Más gyarlóság is tapadt István jellemére, — mit azon kornak szelleme sem menthet ki ily állású egyénben; — ő irni nem tudott, noha főasztalnok, országbíró, erdélyi vajda volt, még pedig legtudományosb királyunk, Mátyásnak idejében.

István keblében boszús hajlam is honolt. Ő, — mint említém, — vallásának buzgó hive vala; ájtatos czélokra, egyházakra adakozott, de Bakacs Tamás főpappal mindig gyűlötségben élt, — és midőn ennek ármányai által a király István mellé Drágfy Bertalant is kinevezte erdélyi vajdává, boszuságában hivataláról lemondott, és azóta a papoknak roppant ellenségévé lőn. —

Különösségéhez tartozott még e férfunak, hogy — mi azon korban ritkaság — soha nem nősült.

István mellett annak fivére Báthory Miklós áll.

A komoly, tudós férfiú egészen ellentéte István testvérének. Miklós (1475-ben) váci püspök volt. Igaz, hogy a katonáskodást, táborozást nem kedvelte, sőt ezen kötelességtől magát pénzen váltá meg, de mint főpap kora miveltebb férfainak egyike volt. Iskoláit Olaszthonban végezte; ugyanott a hittudomány nyilvános tanára is volt. — Görög és latin nyelven jól beszélt, és ezeknek remekműveit ismeré. A vallási, bölcsészeti, jogi és történeti tudományokban kitünő ismerettel bírt; — és hihető hogy történeti költő is volt. Azonkívül izlését tanusíták a nógrádi várnak, mint püspöki birtokának jeles kiigazittatása, felszerelése és olasz szobrászok általi feldiszfittetése. — Komoly tudományozomja pedig oly szembeszökölég nyilatkozott, miszerint az országgyűlésen is, míg a többi főur beszéddel henyélte el az időt, addig Miklós tudományos könyvek olvasásába merült. E szokatlan modor az akkori főurak által különcségnek tartatván, nevetséges megjegyzéseket szült. Ez okon egy alkalommal, midőn Miklós, Cicero „tuskuláni kérdéseit“ olvasná, Mátyás a főpapot ki-

nevető főrendeket megfeddte, Miklóst ellenben magasztalá, s őt Catóhoz hasonlítá. A tudományos király tisztelte a tudományos férfit, és őket szellemi rokonszenv egyesíté. És noha egy izben némi kis összeütközés történt is közöttük, később ismét kiengesztelve Ión Mátyás a főpap iránt, sőt tanácsosai közé is fölvette. — Miklós ösztönözte Narni Galeotot is, hogy a nagy király életét írná meg. —

Miklós után látjuk ennek testvérét Báthory András t. Harciasságra ez sem hasonlított István testvéreire, mert ezer forinton váltá meg magát a katona-állítástól, és táborozástól. Csend-, békeszerető, és higgadt férfiú volt András. Jelszava, — mit az ecsedi várkapu fölé is felvétellett, — ez volt: „Egyesüljünk, mert egyesülés által a legcsekélyebb erők is öregbednek; egyenetlenség által pedig a legnagyobbak is szétomlanak. — Tűrjünk és nélkülözzünk, mert kerülni a gonoszt és tenni a jót, boldogság. — András polgári pályán szerepelt; — Ulászló király idejében szabolcs- és szatmár-megyei főispán, és koronaőr volt.

Ennek testvére Báthory László szinte polgári hivatalokat, szatmár- és zaránd-megyei főispánságot viselt.

Nézzük még e században a somlyói ágat is. —

Somlyai Báthory István vitézsége, s egyéb érdemei miatt (1422-ben) erdélyi alvajdává; és 1458-ban főasztalnokká Ión.

Somlyai Báthory László, Mátyás király idejében Budán a sz. Lőrincz kolostorában remete sz. páli szerzetes volt. Mind vallásosságára, mind tudományosságára sz ép emlékül maradt a szent írásnak magyar nyelvre fordítása.

Ezek virágoztak a XV. században. És ki fogja mondani, hogy korukban ők középszerűek valának.

Ismét egy levelet fordítunk az évkönyvekben, és a XVI. század tüköre áll előttünk.

A kép, mit e század felmutat, — hazánkra nézve borzasztóan leverő. Az egyenetlenség, ez ősi átok vérnyomai mindenütt. —

Nemzetünk hanyatlani kezd.

A sors kerekén egyik le, a másik fölemelkedik.

Mig nemzetünk fénye lassanként homályosúl, addig egyes családok a fény tetőpontjára lépnek föl.

Már a nemzet sinlik, és rajta még egyes családok virágoznak; épen úgy, mint a beteg tölgy, melyen zöld fagyöngy terem.

A Báthoryak e korszakban a fény tetőpontjára jutottak.

Rang, műveltség, vagyonosság, s minden, mi egyeseknek tekintélyt ad, képviselve Iónnak e család tagjaiban.

Nádor, bibornok, önálló fejedelem, sőt király Ión a Báthoryakból.

De tekintsük meg sorra őket.

Az első, kivel találkozunk, egy köszvényes lábú férfi: neve ecsedi Báthory István; de a köznép őt sánta Báthorynak nevezi. Noha a műveltség semmi különös nemével nem bír, sőt — mi ezen kornak sajátja volt — a latin nyelvet sem értette, mindazáltal mert fényes családból származott, s mert vagyonos volt, és a hadi dolgokhoz értett: zalamegyei, később temesi főispán, és a hon alsóbb részei főhadvezérövé lön. De volt Istvánnak jó bánásmodora, és veszélyekben birt részt találni a szabadulásra. Ebbeli ügyességének egykor Prágában vette hasznát, midőn a felzudult nép életére tört. De István elfutott, és hogy üzdöt kiséltesse, marokkal szórta el az aranyokat. Mig tehát a nép az aranyokat a földről fölszedte, addig István a várba menekült. Istvánban megvolt a nagyravágyás és születési gög, — s hol önérdéke forgott fenn,—önző és irigy vala. Az 1514-ki pórlázadás alkalmával őt Szapolyai János az erdélyi vajda segíté; és akkor kibékült István Szapolyaival, sőt ennek azt ígérte, hogy az ő tudta és akarata nélkül az országban nem vállal hivatalt. De szavát nem tartá meg. — 1519-ben nádorrá választatott, és örömmel fogadta azt. De a sok, kivált az adószedés körül — ellene fölmerült panasz következtében, népszerűségét annyira elveszíté a mindinkább hatalmasuló Szapolyai-pártnál, miszerint az 1525-ki zajos hatvani gyűlésen letétetett, s helyette Verbóczy István választatott nádorrá. De a következő évben a rákosi országgyűlésen ismét többségre vergődött István pártja, és ő ismét nádorrá lett, Verbóczy pedig száműzetett.

Elkövetkezett az 1526-ik évnek aug. 29-ik napja, melynek emléke vérbetűkkel van beírva történeteinkbe. — Ekkor volt a mohácsi szerencsétlen ütközet. Itt volt István is, és hogy ott nem veszett, Kecskés Pál nevű hű katonájának köszönheté, ki miután a török által üzőbe vett Istvánnak méne kifáradt, saját lovára ültette fel, és mentette meg a sánta Báthoryt.

A szerencsétlen mohácsi ütközet után — melyben II. Lajos király is sirját lelé, — polgári viszály dulta a hazát. Az egyik párt Szapolyai Jánost választá királynak. De a sánta Báthory irigylé a fényt, mely nemzetéből más családot saját nemzetsége fölébe helyezne; tán épen ugy, mint a kenyérmezei hős Báthory István az előbbi században Mátyás fia Corvin János irányában. Ezen okból Ferdinandhoz szegődött a sánta nádor, és hogy a köszvény miatt saját lábain nem járhatott, Ferdinandnak koronázásakor (1627. nov.) Fejérvárott zsellyeszékben hordoztatá magát.

Báthory István nádor után testvérét Báthory Györgyöt mutatjuk be. Ez értelmes, tapasztalt, ügyes férfi volt. Közügyekbeni jártassága őt magasb hivatalokra emelé: Ulászló és Lajos király idejében somogymegyei főispán, majd főlovászmesterré lön. S minthogy nagybátyja István az országbiró írni nem tudott, helyette már fiatal korában mindig György írta alá nevét. Különös ügyességgel birt György a vívásban és harcjátékban, melynél legtöbbször övé lön a kitűzött díj.

Lássuk a harmadik testvért.

Ez ecsedi Báthory András szatmári főispán. Mint ügyes hadvezérre, ő rá bízott 1521-ben Nándorfejérvár; de oda őt az előbbi parancsnokok be nem bocsátották. A mohácsi vészből szerencsésen megszabadult. Mint testvérei, ugy ő is Ferdinand

hive volt, és ennek koronázásakor lön hűségeért főtárnokmesterré. Kormányügyekbeni avatottságát tanusítja az, hogy midőn Ferdinand 1528-ban a regensburgi gyűlésbe ment, a többi közt András is megbízott addig, míg Ferdinand visszatér, az ország kormányzásával.

Még három testvért, ezen Andrásnak fiai, látjuk az ecsedi ágból a történet látatárán.

Az első ecsedi Báthory Bonaventura. Még fiatal, s már is a köszvény kinozza lábait. — Tettekben atyja nyomdokait követi. Királyának Ferdinandnak, — noha egy darabig Szapolyai részén is állott, — hű embere, és ennek hasznos, nagy-szerű szolgálatokat tett. Bátorsága, hadvezéri lángesze által népszerűséget, bizalmat s kitüntetést vivott ki. Ő a király hadainak főkapitánya volt. Vitézei előtt csak látni és hallani kellett a buzditó lángszózat menydörgését, mely a csüggedt kebleket a lelkesülés tetőpontjára csigázta. Ott állott az elmés s ékesajku bajnok, szenvedélyeinek hig-gadt mérsékletével mint egy második Scipio, mint seregének megtestesült bizalomsz-lopa, kit a népszerűség a hosszú Bonaventura név helyett Andrásnak nevezett. Törvényes és közigazgatási ügyekben éles tapintata és jártassága őt az ország rendeinél is tisz-teletben részesíté. A besztérczebányai országgyűlés a tiszai megyékben fenforgó pörös ügyek elintézésével bizta meg. Az 1547-ki nagyszombati országgyűlés pedig őt ki-vánta a Duna és Tisza közti résznek a török elleni védelmezésére. Királyáhozi hűsége oly szilárd volt, hogy másokat, sőt Miklós testvérét is hódító rábeszélése által a Sza-polyai-párttól a Ferdinand részére térítette. Hű szolgálatai Ferdinand által is méltányoltattak. Már előbb Somogy-, Szatmár- és Szabolcsmegye főispánja, tárnokmes-terré, később országbiró lett; most pedig hűségén és tehetségein alapuló bizalomnál fogva, őt Ferdinand az erdélyi ügyek elintézésére küldötte. Bonaventura itt is megfe-leit a benne helyezett bizalomnak. S mert békes uton nem végezhetett a Szapolyai-párttal, karddal hódítá meg Erdélyt. Ekkor erdélyi vajdává, s székelyek főispánjává lett. De árnyoldalai is voltak Bonaventurának. A poprádi lelkészen elkövetett tette kegyetlenkedést árul el, vagy azon uzsorás hajlamot, mely később annyira kiritt tet-teiből. Ezen fősvény uzsoráskodásnak egy példáját mutatja fel a történet-irat. — Bonaventura gyakorta járván fel Bécsbe, mindig egy bizonyos vendéglőbe szokott volt megszállani. De ez pénzbe került. Bonaventura tehát a vendéglősnek hétszáz darab aranyat kölcsönöz, hogy annak uzsorás kamatjaért a vendéglős mindenkor kényelmes szállást adandjon. Idővel Báthory felmondta a tőkét a vendéglősnek, de ez az uzsorát fizetni vonakodott. Bonaventura a bécsi bíróhoz folyamodott, de pörét a vendéglős ott is megnyerte. Báthoryt gyötrötte a 700 arany elvesztése. Egykor tehát Sintaván, — mit Bonaventura nejével Thurzó Annával örökölt, — a barom-vásárban szemébe ötlük Báthorinak egy bécsi mészáros, a kjuhokat hajtott a vásárra. Bonaventura a juhokat megvette, de nem fizetett, hanem a juhok gazdáját Bécsbe a vendéglőshöz utalta, hogy vegye azon meg a 700 darab aranyat. Azonban e gyalázatos tetteknek Bonaventura adta meg az árát. Ugyan is neje Thurzó Anna, — kivel az említett Sintava várát és 40,000 darab aranyat örökölt, — mag nélkül meghalván, a gazdag hozományt nejé-

nek vére Thurzó Erzsébet, Ungnád Ádám hitese követelte; de miután annak visszanyerésére csak hosszas pörösködés után lehetett volna reménye, eladja panaszát Miksa főhercegnek Ferdinand király legidősb fiának, azon föltétellel, hogy ha Báthory által a hozományt kiadatja annak, egy részével Miksa főherceg fog megtiszteltetni. Erre nem sokára alkalom nyílt. Bonaventura Bécsben járt bizonyos ügyben Miksa hercegnél, — mivel a király honn nem vala. Elvégezvén teendőit Bonaventura, haza indul. De a város kapujában megállíták őt az örök és visszautasíták, és addig ki sem bocsáttatott, míg a hozomány kiadását meg nem ígérte, és arra magát nem kötelezte. Ekkor szemére lobbantatott Bonaventurának a juhok elvétele is. — Dúlt a boszú lángja Báthory keblében, és esküdött, hogy soha többé Bécsbe nem menend. De lecsillapítá őt az idő, és Miksának hive lön. — Nagy kedvelője volt Bonaventura a vadászatnak. És a mi őt oly kirívólag jellemzi, nevezetes az, hogy első neje halála után saját szobaleányát Mindszenthi Katalint vette feleségül.

Bonaventura mellett testvére, ecsedi Báthory György — ki nyirbátori előnevet viselt, — tűnik fel. Ez eleinte Ferdinand részén állott, de később Szapolyai hive lett, és ahoz szilárdul ragaszkodott; ezért Erdődvárában fivére Bonaventura által is ostromoltatott. — A tér, melyen György működött, a vallásosság tere volt, — ő a reformatiót ápolta és terjesztette nejevel a férfiaslelkű, derék hölgygyel, Somlyai Báthory Annával együtt. Egyik leányuk Erzsébet, Nádasdy Ferenczné, a következő században gyalázatosan nevezetessé lett.

A harmadik testvér ecsedi Báthory Miklós volt. Rettenthetlen bátorszívű és ügyes hadvezér. De hűsége nem egészen inghatlan. Először Ferdinand részén állott, azután Szapolyaihoz csatlakozott, de innen őt testvére Bonaventura ismét Ferdinand részére vonta. Azonban midőn Ecseden megszorítva Szapolyai által ostromoltatott, már ismét tervezte az áttérést, de Szapolyai az ostrommal fölhagyván, ő is Ferdinand részén megmaradt. Ezen habozásáért Miksa király által meg is feddetett. — Szolgálati miatt 1567-ben országbiróvá lett. Azonban később Miksa elleni összeesküvéssel gyanusítottatott. De ez következmény nélkül elmúlt. — Halálát egy szerencsétlenség sietteté, 1585-ben bokros lovai felfordíták szekerét, és Miklós lábszárait törte el. E baj a sebekkel rakott és más nyavalyákkal is kinzott test életét megsemmisíté.

Miklósnak nővére Báthory Klára a irtóztató szerepben tűnik fel. Első férje halála után Klára másodsorú férjhez ment Losonczy Antalhoz, a hős István testvéréhez. De a hölgy nem szereté férjét, hanem igen is a helyett az iródeákot. És evvel együtt fojtá meg a romlottszívű kicsapongó, buja Klára, Losonczy Antalt a szerencsétlent. Azután is folytatta Klára ledér életét, kéjenceivel Betkó Jánossal és Benkó Bálinttal. —

Ezek az ecsedi ág ivadécai valának.

A somlyói ág még magasb fokra emelkedék.

Az első: somlyói Báthory István a hadi pályán tündöklött. Elsőbb erdélyi alvajda, 1529-ben pedig vajda lön. A mohácsi vészből kimenekült. S azután Szapolyai János pártját követte, mint nagyobb részint utódai is. Ő pártjának tetteges

szolgálatokat tett. Gyermekei nevelésére gondot fordított. Ezek el is érték a Báthory-család dicsőségének tetőpontját.

Somlyai Báthory András, az előbbi Istvánnak fia, a hűségben atyja nyomain járt, és szinte hadi pályán szerepelt. Szatmárnak parancsnoka volt.

Andrásnak fivére somlyói Báthory Kristóf váradi parancsnok, biharmegyei főispán, és 1576-ban István testvére helyébe erdélyi fejedelem lön. Az állhatatos, szilárd, igazságszerető s egyéb erényekkel bíró férfinak műveltségét növelte terjedelmes nyelvismerete; Kristóf egyéb nyelveken kívül jól beszélt francziául, spanyolul és olaszul. Ő tapasztalás kedvéért fiatalkorában beutazta Angol-, Spanyol-, Francia- és Németországot. Így készültséggel kívánt Kristóf hazájának szolgálni. Ő az özvegy Szapolyayné, és ennek halála után fiának Szapolyai Zsigmond Jánosnak pártján állott, és ezekhez a legnagyobb szerencsétlenségben is nem csüggedő hűséggel viseltetett. Jeles tehetségei által gyakran hasznos szolgálatokat tett. Erdélyben a tudományok előmozdítására működött. Emlékére vert pénzén e szavak vannak: „vis unita valet.“ Ez Kristófnak jelszava volt.

Kristóf után még magasabban kép fogja el figyelmünket. Egy férfi ez, közép-szerűnél magasabb termettel, melyen kitünően a hosszasan lábak, a tömött, izmos négy-szegszerű alak felöltő. Barnapiros arczzsine, fekete haja, sas orra, nyugodt komoly tekintete egy méltóságteljes ősi magyar képet állít előnkbe. E férfi Kristófnak testvére, somlyói Báthory István, Lengyelország királya volt. István Olaszországban végző iskoláit. Itt tette sajátjává az olasz nyelvet; ezen, s anyanyelvén kívül jól beszélt ő latinul, németül, és hihetőleg lengyelül is. Minden tulajdon, mi egy fejedelemben megkívánatik, Istvánban feltalálhatott. Ő Lengyelhonnak Hunyady Mátyása volt.

A szilárd jó akarat, melylyel honának használni kívánt, nála a legfőbb képzettséggel párosult.

Még fiatal korában megszerző azon finom kormányzati tapintatot, mely által ő a legnehezebb körülmények között oly határozott irányban haladhatott.

A diplomatikai ügyekben alkalma volt beokni I. Ferdinand magyar király udvarában, hol fiatalágában egy darab ideig tartózkodott. Bécsből haza jövén, váradi parancsnok és bihari főispán lön. Itt megismerteté tehetségeit; tekintélyre vergődött, és a Szapolyai-háznak kedves embere lett.

S ekkor alkalma nyílt szerzett ismereteit gyakorlati téren tökélyesíthetni. A legnagyobb fontosságú ügyekben, szövetségi s békekérdésekben az ő tehetségeire támaszkodott a Szapolyai család. S mind ezt István kitűrés, hűség, szilárdság és lelkes honszeretettel teljesíté. Mert hová István szegődött, ott rendületlen megmaradt.

S midőn egykor Miksa császár által, kihez Szapolyaitól mint követ járt, letartóztatott, — két évi börtöne egy tudományos teremmé vált, hol az ő és új kor legjobb könyveit buvárlotta át a nagyférfi. Ő a szűk falak közt bő ismereteket gyűjtött magának a tudományok országából; és keskeny fogházában is tágult egyszerű életnézeteinek láthatára.

De István hadi dolgokban sem állott alább.

Személyes bátorság, ügyesség, szilárd fegyelemtartás, kitűrés, higgadtság vezérlék ebben őt.

Jó bánás-módja az engedelmeseknél: bizalmat; szigorúsága a rakoncztátlankodóknál: tekintélyt szerzett neki.

Ő lángeszű hadvezér volt. Ennek tulajdonítható, hogy István gyakran kisebb sereggel egy sokkal nagyobbat is legyőzött. Elősegíté őt ilyenkor azon remek eszélyesség, melynek figyelme mindenhová elhat.

Ő most itt volt a jobb szárnyon, már ismét a balszárnyon látjuk őt kémelve, vizsgálva mindent, mit tán más kisszerűségnek vélt volna. Gyakran az ágyukat is maga rendezte el; kijelölte azok irányát, parancsot adott: hol, mikor, s melyik süttessék el. Mert István mindenben meggyőződésre törekedett, ez pedig nem hiten, hanem tudaton feneklik.

Volt idő, midőn Istvánnak Szapolyaihozi hűsége gyanusított; mert — mint az árnyék a testet, úgy követi az irigység az érdemet, és jelest. De Istvánt ez nem csüggeszté. Ő mindig fényes tettekkel czáfolta meg a kajánság sötét rágalmait.

Midőn Szapolyai Zsigmond János meghalálozott, István választatott erdélyi fejedelemmé (1571. maj. 25.). Ő hazájának hive volt. Tudta azt, mire van szüksége, és a kitzűött pályán haladott.

István tisztelte hazája alkotmányát, s ennek védelmére fel is esküdött. Tisztelte egyesek jogait.

De viszont nem volt barátja az oly előjogoknak, melyek az összes államnak terhére vannak; és azért az ilyeneket nem pártolá.

Báthory a szomszéd udvarokkal igyekezett békés egyetértésben lenni; de azért hona függetlenségét kockáztatni óvakodott.

Ő mindenben mérsékletes volt, s gyűlölte a félszégset.

István kath. vallásához szilárdul ragaszkodott; — de azért az elfogultságnak, türelmetlenségnek szikláit mindig elkerülte.

Tisztelte a mások meggyőződését is, és mit az államra veszélyesnek nem tartott, azt maga is pártolá. Ily nézetből pártolá a protestansokat is.

Előtte a harc nem czél, hanem eszköz vala; s azért meg a békét élvezhette, amazt nem használta.

De szinte nem ijedt vissza a háboru rémeitől sem, ha azt irányja: a hon jóléte igényelte.

Ő nem engedte fejedelmi jogait csorbitani; de viszont tisztelá a törvényt, és ez ellen soha nem cselekedett. De szintén ha más ez ellen tört, példás, halálos volt gyakorta a büntetés. De itt sem rítt ki a rút önzés, vagy személyeskedés. Ő a véritélet által kivégzettek kincseit is hadi tiszteinek osztatá.

Ő kegyes, szánakozó tudott lenni ellenei irányában is, de hol szükség volt, szigoru és hajthatlan is.

István magán-élete is példás volt. Ét elben, italban, ruháiban mértékletes, és

egyszerű volt. Ő nem vala kérkedő. Tudta indulatait fékezni. Társaságban nyájas, ítéletmondásban higgadt volt.

Ily egyszerű férfit vala Báthory István. És mint ilyent választák el a lengyelek királyuknak. (1575. dec. 14-én)

Nem szükség elmondani, milyen volt itt. Ő elveihez hű maradt.

Ő szerette a maga szabadságát, tisztelte a másokét. De azért mások eszköze lenni nem akart. —

Ő maga egykor így nyilatkozott: „én a népek királya vagyok, nem a lelkiismereté, az isten magának tartá fen: teremteni semmiből, látni a jövőt, és uralkodhatni a lelkiismereten.“ —

István szerette új honát, és azt nagygyá, boldoggá tenni törekedett.

Mit ő Erdélyben csak megkezdeni látszatott, azt Lengyelhonban bevégezte.

Nem szükség elősorolni, mit tett Lengyelhonban. Sejthetjük jelleméből.

Legyőzte ő a muszka czárt, megzabolázta a kozákokat; rettegésbe hozta a tatárt, svédet, és németet; Lithvánia, és Lengyelország határait szélesíté, és birodalmát népesíté.

Ő hozta fényre Lengyelországot, mert István, korának egyik legjelesb királya volt.

És hogy a lengyelek szerették, tisztelték őt: tanubizonysága a lengyeleknek azon szójárása: „vajha Báthory István vagy soha ne született, — vagy soha meg ne halt volna. —

De a jókat, és jeleseket is elragadja a halál, mint elragadá Istvánt is dec. 15-én 1586-ban.

És most álljunk meg e dicső férfiú sirjánál; — és tekintsünk vissza az eddig bemutatott Báthoryakra.

Ki fogja ezekről állítani: hogy középszerűek valának.

És ki fogja tagadni: hogy ez utóbbiakban a Báthoryak a dicsőség tetőpontját elérték. — — —

De — úgy mondottuk, — hogy a ki a dicsőség tetőpontját elérte, — az hanyatlani fog.

* * *

1576-ban egy üstökös csillag volt az égen látható, melynek farka Erdély felé nyúlt. — — —

Farkas István akkori kolosvári mathematicus állítása szerint, ez üstökös: a Báthorycsalád pusztulásának előhírnöke volt.

És Farkas István állítása teljesült.

* * *

Nézzünk szét tovább a történet láthatárán.

Az ecsedi ágon — a nyirbátori előnevet is használt Báthory Györgynek még két gyermekét látjuk feltűnni; — és ezeknek élete már a XVII. századba is átnyulik.

Az első: ecsedi Báthory István 1588 óta országbíró, kegyetlen, boszuálló, és ennelfogva hűtlen, konok férfiú volt. És — mint egy történetirő megjegyzi — noha a becsületességet gyakran emlegeté, — azt halálig meg nem tarthatá. 1605-ben Bocskai István részére pártolt. A reformált hitnek buzgó hive volt. Meghalt 1605. jul. 25-én. S benne az ecsedi ág férfi ágazatának magva szakadt. —

István nővére Báthory Erzsébet, Nádasdy Ferencznek neje, irtózatossan nevezetessé lett. Hiuság, kegyetlenség, boszú s ördögi káröröm dult ennek hyenai keblében. Nem szükség életét leírni. Ismeri mindenki a csejthei vár e szörnyetegét, ki ártatlan szüzeket mesterkéltné kinzásokkal gyilkolt le, hogy vérszomjas szenvedélyének eleget tegyen. — Férje nővérét, sőt önszülőtteit is marcangolta e vadállat; — és ha igaz, mit ellene egy tanu vallott: — szekrényében megtaláltatott a legyilkoltak névjegyzéke, melyen ezeknek száma hatszáz ötvenhatot meghaladott.

De végre (1611-ben) kivilágosodott az égre kiáltó öldöklés; és Erzsébet — e vérnadály — örökös börtönre kárhozhatva ült Csejthe sötét falai közt. Míg végre — hihetőleg megmérgeztetés következtében — vádpörének befejezése előtt 1614. aug. 21-én éjelen megvált gyalázatos életétől.

Igy pusztult el az ecsedi Báthoriak ágazatja.

A somlyói ágon először Kristófnak Zsigmond fiát mutatjuk be. Báthory Zsigmond 1572-ben véres kezekkel jött e világra. Akkor jósolták meg róla, hogy kegyetlen, vérengző leendő. Kilencz éves korában atyja őt erdélyi fejedelemmé választatta. Nagybátyja István, a lengyel király még nem látta Zsigmondot, — 1583-ban tehát elküldé Erdélybe Gyulai Pált, hogy rajzoltassa le a gyermek képét, és vigye el Istvánnak Lengyelországba. Ez meglön. A nagybátyja figyelmesen kémlelte a gyermekarcot, és elszomorodva, könyes szemekkel mondá e szavakat: „Bizony semmit sem látok benne a Báthoryak természetéből, és semmi jót felőle a hazának nem jövendölhetnek.“ A királynak igaza volt. Zsigmond ingatag, könnyelmű, és kegyetlen fejedelem lett. Ki a honra káros szeszélyeinek nem hódolt, volt légyen az bár vérrokona, mint Boldizsár, kivégeztetett. A fejedelemséget egy izben letette, majd ismét fölvette. Nejétől Krisztina hercegnőtől elvált, azután visszavette, de ismét elüzte. — Dőre hiuságában végre bibornokság után is sovárgott. Meghalt 1603-ban Prágában, szélhűdés következtében, kora 42. évében.

Még ezen ágból András a lengyel király testvérének fiait mutatjuk be.

Az első: Báthory Boldizsár, józan, szilárd férfiú, jeles katona. Hazáját hön szereté; midőn Báthory Zsigmond Erdélyt Rudolfnak hatalma alá kívánta adni, Boldizsár erőlyesen ellenzette; de meggyözödésének mátyrjává lön. Őt Báthory Zsigmond 1595-ben kivégeztette.

Boldizsár testvére **András**, (Lengyelországban) varmi püspök, bibornok; és 1590-ben erdélyi fejedelem volt. De Rudolf császár akaratóból Mihály oláh vajda haddal ment ellene, és őt megverte; András futásában az oláhok által felkonczoltatott.

Andrásnak István testvérétől unokája **Báthory Gábor** volt. Ez gyönyörű termetű, erős, bátor, vitéz; — de kegyetlen, kicsapongó, erkölcstelen buja ifju vala. — Nagy Andrást a hajduk kapitányát borozás közben önkezével ölte meg. Ezen és hasonló tetteivel sokakban idegenséget gerjesztett, és végre a fejedelemségtől a török szultán által is megfosztatott. A nemesis utólrta őt Nagyváradon 1613. oct 27-ik estején, mert midőn a városból saját szekeren a tábor megszemlélésére kifelé sietett, Szilassy János és Nadányi Gergely — kiknek nejeivel szinte tilos szerelemben élt, — megrohanák őt, és felkonczolák. — Teste harmadnapig az utcán hevert. És csak nov. 3-kán temettetett az ecsedi sirboltba. — Koporsója fölött a Báthory nemzetség czimere megfordittatott.

Eképen pusztult, eképen szakadt magva a nevezetes Báthory családnak a férfiágban.

De élt még egy hölgy; — Gábor testvérenek Istvánnak leánya: somlyói **Báthory Zsófia**, a ki művelt, eszélyes, hű, szilárd nő vala. De vallásának változtatása, ebben szerfölötti buzgalma és türelmetlensége elfogultságot, és reája a jezsuiták befolyását sejteti. Zsófia II. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek neje volt. Nagyravágyása férjének is szerencsétlenséget okozott a lengyel királyságra törekedés végett. — Ipa, napa és férje halála után a reform. hitet elhagyva a kath. hitre tért. Az osztrák-házhozi hűsége neki nagy tekintélyt szerzett; és ezen okon birt a császártól összeesküvésbe merült fiának I. Rákóczy Ferencznek kegyelmet eszközölni. Férfias jellemét tanúsítá a munkácsi vár ostrománál, midőn azt Tökölyi Imre megszállotta. — Kimult e hölgy 1680. jun. 14-én. És Kassán az általa épített egyházban eltemettetett.

Báthory Zsófiában a család legutolsó ivadéka tünt el.

Az üstökösről jóslat tehát egy század alatt beteljesült.

* * *

És most, midőn láttuk e családfát, annak gyökétől utolsó lehervadt virágáig, ismételve kérdjük, ki fogja állítani, hogy mind ezek korokban középszerűek valának.

Ha még egyszer visszapillantunk végigtekintve az előmutatott hosszú nemzedék-renden: látni fogjuk azon főárnyéklatot, mely jó és bal oldalról annyi változatoságban emelte ki képeinket a középszerűség homályából.

Látni fogjuk a fokozatot, melyen a család lépcsőnként a fény s hatalom tetőpolczára lépett fel; s látni fogjuk a bukást, mely a tetőre hágást követé.

Látni fogjuk a multat, mely minden dicsősége daczára, mint egy fényes meteor, — eltűnt.

S látni fogjuk végtére a sors szeszélyét, mely egy nemzedékrenden annyi történeti hasonlatot teremt.

De ha nem vesszük is tekintetbe egyesek ritka jellemét; — egy általánosságban áttekintő sorozatból is ki fog ríni e nemzetségnek felöltő sorsa, mely egyes tagjait oly feltűnően bélyegzé:

A Báthoryak közül egy ik királyi méltóságra emelkedett. — Egy ik nádor volt. — Erdélyi önálló fejedelem volt ő t. — Országbiró: ő t. — Erdélyi vajda a magyar királyok alatt: h á r o m; — alvajda: e g y. — Főtárnokmester: k e t t ő. — Főlovászmester: e g y. — Főasztalnok: n é g y. — Koronaőr: e g y. — Országfőhadivezére: k e t t ő. — Bibornok: e g y. — Püspök: h á r o m. — Jászói prepost: e g y. — Szerzetes: e g y.

Testre nézve: e g y örökös néma; — k e t t ő köszvényes, és ezek közül e g y sánta.

Gyilkosságra vetemült hölgy: k e t t ő.

Harcztóeren esett el a Báthoryak közül: k e t t ő. — Szintén erőszakos halállal mult ki h á r o m.

Ime ilyen volt a Báthoryak sorsa; ilyen jelleme.

De elmultak ő k, mint maga a kor, mely őket eltemeté.

És a mi még sírjaik felett viraszt: az egyedül a történeti visszaemlékezés.

NAGY IVÁN.

A KEVÉLY LEÁNY.

Nézd csak, mily begyes a szép Irma, boszuld meg a lányon

A vétkes gógnak, isteni Dsike, bünét!

De ne boszuld sírral, sőt épen hosszú idővel,

Hogy dér lepje haját és fodor arczulatát;

Bünhődjék haja könnyelmért s hordozza boszúdnak,

Mely gógét okozá volt, kecses arcza, nyomát.

(A görög Anthológiából).

SZÉKÁCS JÓZSEF.

SZÉP NAPOK.

I.

Ültünk csendben, elvonulva,
Elfeleedtük a világot,
Nem hallánk csak madárdanát,
Nem láttunk mást, csak virágot.

A fák zöldellő lombjai
Hó kebeledre hajoltak,
Szavaid lelked multjának
Emléksugárai voltak.

Igy talált a lemenő nap
Sokszor a kertben bennünket,
Még akkor csak az örömnnek
Könye ismerte szemünket.

II.

Emlékszel a régi dalra,
Melyben ez volt: „a szerelem
Sötét éltünk holdvilága,
Nélküle élünk gyötrelem.“

Valahányszor e sorokat
Megemlítő kedves dalod,
Reám tekintve édesen
Nyakam körül fontad karod.

III.

Szép légvárat építünk:
Messze messze fogunk élni,
Elzárva az emberektől
Nem kell a bánattól félni.

Távol eső virágos völgy
Kebelén állítunk házat,
Minden boldogságunk az lesz,
Melyet örökszerelmünk ad.

IV.

Kicsiny házunk körül tiszta
Csermelye fog folydogálni,
Partjain szomorú fűzek
Ágai fognak hintázni.

Csendes éjjel holdvilágon
Aranyregét beszélgetünk;
Boldogság leszen nappalunk,
Boldogság leszen éjjelünk.

V.

Oh leány e kedves álmak
Valósultát akkor hittük,

Annyi millió lény között
Egyedül egymást szerettük.

S midőn sötét szemeidnek,
Pillantása reám esett,
Boldog voltam, lelkem tisztább,
És jobb eget nem kerestt.

VI.

A százados tölgyfa alatt
Számталanszor ott vártalak,
Messziről megismertelek
Forró keblemre zártalak.

Ismerte a sokat élt fa
Törhetetlen kötésünket,
Eltakart a világ elől
Zöld lombjaival bennünket.

Csendes szóváltásainkba
Többször ő is bésuttogott,
Sőt olykor még barátságos
Zöld levelkéket is adott.

S midőn vallomásainkkal
Mebántva érezte magát,
Panaszos hangon mormogott
S vadul megrázta homlokát.

VII.

Még egy jó barátunk vala,
A szenvedő kis csattogány,
Lelkünk többször elmerengett
Siró és panaszos dalán.

S bár szívünkben öröm honolt
Könyű tolult szemeinkbe,

Hogy egykor tán vállnunk kellend,
Oh lány, az jutott eszünkbe.

VIII.

Édes lelkem a szerelem,
Egy más világnak sugára,
Melyet az örök természet
Keblünk rejtekébe zára.

Elvész a test, szépséget
A hideg föld lefoglalja,
De azon sugár lelkünket
Egy szebb világhoz csatolja.

IX.

Örökké együtt maradunk
De csak úgy, hogyha szeretünk,
Halhatatlanok egyedül
Szíveink után lehetünk.

Minden tárgy a végnélküli
Isten hatalmáról regél,
De az egyedül, egyedül
A szív szerelmében beszél.

X.

Midőn a nap eltávozott
Magszokott utján — pihenni;
Remegtél, féltél egyedül
A kert bokrai közt lenni.

Pedig más sohasem volt jelen,
Csak a jól ismert barátok,
A vén fa, a kis csattogány,
És társaid — a virágok.

XI.

Midőn jöttöm észrevetted
Gyenge pir jött arczaidra,
Egy alig hallható, vékony
Sikoltás szép ajkaidra.

A nem titkolható öröm
Sugára szép szemeidbe,
A régi tiszta szerelem,
Boldog érzése szivedbe.

XII.

E napok szép napok voltak,
Éltemnek legszebb napjai,
Szivemben vannak elzárva,
E napok emléklapjai.

S olykor, olykor midőn az éj
Csendes sötétje átkarol,
Emlékem e kedves lapok
Holt sorai közt kóborol.

LAUKA GUSZTAV.

KASSAI HAJDU.

Nem vagyok urfi, se katona se paraszt,
Más az én rangom, hivatalom, tudom azt.
Tudom, mi a módí, a divat:
Nagyságolom a tensurakat.
És ha nőket látok, gondolom:
Drága nagysád! kezét csókolom.
 Kassai hajdu vagyok én,
 A város végén lakom én.
Szeretnek engem a lányok,
A menyecskéknek a lángjok.

Jőnek a bálba seregestül, mint a lud,
Ha nem állok ajtón, a kisasszony be se jut.
Széttékintek s mondom: helyt, helyet!...
— Méltóztassék, nagysád! már lehet.
S ő nagysága így szól: köszönöm!
Istenem! mily édes egy öröm.
 Kassai hajdu vagyok én stb.

Ila ülök a kocsin, ott is elől, a bakon,
 Fehérlik a tollam, tiszaparti kolcsagom.
 Szembejövök térnek kifelé,
 Sohse kiáltom én: térj ki, hé!
 Mert nagyságos uram, s asszonyom
 Himes tojás gyanánt hordozom. . . .
 Kassai hajdu vagyok én!

Volt rossz utunk is, térdig érő keverék,
 Néhol agyán is tolakodott a kerék.
 „Jancsi, Jancsi, dőlünk! mi a baj?”
 „Elakadtunk!” mondtam, „hajhaj!”
 S mint a kisasszonyt leemelem,
 Ölemben ő, s lángol kebelem. . . .
 Kassai hajdu vagyok én!

Ha megyek utcán és kicsipem magamat,
 Megbecsül a nép, mint magát az uramat.
 „Eszemadta makra hajduja,
 Mintha bőre volna a ruha.”
 Ugy susognak rólam eleget,
 Benne egy kis igaz is lehet. . . .
 Kassai hajdu vagyok én!

Nagy lakomákon cifra asztalt teritek,
 Asztalkendőből tornyot, várat építetek.
 Hányféle lesz a csemege,
 Melyik bornak melyik üvege,
 A kisasszony tőlem kérdezi,
 Nem dicsérem magam — jól teszi.
 Kassai hajdu vagyok én!

A minap íra rózsaszínű levelet,
 Nem tudom, kérdés volt é avagy felelet.
 De elég az hozzá, gyorsan irt,
 S tintával porozta a papírt.
 „Egy pohár bor, Jancsi, igya meg!
 De ne szóljon aztán senkinek.”
 Kassai hajdu vagyok én!

Gyönyörű város ez a Kassa, szeretem,
 Holtom után is siratom, emlegetem.
 Gyűrűm s annyi tarka kezkenőm,
 Egyikét sem szegte be a nőm:
 Sok a dolga mégis takaros,
 Pedig annyi ifju úrra mos. . . .
 Kassai hajdu vagyok én!

ERDÉLYI JÁNOS.

ENYHNAPJAIM OLASZHONBAN.

— Töredékek 18%-ki utasásomból. —

I.

Villa Adriana.

Tivoli, május 7.

Hadrián villájához nem elég egy társ, ki oda vezessen, mert az Tivolitól másfél órányi távolban van a hegy alatt, hova meredek szirteken s kőgöröngyökön kell járni. E második társ s o m a r e l l ő m — e szép hízeltő czimmal becsüli meg az olasz a szamarat — türelmes jószággal felfogadva hátára, vitt le a legbiztosabb léptekkel ez alkalmatlan úton Hadrian császár egykori mulatólakához.

Braschi herczeg tulajdonos engedménye megnyitá előttem a nehéz kapukat. A kertgondviselő fia, egy ürge szép suhancz volt kalauzom a császári pompa e roppant maradványai között. Kiterjedéséről s egykori fényéről képzeted csak úgy lehet, ha a Vaticánt, Róma papejedelmének palotáját láttad, mely minden udvaraival, kerteivel, csarnokival s tizenegyezer teremcivel és szobáival sem ér föl ezzel.

Itt volt a hajdani római császárnak egész udvari kísérete, a római élet s fénytűzés minden járulékaival; s e mezei magányban összehalmozni kelle mindazt, mi élet a császárnak egész Róma csak adhatott. S így állt elő e csodaépitmény, melynek párja e világon kétségkívül nem volt.

A császár saját palaestrumán kívül, hol egész udvarával lakott, látjuk itt maradványait egy nagy görögszínháznak, melynek környezete egy meglehető nagyvárosú várost is befogadhatott volna; több templomokat, nagyszertű t e r m é k e t (meleg

fördöket) s uszdákat, a római thermék mintái után; oszlopokkal övezett folyosókat és sétányokat a hajdan művészete remekeivel diszesítve; továbbá utánzásait a legszebb athenei s alexandriai kéjtermeknek, lófuttató-, olympiai játékok-, s gladiatorai küzdésnek szánt körpályáknak, s még ki tudná mennyi egyéb mulató-helyeknek, melyeket az óság buvárai e romok közt megnevezni tudnak.

Két nagyszerű ívboltozatos romok, Hadrian latin- és görög könyvtárainak mondatnak. E romoknál legfényűzetesebben tűnt fel előttem e császári kéjpalota. Mire való volt e roppant két épület, midőn tudjuk, hogy azon időben a régieknek könyveik még nem voltak, s az akkori kevés írók szíronyra írott néhány művei kis helyre is elférhetének?

Mindezen elősorolt épületeken kívül, a császári palotával összeköttetésben voltak földalatti folyosók által, a császári őrség laktanyái, száma után most ugynevezett Cento camerelle. Egy szabadságtér — Mars mezeje — szemle- s hadigyakorlatokra szolgált s még itt hevernek darabjai azon márványtrónnak, honnan a császár praetori katonái fölött szemlét tartott. E tér alól sok titkos nyílások vezetnek föl. Megleپő pillanat lehetett, ha a császár vendégeit e térre vezette, melyen egy katona sem vala látható, s midőn trombita-jelszót adadni parancsolt, pillanat alatt a százkamrákból, mint varázsnok búvesszeje érintésére, a legfényesebben fűlszerelt harczfiak termettek elő.

Több óráig mulattam e romok közt, mig mindent összejárhaték. A csarnokok s folyosók magas falai még ugy állnak, mintha csak mult évben a francziák által bombáztattak volna össze. Sok helytt még a festmények is láthatók. Csakhogy a földszinti épületek majdnem egészen föld alá terelvék; fölöttük buja növényzet, szép tavaszi virágokkal elhintve tenyész. Márvány s mozaik padozatok helyett a természet, mely gazdagnak, szegénynek lakjait egyaránt körülveszi örökdiszével, voná be tarka himzetes szőnyegével a császári termeket. A kivájt falak egyenetlen hézagain dús lombokban önlík ki a nedűs-zöld röpkény, s közötté görbe ágas cserjék bokrodznak, melyeknek zsenge tavaszi zöldje közt halavány rózsaszín sárga, s havas virágok sűrű pelyhei hajlának a lealázott hiu embermű dűledékeire. A föld szerteszt el van hintve márványtöredékekkel, melyek közt a buján felnött fűben zománczos gyíkok s kígyók kűsznak. Egész halmazát szedém fel a legszebb különmemű márványdaraboknak s hajgálám el ismét, mert megrázkódtatá lelkemet azon gondolat, mennyi emberverítékbe kerülhetett mind ennek összeállítása!

Hadrián villájának egykori pompájáról leginkább azon tömérdek plastikai remek művek adhatnak fogalmat, melyek jelenleg a Vatican s Capitolium műcsarnokait ékesítik, s melyek hajdan mind itt valának elhelyezve. De hova lettek a festészet remekei, azon csodaművek — tabularum miracula! — melyekről a történet emlékszik, s melyekre már az első két császár korában oly tömérdek pénzösszeg elpazaroltatott, miként Tiberius fényűzés elleni rendelvnyében a képvásárlást nyíltan tiltá? Milyek lehettek a festvények, ha azon mozaik-képek is, melyeket a régiek lábaikkal tapodának, s a mi nyomorú papirdiszitményeink helyett, még nyílt folyosóikban is, hol azok az idő rombolásának kitéve valának, falalkat azokkal rakták ki, oly remekek voltak, miként a kereszténység művészete fölbredési korában, Rafael s követőinek mintául szolgálának?

S mivé lön mindez? . . .

Itt valóban a bölcsészet is szerénységet tanulhatna. Hadrian nem volt a legnagyobb császárok közül, mégis, hogy neve korunkban annyira fenmaradt, mint tán egy romai császáré sem? Mert mindenütt nyomait hagyá tevékenységének s szép izlésének. Százada a művészet fölserkenésének kora. Maga is művész, építész s költő volt. S hol vannak Hadriannak is jeles művei?

Az idő, e legigazságosabb bíró, csak azt hagyá fen belőlök, mit azokban e föltötte hiu ember az utókornak máig is hiusága felől bizonyít; hosszas szenvedései közt, kevéssel halála előtt írt költeményét:

Animula vagula blandula
Hospes comesque corporis etc.

s pompás palotáját, mely hajdan elszigetelve büszkén állt, s most egyesül a császári lak Brutus egykori villájával. A szabadság békésen nyugoszik most a kényuralommal; egyiknek sceptruma s másíknak töre, mindkettő már csak rozsdás ércz egyazon rom alatt. Az idő mindent kiegyenlít.

II.

IX. Pius pápa visszajövete Rómába.

Róma, april 13.

— — Szóval, nem hatalmas Neptun, kí az ünizgatta tenger bős hullámaít hármás bűjelével képes is volt uralni, de csak alárendelt Amphion, kit a csalfa tritonok csak a diadalünnep nagyobb dicsőítésére vontak a lecsendesített elem színére.

Néhány nap óta az utczai falragaszok nagyfennen hirdetik a pápa elindulását Nápolyból, s uti rendjét napról napra tudatják. Tehát az ige valahára testté lesz! Így sopánkodnak, kik e visszaérkezéssel a béke malasztja felől vérmes reményeket táplálnak. A római hivatalos lap e régvárt nagy öröm közlését, tegnapelőtti számában e szavakkal kezdi:

„Az isteni gondviselés a catholicus seregek segélyével visszaállítván a szentszék birodalmában a rendet, mely a szerencsétlen lázongók adáz kihágásai által egy időre meg volt zavarva, magasságos kegyeinek nagy művét ma azzal sejezendi be, miként a szentséges pápát alázatos jobbágyainak visszaadandja.

A szentszék kormány-szervezeti lapja szerint tehát ma van a nagy nap.

A szentatya lehető fényes fogadására nagy készülétek vannak in petto.

Egyik római ismerőmmel épen jókor érénk a Szent-János térre, hogy a laterani székesegyház előtti nagy lépcsőzeten a sűrű néptömeg közé még betolakodhatánk.

Meglepo szemle volt innen a terjelmes téren végig hullámzó sok ezernyi népesség tarka vegyületét látni. Róma környékeinek minden részeiből összegyűlt vidékiek

zöltetett s e szertartási fogadások után bement az egyházba Sz. Péter és Sz. Pál apostolok fejének tisztelegni.

Az özönlő tömeg apály-dagályával lemenénk a Laterántérről az olaszmértföldnyi hosszú Laterán-utcán végig a Colosseum mellett s a Traján-téren át egész a jezsuiták teréig, merre a szent atyának a Vaticánhoz kelle mennie, kedvező pontot keresve, honnan a diszmenetet jól kivehetők. Itt megállánk. Minden ablakból s erkélyről tarka szőnyegek függtek le, melyek közt a herczegek palotáiban igen gazdag himzésűeket lehete látni; s mi igéző látvány volt a diszes ablakokból kihajló szép római nők!

A virágokkal elhintett utcákon végig a Lateran egyháztól nemsokára megindult a pápa kísérete. Félzászlóalj pápa vértesei, ugyanannyi francia vadász lovasság, ezek után a pápa nemes testőrsége, ismét francia könnyű lovasság s végre a pápa diszhintaja. Alig hét lépésre távol haladván el lassan mellettünk, arczát igen jól kivehetém. Korának deléről még alig hanyatló jó erőben lévő szép férfi. Valódi olasz fajvér. A kigyóhajlásu finom száj s kissé pitytyedt alsóják kétes kifejezésével merő ellentétben állnak a szende gerleszemek. Azonban az egész arcz kifejezése igen megnyerő, szelid vonalmai inkább következtetnek gyöngre, hajlékony s alapban jó mint szigoru s zsarnokvágyalmu jellemre. Feltűnő zavartsága, melylyel a Lateran egyház előtt a nagy világesemények óta először Róma földére tevő lábait, mindinkább növekedett, minél beljebb jött népe közé. De legszánalmasabb helyzetben volt, midőn a via papalén sok ezer állodalmi foglyai közt a fogházak előtt kelle elmennie.

Vele ültek: háznagya (maggiorduomo) Medici d'Ottojano s főkamarása Borromeo monsignorok. A hintó jobb felén lovagolt Baraguay d'Hilliers francia general, balon herczeg Altieri, ő szentsége nemes testőreinek főkapitánya. Követték: ugyanannyi lovasság, mint előtte, azután a bibornokok vérpiros hintóikban s három-három diszruhás szolgálóval hátul. A cardinalok közt lehete látni a híres Lambruschini s Antonellit, kik a forradalomkor a nép dühe elől még a szentatya előtt ellillantak. Utóbbinak diadalmaskodó gunyosolya, melylyel a népet köszöntgeté, mindig élénken lesz képzetem előtt.

A papok hosszú sorát követé az országok képviselő testülete a legfényesebb pompával. Első volt ezek közt a legkatholikusabb felség minisztere, Martinez de la Rosa. A többi aranyhímzett frakkos miniszterek közt látható volt gróf Spauer bajor nagykövet, kivel IX. Pius pápa Rómát a forradalomkor elhagyá. A chili köztársaság miniszterét Yrrarazabul urat követé gróf Eszterházy, az apostoli császár minisztere.

De félek, hosszadalmas lehetne a szentatya végetlen kíséretének részletesebb leírása; elég, hogy bemenete a Vaticanba oly pompával történt, minőt Róma rég nem látott. Este az egész város meg volt világítva. Hogy ez legszebb megvilágítás volt mit valaha láttam, azzal még igen kevéssé fejezem ki e tündérünnepet. Ha láttad volna a derült eget biborozó fényárt, melyben a roppant örökváros tündökölt, a Pincio hegyéről vagy a Capitolumról, mint én, s a nagy épülethalmok fölött egész fönységében trónló Szent-Péter templom kupját nagyszerű körvonalaiival egész a keresztig; mely

alólról mint gyémántrend csillogott : csak akkor volna némi képzeted azon vakító fény fölől, melyet a szentség még korunkban is képes maga körül árasztani.

Midőn e fölötts szép estünneppel eltelhetlenül Róma classicus dombjain fel-alá bolyongtunk, római ismerőm megnevezhetlen barátjával találkozánk. Mily fényár ez! — mondá ő — hanem hiányzik belőle, mi az alkotmányadás ünnepélyét a mult évben annyira dicsőíté!

SZILASSI GÉZA.

PONGRÁCZ SIMON.

I.

Szegény hazám, oh mennyit szenvedél! Török, tatár dulá szent földedet,
Bitangolóké kéj- s büntanyája lól, koronád mártyr koronája lett.
Büntetni jöttek rokonid talán: hogy Ázsiának földét elhagyád?
Mért is valának hősök fiaid, mért nem feledted ősed — Átilát?

Nem ismert volna így tán a világ, kardod fényétől nem lett volna vak;
De boldogabb lehetnél síkjain az ősz hazának, — elhidd, boldogabb!
Szegény hazám, oh mennyit szenvedél! Török, tatár dulá szent földedet,...
Im most is a török határidon, s rabszolgalánczra fűzi gyermeked!

II.

Rival a trombita, szörnyű e rialom:
Megrezzen rá a sík, meg a völgy és halom.
Felzúgnak hangjain a bátor bajnokok,
Szemökben a harag, kezökben kard ragyog.

Rival, rival a kürt keléttől nyugatig.
A harczok angyala földön nem nyughatik.
Haza, veszedelen, már rég egyet teszen,
Megszokta a magyar egy hosszú életen.

Megszokta a magyar, hadaknak moraját. . .
 Hal, avagy győz . . . de ne bántsák őt s a hazát!
 Már szemközt állanak: magyar és a török,
 A harci jeladó mindkét részről dörög.

Az egyik százezer, a másik tán fele;
 De bátran néz azért magyarok serege.
 Leng a szent lobogó hirnek szellőiben,
 A szív fellobbadoz dobogva sebesen.

Ott vannak, ott vagyon egy sereg hazafi;
 Az igaz nemesek — sasok és fiai.
 Ott vannak a fiak, a testvér ott vagyon,
 Kik boszút hoztanak szívökben s kardjokon.

Hős testvért, hős apát jöttek torolni ők. . .
 Oly ifju mindenik, oly szépek, oly dicsők.
 Szépek mert ifiak, dicsők mert daliák;
 Harsogják ajkaik a győzelem dalát.

A csata kezdetén győzelmet zengenek! . . .
 Van szívök, mely kiált: véstől nem rottegek!
 De szóljatok, ki az, leventék, köztetek,
 Kinek dalára a vihar is megremeg?

Ifju mint reg szele, szilaj mint áradat,
 Izmos mint Toldi volt, s orozlánnál vadabb.
 Ennek fegyver se kell, tekintete elég! —
 Öldöklőbb nem lehet a villámterhes ég.

Az égő szívben is megfagyna rá a vér,
 Haláltól félve a halál rá nézni fél.
 Oh szóljatok, ki az, leventék, köztetek?
 Elátkozott cherub, vagy égi vészkövet?

Kit isten küldje le csatát vezérteni,
 Melynek vértengere törökkel lesz teli. . . .
 Hős Pongrácz Simon ő, az ifju dali!
 Megölt testvéreért kell boszút állnia.

Boszút kell állnia, s boszút fog állani;
 Megesküdött reá, hallák bajtársai.
 „Megöltétek vitéz testvérem, gyilkosok!
 Rutúl, kegyetlenül, csalárdan, mint orok.

Hol vannak, szőljatos, hol vannak a kezek,
 Melyekkel kergetett maga ezereket?
 Hol van a szép sasorr? hol barna fürtel,
 Mikkel szép hitvese szokott enyelgeni?

Hol van bogár szeme, e fényes éjszaka,
 Melyben harcsvágy vala az éjnek csillaga?
 Levágva, mint az ős cser ágiról a lomb!...
 Kiszúrva... arcza, hajh, a vértől csupa folt!

Siratják gyermeki, még várja hű neje;
 Váltáságul értte már mindent pénzzé tevé...
 De én mindent tudok; én láttam tetemét,
 A csonka tetemét — hogy az ebnek veték.

Kegyetlen véredek, gyalázat rajtatok!
 Késétt... de a boszu harangja már konog.
 Most, most reszkessetek, reszkess Ali-basa!
 Átok reád. Te vagy testvérem gyilkosa.

Ha szembeszállani merészletek velem,
 Előmbe hullatok a vértől részegen.
 Ha futtok, mint a vész reátok zuhanok,
 Nem kell nekem az orr... csak fő és nyakatok.

Hanem te gaz Ali, ne félj, nem bántalak;
 Te csak foglyom leszesz, Pongrácznak foglya csak.
 Száz orvost hívatok ápolni tégedet:
 Hogy meg ne halj — a mig kimetszem szívedet.“

Szólott és esküdött, hogy reszketett a lég.
 A török azt hívé: mennydörg a boszus ég.
 ...Kezdődik a csata, elszánt mindkét sereg,
 A harczok vértorát vajjon ki áll meg?

III.

Ha orkán szántja a tengerek tetejét ;
Elvesznek a partok, vízbe ful a vidék. . .
De leszállva a csend békítő istene :
Gyöngyöt , csigát szór el a bokrok tövibe.

Elhangzott a harcznak rémes ordítása ,
A vér patakokká vált dörgő szavára.
Letarolva a föld , a holttestek halmok. . .
Csak a halál lépdél mosolyogva rajtok.

A halvány enyészet képe kigyúladott ,
Látván porba hullva annyi nagy bajnokot ,
A haldoklók ajkát csókjával illeti ,
Keserti csókjával , mely méreggel teli.

Oh dicső bajnokok ! hazámnak fényei ,
Hullámzó tengertünk legdrágább gyöngyei !
Kíradtatok az ország határirra. . .
Visszajöhettek é még onnan valaha ?!

De ha nem jöttök is , megmentve a haza !
Ez vígasztalástok , ez a hon vígasza.
De ha nem jöttök is — bosszút állottatok ,
Ellenség táborát szétszórta karotok. . .

Veszedelem előtt , veszedelem után —
Örökösen dal zeng a magyar ajakán.
Fáj ugyan testvére s barátja eleste :
De hisz' bút is vegyft ő a vig énekbe. . .

Körben állnak most is , mint a csata előtt ,
Most mindenik még szebb , még mindenik dicsőbb.
Harczvirágok nőtték azóta arczukon :
Vérpiros rózsák és halovány lilium.

Számosan hibáznak közülök . . . de semmi!
 A mai diadalt meg kell ünnepelni.
 A kocczantott pohár fölcseng . . . szól a zene,
 S zúg a hazára az éljen fürgetege.

Bor- és vérmámorban elfeledtek mindent,
 Szívökből a jó kedv már a láboknak ment.
 Először csak lassan kezdték a tánczot,
 De már ugy aprózzák — hogy lábat se látok.

Esteledik már, fú az est meleg szele,
 Meleg, mert haldoklók nyögésiből kele,
 Látszik az alkonnynak pirosas sugára:
 De csak ki nem fárad a vitéz — még járja.

A mint így mulatnak áradozó kedvvel. . .
 Mi esik közibök? — Egy szörnyű véres fej!
 Egy szörnyű véres fej esik le közibök —
 S tajtékzó lováról Pongrácz így mennydörög:

„Köszönöm, köszönöm vitézlő pajtások:
 Hogy boszúmnak utján magamra hagyátok!
 Bár, mint ti mindnyájan, annyit magam öltem,
 Még sem vagyok ördög, még sem vagyok isten.

Egy-kettő jött velem, de az mit sem ére,
 Hamar elhullottak . . . s egy maradtam végre.
 Egyedül maradtam százak ellenében. . .
 Nézzétek, megmondja karom, mellem, képem!

Egyedül küzdöttem, de mint az orozlán,
 Ha megtámadják a tigrisek barlangján.
 Villámmá vált kardom, lelkelem égett rajta,
 S forgott, mint a forgó szélvész vad haragja.

Czudar Ali basa, testvérem bakója
 Itt vagy! Hová szaladsz? Állj meg csak egy szóra!
 Elevenen el nem foghatlak tégedet:
 De emlékül viszem magammal rút fejed.

Szóltam . . . s már a földön hevert a basafej,
 S szörnyű sebességgel szúrtam kardomra fel. . .
 Ott van, egyétek meg . . . vendégeskedjete!
 De én egy pohár bort sem iszom veletek. . .“

S gunyos hahotával, lenéző szemekkel
 A vígadó körtül messze száguldott el.
 Többé a táborban őt senki nem látta:
 Meg sem állt hazáig — mérge nagy voltába' . . .

IV.

Tele van az ország nevednek hírével,
 Nagyobb a nagynál is a te dicsőséged.
 Vitéz Pongrácz Simon, hogy lettél ily nagy hős?
 A kunyhók népe is ősmert immár téged!

Legelső voltál te a rohanók között,
 S legutószor titted kardod hüvelyébe;
 A hol megjelentél ott jaj volt és halál,
 Előre robogván mint fergeteg mérge.

Te vagy az országnek legelső vitéze!
 Király fölsége is hallotta híredet;
 Meg is jutalmazná, mint bajnoktársidat,
 Meg is jutalmazná — egy várral érdemed. . .

De látd, mért sértetted meg bajtársaidat?
 Királyhoz vitték nagy bántalmidat ezek;
 S emelvén ellened sokféle vádakat
 A vár birtokától elütötték kezéd!

Igaz, vannak noked számos jobbágyaid;
 De ez mégis, tudom, nagyon fáj lelkednek.
 Te arról nem tehetsz, hogy őseid közül
 Sokan a zendülők sorában küzdöttek. . .

Aztán az is furcsa : hogy oly hős leventét
 Bármely kisasszony is elutasíthata !
 S még csak azt sem mondá: hogy ő már más szeret,
 Megvető mosolyra torzult el ajaka . .

De ne haragudjál még is oly dühösen ,
 Igaztalanságát az égnek mért szidod ?
 Csak most ürtéd ki a boszú poharát —
 S már lelked ismét új boszúra mosolyog ! . . .

V.

De nem mondom tovább . . . Előbb elbeszélem
 Híres házasságát ő vitézségének ;
 Röviden említve : hogy egy gyönyörű völgy ,
 Pongrácznak birtoka — hol ezek történnek .

Hát szólott a harang , misére húzták azt .
 Tele már a templom , mintha ünnepe lenne .
 Igen bizony . Hísz a misének végével
 Egy szép leánynak lesz esküvője benne .

Egy szép leánynak lesz esküvője benne ,
 Kit mindenki így hí: a falu rózsája !
 De nem csak a falu-, de nem csak a völgyben,
 Egész országban sincs talán annak párja . . .

Gyönyörű teremtés . Pirosló orozáján ,
 Örökös hajnalfény lebegteti szárnyait,
 Barna hajfürtein , fekete szemében
 Egy új csillag , egy új nap világa játszik .

A szemet vakítja , a lelket égeti ,
 Mégis mindentől tavasz nyíl léptére ;
 Tavasz nyíl . . . ah , de ez mit használ ő neki ,
 Ha ő e tavasznak árva fülmlélje !

Nem ragyog még a nap kebelének egén,
 A lelke még felhő, egy szép éj föllege....
 Vágyik hallani már, de még nem hallotta:
 Milyen a szerelem pacsirta-éneke.

És mégis menyasszony, esküvőre viszik,
 Esküvőre viszi a zsarnok vőlegény.
 Nincs ki ne sajnálná a szép árva lánykát:
 A hajadonoknak könyek úsznak szemén.

Átkozzák a papot a falu legényi,
 A vén asszonyoknak sincs ez már kedvére....
 De a vén vőlegény mindezekre nem hajt:
 Enyém, én neveltem — így szól — s ezzel vége!

Befejeztetett már a miseáldozat,
 Közelgnek oltárhoz a násznak vendégi.
 A koszorúlánycok elhalványulának —
 Kezdődnek az eskü kegyetlen igéi....

De mi zaj támad a templom ajtajában?
 Ki fúrja keresztül magát a népségen?
 Egy természetes legény bő ingben, gatyában...
 Talán az árva lány szeretője épen?

Szeretője annak még nem volt... azaz: hogy
 Még ő' nem szeretett senkit ekkoráig....
 Halljuk csak mit beszél!.. Hisz ez Pongrácz Simon.
 Mit akar, mit akar? mind azt tudni vágyik.

„Ki mer itt esküdni az én templomomban?
 Ilyen menyegzőben megegyezhet isten?
 Ha megegyezne is — én meg nem egyezek,
 Én vagyok itt az úr, ki parancsol itten?

Enyém vagy szép leány, az én menyasszonyom.
 Hol az a feszület, ide a kezembe!
 Mondd előttem te pap az eskü szavait!
 Vagy ne mondd; magam is elmondom én egybe.

Hanem te szép leány, ne félj tőlem, ne félj!
 Ha nem ismeresz is most, láttál már te engem.
 Tudnál é szeretni, ha szépen kérnék?
 Én jobban szeretlek, mint az üdvöt lelkem.

No, no...mit mosolyogsz?... Szeretsz, úgy é szeretsz?
 Látod: mi ketteskén jó egy párok leszünk.
 Nem lesz ugyan csendben folyó patakocskák,
 Háborgó tenger lesz, szélvész lesz életünk.

Az az: életem; mert nagy számadásom van
 Ezzel az átkozott világgal énnekem.
 De te békeangyal leszesz, boldogítván
 Mosolygásod rózsamézével életem.

Akkor ölti fel csak az istennek képét,
 Hogyha mosolyodban meg-megfürdik lelkem.
 Te rád árasztom én, szép réti ibolyám;
 Nem úri hölgyekre — mélységes szerelmem ...

Népem, jobbágyaim, barátim, bajtársak!
 Ne csodálkozzatok, hogy így öltözködém.
 Hozzátok hasonló akarok én lenni:
 Nemesi ruháim mind megégettem én.

Irgység-, rágalom-, és minden vétket fed
 A cifra ruházat aranyos czafrangja;
 De a nép egyszerű olcsó öltözetje
 Egyenes szívoknek verését hallgatja. —

Hejh, nagy az én bajom, az én bosszuságom.
 De mit? megboszúlni ti bajtársim lesztok! ...
 Esküdjete meg hát, hogy merre csak megyek —
 Véres nyomdokimon mindenütt követtek.

Nekem ezüst, arany, nekem a kincs nem kell.
 Ti nektek is adni elég van énnekem.
 Ha arany bányára lelték is — vigyétek!
 Kezemet én csapán fejekre emelem.

Hadakozni megyünk dúlva, rontva, törve . . .
De nem lépjük át az országnak határát,
Csak egynehány büszke úrnak temetjük el
Vitézségért kapott fényes magas várát . . .

Hahaha! vitézség! .. Azt mondtam vitézség?
Úgy megbolondúltam, úgy üssetek agyon.
Ne legyen istenem, úgy ez sátán háza
Nem templom, akkor én csúfosan hazudom.

Hisz akkor énnökem országot adjatok,
Országot, koronát, eget, földet, poklot . . .
Hah, akkor engemet istennek tegyetek,
S millió csillaggal ragyogjon e homlok! . . .“

És zeng az eskü, a szerelem esküje . . .
A szép menyasszonynak hárfán rezeg lelke.
Hideg hangszernek is elbájol zenéje,
Habár nem érzi is által hogy mit zenge . . .

De meg kell vallani, látszik szemeiből:
Hogy a fiatal úr így neki megtetszett,
S egyszerre keblében, mint bércznek forrása,
Még nem ismert érzés szűz csermelye serkedt.

És dörg az esküszó, a vérboszu eske . . .
Mint mődön tengerre tör a szörnyű orkán,
Midőn orozlánok rohannak prédára,
S visszajövet tigris ül barlangjok torkán.

Esküdtek mindnyájan: véno, ifja — egyig:
Hogy Pongrácz Simonnak katonái lesznek,
S merre vezéröknek ragyog véres kardja,
A magasló várak mind porba sülyednek,

És mentek fegyverért . . . készen volt a fegyver . . .
Villog kezökben már a halál fegyvere . . .
Azonnal induljunk — kiáltják rémesen —
Éljen Pongrácz Simon! — s mentek együtt vele.

Mentek ... mintha szirtek indultak volna el,
 Félénken dobogott a föld lábok alatt.
 Hallatszik távolról szörnyű ordításuk:
 Hogy Geró várában kő kövön nem marad ...

Kiürült ez alatt a templom is régen,
 Az asszonyok széjjel aggódva oszlottak ...
 Mondván: mi lesz ebből? azok az emberek
 Meglássák kelmetek fejünkre gyászt hoznak.

Hejh, nem jóban töri a mi urunk fejét.
 A szentegyházban úgy beszélni ki halla?
 Hiszen ő se nem pap, se nem kántor! most tán
 Nem is lehet többé misézni már abba!

Hanem az az árva kis lány be felkapott!
 Ki hitte volna azt, ki képzelte volna!
 Hanem férje ura hamar elhagyta őt, ...
 Hiszen, hiszen talán még meg se csókolta! ...

De nem így beszélt ám Barrag János gazda,
 Hanem azt mondotta: átok reád Simon!
 Elloptad szememnek fényét, elraboltad;
 De meglakolsz érte! ígérem, fogadom.

Ígérem, fogadom: az az árva virág
 El nem virúl, el nem hervad az öledben.
 Enyém nem lehetett, tiéd se soká lesz ...
 Különben vigyék el az ördögök lelkem! ...

VI.

„Fel, fel Geró vitéz selyem nyoszolyádból,
 Megárt az a csendes, az az édes álom.
 Hídd vissza lelked a dicsőség egéből —
 Szégyen lesz, ha a hőst aludva találom.

Fel, fel, szolgálhadad szólítsad fegyverbe :
 A zendülő Pongrácz várad alatt vagyon.
 Zendülő vagyok én, te magad mondottad,
 Meg is mutatom hogy az vagyok — váradon.

Felzendült, fellázadt keblemnek haraga,
 Maró rágalomnak kigyója — ellened.
 Ha vitéz ura vagy e kegyelemvárnak —
 Jőj ki számadásra, legyen becsületed.

Ne kívánd: hogy soká zörgessem a kaput,
 Vagy azt akarod, hogy lerontsam várfalad?
 Ha azt kívánod, ugy mégis hős ficzkó vagy,
 Ugy nem zörgök tovább, ne hogy azt mondd: szabad!

Mivelhogy magam is épen azt akarom —
 S tudod é, mit jelent nálam az akarat?
 Hát csak azt jelenti: hogy Gerő-vár rom lesz,
 Habár ördögökből áll is őrző hadad.

Ha ördögökből áll: megvívom a poklot.
 S ide hurczolom a sátán-fejedelmet.
 Átala töretem össze fényes várad,
 S neki adom érte díjúl sötét lelked.

Hogyha cherubokból fogadtad táborod :
 Mi templomból jövünk, tudunk imádkozni.
 Elmondjuk szent Dávid százötven zsoltárát —
 S egy sem fog ellenünk, tudom, hadakozni.

De emberek vagytok . . . ismerünk titeket.
 Azért zárkóztatok sziklakalitkába.
 S bajotok épen az, hogy emberek vagytok ;
 Az embernek pedig keze van, nem szárnya.

Madarak volnátok — elrepülhetnétek,
 De így mindnyátoknak bizonyos halála.
 Mivel még ez éjjel e magas bérczetet
 Völgygyé tánczolja a seregemnek lába.

De mit lármázok én : fel , fel Gerő vitéz !
 Fel , fel az ostromra boszuálló sereg !
 Ne várjátok hogy azt kiáltom : előre ,
 Más az én szokásom ... Utánam , emberek !“

És bösz orditással a várra rohannak ,
 Mint midőn tengerre tör a szörnyű orkán ,
 Midőn orozlánok rohannak prédára ,
 S visszajövet tigris ül barlangjok torkán .

Ha a föld méhében a szikra megfogon ,
 S országok rengenek a felszapó lángra :
 Tengernek hulláma nem rezzen jobban meg ,
 Mint Gerő reszketett Pongrácznak szavára .

Édesdeden falja a vércse prédáját ,
 De ott terem a lecsap a karvaly fölője ,
 S martalókéval a vércsét is megeszi
 Illyetén Gerőnek nagy meglepetése .

Váratlan , véletlen jött reá a veszély .
 Az álom boldogság képét festé neki ,
 A szél virágoknak hordá fel illatát ...
 Pongrácz vértervének nem voltak kémei .

Összeszedte ugyan nagyhirtelen magát ,
 Legényeit gyorsan a bástyákra küldi .
 Ó maga is vóná ... de kétségbeesett
 Lelkét a félelem kísértete üldi .

Ront , bont , pusztít , gyilkol az ostromló csapat ,
 Hasztalan Gerőnek végerőkődése !
 Hullnak emberei , hullnak a várfalak ...
 A várban dúlong már Pongrácz szörnyű népe .

S mikoron fölébredt égen a pitymallat ,
 Egy váromladékon akadt meg szép szeme .
 A többi holttestek alatta hevernek ,
 Magának Gerőnek van tetején — feje .

Akárki vagy — mondá a hajnal magában —
 Lemosom orczádról a vért, szegény halott.
 S bőven ontá reá részvevő könyeit,
 Bőven ontott reá tiszta fris harmatot.

De ha ugy sajnárod a szegény holtakat,
 Siess, oh jó hajnal, Pongrácz Simon előtt,
 Vagy küld el testvéred: a rózsaszín alkonyt,
 S add hírül, hogy hová mennek a fölkelők.

Hejh, még az nem elég, a mi eddig történt,
 Sok várat feldúl még Pongrácznak serege.
 Véres fejekkel még annyit találkozol . . .
 Hogy nincs szemeidnek annyi csöp könnyűje.

Pedig harmatodra virágok szomjaznak,
 Rózsák, liliomok, meg a szűz ibolya.
 S miből fon koszorút a jegyes magának —
 Ha szomjuságában mind, mind elhervada?

Lám Pongrácz Simon már tudj' a manó hol vag!
 Mintha földalatti láng volna — titkon jár.
 S mintha megnyílnék a föld mennydörgésére —
 Leomlik, elsülyed előtte minden vár.

Nem egy, se nem kettő — mennyi már rommá lett:
 Világos, Bene, Sas, Bardócz leomlának.
 S a romok tetején mindenütt ott mered
 Kisértetes feje a dúlt vár urának.

Alig birja haza népe a sok zsákmányt,
 Ó nem visz emlékül még csak egy sebet se;
 De viszi magával a megholtak átkát,
 Kik fölkiáltottak a dörgő egekre.

Lelkében a bosszú jól lakott már vérrel,
 Most kissé pihenhet, — gondolja magába' —
 De azt nem gondolja: bosszú angyalának
 Hogy feje fölött is csapkodhat még szárnya.

De azt nem gondolja, hogy szörnyen készülnek
 A rémült nemesek mindentűt ellene.
 Még csak azt se vette észre mámorában
 Hogy mily szörnyűképen megfogyott serege.

A pokolban termő üdvösségét őrzi
 A kielégített boszúnak csupán csak...
 Rettenetes gyönyör!... Hát vannak oly lelkek,
 A kik a pokolban mennyet is találnak!

Szép Pongrácz Simonné, ártatlan jó asszony!
 Ne öleld, ne csókold kegyetlen férjedet.
 Véres annak keze, véres melle, ajka,
 Véres a lelke is — fuss tőle, mig lehet!

De te nem látod vad lelkének vérfoltját,
 Kezéről, arczáról már a vért lemosta...
 Azt hiszed te: olyan a kebel belseje,
 Mint a minő kívül a mosolygó orcza.

S aztán csak szeressen téged... bánod is te:
 Gyilkolt, imádkozott? csakhogy már itthon van.
 Te szereted őtet, rég epedve vártad,
 Nincsen most boldogabb nő nálad e honban.

Szelíden mosoly rád, mintha angyal volna.
 Tiszta érzelmek é kebelében ezek,
 Vagy vérhullámozása a kéj ösztönének?
 Lakhatik a tigris szívében szeretet?....

De nem soká győzi lelke a mosolygást,
 Kifárad a gyöngéd érzésben kebele.
 S megszállván lelkét egy kínos emlékezet:
 Ujra felzúg keblén a harag szélvesze.

Felriad, mint midőn az álmadó lelke
 Az alaktalan éjt kísértetnek véli,
 Felriad nejének dobogó kebléről...
 S ekőpen hangzanak ismét vad igéi:

„Még nem hűtöttem meg haragos véretem,
Még meleg, még forró, még egy boszúra vágy.
Addig nincs nyugalmam, míg Harkály vára áll,
S gyávaság párnája a puha női ág.

Örvendezz vén Harkály, hogy a sirba szálltál;
De ne örvendezzen egyetlen leányod.
Büszkén kinevető első szerelmemet...
Most ő várasszonya... Tán csak rá találok!

Még csak ezen várat kell a porba zúznom.
Aztán neked élek — kedves feleségem.
De nem, meg nem ölöm Harkálynak asszonyát,
Ide hozom, ide... s szolgálóddá tészem.“

„Ne menj kedves férjem, kedves férjem ne menj!
Elég a pusztítás, nagyon is elég már...
Vagyha mégysz, ha másképp nincs nyugtod, foglald el,
Ne rombold szét... jó lesz nekünk az a szép vár.

Mert én nem hiszem, hogy bajod ne legyen még.
Az ország urai fölkelnek ellened.
S mit csinálsz akkoron ha majd megtámadnak?
E völgyben magadat nem védelmezheted!“

„Elég erős karom, van bátor seregem.
E völgy egy vár leszen mihelyest akarom.
De jó. Harkályvárnak te leszesz asszonya,
Harkály fényes várát neked elfoglalom.“

...És ment. Utána a sereg, mint ár, rohant;
De már készen várták, meg nem ijedének...
Barrag János vala, ki a hirt megvívé
Önkényt ajánlkozván nemesek kémének.

Erősen küzd Pongrácz, erősen serege.
De még erősebben a várvédellemezők.
Számosan is vannak, vitézek is egyig...
S komorul a világ Pongrácz Simon előtt.

Ottan küzd közöttük Barrag János szinte ,
Lelkét mérég eszi , vérben forog szeme.
Gyilkolja, öldösi önnön földieit ,
Kezében a fegyver halálnak fegyvere.

Pongrácz erős kara gyöngül a sebektől ,
Mig egyet vág , kettőt is visszalép hátra.
Ekkor , mint fenevad, elébe ront Barrag .
S c szavakra fakad tajtékozó szája :

Elloptad szememnek fényét , elraboltad . . .
Szemért — szemet ! . . . S órjás erővel rátöre . . .
Szeméhez kapott a várak rohanója —
És markában maradt vérbeborult szeme . . .

Visszaverték őket . . . hazáig szaladtak . . .
Elrémült Pongráczné férjének láttára.
De Pongrácz daczosan így köszönté nejét :
Itt a fényes vár , ni ! ne szemem világa ! . . .

VII.

Napok mentek , napok jöttek újra ,
Elmúlik és ismét jön más óra ;
De nyugalmat egy sem hoz Pongrácznak ,
Szemébe néz minden éjszakának.

Felesége hasztalan nyugtatja ,
Hiába lett éje csillagzatja.
Hasztalan cseng vigasztaló szája :
Nincs férjének sehol maradása.

Szegény asszony, borongó férjedet
Szerellemmel föl nem üdítheted.
Bele pillant szemed világába,
S kéjre is gyúl néha pillantása . . .

De a kinek lelkére éj borúlt,
Kinek lelkén gyalázat vésze dült,
Ki megszoká fürgeteg morajját —
Csendes csillag fényénél az nem lát.

Ha villámmá válnék szemsugarad,
Mennydörgéssé zengedelmes szavad,
Ha szavadra és pillantásodra —
Harkály vára a porba omolna. . .

Ha kudarczán lelked fellángolva
Napnál égőbb, égetőbb nap volna,
S bejárátok az egész országot —
S rommá égne minden merre jártok. . .

Végítélet istene ha volnál
Embert, földet semmiségbe dobván,
S hatalmad új emberfajt alkotna —
Mely kudarcza hírét sem hallotta . . . !

De így nem csak a szégyen emészti,
Nem csupán nagy vesztesége vérzi ;
Megtorlatlan, a világ csufjára :
Félszemének kioltva világa !

Hát a jövő , a jövő kétsége !
Minden nemes esküdt ellensége !
Érezhet é az perczig nyugalmat,
Kinek buktán előre kaczagnak ?

Imádkozol ? Miért imádkozol,
Midőn férjed ép istent káromol ?
Lelked virág, imádság illata ;
De fojtó lég Pongrácz minden szava. . .

„Ne imádkozz' szerencsétlen asszony,
Nem bolond az ég hogy rád hallgasson.
Más a dolga az egek urának,
Sok baja van annyi sok világnak. . .

Áldás , malaszt rég esővé váltak —
 S patakokban szépen elfolyának . . .
 Segedelmet nem küld nekem isten.
 De nem is kell — haszontalan minden ! . . .

Egy hitem van , s ha az nem lesz álom :
 Kibled rejti még egy boldogságom.
 Kibled rejti véremnek virágát . . .
 Ah , ha kinyíl . . . ha az világot lát ! . . .

Elbujdosunk messze tartományba
 De mi zaj az , mit jelent e lárma ?
 Hah , itt vannak a czudar nemesek — :
 Élet-halál harcra föl emberek !

Fel , fel gyorsan szörnyű viadalra ,
 Ha tudtatok rabolni — most rajta !
 Egész nemes had itt van ellenünk :
 Csúful bánnak , ha legyőznek , velünk.

Nincs kegyelem , bocsánat senkinek
 Faluitok a láng emészti meg.
 Ha térdelve mentek is elibek :
 Egy fővel meg kell kissebbednetek . . .

Fel , fel gyorsan ölve , öldökölve.
 Most az egyszer azt mondom : előre !
 Nőm , te menj , menj tüstént — a templomba :
 Ha van isten — legyen oltalmazra !“

És foly a vér , foly mind a két részről ,
 Le a völgybe hegyek tetejéről.
 Kétségbesett védelem daczára :
 Elfoglalva a hegy koronája.

Mindig lejjebb , mindig lejjebb jőnek ,
 Csókolgatják virágít a völgynek
 De a virág illata most méreg ,
 Ki ráborúl többé föl sem ébred.

„Hátra, hátra gaz rablók, zsványok,
Haramiák, gyilkosok, sátánok!
Hátra, hátra híres vitéz Pongrácz!
Kastélyod ég, de te vak vagy, nem látsz. . . .

Ánde ne félj, nincs ott feleséged,
Magam nőztem, esküszöm tenéked!
Tiszteletből megmentettem volna
Köszönd meg hát ne légy oly goromba!”

Igy beszél a gúny Barrag vad ajkán,
Százak vére feketedvén kardján.
Vérben lángban a templom környéke
Pongrácz Simon küzd csak küszöbébe. . . .

De szoritják beljebb, beljebb hátrál. . . .
Ott vagyon már a legfőbb oltárnál.
Hajh, de mit lát? Elaléltna neje:
Most született éppen meg gyermeke.

„Hah, ördögök — ne bántsátok nőmet,
Órülj meg gaz Barrag, hitvány féreg!
Öljetek meg engem — átkozottak,
Engem hínak hős Pongrácz Simonnak. . . .“

Barrag nem szól . . . a fiút felkapja,
S mint egy labdát levegőbe dobta . . .
Éppen apja kardhegyére esett. . .
Ki hallott még ilyen feleletet? —

De Barragnak ez még mind nem elég,
Felkarolja Pongrácz ájult nejét. . .
Mehínálak — szól — a menyegzőre:
Ha fiadat temetned nem kéne. . .

Ám Pongrácz ezt már meg nem hallotta
Leroskadván az oltárzsámolyra . . .
Ott vagdalták tetemet szerteszét
Hol esküvé a boszu esküjét.

Barrag szalad... viszi menyasszonyát...
 Most enyém vagy! — kecsegteti magát —
 Most enyém vagy, az én menyasszonyom,
 Képed, ajkad most összecsókolom...

És csókolja csókja özönével...
 De hiába... nem ébred többé fel...
 Hideg keze, orcája, ajaka:
 Halál csókján fagyott meg az anya.

De Barrag csak szalad, meg sem pihen...
 Csókolgatja — örülten, dühösen...
 Szalad, szalad, mint kergetett vadkan —
 Talán már a világ végén is van...

VIII.

Elégtek a falvak, pusztá lett egész völgy:
 Útas sem mert arra járni egy ideig.
 De az irtózat is megszűnik idővel,
 Kizöldül a mező ha a vér eltűnik...

Csendes természetű jámbor atyafiak
 Benépesítették újra a vérvölgyet.
 Nem sokat bánják ők, hogy mik történtek itt,
 Csak lássák gyümölcsét a megmunkált földnek.

De az útas, a ki Pongrácz hírére hallá,
 Ha szemébe ötlük egy-egy várrom köve —
 Felkiált: Itten az enyészet lelkével
 Most is pusztítva jár Pongrácznak szelleme!

ZALÁR.

A HAT ÖKRÖS PÓGÁR.

Hadd fekszem ki a gyepre! ha nem ézen a földön nyújtózkodhatnám el, akkor megkeresném azt a lyukat, melyen a föld alá bujhatnám!

Szegény ország a te neved — de belőled a te fiad nem kívánczik ki; hanem a kit máshol a nagy nyomoruság vert fel az álmából, azt is ide hajtja a jó szerencséje a nagy delelőre.

Mi miattunk meglelhetik másodszer is a nagy Amerikát, csak a kis ország ne menjen veszendőbe.

Zöldebb itt a világ, — az igaz, hogy még az emberek is — a mint mondják — faragatlanok itt; nincs mit rajtunk megbámulni; — ne is legyen; hisz még a bornyu is csak akkor bámulja meg a fát, mikor már kapuszárnak négyszögre faragták; pedig míg az erdön gömbölyűen fennállt, jaj de sokszor hozzá dörgölődött.

Maradjunk magunknak, ha nem értenek is, ne busuljunk azon, — hisz a lépet rakó vadász azt a szegény fürjet a maga nyelvével szokta lépre csalni.

Vadnak híresztelnek sajátságainkért; — hadd beszéljék, — hisz a majmokat is azért hurezolja meg széles ez világon, mert a más bolondját mind utána teszik.

Ha megszorodunk, mondjuk el a saját meséinket, — higyétek el, nem undorodtok el ezeknek hallásán, mint azon az idegen erkölcsön, mert arra már beszélve is nem azért vetne rá valaki takarót, mert meztelen maradt, de mert meg van nyuzva.

Mondom, maradjunk a magunk életénél, melyben maradt a régiből annyi épség, melyet innét nem sokára tűfokával oltogatni visznek idegen országba.

Van ugyan egyikét görcs, de ez egy hibáért akad kettő más — jó.

I.

Mikor még az ötvenkét vármegyének híre hét országra szólt: sok megtörtént akkor!

Nem volt egyetlenegy törvény, melyet ki nem publikáltak volna.

S a kinek jusa volt parancsolni, hajduval is fogatott egy embert, ha máskép nem akadt, ki aztán engedelmeskedni tartozott.

S a mi legnevezetesebb, olyan is történt, hogy a kinek száz forint közé ötvenet ezüstöt akartak adni, nem az káromkodott a ki adta, hanem a ki kapta.

Még is csak megéltünk valahogy, váltott pénzünk is volt, s alig várta az ember, hogy elhíják komának, s rakta az ember a sok tallért a gyerek markába.

De biz felfordult egyet a világ, a koldus is úr lett, mert most nyakra főre kitér neki az ember, hogy — ne kérje a krajezárt!

De nagy úr volt akkor még egy vármegye esküdtje; hej, ha ki nem került volna az utjából valami jámbor zsöllér-ember! . . . no de hisz ki is térhetett ám, mert némely helységben az egész határt országutkép járták.

Jól emlékszem az ilyen teins urakra, mintha most is a markomban tartanám egynek a levelét, mely ekképen kezdődött, magyar nyelven írva:

Domine Spectabilis! a kommassationális processusnak proceduráját in paribus lekopiálva akkép transponálok —

A minthogy transponálta is, és gyümölcöltő boldogasszony után való nap meg is indultam a szent helyre, hol nekem az adózó népért kelle hajba kapnom azokkal, a kik szép módjával már csak azért sem engedtek volna, hogy legalább egyszer appellálhassanak.

Ajtóm előtt állt a kocsi, melybe kétoldal közt széna vala rakva, melyre ismét én kerekedém most, s inték a kocsisnak, hogy éumiattam mozdulhat a két ló.

— Készen van már teins uram? kérdé visszanézve a kocsisom, s mintegy a maga szemével győződött meg, hogy már elindulhat, — s aztán egyet oda kettventett a két világos pejnek, s nem sokára utánunk maradt el a város.

Nem volt akadék az utban, bátran elmehettünk, s a hol véletlenül menet közben kérdezték is: hová valók vagyunk? szintolyan kurtúra megmondtuk, hogy: ide!

Eluntomból füvet fát megnéztem, s mikor már azzal is jóllakott a szemem, kocsisommal beszédbe eredtem:

— Mi a neved öcsém? — kérdezem a félig gyerekembert.

— Péter — mondá — szolgálatjára a tekintetes urnak! —

— Nohát, Péter — folytatám én — mit ettél ma délre! —

— Turót adtak teins úr az utra, meg egy kis kenyeret; egyebem nem volt ma. —

— Aztán jó volt az a turó, mondd meg nekem Péter? —

— Ha más nem volt, azzal is megvoltam, — az ilyen szolgalegény, mint én, azt eszik, a mit a szürüjába raknak, — keres a mit talál.

— Téged sem vett ám a gazdád hizlalóba — mondám én, — pedig tudom a hus jobb ízű lett volna.

— Ha lett volna! — felolá a gyerek — de azt drágán mérik!

— No ugyan hogy? — kérdezgetém tovább.

— Azt tartom, hogy . . . s e h o g y. —

— Talán nincs a falutokban zsidó, vagy mézsáros!

— Dehogy nincs, több is van mint kéne, de ha nincs mit vágni?

— Már az hogyne volna? mondám csudálkozva.

— Mit ér ha volna is — beszélé a kocsis, — mikor a vármegye kiadta, hogy nem szabad ezután egy marhát is vágni!

— Megbolondult az a vármegye? — jövék indulatba.

— Nem tudom teins uram — fordult felém a legény, — de azt elhiheti, hogy a szententia ki van publikálva a vármegyétől, hogy nem szabad vágni.

— No az lehetetlen; hazudták azt neked? —

— Dehogy hazudták — kérem átoszággal, hiszen tudok én olvasni, pedig a magam szemeimmel olvastam le a helység kapujáról, pedig nemcsak ezt, hanem még azt is, hogy a szénát sem szabad ezután egyik helységből a másikba vinni, mert a hol a helység szélén érik, lerakatják a szekérről, vagy kocsiról, még az ülésből is s azon helytt el is tüzelik ám! Már nem is tom, hazáig hogy lesz meg a teins úr is, ülés nélkül, mert hazáig ezt is elégetik, pedig itt a városon drága pénzért vettem.

— Talán marhavész van tifeleitek? — Kérdezém a gyereket igazat gyanítva.

— Az is van — teins uram! — nálunk ugyan még nincs, hanem már az is ki van publikálva hogy lesz: meg van nyomtatásban; de van is ám rémülés olyan, hogy egy rosz lóért két ökröt is adna némely ember.

A végszónál épen faluvégre értünk. Lassabban hajtott a gyerek, s felém fordultában az ostora nyelével mutatott a falu szélén emelkedő szénahalmázza.

— Teins uram! . . . látja?

— Hát mit lássak? kérdezgetém vissza.

— Ahun a, — lesz ám mindjárt pipagyujtó: jó csomó szénát összehordtak, meg a mi ülésünk is oda kerül mindjárt.

— Meg is ütheti a guta — mondám én; — mert a kocsi így is megrázott már; hátha még a szénát is kiszedik alólam — gondolám magamban — melyik lenne rosszabb: kocsin é vagy gyalog? — Kérdém aztán a gyereket: mit gondolnál, nem kapunk itt pénzért egy ülésnek valót ebben a faluban?

— Dehogy adnak — kérem átoszággal, mert az emberek azt hiszik, hogy a ki a szénáját od'adná, annyi volna, mintha a szomszédból a nyavalyának kóstolóba küldené el, s azon csalogatná.

— Szépen jártunk! mondám, mert már épen a faluvégén valánk, a hol jó rakás széna volt egy halomba hányva, melyen az „istrázza“ végig heverészett.

A mint már a széna mellett volnánk, szinte várván, hogy ott megállitnak, csak ballagást mentek a lovaink; de a mi strázsánknak belül volt a lelke, s minthogy a két ablakjának beragadt a héja, nem látott bennünket.

— Aluszik ez, Péter?

— Aluszik ám — mondá Péter — talán majd felköltöm!

— De hát tudod, miért van ez ide parancsolva?

— Persze hogy tudom, — mert ha már ébren volna, az volna a dolga, hogy utunkat állja!

— Pedig ez nem igen áll útban, még csak az útra sem feküdt! szólék a kocsishoz.

— Talán fölébreszttem, okoskodék Péter.

— Benn van az is a kurrensben, hogy az alvó strázsákat az utas ébresztesse? találgatám odább.

— Az ugyan nincs benne!

— Nohát menjünk odább; biztatám a kocsist, mire aztán isten szent hírével odább is ügettünk.

Megeredt a kocsi, s a jó kemény országuton peregve mentünk már.

— Megállj a kárki vagy! — szólát utánunk egy hang, mely hát nem lehetett másé, mint a kit a széna mellett alva ott feledeztünk.

Vagy száz lépést meg is álltunk volna, valjon mit akarhat?

A mint már megálltunk, újra nagyot kiált: — Tossék visszajönni! —

— Ott már voltunk édes atyámia, majd holnap jövünk vissza! —

— Pedig el nem eresztém őket addig, míg vissza nem jönnek.

— Nohát fogjon meg kelmed, édes atyámia — kiáltán vissza, mire egyszerűsmind megindult a kocsi.

— Ha nem tudják, hogy ki vagyok — kiáltá utánunk — engem strázsának állítottak ide. —

— Jó hogy megmondta kelmed — szólék újra, megállítva szekerünket — különben azt hittük volna, hogy fekvé hozták ide kelmed, — mert előbb a szénán láttuk végig nyújtóztatva!

— Elaludtam — kiáltozott ismét.

— No adja isten egészségére kelmednek, szerencsés jó-czakát! — s ezzel inték a gyerekek, hogy már elmehetünk, nehogy utóbb mégis lerakodtassanak.

Keresztül mentünk a falun, melynek a másik végén is megvolt még a strázsá, hanem ez már azt gondolta, hogy az ülést a faluban vettük, azért hát szó nélkül utnak is eresztett.

Minél inkább közeledett utunknak a vége, az én Petim annál inkább hajtott. Ostor ugyan nem kellett a két pej lónak, mert egyetlen hangos szóra szinte megriadtak.

— Ne ereszd azt a lovat — mondám, — az én dolgom miatt ráérünk sietni! —

— Azt érzik, hogy haza felé tartunk — jegyzé meg a gyerek, közbe pedig egyet meghúzta a gyeplőt, mire a két ló még sebesebben szaladt.

— Beszélhetsz te nekem — kezdém kötekedve, — nem hiába csaptad oly ferdére a pörge kalapodat; várnak otthon téged.

— Várnak ám, édes apámék hetedmagukkal, — én leszek a nyolczadik, a mint haza érek. Házat tömünk otthon, mert a miben eddig láktunk, már az oldalt készül, vagy hogy el is dült már eddig.

— Édes anyád nem él?

— Dehogyan él, az isten nyugosztalja, pedig hét élő gyerek után vehetne ám főt, mert a mennyin vagyunk, mind egy szálra fűzve; az is még a legkisebbik is már tíz esztendő, s a rongyosat elviselni az is pironkodik.

— Hát ha heten vagytok — a mint te azt mondod — egyik talán megházódhatnék?

— Magunk is alig férünk el azon a fél session.

— Pedig ez a két ló egész helyre is ugyancsak két ló ám!

— Az ám, — ha a mienk volna — tisztelem átossan; de a szomszédunk lovainak viszem ám a tekintetes urat.

— Hát az hányad magával van.

— Mindössze csak egy lánya van, maga is már törődött egy ember, felesége annak sincsen, s a mi cselédje van, az az egész helyben talál elég dolgot. S minthogy ma az öreg maradt otthon, s éppen rá került ma a sor a falu dolgában, engem kiáltott át, hogy a teins urért hajtának el, — mint hogy el is jöttem, mert jobbra azt mondhatom, hogy a szomszédunknál vagyok hetes, csak míg a házunk megépül, segítsek otthon is.

S ezzel ismét egyet legyint a ló felé, mely a falu felé két erővel is ment.

— Hogy hívják a szomszédokat, öcsém?

— Szántó János az igazi neye, hanem mivel olyan gazdag ő kigyelme, hogy a szekerebe hat ökröt szok fogni, elnevezték hat ökrös pógárnak!

— Azt mondtad, hogy lánya is van? —

— Van ám! szólt a gyerek csak úgy kikinyögve, és a két pejt újra megszorítja.

— Ne hajts olyan nagyon, — figyelmeztetem őt, — bizony még a kerekünk is meggyul.

— Itthon leszünk mindjárt! — a hogy igazán mondotta, mert alig egy dobásnyira voltunk a falutól.

— Megállunk ám megint; — szólt vissza a gyerek.

— Már megint? — mondtam én — de itt csak leszálljunk, ha az ülést kiszedik alólunk.

— Pedig nincs ám mitől félni, mert a mint én látom, két gyereket rendeltek az utra, ezek miatt bátran elmehetünk, — hisz még annyi szénát sem tudtak leparancsolgatni, a mennyire leheverednének. —

— Ha már megállítanak, ne kötélködjünk, vedd nekik a szénát.

— Úgy is tudom, teins uram, ez a két gyerkőcze el nem égeti ám ezt a szénát, hanem majd a porban széthentergik a drága pénz árút, hanem megállj kölyök, nem alszol te ezen! S erre kiszedi a tűzszeres számot, neki készül, s a mint szikrát kapott, egy ökönyi taplót dugott a szénába, — no most henteregjete rajt, tudom, hogy lobbott vet alattuk a szóna.

Én ezt félnevetve néztem végig, — utóbb mikor a strázsákhoz értünk, leszáll-

tam az üléséről, melyet a kocsisom rendre rakott le a földre, márkot a marokra, — szinte ágyat vetett a két ácsorgónak.

— No most aludjatok — biztatgatá őket, — utóbb haza hajtott, én pedig a bírőházig akarván sétálni, mielőtt még kérdezkedni tudtam volna, a legszélső háznál láttam a kalodát, és a nyitott kapun szépen beballagtam.

A szomszéd házánál házfalakat tömtek. — „Itt lakik é a bíró?” kérdém; pedig úgy is tudtam, hanem mivel Péter öcsém miatt nagyon által néztem, nem leltem más megkérdezni valót.

Kaptam most egyszerre annyi feleletet, a mennyi csak kellett, mert a szomszéd-ból egyszerre hatan is beszéltek, és a kérdésemre az udvarvégről is kiáltott föl egy hang, s a mint oda nézek, láttam olyan szép lányt, hogy ámbár onnét jöttem, a hol azt mondák, hogy milyen szép a halavány nő! de most akarva vagy nem akarva, magamban azt mondom: mégis szebb a piros.

— Édes apám jóval előbb elment a faluderekre, — mondá a lány módos hangon — hanem ha be tetszenék sétálni az első házba, *) nyitva van az ajtó.

Ezzel sietett az ajtót nyitni, s a mint én bementem, egy nagy pohárszékéből ivószerekkel rakta meg az asztalt, melléje az innivalót igazi mértékkel, — s mintegy látám a készülődésből, hogy kivülem még másokat is várnak. Elvégezvén a megkínálgatást, a konyhára kikéredzett a lány.

S én ekképen magamra maradtam.

II.

Az ablak aljában, dunántuli szokás szerint, szinte volt egy kis kert, melyben virág ugyan nem volt valami sok, hanem egy pár zöldelő fa, mindt ez a városi nép kívánva sem láthat, pedig ől számra is drága pénzen veszi.

Nem vagyok az a vér, mint a mely a nagy városban termett, mely már születése napján félig turósodott. Azért, ha a falun érzem magam, szinte kéredzik ki belőlem a lélek, nem látván a tömérdeknyi falat, mit a gyarló ember fészkül hordat össze; s oly magasra rakott, hogy a mit az isten szépséget teremtett, nem látszik faltól.

S midőn végignézem azt a mezőséget, melynek a fűvében ezer élet vagyon, egy állóhelyemből nem tudok mozdulni; hogy tiporjam azt a fűvet, melynek talán épen az az ereje van, a miért a legfukarabb ember gyémántot rakna le, hogy egy pár napot még hozzátoldozhasson göthős életéhez.

Szótalan maradok, s míg az elfáradt szem nem győzi a tengerszépet elbámulni, mintha még az öntudat is megsülyedne a gyönyörűségben, vesztég marad,

*) Dunántul a parasztember a szobát is háznak mondja; az utczávalót első háznak, — az udvarit: hátulsó háznak.

odáig elvárva, míg a kebel egy nagy sohajtással újra meg kitágul beszívni a párátlan illatot, melytől újra éled föl az ember, nem is álmodván azt, hogy e csendben az a lélek imádkozni volt el; s míg ő visszajőne — nyugott volt a kedély, mintha minden szenvedély a visszatérő lelket térden állva várná.

Ki- kivágyom beléd, mezőföldi élet; oda kívánkozom, hol az ügyeskedés ugyan szájtatókra akad, hanem ha az az ur, a ki mindeneknek szívet és lelket is egyaránt juttatott, ha mondom az, e két ajándokot egyszer visszakéri, melyik lesz az, a ki mind a kettőt úgy adná majd vissza, hogy a lelkét előbb kimosdatni, és a szívet fítózni nem kéne.

No de mindez maradjon meg gondolatnak; sok emberen meglátszik az, hogy a város on forgódott, s nem valami jámbor falusi atyafi! a ki leginkább ott üti meg magát, hogy egynek vagy másnak nem érti a csinját.

* * *

Elég az hozzá, hogy az ablakon kinéztem, s azzal mulatkoztam jó darab időig, — utóbb ezt megeléglélvén, a szobában föl s alá sétáltam, s végtére a cziprán rakott kályhát néztem szemről szemre, s a mint az egyiket kézzel is megtapogatnám, gyengén állt é, vagy hogy én hántam erősen a tapogatással? törés nélkül szépen behorpasztám,

Kárna nem kár — gondolám most, — egy maroknyi sárral könnyen megépitik; s a behorpadt kályhaszemet a sarokba tettem.

Megint odább fűzém véggondolatimat, összevissza mindent, hanem beszédhang verte ki a gondolatomat, s megismerém Péter öcsém hangját.

— Lelkem Örszém, nincs itthonn az öreg?

— Apáddal ment el valahová, — azt mondta, mindjárt jön!

— Míg azok megjönnek, a milyen lustákat a mi két édes apánk lép, azok után még a por sem verődik föl.

— No csak ne beszélj, téged is el lehetne ám küldeni az itélet napjáért, ugyan későn hoznád — kezdé a lány a nagy szemrehányást.

— Itt van ni — szóla közbe Péter, — az az úr, a kit hoztam, mindig azt mondta: mit üzőm-hajtom úgy a lovat? te meg késő-lőd az időt; pedig csak az apád lova meg ne bánja ezt a későséget.

— No hát hiszem, hogy az utat kurtítottad, hogy az rövidebbre jusson, míg ott a városban széjjel tekintgettél; hanem tetszett a sok úri leány úgy é? — daczoskodék a leány.

— Látást ugyan láttam . . . mondá Péter mentegető hangon.

— Mit láttál rajtuk? — vágott közbe a kis leány; — nem mered megmondani úgy é?

— Debiz megmondom, — ajánlkozék a szerelmes legény, — egyik fehérebb volt, mint a másik.

— Fehér? — jegyzé meg a kis lány; — hadd legyenek! ha én is kenyér helyett azt a hófehér kalácsot enném, mint a városi kisasszonyok, aztán a kalács mellé minden falathoz egy nagy darab fehér czukrot enném, . . . más is lenne ám olyan fehér, mint az úri lányok, azt is elhíheted.

— Hát te azt gondolod, — mondá Péter — hogy azok a kisasszonyok kalácsból és czukorból fehérednek meg ugy?

— No hát mitől? — kíváncsiskodék a kis lány.

— Hát nem láttad azt a Tanti gyereket, a cigánynak a fiát, mikor a tömlőezből haza került, milyen halavány volt? mintha husvétra meszelték volna ki mind a két pofáját; azt gondolod, azt is kalácsos meg czukorral tartották? pedig a lenvászont is köröm legyen, a melyik ugy megfehéritené.

— Mitől lett hát olyan fehér? kérdé a lány ujra.

— Bizony nem a czukortól ám, meg attól a mogyorótól, a mivel megkenték, hanem mivel a négy fal közé zárták, a hol nap sem éri. Három hétig maradjon csak kinn az isten áldott napon, olyan lesz majd megint, mint a festett karton.

— Hát te, Péter, ha nem mennek ki soha azok az úri kisasszonyok, hogyan láttad őket?

— Már hogy ne mennének ki? csak hogy a nagy házak árnyékában járnak, vagy a szeme elé tart egy botra kötött vászont, hogy a nap a szemébe ne süssön! Meg is látszik rajtuk, mert némelyik olyan, mint a nagyon mosott vászon, utóbb egészen megsárgul; mondom, némelyiket szinte sajnálja az ember.

— Mért sajnáltad? —

— Azt gondoltam, hogy a nyavalya bánthatja; csak a csóntja bőre; pedig, a mint láttam, ugy elsietett az utcán, hogy utána szelet is hajtott fel. —

— Még sem volt beteg ugy é? — mondá rá a leány.

— Beteg ugyan nem volt, hanem olyan nekem nem kéne asszonynak, még utóbb a szél is könnyen rám döntené. —

— Jól van jól, tudom, ez csak beszéd. —

— De isten szent uccs . . .

— Pszt! — mondá a leány, — nem kell ám mindjárt eleskünni magad. —

— De ha kiveszed az embert a vallásából; mit is csinálnék én az olyan fehér-cseléddel, a kit még a napra sem vihetnék, vagy a kiből talán annyi vér sincs, a mennyiért egy bolha megcsipje.

— Igazán nem tetszenek neked azok az úri lányok? kérdé a lány nyájasabban.

— Az ilyen szegény legény — mondá Péter egy nagy lélekzettel — jobb, ha csak a markába néz, mint a lányok után. A magamféléknek egyedül a szegénység a párja.

— Hoztam én valaha szóba a szegénységedet — kérdezé a lány.

— Te nem, hanem majd ott volna apád, mikor szólni kéne, hogy azt a hat ökröt én fogjam be neki.

— Már megint czzel állsz elő ugy é? — panaszlá a lány. — Ha már igaz, a

mit annyit bizonkoltál, akkor én vagyok az apám lánya, s nem a hat ökörért jársz az udvarunkba; szóla könyes szemmel.

— Nem azért, ... de a kinek annyi van. ...

— Épen marhavész van, bár, ha mind a tizenkettő oda veszne inkább; daczoskodék Örzse.

— Jaj, ne mondd azt Örzse, bizony rátok felejtí az isten a megkivánt roszat.

— Mit bánom én, ha a nagy gazdaság mellett veled szóba sem állhatok.

— Nem ám; mert most is hoz valakit az ördög, ... hallom a kopogást.

— Apám nagyobb zörejjel jön; hanem be ne várjuk ide.

— Örzse — mondá most a gyerek, — jer ki aztán a kerthez a félszer sarkához, adjál egy szálnyi virágot a kalapom mellé.

— Lillomot úgy é, mint azok a városi lányok, olyan szép fehér-et; gunyolódék a lány.

— Örzse, ha még egyszer előhozod őket, nem jövök ám ide.

— Hát vagyok én is olyan, Péter, mint az uri lányok?

— Ha csak olyan volnál, én miattam az apádnak akármijo lehet.

— Megjött é már a teins fiskárus ur? szolt be a kisbiró a konyhán, mire a két beszélő szétriadt, egyik a tüzhelyhez sietett, siettékben feldöntvén egy lábast, míg a másik egy nagy üres korsót kapott a szájához, s majd egy fertály órát tartotta a száján.

— Jó volt é Péter? kérdé a kisbiró.

— Jó bizony, — szolt a gyerek, — hanem már megittam — toldá hozzá, ne-hogy a kisbiró inni kívánkozván, rajt kapja a tettetésen a szerelmes legényt.

— Elhiszem, hogy nincs benn — szolt a kisbiró nevetve — hiszen öcsém feneke sincs annak a korsónak, már csak néztem meddig tartod még a szádon, hogy észre nem veszed?

— Hát mért nem szól ked? — pattant fel a gyerek; — még itt bolonddá tartja ked az embert.

S ezzel becsapta a konyhaajtót, s kiment.

— Bizony még megharagszik — mondja a kisbiró; — kimegyek utána, jobb lesz; megkérlelem. Azt mondják, kogy a szerelem vak; hát azt mi lelhetete, a ki még a vakot sem látja meg? — Pedig a mi kisbirónknak megvolt a két szeme.

Nem akartam a szerelmes lányt szóval háborgatni, azért vettem a kalapom és egy utczakisérő botot is, kifelé indultam, gondolván, hogy biró urat majd az utczán lelem.

A lány, mindenütt lány! — mondó a lánynak, hogy szép: csak azt mondtad neki, a mit maga is hisz. De ha boldogulni akarsz vele, ne merd azt mondani neki, hogy szebb is van nála.

Halvány é vagy piros? melyik már a szebbik?

Meg ne mondjátok a lánynak; mert ha az a piros meghallaná, kész volna a fele vérét venni, hogy legalább egy nap halványnak is mondják.

Ha egy vak koldus-asszonynak titkát bírnám, bizonynyal mondhatnám, hogy még az is szépnek tartja magát, habár titokban is.

III.

Kiléptemkor láttam a kisbirót Péter után menni; biz a vén ficzkó azt hitte, hogy ő tette bolonddá a gyereket, — még kéréleti is.

Néhány lépéssel az utcán voltam, — s befelé a falunak tartottam egy nagy széles utcán.

Milyen jól esik a szemnek az a ritka házsor, — mindenütt egy kis kert és nem támaszkodik egyik ház a szomszédjához, mint a nagy városban, hol egy meglendülő szellőt szomszéd a szomszédtól marokkal halász el, s mint a falusi ember a czukrozott süteményt, falatonként eszi.

Odább, odább mentem a falu kocsmájáig, s kandiságból oda is betértem.

Az ivószobában egy hosszú pad mellett két ember üldögélt háttal az ajtónak; de a mint így is kivehetém, azon korból vala mind a kettő, mikor az embernek a de-let már rég elharangozták.

Egy üres asztalnál padra ereszkedém, kocsmárosnak hült helye sem lévén, kíváncsian hallgatám a két zajgó vendéget, mert a magyar ember egy meszely bor mellett másodmagával is jókora zajt csinál. S ámbár egyszer-egyszer nem hozatna többet egy meszelynyi bornál, de az aztán egyik a másikat maga után küldi; és a kezdett beszéd a hányszor megakad, egy-egy kortynyi boron megint odább indul.

S tudni kell azt, hogy a magyar ember, ha ugyan a szomjuságért parancsolja a bort, akkor egy szó nélkül hajtja fel az italt; de mikor az időtöltés fejében adat egy-egy meszelyt, egy üveg csak arra való, hogy a bort dicsérjék vagy szólják addig-addig, míg az italtót a nyelvük is megódzik, s lassankint a sütt-főtt baj is fölenged és beszélteti magát.

S mintha a búbánat megunná a rávetett lakatot, kitör az emberből, s azon szóval: kednek csak megmondom“ el is van már mondva.

Hasztalan őrizte a titkát a „megfogadtam“-mal, mint az ürge a ráöntött víztől, kiázik a titok. Sokszor baját érné ez a magyar ember, ha minden emberrel összeüldögélne; de már az a vériben van, hogy a pajtást nagyon válogatja, s csak, a ki a nyelvéen tud beszélni, azzal barátkozik.

Mikor ő a titkot nehezen tartja már, még a kezdett szónak is csak a folét mondja ki, ha a többi között gyanúsabbat érez. Ilyenkor csak azt mondja ő: ha szólni akar nek? a mi különben annyit tesz, hogy az akarat megvolna, de nem jó mindent más orrára kötni; és hogy magát valahogy megküsse, nehéz fővel is még okoskodik, mondván: ne szólj nyelvem, nem fáj fejem! S inkább azon helyben leragad a nyelve, minthogy többet mondjon.

Borban lakik nála a barátság, mert a mit a legszegényebbik is néha napján cröködve tehet, hogy egy pár rozsz krajczárt bor árába adjon; de még ezt a megkivánt

kortyot is, ha egy emberére akad, előbb annak kínálgatja, aztán issza maga. S minthogy barátkozni csak jó képpel akar, széteresztí a megülő gondot: „ne busuljon édes atyámfia — biztatja szomszédját, — busuljon a lova elég nagy a feje.“ S míg annak rozabb kedvét véli, addig faggatja, hogy, mi baja van kednek? míg az végre elpanaszolkodik; — s ha ez mindazt bajnak is megkeveseli, azon vigasztalja, ha csak ennyi a baj, hordja el a patvar; ígyunk egyet komám!

És hogy még az ital közt is mintegy a józan eszének jeleit adhassa, a kármi zöldet beszéljen, nehogy azt gyanítsák, hogy már odáig van, hogy az esze kidült a helyéből, minduntalan oda toldja, hogy: tudom ám én, mit beszélek; helyén van az eszem, habár bort ittam is.

Tudja, hogy a lába megdül előbb utóbb, de az esze mindig birkozik a borral.

S higyétek el, hogy ez a nép gyakran józanabb a bortól, melytől szinte lán-golóbb a feje, — mint az ital előtt, mikor a meggyülekezett gond eszt nyelvét lekötözve tartja.

Hol nem járt már a két öreg gazda? az egyik az Örzse apja, másik a legényé, — meg nem mondhatom azt; azt sem tudom, hányadik az üveg? ott kezdem a beszédjüket, a hol én ott értem.

— Mi is van még abban a kurrensben? — kérdé Szántó János Péternek az apját.

— A mint értem — felelé a másik — az van benne, hogy a teins vármegyére minden ember számszerint vallja be, hány marhája vesz el ebben a járványban? —

— Elég, ha magam tudom — gondolá most a hat ökrös pógár.

— Meg még azt is mondja be mindenik: hogyan, mi mód vesz el a barom? —

— Hát kimogy a párája, s azzal aztán vége — jegyzé meg a másik; — fel nem támasztja azt sem prokátor, sem pap. —

— Meg azt is rendeli a vármegye, hogy, a ki az orvosságát tudja ennek a járványnak, azonnal mondja be. —

— Mit tudok én bele — zsörtölődék ismét Szántó János uram. — Sz' azt sem tudjuk, milyen az a járvány? csak azt tudom, hogy a vármegye a nyakunkra hirdette, de nálunk még nem volt. Hát a sok szénát minek pörkölteti a nemes vármegye? hisz azt gondoltam, hogy azt orvosságkép kell most megégetni! —

— De ha parancsolják, szomszéd uram; — jegyzé meg Péter apja; — mit csináljunk már no? —

— Persze, hogy mit csináljunk? azt mondom ám én is; nem olyan dolog ez, mint a szolgabíró, hogy három esztendőn át egygyel csak megvagyunk, s annak a szája ízét csak kilesi az ember, s főzet neki, a mit jobban szeret; hanem mikor ilyen nyavalya jön a nyakunkra

— Láto gat az isten! — szólt az öreg Péter.

— Láto gat ám, mert mi nem láto gatjuk; — felelt rá a másik.

— Rosz időket élünk — busult Péter bácsi.

— Tavaly is azt mondtuk! — veté hozzá amaz. — Tavaly azt beszéltük, hogy a mi van, — kevés! pedig csak megvoltunk idáig a meglevő mellett; hanem hát ha majd ez is veszendőbe megyen! így veri meg az isten a telhetetlenséget. Mennyit aggódom azon a néhány darab marhán, — jó hogy több nincs, bizony még a gond ölné meg, így is már az eszem sem tom, hol van? hát a kinek több van?!

— Mint a mi grófunknak! szóla Péter bácsi.

— No bizony szegénynek meggyülik a baja azzal a tengersok jószággal; — mondá Szántó János, — dehogy kívánkoznám a helyébe; hisz én szent, hogy belebolondulnék abba a nagy gondba: a magamét sem bírom.

— Aztán nem szeretne többet, szomszéduram? — kérdé kíváncsian Péternek az apja.

— Hogy kívánjak? — válaszolt a kérdett; — hisz én a magamét is mig összeszámolgotom mind a tiz ujjamon, sőt néha a csizmát is majd levetem, hogy a lábujjamon is számlálom, mennyi fejtörés az nekem? még így a magam bolondjának is restelek ám lenni, nemhogy még a tengerceséléd után jártassam az eszem!

— No az igaz! bizonykolá Péter.

— Csak ezt el ne vegye már az isten, a mit eddig adott; elég ennyi nekem; ezt majd valahogy csak összetartogatom egy magam is, ha a jó uristen elvette mellőlem a feleségemet.

— Meg az enyimet is.

— Kednél csak megvannak, — hét gyerek meg maga.

— De ha mégis mindeniknek akad annyi dolga, hogy a magáé helyett máséhoz nem nyulhat; a három öregebb eljár a külső dolog után; hárma a középső, ha kerül rá idő, napszámba megyen el; magam most a házat őrzöm; s a hetedik gyerek a bátyjai után nem győz ételt vinni. És azt elhiheti kelmed, kedves szomszéduram, ha ez az istenáldás nem volna meg rajtam, hogy már nekem ennyi kezét adott, nem tom hová lennék? S én is csak azt mondom, hogy ezeket el ne vegye tőlem a felséges isten, ezek nélkül nem tom hová lennék?

— Pedig azt gondoltam kedves szomszéd uram — szóla közbe amaz, — hogy az a hét gyerek egy embernek sok is.

— Csak úgy gondolhatta ked soknak — mondja erre Péter, — a mint én gondoltam azt, hogy ked a kétszer hat ökröt szinte keveseli. —

— Mindenik a maga baját tudja — felelt Szántó János.

— Biz igaz ám! — toldá hozzá Péter, s a két öreg ember megszakadt a beszédjében, gondolván mindenik a maga bajára; egyik talán a sok árol gondolkozott, másik a kevésről.

Én meg a magam helyéről nyugton hallgatám a két öreget, kik engemet nem vehettek észre; s mig ők elhallgatkoznak, gondolám magamban: boldog ez az ország, hol a nép közt a telhetetlenség istent bántó vétek; valamint boldogabb még azért, hogy egy apán isten áldás az is, ha hét gyereke van; mindeniknek akad megevő kenyere a két keze után, s nem ér rá a másét elkivánni.

— Mikor is halt meg a ked asszonya? — kérdé Szántó János.

— Egy hétre rá, mikor a kedé — válaszola Péter.

— Azért kérdem, mikor? mert már nem is tudom. —

— Vajmi most négy eszténdeje, ha jól vélek hozzá, — gyümölcsoltó körül. —

— Az ám; épen akkor hagyott el . . . s z e g é n y feleségem! —

— Az enyim is . . . s z e g é n y! — toldá hozzá Péter.

— Kardos egy asszony volt az az enyim, hogyha neki kapott, . . . mondá Szántó

János.

— Hát az enyim? — emlité föl Péter, — szinte meglevenedett a ház, ha az megszólamlott. —

— Bizony furcsa szer ez az asszonyi állat, — véle Szántó János. —

— Hangos egy s z e r s z á m! — tóditá meg Péter.

— De csak megvan a jó haszna, — a mit kézzel meg nem tudna tenni, a nyelvél győzi.

— Pedig hogyan g y ő z i!!! — mond az öreg Péter; — s mennyit mozdít vele.

— Ilyenkor tudjuk azt, mikor már nincsenek. —

— Igaza van kednek. —

— Mégis csak jobb volna, hahogy megvolnának, bár mennyit lármáznak.

— Későn gondolkozunk — veté közbe Péter; — ne háborgassuk a nyugalmukat, kedves szomszéduram.

— Isten nyugosztalja őket a haló földjükben. —

— Az itéletnapig! — volt az utolsó szó, mire ismét mind a ketten elhallgattak, hozzá gondolni azt, a mi elgondolva sokkal jobb, mint mondva.

A mint én is elméláztattam az öregek beszédén, beszalad a Szántó János lánya, s nagyijedten mondja:

— Hol van ked, édes apám? —

— Mi baj édes lányom? látod, hogy itt vagyok. —

— Ked miatt biz elérhető a ház. —

— Megütötte a mennykő! — bámula az öreg.

— Hogy ütötte volna, mikor egy maroknyi felhő sincs az égen. —

— Ég még, édes lányom? —

— Szerencsére, hogy a Péter bátyáméknál a házfalat tömték, azok oltották el.

— No hála istennek! — szóla Péter bácsi.

— De csak szerencse a sok gyerek a háznál; ezek nélkül most már éghetne a falu, mikor minden ember a mezőre ment ki.

— Menjünk haza — kezdé Péter bácsi. — Ne félj édes lányom.

— Én nem félek; de mikor édes apám mindig magamra hágy.

— Majd férjhez ad egyszer; czélozá a szomszéd, mire én is beleszóltam.

— Ugy ugy, bíró uram; ha maga nem akarja őrizni a lányát, tegye eladóvá.

— Nem vettük észre a teins fiskárius urat; szerencsés jó napot kívánunk. . .

— Hasonlóképen édes biró uram! de ne menjünk odább, hanem üssünk egyszer lakodalmat; mit busítja magát ezt a kis lányt otthonn, mért nem adja odább?.

— Hát én rá m ki vigyáz, teins uram, ha ezt is eladom a háztól?

— Majd szerzek én egyet a szomszédból, ne busuljon azon!

— Ráér az még, kedves teins uram; köszönöm a szivességét — mondá Szántó János uram megvontatva a szót; a miből azt gyanítám, hogy ő megértette az én szándékomat; de a mint meglátszik, gondolkozni akar; vagy a mi magyarul azt teszi: nem adom én oda.

Ezzel kiballagtunk, — s lépésről lépésre biró uram házáig sétálgattunk együtt.

Mire oda értünk, minden csendesesen volt; egypár bámész gyerek tátotta a száját, — csodálónak nem került most vénebb; azok dologra voltak kinn.

A ház oldalához kapcsolódott egy alacsony félszer, annak a végénél csapott fel a tüzláng, de hogy mitől? azt senki sem tudta. A lány vette legelőször észre, meg a Péter öcsénk, s a lármára összefutott a hét gyerek, el is oltották már.

Jó szokás szerint hozzáfogtunk volna a találgatáshoz, de az esküdt urat láttuk az utcáról befelé jártni egy szörnyű nagy csézán, melyben ő egymaga három mázsa felé úgy megfenekelt, mint az emberszámban egy egész porció.

Különben a teins urat bátran lehetne ám széthurcolni mutogatás végett a maga voltáért; hanem most az egyszer nem annyira érdekel az esküdt urnak a külső formája, melyet ha meglát az ember jó pápista szemmel, meg nem állná egypár „Uram Jézus” nélkül. Hanem — mondom — keressük a lelkét, ha valahol a nagy zsirban el nem tévedt volna.

Ő maga ugyan a falu „konskripczió”-jában minden embert egy „lélek”-számba vesz; hanem a teins ur maga sok volna már egy embernek váltópénzben, legalább is bevehetjük üstbe, tudniillik, husban csontban kettő, — lelkét pedig vegyünk hozzá felet, — s készen van az esküdt.

A mi ekkép illeti a belső fundust, arra sem ő, sem más nem épített sokat, s a mi legtöbbet ért benne, az a tudóvala. Volt is ám látszatja, mert mikor elkezdte a kurrenst a sok kis birónak a szájába rágni, mikor ő már azt kérdezte: értette kend, a mit kendnek mondtam? már a kis birónak megrepedt a füle.

Ez lett volna még a legkisebb baj, — volt ennél nagyobb is, t. i. minthogy már a vármegye a főispányon kívül igazabban a viczispányon kezdődött el, és az esküdtön végződött, — az esküdt ur mindezt a maga járásában megfordítva vette.

Esküdt uron kezdődött el az, a mit mi elnevezünk tekintetes urnak.

Az úri-forma néppel nem igen törődött; azok már tudták a bogarát, s félbolondnak hitták. Annál kegyetlenebb sorsa volt a szegényebb embernek, — azt ő egytől egyig annyiba ha vette, mint egy darab rópát.

Jaj volt annak, a ki a marka közé került; úgy meg volt az verve, mint a valóságos rópá.

S ekkép a mint ő is megfordítva volt az első ember, — a nagy hatalmát az emberekkel szinte csak úgy hátul érezte.

— Jó estét, spectabilis; kiáltozá felém, kilépvén a csészejából, hol a bíró félremegve leste, és az öreg Péter. — Van é panasz, bíró gazda? régen nem voltam itt.

— Régen nem tisztelhetjük a tekintetes urat; — hála isten, nincsen semmi panasz; felelé a bíró.

— Hát mióta itt nem voltam, nem volt itt valami gazember?!

— Igen is, azóta nem volt, kérem átoszággal!

— Volt é már itt a járványos kurrens?

— Tetszett itt lenni, igen is! felelé a bíró már úgy szédülő félben a teins úr előtt.

— Hát fel van é írva, hány marha veszett el?

— Még az nincs felírva, alázatosan engedelmet kérek, mert. . . .

— Mit. . . „m e r t?“ hogy mer kend itt „m e r t e z“ni, mikor én valamit keményen megparancsolok.

— Mert. . . kezdé a bíró. . .

— Mit. . . . megint „m e r t“? mikor én itt vagyok, nincs semmi „m e r t.“ „Muszáj“ s azzal vége; pattogott az esküdt; s midőn látá, hogy a bírót akár négykézláb is megjárthatná már, akkor kérdé: Hadd hallom hát, mit akart kend előbb azzal a sok „m e r t“tel?

— Nem akartam egyebet tekintetes uram, kérem szeretettel, csak azt, hogy azért nem írhattam, mennyi veszhetett el, m e r t. . . .

— No, mi lehet az a „m e r t?“ szeretném már tudni.

— M e r t. . . . minálunk nem is volt még semmiféle veszedelmes já r v á n y, móta teins úr itt nem volt.

— Hát mért nem szólt kend előbb, hogy értené kendteket az ember.

De a bíró nem felelt most, félvén, hogy egy „m e r t“tel megint bajba jöhet, azért békén várta, jön é még valami?

Az esküdt úr megalégtelt ennyit előljáróképen, vagy hogy nem akadt utjában senki, a kit hamarjában felapritathatna; de a mint épen körülnézne, az öreg Péter ott állván nagy alázatossággal, ez a szemébe ötlött, feléje megy, s elbödinti magát.

— Hát kend mit keres itt?

— Én? kérdé megijedve az öreg.

— Még itt kérdezősködik kend? . . . kitől tanulta kend? . . .

Az öreg egy kukkot sem szólt, csak azt várta, hogy már elevenen sütik, vagy a kést köszörülik már.

— Talán porcióval adós kend? — Segité az esküdt, a megrémült ember arcán r e s t a n e z i á t keresgélvén. — Mennyivel tartozik kend?

— Egy fillérrel sem, könyörgöm alázatosan!

— Hát mi baja van kendnek?

— Elég, ha magam tudom tekintetes uram — felelé az öreg, miközben a pipája leesett, s az után hajolt le.

— Hogy mer kend előttem pipázni? kapczáskodék az esküdt.

— Dehogy pipázom, tekintetes uram, — úgy esett ki a kezemből.

— Tűz van benne ugy é?

— Egy szikra sincs benne teins uram, — egész nap sem volt a számban, hogyan volna benne!

— De hátha lett volna?

— Ott csak nem hagynám a földön.

— De ha észre nem veszi kend, s meggyújtja a házat?

— Hogyan gnyujtanám meg; ugy vigyázok a szikrára, mint a szemem fényére.

— Már is érzek valami tűzszagot, — kezdé fintorgatni az orrát teins esküdt uram, — mintha már égne is. Nem érzi senki a szagot?

— De biz érzem teins uram, — mondá most a bíró, — de már attól nincs mit félni, régen eloltották. Az én házam végiben gyuladt meg a félszer.

Nem kellett több tekintetes nemes nemzetes vitézlő esküdt úrnak; van már miéért veszekedni; — ez az, a mitől ő három mázsát hízik.

Itt van a természetnek az ő titka, ugyan a t t tól egyik hízik, a másik meg apad.

Más jóra való keresztyén ember előbb egyet busult volna másnak kárvallásán, s utóbb vigasztalgatná is; de az esküdt urnak ilyen dolgot nem lehetne szemére hányni, és ha még eddig nem szólamlott meg, az annak tulajdonítható, hogy nem volt elhatározva: hivatalos mérgében kék legyen é, vagy zöld?

Egy pár percnyi szünet állott be, míg tudnillik a méreg végig futhatott ekkora emberen. — Senki sem várt valami jót, ösmervén az esküdt urat, a kiből megvolt az a természet, ha hogy ő volna a mennydörgős mennykő, ilyenkor okvetetlenül megütné az embert.

Ha véletlenül a száján ki nem jöhetett volna a méreg, most már kétfelé repedten állana az esküdt úr.

— Hát semmi bajsincs, ugy é, kedves bíró uram? mondá most az esküdt úr, a „kedves bíró uram“ szóhoz olyan hangot adván, melyből akár azt is érthetné az ember: most mindjárt megészlek!

— Hát így feleljek én a rendről, kedves bíró uram? tört ki a másik hang; pedig ugy nem volt esze ágában esküdt urnak az a felelősség, mint diákkorában nem, mikor a professzor hol magyarul, hol diákul kérdezgette, de hangot sem adott.

— Hát ez a vagyonszállás? kérdé harmadszor is a nagy státuszgazda.

— Hála isten, most már nincs mit félni, szóla bíró uram.

— De ha csakugyan nem tudták volna eloltani? veté vissza amaz.

— Akkor is nekem lét volna a károm, tisztelom átosson.

— Legalább tett volna kend jelentést: tűz volt, így volt, úgy volt, . . . hanem ez nem történt, ugy é?

— Nem mondhattam, tekintetes uram, mert . . .

— Megint mer t! — ordította a tettes vármegyeúr.

— Nem mondhatom másképp, mikor tens úr elakaszt a szóban; de már ha megnyúzat sem bánom — szólt a megzaklatott bíró; — hogyan tegyek jelentést tövéről-hegyéről, mikor még magam sem tudom, hogy történt? mert épen akkor jöttem meg a lármára, mikor a tekintetes úr az udvarra hajtattott.

— Hát nem lehetett volna ezt mindjárt megmondani? — Azért most azt kérdem: ki látta meg először a tüzet?

— Te Örzse! — kiálta be' az öreg a konyhába; — gyere ki lányom; mondd meg édes gyerekem, mondd el csak az egészet, mert én is csak annyit tudok az egészségből, mennyit a teins úr!

— Én a kertben voltam; — szóla a lány.

— Mit csináltál ott? kiálta az esküdt, nem várva, hogy többet mondjon; mert azt meg nem állja, hogy valaki egy szóval is többet mondjon, mint ő.

— Gyomlálgattam a paréjt! — felelé a leány elég kurtán, nem találván több szót ijedtében, s mintegy alkalmat adván a potrohós urnak, hogy azt kérdezhesse, a mi neki tetszik.

— Hát aztán mi történt, hadd hallom azt is? volt az újabb kérdés.

— A mint gyomlálgattam, azt kiáltja Péter. . . .

— Ki az a Péter? . . . micsoda Péter? Nagy Péter? kis Péter. . . ?

— Az én fiam az! — szóla az öreg Péter, még mindig ott állván egy helyben.

— Ki kérdezte kendet? — lármázott az esküdt; — feleljen a lány.

— Igen is, teins uram, Péter, az öregnek a fija.

— Nos, hát mit kiáltott az a Péter?

— Azt kiáltotta, hogy Jézus Mária szent József, tűz van!

— Hol van az a gazember? kérdezé az esküdt, . . . pandur, utána annak a gazembernek.

— Az isten szerelmére kérem teins urat — rimánkodék az öreg Péter — ne küldjön érte pandurt, mindjárt haza futok érte magam, amugy is ide jön. Ugy is lett; mert míg a pandur az irásokat czipelgette, addig az öreg haza sietett, Péter fiát jó szóval átkozni.

Én az egész dolognak néma hallgatója voltam; egyáltalában nem volt kedvem a „teins“ urat háborgatni; mert az ilyen férgek úgy tesznek, mint a sajtukukaöz, addig rágódik maga körül, hogy végtére kiesik a — sajtból.

Jobb az ilyen vadállatot egymagára hagyni, mint a torkos ebet a fazékok között, — ha jól lakik, odább megyen, ha pedig ijeszti, vagy ütni akarják, még többet összetör.

Ilyen emberek kuszálják össze népünknek a józan esztét; pedig a jóra való juhász még a birkát sem hátulról terelgeti, hanem maga elől s a nyáj utána mén.

Megjött már a gyerek, — esküdt ur az első házbán várta az asztalnál ülve, — s hogy a dolognak a hivatalos alakja meglegyen, a nyitott ajtónál készen állott a pandur.

Biró uram lányostul, Péter bácsi pedig Péter fiával együtt bementek az ajtón. A lány s Péter öcsénk a kályha előtt állt, a két öreg az asztalnak oldalt.

— Majd kitalálom én, ki a gyujtogató? kezdé meg az esküdt, a mint kihallám a szavát a tornácra, nyitva maradván az ajtó.

— Mi a neved?

— Péter.

— Hát te istentől elrugaszkodott, meg mered é mondani birád előtt, hol voltál mikor a tűz támadt?

— Igen is, szolgálatjára teins uramnak; itt voltam a kertben.

— S te láttad meg legelőször a tüzet?

— Igen is, én láttam meg, mert én kiáltám legelőször is, hogy tűz van.

— Te kiáltottad legelőször? hümm, hümm!!! — mondá fontolgatva az esküdt úr. — Tudod é azt, hogy a ki gyujtogat, annak az a büntetése, hogy kezét lábát elvagdalmazzák, a testét nyárba huzzák, megsütik, megfőzik, aztán négy darabra vágják? megvallod é tehát, hogy te voltál a gyujtogató?

Ezen pogány büntetés hallattára, józan eszű keresztyén ember há még el nem feledte, hogy fiu é vagy lány? azon híres szabályhoz folyamodik, hogy legelőször is azt tagadja el, a mit tett; másodszer pedig, nem vallja magára, a mit hisz, hogy nem tett.

— Már hogy én láttam meg először is a tüzet tekintetes uram — mondá a gyerek — azt nem tagadom; de hogy én gyujtottam volna meg a félszert, ha megölnek sem bánom, de nem tettem. Itt van ez a lány, ez szóljon, voltam é én itthon? vagy hol voltam?

— Hol voltál tehát?

— A teins fiskarius urért voltam a városban, mert biró uram maga nem érkezett, hát én fogtam be a lovakat; el is mentem, és csak uzsonna tájban értem velem haza.

— Hát aztán hol voltál?

— Kifogtam a lovakat.

— Hát aztán?

— Aztán? mondá Péter a leányra nézve; aztán. . . .

— Mit nyeled a szót? — riadt fel az esküdt; mit aztán?

— Aztán, igen is. megszomjaztam. . . .

— De látom, nagyon elakadt a torkod. hanem majd oda forrasztok.

— A mint megszomjaztam. . . . bementem a konyhára. . . . s ittam egyet; a kis biró is látta, bizonyosságom lehet.

— Hol az a kis biró? nincs itt? — kiált a vallató.

— Itt vagyok, — rohant be a kis biró, — tessék paranesolni.

— Miből ivott ez a legény? vallja kend meg.

— Korsóból, . . . a mint láttam, könyörgöm alássan, — szólt a kisbíró.

— Hozza kend be; az actákhoz fogjuk csatolni, mint corpus delictit. — Mondá a vallató, várván a korsót, mely nemsokára beért; s esküdt úr, mint egy elfoglalt ágyut összevissza nézett, míg a fenekéhez nem ért.

— Ebből ittál te paraszt? — kérdé nagygúnyosan, a feneketlen korsót felmutatván.

— Igenis, — szólt a gyerek — hanem . . .

— Semmi hanem! — rivalt a vallató; — mindent tudok én már. Most csak azt mondd még meg: a konyhából hova mentél?

— A kocsit toltam a félszerbe.

— Megvagy . . . megvagy . . . megvagy . . . megfogtalak! Hova mentél aztán?

— Én . . . kérem alázatosan?

— Apádtól tanultad a kérdezősködést, ugy é?

— A kertbe mentem teins uram.

— Tehát idáig jöttünk? . . . jól van! mi dolgod volt ott?

— Dolgom? — szólt a gyerek megint Örzsére tekintve. — Nem mondhatom, hogy dolgom lett volna.

— Elég! — kiáltott az esküdt; — tudok én már mindent. Leány, . . . igaz é mind az, a mit ezen szerencsétlen ember maga szájával vallott?

— Igenis igaz! felele a leány.

— Láttad, mikor a konyhában ivott ebből a korsóból? — mutatta fel esküdt úr a feneketlen korsót.

— Láttam igenis! — mondá a lány nekivörösödve.

— Te beszélj most; mi történt az ivás után?

— Péter kiment a konyhából a félszerbe, én meg a kertbe, s utóbb Péter is odajött.

— Meddig volt ott? azt akarom tudni. . .

— . . . E . . . egy darabig . . . szólt a lány összezavarodva Péterre tekintvén.

— Magad mondd meg, te szerencsétlen; — szólt a gyerekhez a teins úr.

— . . . Lehetett . . . valami egy fertályóráig . . . hogy ott beszélgettünk.

— Ki küldött oda?

— . . . Küldést nem küldött senki . . . hiában mondanám!

— Nem küldött senki! na jó! méginkább meg vagy fogva. — Leány, mit beszélt ott ez a gyerek? valld meg szórul szóra; igazán mondd meg, mert megesküdtelek mindjárt a három ujjadra.

— . . . É . . . én, . . . nem tudom, mit mondott! szólt a leány elhalaványulva.

— Nem akarsz felelni? jó! mondd meg te gyerek, mit mondtál?

— . . . Magam sem tudom, mit mondtam, . . . engedelmet kérek!

— Egyik sem tudja? egyik sem! — jó; tehát nem tréfálunk ezután. Kisbíró, strázsálja kend ott kinn ezt a lányt, — a legény maradjon ide benn; a többi menjen ki.

Kijött a két öreg és a lány, nemsokára a legény is; s épen mikor kinyilott az ajtó, hallám az esküdtet, hogy a pandurnak utasítást adott, miként a legényt megkö-
tözve küldje a városba, csak addig várjon, míg a lány vall avagy nem vall.

— Édes lányom, — szól az öregbiró egyetlenegy gyermekéhez, — vén apád
kér: mondd meg nekem, mit szólt neked Péter?

— Édes apám! rohant a lány az apja nyakába, s megeredt a könyű, melylyel
a lány apját áztatgató.

Az apa már gyanítani kezdett, ... és szeliden eleresztvén lányát, melynek én
megindult nézője valék: Teins uram, az istenre kérem — mondá most a biró — ad-
jon jó tanácsot — mi tévő legyek én?

— Szereti a lányát? kérdém.

— Hát mit szeretnék uram, ha a magam édes gyerekeimnek mostohája lennék?

— Látja, édes öregem — szólék bizalmasan, míg a lány az ajtónál állt, — ez
a lány fiatal is, szép is, meg a legény is az; azt csak elhiheti biró uram, hogy ez a
két cseléd olyant beszélhetett, a mit ez a lány, sem a legény fel nem köt az esküdt ur
orrára; később, történjék akármi.

— Elhiszem tens uram! De hát mit csináljak? hiszen ez a paraszt-nyuzó, ha
nem szólnak, mind a kettőt úgy küldi be a megyeházára, hogy még összekötözteti
őket! . . .

— Biz ez megteszi azt; hanem biró urnak legyen több esze, mint ennek a vár-
megye urának, a ki most már azon nyargalász majd, hogy a gyerek mit keresett ott a
kertben, és hogy mit beszéltek? azonkívül az a törött korsó nagyon kezére van, hogy
abból csak tettetésből ihatott a gyerek.

— Mindent értek uram, de hát mit csináljunk? mire már az öreg Péter is azon
szóval kérte meg.

— Már nem tudok egyebet mondani: nehogy ez a hóbortos oda benn kötözéshez
fogjon, a két apa kösse össze a fiut és a leányt.

— Nem értjük teins uram!

— Pedig megérthetnék; mondom, biró uram adja oda a lányát annak a
gyerekeknek.

— Ha más baj nem volna — isten neki vigye; de majd hogyan szabadulnak?
tünődék a biró.

— Menjen be, mondám én; s mondja meg az esküdt urnak, hogy a két gyerek
már m á t k a; érti már a többbit?

— Értem, igen is, mindjárt bemegegyek hát. A mint be is ment már Péteréssel
együtt, — s a mint bement, ekkép kezdé a szót: Tekintetes uram! mi tagadás benne,
már csak megvalljuk.

— M e g v a l l j a? ordit az esküdt, felugorván, azt gondolva, hogy a vétkest
jó helytt tapogatta.

— Megvallom igen is én.

— Hát bíró uram gyujtotta volna meg? — bámészzkodék az esküdt, ez lehetetlen!

— Igaza van a teins úrnak, az csakugyan lehetetlen, hogy én a magamét gyujtsam meg.

— Hát az a gyerek gyujtotta meg, ugy é! kíváncsiskodék az esküdt; a leány vall reá!

— De hogy vall rá, könyörgőm, hanem hadd mondjam el, mert ma sem gázolunk ki.

— Hallom, hallom, csak beszéljen!

— Ugy van tehát az egész — kezdé rá a bíró — hogy míg ez a gyerek a felszerbe tolt a kocsit, addig a lány a kertbe ment, — s utóbb a gyerek is utána.

— Na igen! — kapott bele az esküdt, — addig gyült meg a felszer, s addig szóval tartogatta a lányt.

— Mind igaz, épen ezt akartam mondani teins uram.

— Tehát mit beszélhetett addig, mikor ott dolga sem volt, nem is küldték oda.

— Ez is mind igaz, uram, hanem tessék a szót megérteni; ez a két gyerek szereti ám egymást, azért dolog nélkül, küldés nélkül is összetalálkoznak; s minthogy — ihol az öreg mondja meg — mátkák is már az istenadták, tetszik tudni, hát volt ám együtt mit beszélni, a mit mi hát hiában kérdezőnk, biz azt egyik sem mondja meg! Aztán csak nem bódult meg az a gyerek, hogy az ipa házánál kezdjen gyujtogatni!

— Tyhú! — a patvarba bíró uram; mért nem szolt hát előbb?... Ejnye már no, hogy így összezorrenti az embert; — szabódék az esküdt. — Ereszd el őket te pandur! — kiált ki az esküdt; mire mind a kettő nagy örömmel ment szét, egyik a konyhába, másik meg már haza, mielőtt az öregek kijöhettek volna.

Épen midőn Péter az ajtónál mellettem ki akarna menni, jön a két strázsa-gyerek, kik a szénát alólam kiszedték, a mi most jutott eszembe.

— Hol a széna, gyerekek?

— Jaj! — ordita mind a kettő térdre esve, — ide a kert végébe tettük a felszer mellé teins uram, azt gondoltuk, kár lesz elégetni.

— Ne óbégassatok — mondám; menjetek haza, máskor ne lopjatok! — mire a két gyerek nem győzött pusztulni.

— Teins uram — mondá megijedve Péter — mégis attól gyuladhatott meg a felszer.

— Hallgass! — kiálték rá, — köszönd hogy így volt, mert a nélkül Örzse nem lesz feleséged.

— Hogyan? teins uram; kérdé csodálkozva; de már az esküdt is kijött a tornácra, s épen felénk tartott.

— Na te roszt ember! szóla tréfálkozva a remegő Péterhez; majd adok én neked üres korsóból inni, meg gyomlálni járnai, mikor nem küldenek; köszönd, hogy az öregbíró azt mondta, hogy mátkája vagy a lányának, mert majd izzadtál volna most.

Péternek a szája tátva maradt, el nem gondolván azt: hogy ily hamar ipa legyen a hat ökrös pógár.

VAS GEREBEN.

REMÉNY.

Remény! Remény!
Te deléjező szellem,
Rád hogy ne emlékezném,
Ki annyiszor játszál velem.
Nem te voltál oka,
Hogy sohasem teljesültél;
De végzetemnek zsarnoka,
Ki ellen lelkesítél.
Te tündérerőddel
Mindent elkövettél:
Velem feküdtél, velem keltél,
S ha kétségemmel megöltelek,
Ahányszor eltemettelek
Annyiszor feltámadtál.
Vonzottál, biztattál,
Szivem tüzébe oltád
Varázslángodat,
S a csalódásban újra-
Teremtéd magadat.

S → így nálam a reménynek
Édes volt minden órája,
Kellemesen, mint a délibáb,
Lengett a csalódás rája.
Reményim, e szép csillagok,
Tudtam, hogy milyen magasok;
De habár el nem érhetem,
Besugározzák életem.

Nem csaltak ők meg engemet,
Ők bánták elhagyni szívemet :
Ők valódi szentek voltak,
S még élnek, csak messze szálltak!
S bár roppant távol, de még ragyognak
Felhői közt a honfájdalomnak !!

LISZNYAI KÁLMÁN.

A CSILLAGOS ÉG.

1847.

Fekszem hanyatt a föld sötétzöld szőnyegén,
És merengve nézem a sötétkék eget ;
Száll reám aranyos, ezüstös csillagfény
És koszorú gyanánt üvedzi fejemet.
Mégfűrösztém lelkem a sugárözönben,
Lemosott magáról minden földi szennyet,
S most ujjászületve a magasba röppen,
S keresi a mennyet.

Alszik az egész föld ; mély és csendes álma,
Egyetlen halk dongás érinti fületem,
Tán mellém valami kis bogárka szálla,
Vagy távoli folyam harsogása lehet,
Vagy még távolibb felhők mennydörgése,
Mely, mig hozzám ér, ily parányivá törpül,
Vagy talán lelkemnek hymnus-éneklése
Le a csillagkörből.

Szállj, lelkem, oh szállj az égi testek között.
 És pillants keresztül rejtelmök fátyolán,
 Melyet az istenség titkos ujja szövött . . .
 Böléségből é vagy csak szeszélyből talán?
 Nézd meg lelkem, mi van ott a csillagokon,
 És nézd meg, mi vagyon a csillagok felett,
 Azután repülj le hozzám gyors szárnyakon,
 Hadd beszéljek veled.

Hadd kérddem : mit láttál, van é ott is élet?
 S ha van, ily gyötrelmes, ily bús, mint a földi?
 Áll é az a kemény, szigorú ítélet,
 A mely jutalmat oszt és boszuját tölti?
 De mi közöm ehhez? egyet szeretnék én,
 Csak egyet megtudni, arról hozz hírt nekem.
 Vannak é ott szivek, és a szivek mélyén
 Lángol é a szerelem?

Ha ott is szeretnek, ah úgy vágyok oda,
 S hogy feljussak, forrón imádkozni fogok;
 De ha a szerelem föl nem kísér oda,
 Ugy isten hozzátok ragyogó csillagok!
 Ugy szebb a föld minden búbánata mellett,
 S enyészsen el, ha a sirba fognak tenni!
 A szerelem mindent pótol, s a szerelmet
 Nem pótolja semmi. —

PETÓFI.

ROZGONYI CECILIA.

I.

Csak tizennégy éves volt még Nagy Lajos leánya, Hedvig, s már két korona kívánczozott szüzi homlokára, a lengyel és lithván.

A korona nehéz ékszer! egykor sokkal könnyebb füzért hordozott a szép királyi hajadon, — a szerelem rózsakoszorúját.

Még midőn csak hat éves volt a leány, országhódító atyja elvitte őt magával egy szomszéd tartomány udvarába; a mire ő oly jól emlékezett.

Ott egy nálánál alig idősebb kis fiút vezettek elő, s azt mondták, hogy ez lesz vőlegénye. A szép szőke gyermek kezét összefűzték az övével, gyűrűt cseréltettek velők, az oltár elé vezették s ott a két szép gyermeket megeskették, hogy egymást holtig és örökké fogják szeretni.

Este, az egész udvar láttára, fényes, kivilágított teremben, harsogó zenehang mellett, egy pompás menyegzői ágyba egymás mellé lefektették a két szelided gyermeket; — arcaik egymást érinték, — a szülők ott álltak körül, gyönyörrel mosolygva rájuk, — a vőlegény kezét a menyasszony nyakára fűzték, mondták nekik, hogy csókolják meg egymást, azután elválaszták őket. — a gyermekfőraj elment Angolhonba, a gyermeknő vissza Magyarországba.

És mind erre Hedvig oly jól emlékezett.

Azóta nyolcz évvel lett idősebb a világ; a rózsarczú gyermekekből lilomképű hajadon nőtt fel, — a kora ábrándok álmai meghalaványították arcát. Valami titkos érzelem annyiszor eszébe juttatá azt a napot, azt a képet, melyben gyermek vőlegénye szemérmes mosolygással kis kezét nyakára fűzte; látta mindég a mosolygó kedves arcot, hulló selyemszőke fűrtelével, himzett ingfodorral körülvéve, és odaképzélé magát is, fehér patyolat köntösében, a halványkék szalagokkal, s elgondolá, mennyivel szebb lehet egy ily pillanat nyolcz év után.

A szívébe oltott ábránd együtt nőtt fel vele. Az ártatlan gyermek lélek játszó öröméből áterősült az, a sejtő szüzi kebel vágyó szenvedélyivé. Gondolá, hogy milyen boldogok lesznek ők, a midőn még azt sem tudta, hogy miért boldog az, a ki szeret. —

Egy napon a lengyel rendek követsége érkezék Budára, hol akkor Hedvig anyja a fejedelmi lelkű Erzsébet ült az eddig csak férfit ismert királyi széken, s a legifjabbik királylányt kérte országa számára királynul. Előbb kérte, azután követelék, végre daczos erőszakkal vívta ki őt az anyai karok közül.

Lengyelhonban akkor vad polgárháború dúlt. A mint Hedvig megérkezék, megszünt a harc, a küzködő pártfelek hódolattal rakták csorba kardjaikat az érkező szent elé s karjaikon, sziveiken vitték őt árva trónjukra.

A rózsakoszorúnak hullani kellett a korona elől. Hedvig országot kapott, de egy egész világot adott érte, keblének belső világát.

A koronás szűz hírével viszhangzott minden ország, fejedelmek jöttek érte, sziveiket, koronáikat lábai elé lerakni. A szűz várta völegényét, kinek arca élt szívében s vigasztalan bocsátá őket.

Egy napon egy vad, férfias tekintetű, harcinos ifju jelent meg a lengyel fővárosban, kinek neve ijedelemmel tölté be egykor Lengyelországot, annak leghatalmasabb ellensége, a lithván vezér, Jagelló.

Egykor boszú, most szerelem hozta őt Lengyelországba. Népét és országát, koronáját és szívét hozá ajándékba az ifjú királynőnek.

— Meg kell lenni; . . . mondának a rendek. Két egymást rontó nemzet egybeforrása kívánja ez áldozatot.

— Meg kell lenni; . . . monda az egyház. Egy pogány nép milliói térnek ez által az egy igaz Istenhez.

— Meg kell lenni; . . . monda a rokonság. A királyi család fénye egy új korona sugáraival növekszik.

Csak a szív nem szólt semmit. A merész, szilaj fejedelmifjú hidegen hagyta azt, míg a várt halvány ifju képe midőn megjelent előtte, szomorúan sóhajta fel: talán soha sem látandja őt többet!?

Végre, szent megnyugvással lelkében, elfogadta a lithván fejedelem koronáját, de midőn fejére tették, mintha ágaival visszafelé fordítva hullott volna az szívére. —

Nemes önmegtágadással napot tűzött ki a menyegzőre, mely két ország népét az ő szíve árán fogja egyesíteni, midőn a kijelölt nap előtt egy messze földről jött lovas csapat érkezék Krakkó elé, — karsu szőke ifju volt a vezér.

A zárva talált kapu előtt megálltak a lovagok, a bástyán a várkapitány, Kurozvaki, megjelent: „mit akartok?“ kérdé tőlük.

— Nőmért jöttem, szólt az ifjú. Én vagyok Vilmos herczeg, Hedvig királynőnek férje.

— Csalatkozol ifjú lovag, viszonza a castellan, — Hedvig királynő férje a lithván fejedelem, Jagelló.

— Hazudsz, ember! kiálta szenvedélyesen az ifjú. Enyim volt ő, most is az, s csak az égnek adom vissza.

— Ugy szóltál, mint keresztyénhez illik. Az ég kérte őt vissza tőled milliók földi és égi üdvére. Éljd boldogul s térj el innen.

— Nem lehet, míg velem nem beszéltem, csak egy szót, csak az ő szavát hallhassam, én hallgatni fogok s meghalni szóttlanul.

— Kínt fogsz okozni magadnak, kínt ő neki, de megleend; viszonza Kurozvaki, — holnap reggel jöjj egyedül, kívánatod teljesülend.

Másnap reggel megjelent a herceg a várkapu előtt. Az most felnyílt szavára, ott bekötötték szemeit s vezették utcákon, folyosókon keresztül, végre egy márványos házba ért, — a távol viszhangból, mely lépteire felelt, gyanítá, hogy egy nagy teremben kell lennie.

Itt levették szemeiről a köteléket. Körültekinte. Egy nagy sötét templomban találta magát, melyet gyéren világítottak az oltár viaszgyertyái.

A templom háttéréből egy ünnepies-csoportozat közelített hallgatagon felé, nők, férfiak; közepett egy halvány ideál alak, hófehér ruhában, megtört tekintettel.

Vilmos ráismere. Zokogva rogyott térdére. „Elfeleedtél, elfeledtél“ rebegé a közeledőnek. Hedvig odalépett hozzá: „nyugodjál meg,“ mondá neki édes feledhetlen hangon, melynek angyalisztaságát itt-ott megreszketteté az indulat küzdő zaja.

— Isten, emberiség, nemzetek kívánják, hogy boldog ne légy, s engemet ne tehess azzá. Szerelmem, mely tiéd volt, népemé fog lenni ezután; a boldogság, mit neked szántam, közöttük leend felosztva. Neked is vannak népeid, helyettem szeresd azokat, tedd őket oly boldogokká, minővé tettél volna engem.

Az ifju herceg nem tudott szólni; minden ifju reményeit egy pillanatban el kelle vesztenie. Hallgatva rejté arczát két kezébe.

A királyné kísérete zokogva állta őket körül. Maguk a vén nemések is törülgették szemeiket s bámulva néztek az ifju szüzre, ki egyedül állt ott félig mosolyogva, mint egy megdicsőült szent az oltárképen, mint egy kedves halott, a ki körül sűr minden ember, csak ő maga mosolyog.

Azok közül, kik a hercegnőt ide kísérték, egy ifju pár félig elvonulva látszott a félhomályú templom egyik oszlopzata mellett. Egy magas, lenge szőke lyán, és egy délczeg, karcsú ifju.

Kezeik egymás kezét szorítják, és szemeik a búcsuzó királynét nézik, a ki oly nemes lemondással áll térdelő jegyese előtt, kitől örökre el kell válnia.

— Ah Száva, szól a szép szőke lyán suttogva; én nem tudom, mit sejtök, de úgy érzem, mintha én állnék ott a királyné helyén.

— És én, mintha magam térdelnék ott előtted, a szomorú herceg helyén. Épen úgy nem tudnék szólni. Oh, nekem a szívem repedne meg, Cecilia.

A két szerelmes ifju közelebb huzódott egymáshoz, mintha attól tartana, hogy őket is le akarják egymás kebléről szakítani.

Vilmos herceg reszketve emelte föl arczát; szép nemes vonásaira visszatért a nyugalom. A nemes elhatározás, a mely nagy lelkek sajátja, olvasható volt homlokán. Odafordult a bájoló menyasszonyhoz: „csak egy csókot, csak egy könyvet“ re-

begé megtört lélekkel. Hedvig odanyújtá a forró ajk elé hófehér kezét, s a köny ott ragyogott szemében.

Akkor felszökött hirtelen térdéről a herceg s fulladozva kirohant a templomból. Az ajtónál megállt még egyszer: „élj boldogul!“ suttogá Hedvig felé s azzal eltávozott örökre.

Holta napjáig boldogtalan maradt.

A királyné kísérete visszavonult a sötétlő templomürbe; a lépések hangján kívül semmi sem szólt, csak ama karsu ifju suttogá néha: Cecilia! Cecilia! s ha aztán a leány megállt, nem tudott mit mondani neki. Semmi, semmi, hebegé. Azt akarta megkérdeni tőle: mit érezne ő, ha így el kellene válnia? de nem merte kimondani a gondolatot, hanem egy oltár előtt letérdelt, s ott azon inádtá istent, hogy engedje neki ez órát örökre úgy elfeledni, hogy soha eszébe se jusson többet.

E közben feltáruáltak a nagy templom ajtai, kívülről ünneplő népség tolongott be egymásután, gyertyákat gyújtottak meg mindenfelől, a terem kivilágosult, megelevenült; a hova szem láthatott, mindenütt eleven emberfők s festett mosolygó angyalfők bámultak le karzatokrul, boltozatrul; a megfakult falak szinehagyott aranyozásával élénk ellentétben látszottak a mindenszínű zászlók, mikkel a mai nap ünnepére a nép fölkesíté szentegyházát.

Künn harsogott a közelgő zene, s az eddig zárva tartott fő ajtó megnyitásával belépett az udvari díszmenet; apródek, s enes hallok, főpapok és főnemesek tarka pompás vegyülete, melynek közepén egy magas délczeg férfi jött, kissé szokatlan megilletődéssel arczán, a pogány fejedelem Jagello, ki először lépett kereszttyén egyház boltozata alá s ismeretlen áhitattal tekinté szét az ó-templomban az új vallás titkos hieroglyphain jártatva szeméit.

Hosszú, gesztenyebarna fűrtői ideges vállaira omoltak, a mint hajadon fővel az oltár elé lépett, hol három szent jel várt reá: a keresztvizmedence, a korona és a mátkagyűrű.

Az első új eget nyitott meg előtte, a második új országot adott neki; de a mi több volt előtte, mint ország és mennyország, azt a harmadik köté hozzá, a szép, az áldott Hedviget.

Háromszor hangzott a nép ajkairól a hosanna; először, midőn Jagello egyszerű fegyvertelen öltözeiben letérdelt a medence előtt, s göndör fűrtös fejét meghajtá a szent víz előtt; másodszer, a midőn homlokát a szent chrysam nedve érinté s egyenként adtak reá koronát, bíbor-palástot, országkardot és aranyalmút; de leghangosabban szólt harmadszor az üdvkiáltás, midőn a bájoló szüz menyasszony jött felé udvari kíséretével, halványan, magasztosan, mint egy égből leszállt angyal. A krakkói érschösszetette kezeiket, legjobb áldását az égnek imádkozá fejeikre. A történet igazolja: hogy az áldás foganatos volt.

E perczben örömkönyút sirt minden arc, csak azok sirták a fájdalom könyét, kik azelőtt egy órával jelen voltak a templomban a királynóval.

Mig a királyi pár az oltár előtt állt, kíséreteik díszkört alakítának körülök; a

magyar- és lengyel hölgyek, a magyar, lengyel és lithván nemesek tarka élénk csoportozatot képezének az esküvő pár mögött.

Legközelebb állt a királynő háta mögött a szép szőke hajadon, a Szentgyörgyi Templin gróf leánya, Cecilia, az akkori nemes hölgyek között a legszebb, a legnemesebb. Élénk, lelkes arca bájos volt azon szűzi tulajdonával, hogy minden rátekinthető szem pillantása előtt elpirult, szinte égni látszék, s ilyenkor nagy kék szemekben valami oly rejtett tűz sugárza elő, mintha a nappali égen jelennének meg futó csillagok.

Pedig most is két arc volt feléje fordulva, elválthatatlanul; két ifjú nem bírta róla szeméit levenni, mintha egyiket sem érdekelné az egész keresztelés, koronázás és menyegző.

Egyik ifju a leánynyal szemben állt. Ez volt Cserni Száva, egy fiatal lengyel nemes, még alig több mint gyermek s már is halálosan szerelmes. A másik egy magas, daliás magyar levente, komoly, életpiros arcczal, kinek szép nemes vonalmai már fölvetették a férfi jellemet, s ki oly benső megelégedéssel pillant az épen mellette álló hajadon arcába. Ez ifjú volt Rozgonyi István.

A lyán nem merté szeméit felvetni, s mégis érzé, mégis tudta, hogy két oly égető tekintet éri arcát, mintha sugárait érzé rajta.

A nászeskü végeztével Rozgonyi udvariasan nyújtá karját Cecilának, mit az reszketve fogadott el, míg háta mögött Száva lépteinek dobbanását vélte hallani. A szentelt víz előtt találkoznak. Rozgonyi megkínálta vele a hajadont. Midőn az egy kezével belenyúlt a hideg vízbe, másik kezén egy forró kéz heves szorítását érzé. Száva volt az, ki odahajolva hozzá, halkan suttogá fülébe:

— Mintha én térdeltem volna ott előtted.

Néhány nap mulva Rozgonyi visszatért Magyarországra, — Cserni Száva a király oldalán az orosz hadba távozott.

II.

Sok, igen sok év folyt le e nap után; folyt a harc minden országban, hullott az ember, mint az őszi levél; kit megsirattak, kit elfelejtettek.

Sirban volt már s csillagok között lakott az ifjú királyné is, holta után szentnek tarták s sirjához jártak imádkozni.

A lengyel nép sokat küzdött jobbra balra szomszédaival, néha önmagával is; a küzdésben néha úgy megfogyott, hogy egy-egy faluban nem maradt egyéb, mint az özvegy és az árva.

Egy késő őszi éjszakán egy magányos lovag üget a Templini kastély felé; zúg, dörömböl a zivatar, a magas karsú jegenyék hajladoznak a szél alatt, a távol farsorok végén sötétlik az őszi kastély. Valamennyi ablakai közül csak egy földszinti szobácskáé van kivilágítva.

A lovag, mintha belől fázna, összehúzza vállain zsinóros köpönyegét s elmerengve poroszkál a begyepesedett úton, midőn gondolatai körül egy szembejövő öreg pór üdvözlése kizavarja.

A lovag megállítá paripáját s beszédbe elegyedett a földművessel.

— Itthon van é most Templin gróf?

— Otthon van ő már rég ideje, jó uram; viszonza a pór. Sok esztendeje már annak, hogy őt eltemettük.

— Ki lakik most a kastélyban?

— Mind elköltöztek belőle, ki az égbe, ki más hazába, csak az öreg Marina lakik még ott. Itt vénült meg, itt akar meghalni. Ott világít szobájának ablaka. —

A lovag sarkantyúba kapta paripáját s pillanatok múlva a kastély udvarán állott. „Nyiss ajtót, Marina!” szolt, a kis földszinti szoba ajtaján zörgetve.

A vén cseléd köhécselve tárta fel az ajtót; a jövevény hangja ismeretes volt előtte; de a mint meglátta a magas fegyveres férfit maga előtt állani, ijedten döbbent vissza az ismeretlen alak elől s szinte kiejté kezéből a mécses.

— Nem ismeresz rám, jó Marina; — szolt nyájas hangon a jövevény; mire a vén cseléd ránczos arcán valami örvendetes emlék mosolygása látszott végigfutni, még csodálatosabbakká kuszálva annak barázdáit; de az megint elmúlt a mint a szóló arczába nézett, s némán rázta meg fejét.

— Annyira meg kelle hát változnom? sóhajtja a lovag. Én vagyok Cserni Száva. —

— Te, te! sikolta a vén nő kitörő örömmel, megragadva a lovag karját, s csókjaival borítva annak kezeit. Tehát te élsz Sztanisa, kit megholtnak hittem, kit gyászoltam mind e mai napig.

— Méltán támadt holthírem. A vladiméri csatában négy söreránta lovamról, ott elfogtak, elvittek Kiovbá; a fogságból csak most szabadultam ki, midőn a foglyokat kölcsönösen kicserélték. De szóljunk most egyébről. Te tudod, hogy mi volt nekem legkedvesebb e világon. Hol van Cecília!

— Oh, csakhogy élsz, csakhogy visszatértél; szolt a vén dajka szemeit törölve; nem képzeled, mennyit sírtam miattad; bár egyszer álmomban tudomra adta volna valami angyal, vagy valami védszent, hogy nem haltál meg, pedig annyit imádkoztam hozzájuk, hogy mondják meg.

— Köszönöm, jó Marina. De most szólj arról, a miről én gondolkozom.

— Igaz, igaz. Tudod, hogy a jó királyné meghalt; milyen áldott teremtés volt; hogy szerette Ceciliát, akár csak az édes anyja. Szegényt, hogy elválasztották kedvesétől, azért hogy Jagellóhoz menjen nőül, — Cecília annyiszor elbeszélte nekem azt a jelenetet és én mindig sírtam rajta. De megáldotta az Isten. — Jagellóval is boldog lett, s most már idvezült az éghen.

— De szólj Ceciliáról.

— Hiszen azt cselekszem. Hedvig királyné nagyon szerette őt, mindig ohajtá

hogy őt boldoggá tehesse. Mert hiszen nem csak egy helyen terem boldogság a földön. Ime a királyné is, midőn elhagyá örömeit, azok helyett üdvöt talált.

— De te megölsz engem félretéréseiddel. Szólj, mit tett Cecilia, midőn azt hallá, hogy elestem?

— Ne mondasd azt el velem: Sírj, kétségbe volt esve, meg akart ő is halni; ne kényszeríts e napokra emlékezni. Évekig gyászruhát viselt miattad és zárdába akart menni.

— És hol van most?

— A királyné sajnálkozva látta a szép gyermek hervadását s mindent elkövetett érte, hogy őt újra felvidítsa; elhordta magával utazni, a fényes lovagjátékokba, miket sógora Sigmond király adott; egy ily leventés játék alkalmával egy délczeg ifju magyar lovag választá magának Cecilia színét, a violaszinű gyászt, s e szín mellett valamennyi lovagot mind a porba hányt lováról azon viadalban. A királyné Ceciliával teteté a győztes fejére a pályakoszorút. A lovag szép volt és merész. A királyné sokat suttogott a leány fülébe. Az ifju nem sokára megkérte Cecilia kezét. Templin gróf épen akkor haldokolt, — a haldokló kívánsága volt, hogy Cecilia menjen hozzá. S ki tagadhatná meg egy haldokló utósó kérését?

— Tehát csakugyan jobb lett volna halva maradnom.

— Ne szólj így Sztanisa; látod, Vilmos herczeg is meg tudott válni a királynétól.

— Emlékezem rá; most még jobban, mint valaha. — Szólj, Marina: kinek hívják azon embert, a ki elrablá őt tőlem?

— Rozgonyi István.

— Emlékszem rá. Egyszer láttam, de még egyszer fogom látni.

— Mit akarsz Sztanisa?

— Fel akarom őt keresni. Ha boldoggá tudta tenni, a kit én azzá tettem volna, úgy áldja meg őt az ég, áldásomat hagyom nála; de ha általa boldogtalan lett az, a kit én oly forrón szerettem, — ha ő durva, bántó kezekkel nyúl ahoz, a kihez én csak imádkozva mertem járulni: akkor Isten irgalmazzon neki. Ha egy könyvet fogok e nő szemében látni, csak egyetlen panasztevő könyvet, — megölöm azt az embert. Marina, — megölöm.

A vén cseléd zokogva borult a jövevény kezére.

— Most, áldjon meg az Isten, én megyek egy országgal odább; szólt, köpenyét vállára vetve a lovag s távozni készült.

— Hová mennél késő téli éjszakán? maradj itt bár reggelig pihenni.

— Inkább pihenhetnék egy ostromlott várban, mint e házban itt, a hol minden tárgy, minden ablak ő rá emlékeztet. — De mégis jer, vezess végig a termeken. Szeretném még egyszer látni a tárgyakat, a mikhez ő közel volt, bár köztük nem maradnék ezért a világért. Hadd lássam még egyszer arczképét, a milyen volt akkor, a midőn még az enyim volt.

A vén cseléd vevé lámpáját és a kulcsokat s körülvezette Szávát a kastélyban.

A szomorú ifju itt-ott elmerengve megállt. — Emez ablakból szokott ő kinézni, innen várta őt, mikor messziről jött. — Amott áll a szék, melyen himzeni szokott, a himző ráma a falnak támasztva. — A por belepett minden bútort, a hárfa húrjai leszakadoztak, a rézkalitkákából eltűntek az énekes madarak, a virágcserepek asszú kőrőit beszötte a pók. A lég maga is oly fülledt, oly nyomasztó. Semmi sem él itt. Még az ősök képei is megfeketültek, mintha még a képek is jobb szeretnének már meghalni, ha semmi sem él körül.

Végre a kertí szobácskához értek; Száva keble nyugtalanul dobogott. Annyi boldog óra kedves emléke éledt fel egyszerre fájdalmas szívében, miket e kised szobában töltött. Felnyitották, belépett. Eltakarta szeméit, annyi emlék rohanta meg egyszerre keblét. S csak egyenként kezdte azután sorba nézni a tárgyakat. Mindentüve odaképzelve őt magát, azon arczal, melynek még csak az ő számára volt mosolya. Végre meglátta arczképét, azt a nyájas szelid arczot, épen úgy, a hogy az szívében meg volt tartva, azon szelid kék szemekkel, azzal a rózsapirulással, azon ábrándos kifejezésű ajakkal. Még egyet lépett s ott ijedten visszarezzent. A hely, mi ez arczkép után következék, üres volt, egy levett ráma foltja látszék ott csupán. Ott az ő saját arczképe állt egykor, kedvese mellé akasztva, s az most le volt véve onnan.

Keserű elfogódással rogyott a lovag egy karszékebe. „Hát még innen is száműztek! Annyira el van vetve emlékem, hogy még arczképem sem lehet az övéhez közel többé. — Isten veled jó Marina, te is elfelejtettél már félig, felejts el most már egészen.

A vén nő sirva kulcsolta magát az elsiető lovag kezére; „nézd, mint zúg, mint dörömböl a zivatár.“ Kialta a lovára pattanó után.

— Hadd zúgjon, hadd dörömbölgjön.

III.

Az ember szereti magának vetélytársát úgy képzelni, mint egy gyáva haszontalan embert, kivált a szerencsés vetélytársat.

Ki lehet ez a Rozgonyi? kérdé magában Sztanisa. Bizonyosan valami durva, dolyfős olygarcha, egy szeszélyes bitang kényúr, a ki rablóvára fészkeiből ijesztgeti a kényére hagyott jobbágy-népet; egy gyáva kéjencz, a kinek orgiáit zsoldos sereg őrzé, kinek arca csak a bortul tud pirulni s elsápad, ha csatáról van a szó.

Ilyen képet feste ő magában vetélytársa felől.

Egy napon a lengyel király magához hívatta Sztanisát, legjobb bajnokát harczainak, most már Lublói kapitányt, kit azon időben szokásosan diákra fordított néven Zavissius Nigernek neveztek. —

— Jösz, hogy elmenj; monda Jagello a belépő ifjunak. A magyar- és lengyel trón kibékült egymással. Magyarországot veszélyes ellenség fenyegeti, az ozman; segitünk kell rajta, hogy megmaradjon.

Száva leütötte fejét, arra gondolt : hogy ha Magyarország elveszne, vetélytársa is ott veszne benne, és hallgatott.

— A harc már megkezdett, folytatá a király, s szégyen lenne ránk nézve, ha ott nem lennénk benne. A nikápolyi mezőn, hol tizenhárom év előtt a frank- és magyar sereg csatát vesztett, most újra megütközének a magyarok, és a nap diadala lemosta a gyalázatot a nikápolyi csatátérről; az ozman hadvezér nyolczvan ezer emberéből csak a testőrbível menekült meg.

A kard nyugtalanul zörrent meg Száva kezében.

— A győzelem hősei : Losonezi László, a vajda; Marót, a magói bán, s az ifju Rozgonyi István, mindnyája közt a legvitézebb.

Száva arca hirtelen lángra gyulladt e szavakra. Vetélytársának híre villámként futott át lelkén s új vágyakat teremtett abban.

— Én e nevekhez még egyet akarok adni, szólt tovább Jagelló, — e név a tied, s arezod színéből látom, hogy te e dicsőséget óhajtod és meg fogod érdemelni.

És valóban le lehet olvasni a bajnok arezáról azt az élő vágyat, mely lelkében támadt : vetélytársával versenyt futni a vész és diadal ösvényén. Nem várhatta, míg a vezérletére bizott dandárok elkészülnek, rábizta azokat alvezére, Odrovánszky Petőre, s maga előre elment Magyarországba.

Egy szép nyári alkonyon egy fekete mentés lovag, egyszerű sastollal kalpagán, ütetett Dédes-vár felé, mely mintegy félmérföldnyire látszott az erdők között fényes bádoföldelű tornyaival s zászlós szélvitorláival egy kerek volkánalakú halom tetején. —

Egy keresztút összejövetelénél egy másik lovag akadt hozzá, egyszerű gombos dolmányban, lengő fehér kócsagtollal, néhány csatlóستól kísérve.

— Áldjon a szent szűz, nemes lovag; szólítá meg a sastollas a vele találkozó. Nemde, ez itt Rozgonyi vára? Rég volt, hogy Magyarhonban jártam, nem ismerem ki magamat.

— Fogadj Isten, bajtárs; viszonzá a kócsagos. Melyik Rozgonyit keresed? Lőrincz és János még a nikápolyi mezőn elestek.

— Azt a Rozgonyit, a ki érték boszút állt, Istvánt.

— Ugy légy üdvöz, az én vagyok. Szívesen fogadott vendége leendesz házamnak.

— Én lengyel vagyok. Győzelmeid híre hozott ide hazámból. Királyom engedelmével zászlóid alatt akarok küzdeni.

— Örömmel fogadlak. Nehány nap múlva ugy is indulunk Serviába. Egy jó vitézzel többen leszünk.

— Te oly sűrűn jársz csatába, pedig nőd van itthon, oly szép, oly bájos.

- Tedd hozzá : és olyan jó!
- Boldog is vagy?
- Két fiam van.

A lengyel felsohajtott.

— S mégis elhagyod őket, hogy a harciba menj.

— Őket védelmezem ott is. Az ellenséget jobb nem várni, míg a kapuig jó, hanem elébe menni. Nem a dicsőségért harcolunk mi, hanem azokért, a kiket szeretünk.

E beszéd-közben kiértek a lovagok az erdőből, mely a vár előtt terült, s a tisztáson, mely zöld pázsitjával vevé körül a sánczokat, egy csoport gyermeket pillantának meg, kik részint a közellátzó helység praedialis nemeseinek, részint a várórség csatlósainak fiai, ott a téren háborút játszottak.

— Nézd, az ott köztük az én nagyobbik fiam; monda Rozgonyi az idegennek. A fiuk korán szoknak a háborúhoz. Nem csoda. Ily időben, mikor a pap is oldalára kötött karddal megy misét szolgáltatni, s a földműves kaszájával majd füvet vág, majd hadakozik, lám a gyermekek is csatát játszanak. Nézd, kétfelé osztják egymást, az egyik lesz a magyar, a másik a török. Emezeknek turbánt kötnek. Ah, de hisz ez nagyon egyenlőtlen harc lesz; a magyar félen csak nyolczan vannak, míg amott tizenhatan. — Az én fiam vezeti a magyarokat. Nos fiú, meglásd mire megy. Álljunk meg és nézzük el, mit tudnak.

A két lovag megállt az erdőszélben, a gyermekektől észre nem vétetve, a csatlósok elküldettek előre; Rozgonyi mosolygó örömmel nézte a kis csapat gyermek-háborúját.

A magyar csapatnak háromszinü selyemzászlója volt, a töröknek félholdas lófark. A ki a másik lobogóját elveszi, az a győztes; ez volt a kölcsönös hadijog.

A török félholdat formált, a magyar egy négyszögöt. Jó hajlós fiatal pálczák valának a fegyverek, vadalmával voltak tömve a vitézek zsebei; ez vala a munitió. —

A bodzafa-tülkök rivallására felkiáltott a két sereg, a török *A l l a h t* ordítva, a magyar *I s t v á n k i r á l y t*, s azzal elkezdének repülni a vadalmák. Mint az igazi csatában, lövöldözés volt itt is az első, itt-ott koppant a vadalma, de senki el nem esett még.

Mikor a töltés elfogyott, riadó harcziáltással rohantak a törökök a magyar hadra, ez mintegy ötvenlépésnyire bevárta őket, akkor megfordult s el kezdte futni.

— Ne hagyj magad fú, monda Rozgonyi mérgesen.

De nem kellett azt félni. A téren négy almafa állt, allja terítve savanyú gyümölcsessel, a magyar had azok mögé vonta magát s akkor hirtelen neki fordulva a rohanó ellenek, kemény tüzeléssel visszaverte a támadókat.

Azok visszavonultak lőtávolságnyira; ott haditanácsot tartottak, hadseregüket kétfelé eloszták, az egyik ott maradt a lófarkkal az ostromlottakkal szemben, a másik a hátuk mögé került s onnan támadt rájuk.

— No most mindjárt bekeritnek; kiálta Rozgonyi István, mintegy önkénytelenül segítni akarva fia játékában.

Ez azonban hirtelen hármat vitézei közül ott hagyva a vaczor positio mellett, míg azok a kifogyhatlan munitió közepett irtózatosságnak tarták vissza a hátul kerülőket, addig ő önmagával kirontra hősi elszántsággal a zászló körül maradt figyelő hadtestre, s daczára az ellene intézett vadkörtezáporoknak, közé tört a zászló-öröknek, egyet-kettőt a földre terite közülök, a többit bajtársai foglalák el, míg ő maga a zászlótartóval eredett birkozáshoz, s a lófarkat kit-kerete a nálánál egy fövel magasabb síheder kezéből.

Ezzel vége lett a harcoknak.

— Helyesen fiam, helyesen! kiálta Rozgonyi előnyárgalva az erdőből. A fiu meglátta apját s azzal hirtelen ratificálva a békekötést, örömprepsve futott apja elé, a ki fölvette őt lovára s ölébe ültetve, össze-vissza csókolá.

— Legyőztük a töröket, — szóla kipirult arczzal a fiu.

— De nagyon kevesen voltakot ti.

— Hisz azért voltunk magyarok: viszona a fiu büszkén. Mindig kevesebb a magyar, mint az állonsége.

Rozgonyi még akarta simogatni fia kiizzadt homlokát, a gyermek azonban, mindig úgy fordítá fejét, hogy kucsuját jól szemére huzhassa; végre kisült, hogy a homlokán egy jókora ütést kapott, melytől egy félujjni vonás dagadt fel rajta.

— Egy kis sebet kaptam, monda a fiu vidoran, midőn apja a rejtegetett daganatot fölfedezé. Anyám úgy is azt mondja mindig: hogy hozzád legyenek hasonló. Aztán neked is van egy sebhely a homlokodon, már most nekem is van, épen ott azon a helyen; most már anyám egészen hasonlónak fog hozzád találni.

A lengyel önkénytelen sohaja fájdalmasan hangza e vidám csevegés közé.

— Nézd apám, szólt a fiu suttogva, ez az idegen, a ki veled jó, könyezik.

Rozgonyi oda fordult hozzá.

— Tán neked is vannak gyermekeid, kiket otthon hagytál? kérdé tőle résztvevő hangon.

— Senkim, senkim a világon. A szél homokot fútt szemembe, attól könyezek.

Ezalatt a várhegy alá jutottak a lovagok; a magas hegy tetejére tekervényes csigaút vezetett; az akkori idők izletes pompájával épült várnak mind a négy oldalán kiálló gömbölyű tornyocskák voltak, mulató helyekül emelve. E tornyocskák egyikében a lovagok egy fejrő hölgyalakot pillantának meg messziről, a mint egy helyen a sűrű bükkerdőből kiértek. A hölgy fehér kendőjével látszék arra integetni.

Rozgonyi sarkantyuba kapta lovát, a lengyel visszarántá a magáét.

— Az ott talán a te nőd? kérdé elfogódott hangon Rozgonyitól.

Rozgonyi fejével inte, míg fia kis kalpagját forgatva kezében, üdvözlé vissza anyját.

Az ut második kanyarodásánál ismét a másik tornyocskában láttatá magát a nő, és így sorban mind a négyet végigjárta, a honnan az érkezők elébe leheté nézni, s

mikor azok a felvonó hid elé érkeztek, már a nő ott állt a kapuban s szende örömmel borult férje keblére, míg kisebb fia, kit kezén vezetett, gagyogva ölelte át apja térdeit.

— Nézd anyám, a törökre voltam! kiálta a nagyobbik fiú gyermekes dicsékedéssel, az elrabolt lófarkat mutatva.

— Én pedig most fogok menni; monda kedélyesen Rozgonyi. A király kinevezett fővezérnek, megengedte, hogy seregeket gyűjtsék. A hadriadó mindenütt vizsgálóra talált az országban; a legjobb vitézek útban vannak a tábor felé; még külföldi hazákból is érkeznek bajnokok; — de én: hol maradt utitársam? — szólt széttekintve; midőn a lengyelt nejeének be akarta mutatni.

A lengyel valahol elmaradt az útát rejtő bokrok mögött, ott megállt az ölelkező férjet és nőt nézve és általuk nem láttatva.

Az évek előtt karsu halvány hajadon most délezeget amazoni alakká virult fel: a rejtett tűz szemeiben meleg napsugárrá nyílt ki; arcán a szüzi epedést a boldog nő szelid szenvedélye váltotta fel; a gyermeki hajadoni szépségek helyét a még kedvesebb női és anyai bájok foglalták el.

A lengyel lehajtá fejét s azon gondolkozott, hogy ne forduljon é vissza?

— Lovag! lovag! kiáltozó a kis fiu, vesszőparipáján elébe nyargalva. Apám vár reád, azt hiszi elvesztél.

A lengyel leszállt lováról, megveregette a gyermek arcát.

— Apád lovának szárnyai vannak, monda neki könnyező tréfával, az enyim csak gyalog jár. — Azzal átadta lovát az odaérkező csatlósoknak s dobogó szívvvel és égő arccal hagyá magát a kis fiu által szülőihez vezetetteti, százszor elmondva magában az álnevet, melyet fölvetett hogy el ne felejtse.

Hanem arra nem volt szükség; Rozgonyi nem kérdező vendége nevét s neje szíves üdvözléssel fogadá az ismeretlent.

— Nem ismert rám, monda a lengyel magában keserűn, pedig én minden vonásában most is látom hajdani menyasszonyomat. Ugyanazon szép szemek, ugyanaz a mosolygás, még tán szebb, mint akkor volt, virággá nyilván mindaz, a mit én csak bimbózni láttam. És ő boldog — s még csak nem is gyűlölködtem érte. Hisz rá nézve meg vagyok halva.

A szép amazon férjével nyájasan beszélgetve, fölvezeté kedves vendégeit a vár termeibe; ott kiültek az erkélyre, honnan az egész Sajó völgyön végig lehet látni, mely a méla holdvilágnál azt a tündérics csillogást kezdé fölvenni, mely szint ad az éjszakának.

Cecilia férje vállára támaszkodva, félig kihajolt karsu természetével az erkély korlátján; hosszú szőke hajfürtjeivel játszott az esti szellő; a lengyel ott állt a boldog pár mellett összefont karokkal, s mélán tekintte maga elé. „Minő kietlen táj, monda magában; köröskörül pusztá erdők, a hegytetők nagy kopasz kövekkel koronázva, a szűk sötét völgyben semmi sem szól, csak egy fehér folyam bujdosik rajta nagy oszondesen keresztül; a távol Kárpátok aczél határt vonnak a látkörön; minő szomorú vidék.

— Nemde, lovag, — szólt a nő a lengyelhez, észrevéve annak hallgatását s beszédre akarva hozni, — ön vidékünket csodálja; nemde gyönyörű táj ez a mienk? E zöld illatos erdő itt a Bükk; ama sziklaóriás ott fehér homlokával az Örvénykőve, őseink áldozóhelye; e bujdosó ezüst patak itt alant a Szinyva; s azok az ősz sziklakirályok ott messze, kik ezüst trónjaikban sorban látszanak ülni, az Lengyelország határa; nemde gyönyörű táj?

— Gyönyörű! viszonzá a lengyel s kedve lett volna magát az erkélyről a száz öles mélységbe letvetni.

Annak, a ki boldog, gyönyörű minden vidék, a boldogtalannak zordon mindenik.

Ujabb vendégek érkezése hangosabbá tette a termeket. A környék főnemesei megtudva Rozgonyi hazaérkeztét, siettek őt, mint a magyarországi hadak összes fővezérét, üdvözölni; néhány óra alatt számos társaság szaporodott össze Dédesen, mind az ország akkori legjobb, legbátrabb vitézei; köztük néhány bajnokhirű praelatus is, kiket a vár ura és urnöje együtt fogadott el, s mint az akkori családias életrend hozta magával, az urnő is résztvett a következő áldomásban, bárha a vendégek között kívülre egy nő sem volt jelen.

Lakoma fölött nemes illedelem vezérelt a vendégek mulatozását; beszédek tárgya eleinte merőben országos és vallási ügyek körül forgott, s midőn egyszer megindult a kalandmesélés, s a kedvre derült férfiak, mint tarka röppentyüket, eregeték anecdotáikat, ezeknek egyike sem adott arra okot, hogy bármely szemérmes arcz elpiruljon hallásukra.

A lengyel csendes volt és gondolkozó. Ott ült Cecilia mellett bafról, míg Rozgonyi jobbját foglalta el. A jó magyar urak azt hitték, hogy nem tud magyarul, s a mi keveset tudtak lengyelül, elővették, hogy őt beszédre hozzák, de egyes szavaknál nem bírtak belőle többet kicsikarni. Nem így akarta ez őket látni. Őt bántotta, hogy oly nyájas hozzá, minden ember, hogy Ceciliát mindenki oly tiszteletben tartja. Szerette volna, ha durvák lettek volna hozzá, ha kötekedtek volna vele, hogy beléjük veszetett volna; leste, hogy mikor fog valaki egy illetlen szót kiejteni, mely által Cecilia legtávolabbról is bántva legyen, hogy akkor annak keztyűjét vehesse s bemutathassa, hogy egy szó miatt meg tud halni érte. Mind hasztalan; a magyar urak figyelmé az idegen vendég iránt nem volt kisebb, mint tiszteletük az urnőhöz.

Végre, hozták a billikomokat. Most, most, gondolá magában a lengyel, a bor el fogja oldani szenvedélyeiket, s megfeledkeznek magukról.

De a bor is csak azt növelte lelkületükben, a mi szép volt és nemes. Áldomásaik hazáért, dicsőségért hangzottak; győzelem és Magyarország örök élte szentesíté a fölemelt billikomot, s ha egy-egy pohár az urnőnek szállott, annyi gyöngédség, annyi hűszelgéstelen nemes-magasztalás volt a köszöntésben.

Végre Rozgonyiné maga töltetett magának egy billikomot s azt fölemelve oda fordult a mellette ülő lengyelhez, ki egészen elveszve gondolatában, alig vette előbb észre, mint mikor a legesengőbb hangon e szavakat hallá magához intéztetni:

— E pohár a lengyel barátság tartósságáért.

S azzal Rozgonyiné koccantásra tartá serlegét a lovag elé.

Ez, mintha az ég szakadt volna rá, összerezent; a vitézek körüle mind föl-ugráltak székeikről, zajos pohárcsengés közt harsogtatva az urnó áldomását, míg a lengyel a kábitó hangzavarban ámolmogva kelt föl helyéről s fölvéve serlegét, reszkető kézzel nyujtá azt koccantásra Cecilia felé!

Rozgonyiné mosolyogva húzta vissza serlegét, kikerülve a koccantást, mire a lovag még nagyobb zavarba jött.

— Üres pohárból akar ön velem áldomást inni? szólt kedélyesen mosolyogva a hölgy, s inte egy apródnak, hogy töltsé meg a lovag serlegét.

A lengyel arca égett, mintha fejében volna szive, s megtöltött serlegét oly resignatioval ürité ki, mintha bürökkel lett volna az tele.

Ez áldomás után Cecilia bucsút vőn vendégeitől s eltávozott körülből.

A lengyel égve várta e pillanatot, hogy a férfiakkal egyedül maradhatott. Láttá őket mosolyogni, midőn Cecilia azt mondá: „ön üres pohárból akar inni?“ s lelkében égett a keserű láng, az őrjöngő vágy, egyedül maradhatni azokkal, kik nevettek, midőn azon nő, ki őt egykor imádta, most annyira sem ismerte meg, hogy pohárral és tréfás enyelgéssel fordult felé. A nő eltávozott; most már kezdődni fognak a bacchanaliák, gondolá magában romboló gyönyörrel. A férfiak leisszák magukat, kötekedni fognak, elménczkedéseket teendnek Ceciliáról, Rozgonyi el fogja azokat hallgatni, tán épen nevetni fog fölöttük, s mint fogja ő akkor egész dühét keserű lelkének az egész társaság arczába vágni s kiomló vérével adandja tudtára a feledékeny nőnek, hogy volt egy ember, ki egykor érte élt, s ki most érte meghak

De ujra csalódott. Rozgonyiné távoztával a vendégek is mind fölkeltek helyeikről, s a szokásos egészségkivánás után eltávoztak az apródok által kimutatott hálóteremekbe. Őt maga a házi gazda fogta karon s kitüntető szivességgel vezeté hálószobájába.

A lengyel magneticus iszonyattal érzé azon ember érintését karján, kit ő egyszerre gyűlölni és becsülni kénytelen.

Hálószobájába lépve, Rozgonyi inte a követő apródnak, hogy a hozott karos gyertyatartókat tegye az asztalra s távozzék, — azzal megmutatva kész fekhelyét vendégének, szívesen megrázta kezét, boldog éjt kívánt neki s távozni készült.

A lengyel széttekinte a szobában; nyoszolyája fölött kardok, csákányok függtek, átellenben vele három arczkép, melyeknek láttára a lovag elkiáltá magát s hátrántorodott, hogy a nyoszolyamennyezet oszlopába kellett kapaszkodnia.

A távozó Rozgonyi, vendége kiáltását hallva, visszatért az ajtóból s aggódva kérdé tőle: mi baja?

Az folyvást elámultan tekintve a képek felé, reszkető kézzel odamutatott s alig érthetően hebegé: „e kép!“

— Ez arczkép itt szélről az anyim; szólt Rozgonyi magyarázó hangon. Az ott középett nőmé, mint menyasszonyé.

— De amaz ott! vágott közbe a lengyel, a legsodálatosabb érzelemhevüléssel mutatva a harmadikra, mely a nő arczképe mellett balfelül volt, s egy ifju lovagot ábrázolt, mosolygó gyöngéd arczczal, lengyel apródöltözetben.

— Ez arczkép, szólt Rozgonyi komoly ihlettséggel, nóm egykori jegyesének képe, kinek szerelmére örökké büszke lehet, s nem kell soha szégyelnie a könyveket, műket halálának emlékére hullat. Hiszen hallhattad Cserni Száva nevét; nemzedet évkönyveiben örök helyet foglaland az el; kit szeretett a nő, irigyelt a férfi, rettegett az ellen, — kit lelke erényei s harci vitézsége kortársai közt legelsővé tőnek.

— Megállj! kiálta közbe a lengyel kigyuladt arczczal, magánkivül ragadva meg Rozgonyi kezét. Ne tovább! Ez arczkép enyim. — Én vagyok Cserni Száva.

Rozgonyi csodálat, öröm és meglepődés által elfogultan tekintte szótlánul a lovag arczába, melyen azon örömteljes megszágyenülés pirja lobogott, melyet nemes lélek érez magához hasonlók által legyőzve.

— Hiba volt tőlem nevedet kimondanom, szólt Száva reszkető hangon; de nem tűrhettem, hogy nevedet dicsőíteni halljam az által, ki nálamnál nagyobb és nemesebb.

Rozgonyi még mindig elfogódva szoritá vendége kezét.

— Miért sirattatod hát magadat, hogy ha élsz?

— Nem élek senkire nézve. Hadd legyen holthírem ezután is. Elestem becsületes harczmezőn, hadd nyugodjék ott emlékem; jól esik tudnom, hogy azok, kik szerettek, megsirattak s nem felejtettek el. A feltámadás, mely börtönömből újra előhítt, új alakot adott arczomnak; a világ nem ismert rám s én sem a világra többé. Hogy még nevem se legyen ismerős, azt is elváltoztattám latáurára; most Zavissius Nigernek neveznek. Cserni Száva meg van halva. Csak azért jött vissza a sírból, hogy meglássa azt a hölgyet, kiről annyit gondolkodott, és ha boldogtalannak fogja találni, bosszút álljon érte, ha pedig boldognak látandja, megáldhassa azt, ki őt azzá tevő. — A lengyel szavai mindig tompábban hangzottak. — Rozgonyi, fogadd el ez áldást; egy halott áldása az, kinek üdvét vetted el — s ki téged ezért szívéből megáld.

A két férfi nem tarthatta magát tovább; zokogva borultak egymás nyakába s hevesen, forrón ölelkeztek össze, könyeik sebesen folytak és e köny oly jól esett mindkettőnek.

— Most egy komoly szót hozzád Rozgonyi; szólt Száva indulat-kitörése elcsendesültével. E szavaknak, e titoknak örökké rejtve kell maradniok a világ előtt; de kivált egy lényre nézve. Te tudod, hogy kit értettem. Soha se tudja meg ő, ne is sejttesse soha, hogy én még most is élek. Én büszke vagyok azon becsülésre, mely engem mint holtat illet, s az élet nem oly kedves előttem, hogy az emléket elveszítsem érte. Igérd meg, hogy soha sem fogod előtte e titkot elárulni.

— Fogadom, lovag, de csak kölcsönben. Viszont te is igérd meg, hogy megteended azt, a mire kérni foglak.

— Egy van csupán, a mit nem tennék meg; ha azt nem kívánod tőlem, mást mindent teljesítek.

— Halld. Én holnap elutazom a csatába, mely, úgy látszik, hogy általunk megkezdve, nem általunk fog véget érni. A harc, melyet viselünk, annyi bajnoknak került már éltébe, kik nálamnál jobbak, vitézbbek voltak; —ki tudja, nem maradok é én is ottan? Valahányszor ellenség elé készülök, egy gondolat szokta lelkemet háborítani: mi lesz nőmből, két apró gyermekemből, ha én elveszek? kire maradnak itt? rokonaim kiforgatják őket javaikból, vagy gyűlöletes mostohájuk akad s elpusztulnak. Érzem, ha e gondolat nem bántana, vitézbb volnék. Szegény nő! Isten két férfit mutatott száma, kiknek mindegyike oly hön, oly igazán tudta őt szeretni. Minő csapás lenne rá nézve, ha egyszerre elvesztené mind a kettőt.

— Attól tartok, szólt közbe Száva komolyan, hogy épen azt fogod kérni, a mit nem teljesítendek.

— Lovag, te szeretted őt, szereted most is, mert őt elfeledni nem lehet. Igérd meg, hogy míg én a csatából vissza nem térek, nem hagyod őt el, és ha ott veszek, nem hagyod el soha.

Száva hallgatva tekintte maga elé.

— Egyikünk érdeke sem forog itt kérdésben, hanem az övé, monda Rozgonyi. Az ő sorsa ne legyen kockára téve. Midőn érted viselte a gyászt, én boldoggá tettem őt. Lehet, hogy én értem fogja majd viselni, de én nyugodtan fogok alhatni a sirban, ha azt tudom, hogy te élsz.

Száva elérzékenyülten szoritá meg Rozgonyi kezét, s elfordítva arcát, mintha a lelkében támadó gondolatot akarná előle elrejtteni, rebege: „nem fogom őt elhagyni.“

Rozgonyi még egyszer megölelte nemes vetélytársát s azzal magára hagyta őt.

Száva lehajtott fővel térdelt le Cecilia arcképe elé s megcsókolá a mosolygó kép kezét, s egész éjjel ott ült a három arcképen merengve s valami nagy, nehéz gondollal küszködve magában, melynek még nem birt határozott alakot adni.

A színes ablakokon betörő hajnalfény még mindig ébren és tünődve találta őt, s nem sokára hallá a távozó csapatok kúrtrivallását, hallá, mint dobognak a lovak a leeresztett hídon keresztül. Nem mert utánok nézni. Érzé, hogy akkor nem lehetne elég erős, határozatát megtartani.

IV.

A sors úgy akarta, hogy e két rokonfaj, a magyar és török, mely külön minde-
nik képes lett volna a félvilágot meghódítani, úgy találkozzék egymással, hogy a
kölcsonös küzdelemben örökké egymás erejét fogyassza.

Folyt már a harc a magyar és ozman között; Európa népei nézték messziről; a
kik távul estek, imádkoztak, hogy meg ne hallják a vad pogány szavát; míg azok,
kik a két harcos nemzet közé jutottak, majd az egyiknek, majd a másiknak hódoltak
meg, a melyik épen győztes maradt. Utolsó vonaglásaiban volt már Szerbország is:
egyik vára a másik után esett el; pártoskodás, hűtlenség megbénítá erejét.

Galambóc várában Lazarevics volt a szerb-parancsnok; s mikor már e váron kívül alig volt valamije a veszendő országnak, Lazarevics látva, hogy azt ugy sem bírja megvédeni, fölajánlá azt Zsigmond királynak tizenkétezer aranyért.

Zsigmondnál, mint a krónika mondja, mindig nagyszűke volt a pénznek; így történt, hogy a dobraütött vár a pénzesebb árverő, az ozman kezére jutott, s mit a király tizenkétezer aranyon megvehetett volna, azt később ugyanannyi emberéleten sem vásárolhatta vissza.

Galambóc a Duna mellett egy enteltebb sziklás parton épült bástyafészek, melyet erőssé tesz az a helyzet, hogy hozzá közel sehol emelkedettebb pont nincs. Azon időben, mikor még az ágyuk hatalma nem volt annyira ismeretes, magas párkányos tornyai voltak a várnak, s az előtte elkanyarodó Duna öblében egy természetes kikötő, a hol a gályák a vár tornyaitól minden oldalról megvédethettek.

A hogy a vár a félhold uralma alá jutott, Zsigmond átlátva, hogy innen mindig nyílt ajtaja lesz a töröknek Magyarországra ronthatni, — az átelleni parton egy másik erősséget emeltetett, melyet később Lászlóvárnak neveztek.

A mint az ellenvár elkészült, Zsigmond összegyűjté hadait, s megindult Galambóc ellen; az összes seregek vezérletét Rozgonyi Istvánra bízta, mint kinek nevéhez akkor a hadsereg legjobban ragaszkodott.

Lászlóvárra érkezve, haditanácsot tartatott a király, melyben a főurak, — akkor mindegyik saját banderiumainak vezére, — személyesen megjelentek. A sok aranytól csillogó úr között lehete látni egyszerű szőrmezben egy pár püspököt is, az ércz mellvas keresztül-csillogott a fekete öltöny nyílásain.

A fővezér, kit egyszerű érczöltözetében alig lehete a többi közlovagoktól egyébről megismerni, mint vezéri tollas botjáról, valahol a többiek közé elegyedve foglalt helyet, szüntelen értekezve kémeivel, nyargonczaival s alvezéreivel; míg a király udvaroncjai folyvást Zsigmond körül sűrögtek, tréfálózva, nevetgélve, köztük a kegyelt vajda Stiborzic, kit mindenütt meg lehete ismerni nagy hasáról, mindig kaczagó képéről, félig franczia, félig cseh, imitt-amott magyar, de tarka öltözetéről s hires udvari bolondjáról, a kit mindenüve magával vitt, még a hadi tanácsba is.

A körülmények rövid összevetése után, Rozgonyi a király elé lépett s leterítve előtte a hely térképét, haditervét tanácskozás alá bocsátá.

Az egész hadsereg a lászlóvári ágyuk fődözete s az éj sötéte alatt átkelendett a tulsó partra, ott a derék sereg körülveendő a várat, s míg a közel halmokra felállított ágyúk annak bástyáit lerontják, addig a csapatok felváltva csatáznak a vár segélyére érkező ozman-csapatokkal. A vár kelet felől levő bástyái a leggyöngébbek, az ott törendő résen a láncások rögtön ostromolni fognak, míg a nyugoti oldalon a tömött álló házakat szurok-kanóczokkal felgyujtandják s kényszerítendik a várórséget gályáikra menekülni. A további győzelem az istené.

A terv minden oldalról helyeselve lön, csupán Beczkó, Stibor bolondja szólalt föl ellene.

— Azt, hogy miként menjetek át, szépen elvégeztétek urak, már most határozátok azt el, hogy hogyan jöttök vissza.

A vitézek felkaczagtak a bohóc ötletére.

— De tréfán kívül, vezér, szólalt közbe egy udvaronc — arra nem gondoltál, hogyha az ellenség túlnyomó erővel talál ránk támadni, a galambóczi gályák elzárhatják előlünk a visszatérést a Dunán.

— Ha mi magyarok ellenségeinket akarnók számlálgatni, viszonzá Rozgonyi nyugodtan, ugy jobb lenne visszamennünk Ázsiába, mert a magyar, a mióta itt van, mindig ugy állt és áll ellenségeihez, mint egy a tizhez. Ha Amurat maga fog jönni, itt is király álland vele szemben. Máskor is beszéltünk már vele, isten segélyével most is elébe állunk; Zsigmond király ugy is tartozik neki val. mivel, a mit még nem fizetett vissza.

A király találva érezte magát s hevesen kapott kardjához.

— Jól mondad vezér, ugymonda, bár ugy lenne, hogy vele találkozzunk. A szent szűre! kedvem volna elébe menni, hogy ha magától nem jó. Holnap ilyenkor ágyúink dörgése viendi neki hírvül, hogy itt vagyunk. Te szállítsd át ma este a hadat, a legelső hajó engem visz át, s meglátandjuk, ki marad el királya oldala mellől.

A király szavaira nagy lett a lelkesülés; a férfiak siettek magukra adadni fegyvereiteket; csupán Stiborzicze csinált józan képet az egészhez; ugy látszék, hogy mikor tanácsra volt szüksége, bolondját szokta meghallgatni, mert ez uttal épen nem sietett a király oldala mellé furakodni, a hogy azt egyébkor soha el nem mulasztá.

Alig szállt le az éj, midőn a szokatlan dübörgés, mit a hajókra szállított ostromágyúk okoztak, gyanitni engedé, hogy a magyar seregek megkezdték a Dunán-átkelest; Galambóc bástyáiról néha egy-egy világító tüzgolyó lövetett fel a magasra, mely néhány perczre kétes tűzvilágot vetett a környékre; a vörös ragyogványnál kintűntek a Duna fekete tükrén egyik parttól a másikig evező nehézkes dereglyék, megakva fegyveres néppel, lovakkal, ágyúkkal; de a várórség nem akadályozható meg az átkelést, mert a mint gályái a lászlovári lövegek határába értek, rögtön jöttek ellenük nagysüvöltve a lánczos golyók, mik megtilták az előbbre haladást. Reggelre az egész sereg a túl parton volt, a csapatok a vár körül elhelyezve, az ágyúk sánczkosaraik közé kiszégezve, a halmokon köröskörül lobogtak a nemzeti lobogók, szűz Mária képével, a török ijedelmére.

Alig jött fel a nap, midőn azonnal megkezdték az ágyuzást, mig a seregek csatarendben telepedtek le körül a mezőn, leczövekelt paripáik mellett.

A király sátora a Dunaparton egy zöld halomra volt kifeszítve, honnan végignézhettek az egész táboron. Ott ült Zsigmond, udvaroncaival vigan reggelizve, apródjai fegyvereit s paripáját készen tartva álltak közelében.

Alig tartott az ágyuzás néhány óráig, midőn a láthatáron köröskörül egyes porfellegek kezdettek támadni, mikből lassankint fegyveres csoportok tömegei lőnek ki-vehetők, a mik az ostromlott vár felé közeledtek.

„Jön a török!“ hangzék kívül.

A király hirtelen fölhevé ezüst sisakját, s kardját felövedve, harclovára szökött. Midőn sátorából kilépett, már ott állt Rozgonyi.

— Három dandár jó ellenünk, monda a királynak; itt oldalt a Kiuperli aga, szemben a thessaloniai basa, túl rajta a szultán Begler Bégje. Az első csupa szedett-vedett csőcseléket hoz magával merő ijesztésül, a középsőt én vállalom magamra, s ha végeztem vele, fölségeddel együtt az utolsót fogjuk két tűz közé szorítani.

A király helybehagyólag inte s maga a vezér által kimutatott helyre indult, míg Rozgonyi továbbátgátott.

A dob pörgött, a trombita harsogott mindenfelől, a lovagok felugráltak paripáikra, a vezér végig-nyargalt a felállított sorok előtt, s egy nyargonczát azon parancscsal küldve az ütegekhez, hogy az ostromágyuzást folytassák a vár ellen s a gyalogság állja el azalatt a kapukat, míg a csata foly; — azzal neki indult a szemközt jövő thessaloniai basának. A megtámadott török magához akarva venni az oldalt jövő Kiuperli aga seregeit, meghátrált a magyarság rohama elől, mit a Kiuperli által vezetett rendezetlen csapatok veretésnek gondolva, mielőtt rájuk kerülhete a sor, hanyált-homlok elrohantak, s ez által a basa seregeit is rendetlenségbe hozták, úgy hogy az kénytelen volt gyalogságát cserben hagyva, a megüzött spahikkal a távolban keresni menedékét.

Ekkor Rozgonyi hirtelen ellenkező oldalra fordulva, a honnan a Begler Bég sietett elé válogatott csapataival, midőn az épen szembe csapott a király seregeivel, oldalt támadt a törökre s a Bég főzászlótartóját saját kezével vágta le.

— Rozgonyi! Rozgonyi! hangzott mindenfelől. A vérlepte mező futó vagy elesett törökkel volt tele, s néhány óra múlva a mily sietve látszottak közeledni a porfellegek a láthatáron, most oly sietve távoztak.

A vezér takarodót fuvatott a harcolóknak, s azzal nyargalt vissza az ostromló sereghez. Az egész csata alatt bömböltek a faltörő ágyúk, a megütött sáncz után reszketett a körüllevő föld, a mázsányi kövek, miket a széles üstök hánytak, menydörögve hullottak le a várba.

— Nem jól megy így! kiálta Rozgonyi odaérkezve a lövegekhez, mik a keleti oldal tornyait tördelték. Nem értitek a munkát, mind csak a bástyák tetejét tördelitek, a helyett hogy az alját lődöznétek. Ide azzal a kanócczal! s azzal leugrott lováról, maga állt a legnagyobb sugárágyu mellé, s azt a legnagyobb toronynak irányozva elsüté. — Nézzétek, minő rést ütött a falon! küld jetelek egy lánczos golyópárt a kapuörök közé! Száz arany annak, ki a mecset tornyát eltalálja! — Ekkor újra menydörögött a sugárágyú második lövése. A toronyörök mind lefutottak az ingadozó tetőről, s a harmadik és negyedik lövésre összedült az, omló köveivel betemetve a mély árkot, mely a vár körül volt ásva.

— Most rohamra! kiálta Rozgonyi, kezébe ragadva egy szüz Máriás lobogót, s a kopjások élén a tört rés felé futott, mindenütt elől rohanva, s már elfoglalta a ledőlő elsősánczot, midőn hirtelen lelkendezve fut elé egy nyargoncz, kipirult arczczal je-

lentve: hogy Firuz Bég, a szultán sógora, új erővel közeleg a várhoz, a három szétvert dandárt is magához gyűjtve, már látszanak zászlói a távolban.

Rozgonyi boszusán tekintte szét. Ez esemény ismét félbeszakítandá az ostromot.

— A király már a sikon áll, szólta egy másik segéde, ki akkor érkezett.

— Ugy nekünk is vissza kell fordulnunk, szólta Rozgonyi szomorúan, nem ügyelve a szakállós tekékre, miket a várból reá lövöldöztek, s nehezen látszott megválni a már elfoglalt bástyától; de a közelgő török had zászlóit a környező füst közül is ki lehetett már venni.

E pillanatban rettenetes kiáltás harsogott fel a Duna felől. „Jézus!” és „Allah!” hangzék irtózatossá vegyületben. Ostromlók és ostromlottak meglepetve tekintének oda.

A Dunán felülről egy nemzeti lobogós hajóhad úszott alá, fegyveres vitézekkel megrakva, mely egyenesen a galambóczyi kikötőnek tartott, a hol a török gályák álltak.

Mindenki bámulva tekintte oda, senki sem tudta, hogy hol veszi magát e hajóhad és ki vezérli?

„Jézus, Jézus!” hangzék újra s az érkező gályák közül kibontakozott egy, melynek minden vitorlája nemzeti színű volt, az árboczon villogtak a kis szalaglobogók. A hajó parancsnoka egy nő volt, hófehér ruhában, keblén ezüst pikkelypánczél, mely karsu amazoni termetét csipőig fűdözte, sisakrostélyá le volt csesztve, fehér kócsag lengett rajta.

— Előre! Isten nevében! kiálta csengő hangon a nő, s a török-gályák közé rohanna, a legelsőt, mely ellene állt, oldalt ütve, elsüllyeszté, s a mint a többi rárohant, azokat egy pillanatban oly irtózatossá ágyutüzzel fogadta, hogy a következő perczen az egész Duna holtakkal és romokkal lön borítva.

„Jézus, Jézus!” hangzott diadalhangon.

A fehér nő inte kormánybotjával s azzal a kíséző hajók rárohantak a zavart török hajóhadra; tüzesőként hullott a pusztító görögtűz reájok s a hulló szikrazápor közepett, mint egy túlvilági bálványkép, állt a magasztos női alak, vést, pusztulást hozva a haza ellenségeire.

Hajója mindenütt ott járt, hol legvadabb volt a viadal; tagjai heves mozdulatról lehetett látni, hogy valami fanaticus tűz lelkesíti, dolgokat cselekedni, mikre férfiak is büszkék lehetnének; fehér ruhája úgy lobogott a szélben, csengő hangja kihallatszott a harcziáltásból.

Ki ezen asszony? kérdezé mindenki bámulva. Még Rozgonyi is elfeledte mindent ez új tünemény fölött.

Nem sokára az egész törökhad lángokban állt, vagy el volt süllyesztve; ekkor a rejtélyes nő horgonyt vettett a Duna közepén, épen Galambóczy-várral szemben, s elkezdé azt ágyuival a Duna felől lövetni, a hol az épen legkevésbé volt védve.

— Akárki légy, kiálta Rozgonyi, többet érsz nálamnál.

A hajókon jött sereg ezalatt kiszállott a partra, s az ostromlók örömujjongva ismerék meg bennök a lengyel király segédsapatait, miket egy fekete pánczélos lovag vezetett, hosszú sastollal sisakján, melynek arczvasa le volt zárva.

Az ujon érkezettek rögtön otthon találták magukat a csatatéren; vezérik meglátva Rozgonyit, oda izent hozzá, hogy csak ostromolja tovább a várat, ő azalatt majd foglalatöskodtatja az ellenséget.

— Bizonyomra, az ajánlat becsületes, szólt Rozgonyi, — elfogadom. S azzal újra felkapva a zászlót, kopjásaival megmászta a falakat, maga mindenütt elől a hágcsokon, s midőn zászlóját a legelső toronyba feltűzte, bámulva látta, mint küzd egyfelől a fekete lovag az ellenség túlnyomó erejével, egyenként támadva meg annak dandárait s egyenként legyözve, míg másfelől a Dunán álló hajóról mint rontatja le a fehér nő az ostromlott vár bástyáit.

— Kik lehetnek ők? kérdé a körülállóktól. Nem ismerte őket senki, még csak gyanítani sem tudta.

Egy óra alatt el volt tűzve Firuz Bég a sikről, a Dunán el volt égetve a török hajóhad, s a külvár el volt foglalva Rozgonyi által.

A várórség a szűk belvárhoz szorult, hová a rejtélyes asszony hajójáról folyvást szurokkanóczos lángtekék reptiltek, s a víztől is el levén szoritva, ostrom nélkül is kénytelen leendett magát feladni.

A magyarság diadal-éneket harsogtatott már, a lengyelek összeölelkeztek bajtársaikkal, Rozgonyi is sietett a fekete lovagot fölkeresni, ki oly jókor érkezett a csatába.

A fekete lovag éppen akkor vált meg a királytól; Zsigmond a saját nyakában függő sárkányrend érdem-lánczát akasztá a hős nyakába, ki még akkor is vérrel és porral volt fődve.

— Légy üdvöz, lovag! szólt Rozgonyi, barátilag nyujtva jobbját a vitéz elé; a harc dicsősége, akárkik legyetek, a tied és azé az asszonyé. Engedd, hogy barátaim közé számláljalak.

— Az vagyok: mondá a lovag, sisak-rostélyát fölemelve, — s Rozgonyi bámulva kiálta fel: „Cserni Száva!”

Száva arczán valami rejtett öröm látszott derengeni, míg Rozgonyié elkomorult.

— Elfeleddetted ígéretedet, hogy Ceciliát nem hagyod el, míg vissza nem térek.

— Nem feleddem; tekints oda! szólt Száva a Dunán álló hajóra mutatva.

— Ki ez az asszony? kérdé Rozgonyi szivdobogva.

— Ez asszony Rozgonyi Cecilia!

Rozgonyit az öröm magán kívül ragadta, nem tudott szólui, az indulat rohama elfojtá keblét.

— Megfogadtatád velem, hogy nem hagyom őt el, monda Száva mosolyogva; de azt nem, hogy a csatába nem jövök; én tehát magammal hoztam őt.

Rozgonyi nyakába borult a lovagnak. Jer, jer! szólt, hadd lássam őt közelebbről; minő délcezeg, minő bátor! Isténemre, nem csodálom, ha a győzelem mellé

pártol. S ezzel a két lovag a part felé nyargalt, honnét a hős amazont közelebről lelete látni; de mielőtt odaértek volna, szemközt jött rájuk Péterfi Endre, a király segéde, s az örömtől mosolygó Rozgonyihoz hajolva, fülébe súgta mogorva hangon:

— Amurat maga jön ellenünk nyolczvanezer emberrel.

— Jöjjön ugyanannyi ördöggel! kiálta Rozgonyi büszke bizalommal; — állunk elébe.

— Magam is azt mondó vagyok, viszonzva Péterfi; hanem a király hivat mindkettőtököt sátorába.

Rozgonyi kezével inte a távolból nevének, ki őt megismerve, csókot vetett utána diadalmas kormánypálcájával; azzal siettek a lovagok a király sátorába.

Oly mosolygó, oly elégült arccal lépett be mind a kettő, hogy szinte megbotránkoztak rajtuk a már jelenlevők, kiknek arczain nagyon is józan magábatérés látszott helyt foglalni.

— Uram király! szólt Rozgonyi, miután látta, hogy más nem fogja a beszédet kezdeni; — Isten irgalma ugy akarja, hogy diadalunk tökéletes legyen s egy napon semmivé tehessük hitünk és hazánk ellenségét. Most maga Amurát jó fegyvereink elé, még egyszer csatába hozva azon seregeket, miket mi néhány óra előtt futni tanítottunk. Áldassék az isten neve, s teljesüljön akarata. Mi elfogadjuk a szent harcot, s ha ma leszáll, nem fog többé a félhold feljöni Európa egére.

Rozgonyi lelkesült szavai után halotti csend lön a sátorban. Az emberek összenéztek s könnyökkel taszigálták egymást, hogy szóljon már valaki; senki sem akart.

A király zavarodva nézett szét, várta hogy valaki feleljen Rozgonyinak, s midőn mindenki leüté fejét és a hallgatás hosszura kezdte nyúlni, mintha zavarát büszkeségével akarná palástolni, lecsapta hirtelen süvegét az asztalra s daczos határozottsággal mondá:

— Vezér, mi elhatároztuk, hogy rögtön visszavonulunk a Dunán. Tekintsd határozatunkat parancs gyanánt és teljesítsd.

Rozgonyit mintha a villám sujtotta volna le egéből, nem tudott mit szólni e váratlan parancsra.

Szótlansága feloldá a többi urak nyelvét: „Minek koczkáztatni oly harcra a hadsereget, melyben mindenestül oda veszhet?” morgának itt is amott is. „Az idő rosszul volt választva Galambócz ostromára.” — „A király életét nem szabad szerencsételni.”

És valóban Zsigmond próbálta már egypárszor, hogy mit tesz az, ha egy megvert sereg a folyóviznek szorul, s nem volt kedve még egyszer tört buzával élni, minővel Cscrey Balázs táplálta őt futása közben, vagy hetekig bujdosni a tengert egy rozslélekvesztőn, mint a nikápolyi csata után; s rögtön, mielőtt Rozgonyi szóhoz jöhetett volna, átküldé Péterfit a szomszéd halmokról alájövő Amuráthoz fegyverszünet-kötés végott.

Részéről Galambócz ostromának abbahagyása volt ígérve, miért viszont a magyar seregeknek háborítatlan visszakelése a Dunán köttetett ki.

Amurát két kézzel kapott az ajánlaton, ő több napokig nem lett volna képes se-

regeit összegyűjteni, s Galambócz, a Duna vizétől megfosztva, a jövő reggelen kénytelen leendett magát föltétlenül feladni.

Péterfi erősen fölkaftánozva tért vissza az elfogadott fegyverszünet-kötéssel, noha nyilván ő is jobb szerette volna azt a kaftánt adójával együtt megütögetni, mint magára venni.

Rozgonyi komoly hallgatással engedelmeskedett a parancsnak, leszedette a sok áldozattal elfoglalt bástyákról a kitűzött zászlókat, a nehéz ágyúkat hengereikre tétetve s a parthoz rendelt dereglyéken elkezdte a sereget visszaszállíttatni Lászlóvár alá.

Búsán, mogorván keltek hajóra a csapatok, a félig romba dőlő vár úszkei még füstölögtek, s a Dunán csendesen úsztak alá az elpusztult török hajóhad egyes égő gályái.

A lovasság már egészen át volt szállítva, a gyalogságnak is egy része, csupán a lengyel csapat, a király testőrsége, s Rozgonyi lándzsásai voltak még túlnan. A király, Rozgonyi és Cserni Száva, mint, illetékes vezérekhez, leghátul maradtak a visszavonulásnál.

E perczben, mikor már ők is hajóra akartak kelni, irtózatossá ordítás támadt körszél körül, a thessaloniai basa és Firuz Bég, boszutól ingerelve, a kötött fegyverszünet hűtlen megtörésével rárohantak a túlnan maradt kised csapatra.

Amurát, ki soha adott szavát meg nem szegé, dühös izenettel futtatá nyargonczait a hűtlen támadókhoz, halállal fenyegetve mindenkit, a ki vissza nem tér. De már akkor nem volt erő, mely a rohanó árt visszatartsa többé. A durva csőcselék, melynek harezi becsületről fogalma nem volt, veszett vadállati dühvel támadt a túl szorultakra.

A király testőrei egy pillanat alatt el voltak vágva a Dunaparttól s maga Zsigmond körül lőn vére e dühös félmeztelen alakoktól, kik a viadal hevében lehánytak magukról paizst és pánczél, s földön csuszva furakodtak lova alá, annak térdefhez vagdalva handzsáraikkal. A király férfiasan védte magát, a rálőtt nyilak lepattogtak pánczéljáról s ágaskodó paripája tltörve gázolta a felé közeledőket. E perczben érkezett oda Rozgonyi.

Paizsát elvetette a vezér s bal kezébe dárdát, jobbába kardot fogva, utat tört magának a királyig, ott dárdájával jobbra balra öklelve széthányta a támadókat; s egy tágitó pillanatban kiugratott vele a harczó tömeg közül, s azzal hirtelen a Duna habjai közé szöktetve a gyorsan oda érkező csónakok egyikére fölsegíté a királyt, s a mint ekkor ismét visszaakart fordulni a harczókhöz, a paripa felágaskodott vele s lovagjával együtt a folyam úrjai közé zuhant. A hab összeapott fölötte.

E pillanatban az oda siető Cecilia hajója alig volt már tőle néhány evezőnyomnyira. A nő kiáltá férje nevét, látta mint merült el az a vízben s sikoltva rohant a hajó szélére, utána akarva magát vetni. A vele levők visszatarták, s néhányan a jobb úszók közül leugráltak a folyamba, Rozgonyit kiszabadítandók.

Néhány percz múlva ismét felbukott az elmerült paripa, s a magyarok örömsikoltva látták: hogy Rozgonyi is előtűnik, a ló serényébe kapaszkodva.

Néhány török arnauta ezalatt észrevéve a vezér veszélyét, szinte a Dunába szökött szájába fogott késekkel, a menekülő után úszva. Itt a magyar és török buvárok közt azután véres tusa keletkezett a víz között, a víz alatt, összelelkeztek s lelebuktak a víz alá, egymást késdöfésekkel gyilkolva, s száz lépéssel odább bukott fel ismét az egyik, míg a másikat holtan vitte odább a víz.

E küzdelem alatt Rozgonyi, neje hajójához ért, a kéz, mely fölsegíté őt a fődözetre, Ceciliáé volt, a legimádottabb, a legbátrabb nő; Rozgonyi elfulladtan rogyott hölgye keblére, mindenki azt hitte, hogy elájult.

E közben nőttön nőtt a zavar; a túl maradt magyar és lengyel csapatok körül voltak özönölve az ozman hadaktól, egyes bajnok küzdött egész vérszomju csapatok közepett. Csupán egy helyen állt meg egy csomóban néhány száz férfi, élükön a fekete lovaggal, kiket nem birt helyükből kiverni az egész dühös had.

Rozgonyi föleszmélt a csata kiáltására. Széttekinte. Meglátta a küzdő fekete lovagot az ellenség csapatjai közepett. „Niger! Niger!” hangzék a harczolók jelkiáltása.

— Kardomat! Lovamat! kiálta Rozgonyi, talpra szökve. Utánam!

— Mit akarsz? kérdé tőle ijedten Cecilia, ki ápoló kézzel segíté őt magához téríteni.

— Nem látod ott azt a lovagot. Mindjárt ott vesz.

— Isten legyen irgalmas lelkének. Derék vitéz volt. Ő vezetett utánad; de te nem fogod őt megmentetni többé. Haláloed itt a hazának nem használ s élted az enyim is.

— Az ő élte is a tied. E lovag Cserni Sztanisa. — Paripámat elő! kiálta Rozgonyi s míg neje a fölfedezett név hallattára térdre rogyott, Rozgonyi megsejdité paripáját a hajóhoz kötött dereglyében s leugorva a fődözetről, felszökött rá s parancsolta a legényeknek, hogy evezzenek a parthoz. Ott kikapva egy csatlós kezéből a harczbárdot, födetlen fővel, pánczéltalanul a mint volt, közibe tört a küzködő csapatnak.

— Rozgonyi! Rozgonyi! hangzék az újra éledő magyarok harczkiáltása, míg a hajón maradt nő, reszkető kezecit az égre emelve, térdén állva imádkozott a csataordítás halálhangjai közepett.

Mint a neki-vadult hím oroszlán, rontott az ozman had közé Rozgonyi; hullott, a ki elébe akadt; a kit súlyos harczbárdja megütött, nem maradt ideje lelkét Istennek ajánlani többé. Soha sem látták őt így harczolni, mintha nem is látná azokat, a kik előtte állanak, nyargalva vágatott keresztül a legsűrűbb tömegeken. Mint a gondolat, oly sebesen jutott el odáig, a hol Száva küzdött.

Gyalog volt már a fekete lovag, lovát leszurták alatta, paizsa össze volt horpasztva, de bástya volt körülötte holttestekből, s egyenes kardjával nyugodtan viaskodva oszta jobbra balra halálcsapásokat.

— Firúz! Firúz! ordítá a törökség, s egy roppant óriás jelent meg nehéz harczparipán, emberfő nagyságu buzogányát forgatva kezében.

— Én vagyok Firuz Bég! ordítá rekedt hangon a török, Száva ellen törve. Tudd megmondani a másvilágon kutya, hogy ki volt az, a ki megölt.

— Ide fordulj! ordíta e pillanatban egy közbetörő lovag, hajadon fővel, szét-

szórt hajakkal; véres harczbárdját csapásra emelve. A török paizsát tartotta ellene; a lezuhanó csapás kétfelé szelte azt, s az óriást válltól nyeregkapáig hasítva, lovastól együtt halomra döntötte. „Én vagyok Rozgonyi!” kiálta a lovag a lehulló törökre s használva a rémulés pillanatát, mely a török sereget az óriás összeestével elfogta, odaszökött Száva mellé, azt karjánálfogva óriási erővel felkapta lovára, s magához szorítva nyargalt vele vissza a part felé, lehuzva fejét az utána repülő nyíl és kopjazápor elől.

— Ide, ide! kiáltoznak a parthoz érkező csónakokból; a király saját hajóját is elküldé a vitézek megmentésére. De első volt mindannyi közt Cecilia, ki csónakával a parthoz evezve, oda várta dobogó kebelével az érkezőket.

Szerencsésen eljutottak a parthoz. Rozgonyi leszökött lováról s beugrott a kézszen álló csónakba, Cecilia megölelte őt és megcsókolá, s akkor Száva felé fordult, s kezét felé nyujtva édes vigasztaló hangon mondá neki: „Légy üdvöz, szegény Száva!”

A lengyel megdöbbenve lépett vissza a csónaktól e szavakra, szomorú szemrehányással fordult Rozgonyihoz: „Te megcsaltál, elárultad előtte nevemet, most én is megcsallak téged,” s azzal hirtelen, mielőtt valaki meggátolhatta volna, felszökött Rozgonyi paripájára, s visszaroht az ellenség közé.

— Megállj Száva; kiálta utána Rozgonyi, ki gyalog maradt a csónakban. Hasztalan. Nehány pillanatig hallatszott még a harcziáltás „Niger! Niger!” azután mindig csendesebb lett s tovább hömpölygött a zaj. Az utósó kard villogott még néhány perczig az utósó bajnok kezében, végre az is lefeküdt az ellenségei holttestéből vetett ágyra.

Cecilia el akarta rejteni könyeit. — Hadd folyni őket, — mondá Rozgonyi, — látod, hogy mindenki sír, pedig senkit sem szeretett úgy, mint téged.

JÓKAI MÓR.

CSALÁDI KÖR.

Este van, este van : kiki nyugalomba !
Feketén bólingat az eperfa lombja,
Zúg az éji bogár, neki megy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek ;
Csapong a denevér, az ereszt sodorván ;
Rikoltoz a bagoly csonka régi tornyán.

Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek :
A gazdasszony épen az imént fejé meg ;
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat döf rajta.
Ballag egy cicza is — bogarászni restel —
Óvatosan lépked, hosszan elnyult testtel,
Meg-megáll, körülnéz : most kapja, hirtelen,
Egy iramodással a pitvarban terem.

Nyitva áll az ajtó ; a tüzelő fénye
Oly hivogatólag süt ki a sövényre.
Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre a lábát, erre állát nyújtja.
Benn a házi asszony elszűri a tejet,
Kérő kis fiának enged inni egyet :
Aztán elvegyül a gyermek társaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.

Egy eladó lány a tűzre venyigét rak :
Ő a legnagyobb s szebb.... a hajnali csillag.
Vasalót tüzesít : uj ruhája készen,
Csak vasalás hija.... s reggel ünnep léssen !

Körül az apróság, vidám mese mellett,
Zörgős héju borsót vagy babot szemel-
get ;

Héjából időnkint tűzre tesznek sokat :
Az világítja meg gömbölyü arczukat.

A legkisebb fiú kenyeret kér s majszol ;
Üszköt csóvál néha : tűz kigyókat rajzol.
Olvas a nagyobbik, nem ügyelve másra :
E fiúból p a p l e s z ; akárki meglássa !
Legalább így szokta mondani az apjok,
Noha a fiú nem imádságon kapkod :
Jobban kedveli a verseket, nótákat,
Effélét csinálni maga is próbálgat.

Pendül a kapa most : letevé a g a z d a ;
Csikos tarisznyáját egy szegre akasztja ;
Kutat az apró nép, örülne ha benne
Madárlátta kenyér darabocskát lelne.
Rettenve sikolt fel, a melyik belényul :
Jaj! valami ördög... vagy ha nem,
hát.... kis nyul !

Lesz öröm : alunni se tudnak az éjjel ;
Kinálják erősen káposzta-levéllal.

A gazda pedig mond egy szives jó estét,
Leül, hogy nyugaszsa eltörődött testét,
Homlokát letörli porlepett ingével :
Mélyre van az szántva az élet-ekével.

De a mint körülnéz a vig esemetéken,
Sötét arczredői elsimulnak szépen :
Gondúzó pipáját a tűzbe meríti ;
Nyájas szavu neje mosolyra deríti.

Nem késik azonban a jó házi asszony,
Illó, hogy urának ennivalót hozzon,
Kiteszi középre a nagy asztalszéket,
Arra tálalja fel az egyszerű étket.
Maga evett ő már, a gyermek sem éhes,
De a férj unszolja : „gyer közelebb, édes!“
Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek, —
Egy-egy szárnyat, czombot nyujt a ki-
csinyeknek.

De vajjon ki zörget? „nézz ki, fiam Sára :
Valami szegény kér helyet éjszakára : —
Mért ne fogadnók be, ha tanyája nincsen,
Mennyit szenved úgy is, sok bezárt kilincsen!“
Visszajó a lyánka, az utast behíván.
Béna harczi lép be, s o k j ó e s t é t kíván :
„Isten áldja meg a kendtek ételét is
(Igy végezi a szót) meg az emberét is.“

Köszöni a gazda : „Része legyen benne :
Tölts a tálba, anyjok, ha elég nem lenne.“
Akkor híja szépen, hogy üljön közelebb —
Rá is áll az könnyen, bár szabódik elébb.
Éhökét a nagy tál kívánatos izzel,
Szomjukat a korsó csilapítja vízzel,
Szavuk sem igen van azalatt mig esznek,
Természete már ez magyar embereknek.

De mikor aztán a vacsorának vége,
Nem nehéz helyen áll a koldus beszéde ;
Megered lassanként s valamint a patak,
Mennél messzebbre foly . annál inkább
dagad.

Az idősb fiu meg leteszi a könyvet,
Figyelmes arczával elébb elébb görnyed ;
És mihelyt a koldus megáll a beszédben :
„Meséljen még egyet“ — rimánkodik
szépen.

„Nem mese az gyermek,“ — így feddi
az apja,
Rátekint a vándor és tovább folytatja ;
Néma kegyelettel függenek a szaván
Mind az egész háznép, de kivált a leány.
Ez, mikor nem hallják és mikor nem lát-
ják,
Pirúlva kérdezi tőle.... t e s t v é r b á t y j á t :
Három éve múlik hogy az után kérdez ;
Még egy esztendőt vár, nem megy addig
férjhez.

Este van, este van.... a tűz sem világít,
Kezdi hunyogatni hamvas szempilláit ;
A gyermek is álmos, — egy már alszik
épen,
Félrebillent fejjel, az anyja ölében.
Gyéren szól a vendég s rá nagyokat gon-
dol ;
Közbe közbe csupán a macska dorombol.
Majd a földre hintik a zizegő szalmát....
S átveszi egy tücsök csendes birodalmát.

ARANY JÁNOS.

DAGUERREOTYPEK

AZ Ó VILÁGI MAGYAR ÉLETBŐL. *)

I.

KÉT HAZATÉRT HUSZÁR ÉS EGY PARASZT HAJLÉK ÖRÖMEI.

A közhuszárból kitiűő tehetségeinél fűgva csakhamar fűtiszttű lett Csillag Elek az 1846-ik év őszi idűszakának derekán indult el Lombardi b l, h n szeretett szűl f lde, vérrokonai s ismer i látogatására. Uti t rsakul, szivéhez nőtt fegyverein kiv l, hűséges huszár-szolgáját, a vele egy faluból származott Daru Ferk t, szebbik paripáját, a jó telivér villámot, s kedves angol-vizsl j t, az okos és előrelátó mylordot, vitte magával.

Mind a mellett, hogy nem sok teher volt k mnyű huszáros szekeren , lovai kimélete tekintetéből csak egy pár mérföldet tett hátra naponként, s  gy bizony nem keves idű telt abba, mig, különben Ferke kifogyhatlan elm ss gei által felvid tott utazása c lponjt t elérhető.

Midőn annyi idű óta nem látott hazájuk határát  tl pt k, Elek leszállt kocsijáról, s a honszerelem magasztos érzetétől, a legdicsebb viszonlátás k jm mor t l elragadtatva k t r  karjait, mintha az egész szép Magyarhont kobl re ak rn  szoritani; azután földre borult, s miként hű fiu az aludva fekv  beteg anyát, forró csókjával illet  azt, s könyeivel  ztat .

—  dv z llek kedves magyar hazám, üdvözöllek imádott szűl f ldem! — kiálta Elek lelkesülten, —  ldva l gy isten, hogy  ltem e legboldogabb percét megérnem enged d!

Ferke ösztönszerűleg k vet  urát, s   is egy cs kot nyomott édes anyja napsűt tte barna képére, és széles jókedvében majd kiugrott b r b l, — tánczolt, fűtűy lt, ujjongott, s visszaonl kezve gyermekkori boldogs g ra, m g cigánykereket is hányt. Mylord is r szet akart venni a közös örömben, szűk lt, ugatott, hol urára, hol Ferk re sz kdelt, majd ismét a f ld n hentergett.

*) Egy nagyobb k terjed sű munkám egyes önálló részei.

— No csakhogy itthon vagyunk már, valahára! — sohajta Ferke a hátsó ülésbe helyezve magát, miután látá, hogy ura ragadta meg a gyepelőszárat, s mintha lakziba mennének, jókedvében nagyokat csettentett ostorával a megindult lovak felett.

Alig hogy lábukat a hon földére betették, sűrű felhőtömeg borítá el a láthatárt, mi Elek magyarázataként gyászos rozsz jel, hona és az ő sorsa borúját hirdeti; — azonban Ferke felfogása szerint áldást és bőséget jelent.

Elek, az általa szorgalmasan járatott hazai lapokból, s koronként megrendelt magyar könyvekből, külföldön is meglehetősen ismeré hona újabb viszonyait, szellemi fejlődése, haladása fokozatait; de most utjában az állomásokon sok mindenféle színezetű honfitársával találkozván, s mélyebb társalgásba ereszkedvén, Magyarország újabb politikai viszonyairól egy pár nap alatt tisztább fogalmakat szerzett, mint az egyoldalú lapok- és könyvekből éveken át. Alig ismert ő honának óriási változáson keresztül ment képe.

A haza földén tett utazásuk ötödik napján, az esthomály daczára is, Elek egy fekete pontot pillanta meg a távolban; — arcza lángba borult és szive erősen kezdett dobogni.

— No Ferke meg tudnád é mondani : hol járunk most!

— Jaj, nagyságos uram, hisz oly régóta csatangolunk, hogy talán már az operencián vagy a világ végén is tul vagyunk. Én mákucse nem tudnám megmondani : Magyarhazánk földén járunk é, vagy Tatárországban.

— Ferkó, Ferkó, a te elméd nyulfarknál is rövidebb, — szemedén hályog van, orrod is rozsz, mert ha jó volna, szagáról is megérzenéd, hogy hol vagyunk. —

— Hiába meresztem a szemem, hiába hegyzem fülcimet, hasztalan szaglalok, nem látok, nem hallok, nem érzek én semmit.

— Hiszen nem is oda nécesz, a hol láthatnál valamit. Jobbra nézz! Amoda ni! —

— Ahá! látom már no — egy domb és egy falu — vagy talán faluváros. —

— Adta katona-embere, azon a talián földön beh el is feledkeztél a világról. Csoda, hogy még eszedbe tartád, hogy Magyarország is létezik a föld hátán.

— De már ezt nagyságos uram, nem a fejemben, hanem a szivemben tartottam meg, s nem is vetem azt ki onnan soha.

— Hogy tudtál hát mégis annyira megfeledkezni születésed helyéről? Hát nem látod, hogy Kis-törény és Nagy-törény csak egy órányi távolságra esik még tőlünk? —

— Nagytörény! — A mi szülötte földünk! Az isten-jézus-ugyse! S örömeben folállt a szekéren s úgy bámult a messzeségbe.

— A sok ország-világlátás ugy megszedíté a fejemet, hogy alig ismerém meg helységünk fekvését. — De hát, a ki angyala van, minek is fekszik akkor, miért nem kel föl, miért nem áll fele egész tisztelettel, midőn ily derék vitéz két fia közeledését látja?

Elek ezen ötletre, melylyel Ferke feledékenységből eredő tájékozási hibáját akará helyreütni, elmosolyodott; a surfangos szolga pedig így folytatá beszédét :

— Hej, nagyságos uram, ha most tudnák a faluban, hogy mi jövünk, — Vámos uram, az öreg egyházfi, tüstént félreverné a harangokat, a sok istenadta paraszt-

népe pedig ünnepi ruhába öltözönnék, egész poróczessióval jönne elibénk, s kakukfüvet és rozmaringot hintene utunkba, — de még Fehér Estók uram, a potrohos bíró vezetése alatt a helység kupaktanácsa is kirukkolna tiszteletünkre, s Csege Sámuel tiszteletes uram olly óracziót csapna hirtelenében, és Kisbögi, a korhely kósta úgy elbódítene magát a zsoldárból, hogy a rácz templom falai mind megrepedeznének; — sőt fogadni mernék, hogy az egész nemes compossessoratus, különösen nemzetes Bedő urambátyám, a nemesek vitéz hadnagya, az ő ősi fringijával és rozsdás kardjával, sőt még a gróf ő egzellenciája is kiállnának a prádéra. Mi pedig csak oly begyesen, mint a kompóti asszony, léptetnénk el köztük, s a nagy tiszteletet csak úgy félvállról fogadnók. *Corpo di bacco!*

— Bizony nagy bolond vagy te Ferkó fiam — szólalt meg Elek, kiben legénye tréfás beszéde a szülőföldi visszaemlékezések eszme-raját zúdítá fel.

— Hát-ha majd amúgy kirken-prádésan kicsipem magam, s egy kis huszáros illesztgetéssel billegve-ballagva, sarkantyúmat végig csörgetem a falun, s félreütött csákóm alól hol tüled, hol hozzád kacsintgatok, tudom isten, hogy az a sok farariszáló paraszt menyecske, meg az a sok kaczkias pártás leányzó mind megveszekedik utánam. Hát még ha majd a nagyságos uron akad meg a szemök, — jaj már akkor a gróf kisasszonyokat is kileli a forró hideg. Majd csak most fogjuk tapasztalni isten-igazában, hogy a katonánál nincs nagyobb úr a világon, és hogy mily nagy különbség, mily mély árok van a katona és a paraszt között. — Csak hiába, jól mondja a nóta:

Félre paraszt, jön a huszár.

Csillog billog mint a sugár.

— Csak ne oly fennyen édes szolgám, — nagyon kár azt a parasztot gúnyolni, ki nélkül mi katona-uraimék élni sem tudnánk, — nagyon kár a szegény ember állapotát megvetőleg lenézni, kifigurázni, midőn magunkat sem czifra fényes páva, hanem csak egyszerű tyúk költött ki a tojásból. —

Ferkó észrevévén azt, hogy beszédét ura leginkább az ő alacsony sorsu apja miatt vette rossz néven, hirtelen meg akará fordítani a szekér rudját, s a hízelt és illatos kenőcsével iparkodott az ura szívére ejtett sebet meggyógyítani.

— Engedelmet kérek nagyságos uram, nem úgy értem én a dolgot. Paraszt és paraszt közt nagy a különbség. Ha én, példának okáért, oly jó módú és nagytekintetű gazdaember lehetnék, mint nagyságos uram édes atyja ura, a kit jámborsága, bölcsesége és jötehetősége miatt az egész környék tiszteletben tart, — már akkor, úgy se géljen, akármely urral, a legnagyobb gyenerálissal, de még magával a grófi földesurasággal sem cserélnék állapotot. De nem én!

— Hohóhó! — kiálta föl Elek, ki legénye tulzott nagyítását mibe sem vevé, de azért az apjáról dicsőítet szívesen hallá.

— Nagyságos uram?

— Ferkó, megmondtam már, hogy engem nagyságos urnak ne nevez, e czim engem nem illet; — azért hát újra parancsolom, hogy kivált ha majd otthon leszünk, hagyj föl vele.

— Megkövetem alázatossággal a nagyságos urat, de ebben az egy puntumban nem lehet engedelmeskednem. Ha egy kabátos vagy reverendás ember, ki csak pipaszárát és a tollat tudja rágni, ha egy dáma, ki csak varrótűt és főzőkanalat tud kezében forgatni; — parányisága mellett is mindenektől nagyságotlatik: mennyivel inkább megérdemli ezt egy nagylelkű vitéz katonatiszt, ki kardot visel oldalán, s hazája és királyaért életét kockáztatja. De már kérem aláztsággal, akármit tetszik is mondani, egy jó katona mellett a legnagyobb úr is csak kis ember és paraszt. Egy jó katona, ha mindjárt csak közember is, megérdemli, hogy tekintetes urnak czimeztessék, mert nemcsak a békés föld alatt, de a harc mezéjén is van neki tekintete; — a jó katonatisztet pedig úgy megilleti a nagyságos-czim, mint tolvajt az 50 bot, vagy szebben szólva, mint szűz leányt a párta, — mert ő nagyobb érdemmel bír, s hasznosabban szolgálja a hazát, mint bármily egyéb tisztviselő. Hát még egy huszár! — Mindenkinek meg kell adni a magáét, úgy a mint dukál; azért hát én a nagyságos urat, — ha csak olly kicsi volna mint Babszem Jankó — még akkor is nagyságotlám. Legyünk csak egyszer otthon, majd meglássa a nagyságos úr, ha nem lesz ő legalább egy fővel nagyobb mindazon uraknál, kik körülötte lábujjhegyre ágaskodva fogják a levegőt csapni!

Eleknek tetszett ezen, bár tulzott, de ön becsézzést tanusító beszéd; és ő valóban büszke is volt arra, hogy szülőföldén, hol azelőtt, kabátos létére is föl sem vették, sőt csak lenézték alacsony származása miatt, — most saját érdeménél fogva oly diszes állásban jelenhetik meg, mely a legmagasabb körökben is tiszteletet, szives fogadtatást, sőt kitüntetést, szóval, valami különös felsőbbbségi tekintélyt biztosít számára. —

A kedves szülőföld régi dolgai, — körülményeiről folytatott szóváltás közben, vándor hőseink végre elérték hosszas utazásuk célpontját; s midőn 9 évi távollét után falujukba léptek, s a nagyvilági zajra azon mély csend környezé őket, mely már novemberben esteli 7 órakor, kivált a hét fáradalmait kipihentető szombat-estén szokott a legnépesebb faluban is uralkodni: — mindkettőjük keblét egy különös érzet rezgő át, s mintha ez ünnepélyes csend iránt önkénytelenül is kegyelettel kellene viseltetniök, Elek csak igen lassu léptekben engedé lovait haladni, s legényével — ki sutogva egy két visszaemlékezési észrevételt tenni el nem mulaszthatá — a világért sem ereszkedett volna szóba. Ó de annál hangosabban szóltak szive mélyének titkos húrjai, melyeken a multak borús-derűs emlékezetének, s egy szebb jövőről képzelmének különféle változatosságú ujjai, majd öszhangzó, majd zürzavaros, majd viharzó, majd szelfid-nyájás melódiát játszottak, kivált midőn érzelmei s gondolatainak fonalát szülei egyszerű paraszt-hajlokától fel egész a pompás grófi kastélyig nyujtá, a nélkül hogy e két végletet csak képzeletben is egyesíteni birta volna. — Hol az ariadnei fonal, mely sorsa minotaurusával már eddig is bátran s győzelmesen megküzdött Theusunkat, kétes bonyolult helyzete tömkelegéből kivezetni képes volna?!

Ferke azon kezdé törni a fejét: vajjon hol lesz már a főhadiszállás, hova hajt be ura: a grófi kastély, a vendéglő, vagy szülei udvarába? — az elsőt leginkább hívé, de azért, nehogy valamikép sértő szót találjon kiejteni, tanácsosabbnak tartá e rá nézve nem kis fontosságú dolog mikénti kifejlődését néma füleléssel bevárni, s hogy ezt anná

nagyobb meglepetéssel élvezhesse, behunyta a szemét, s addig föl sem nyitá, míg ura a szekérral meg nem állt, s őt oldalba nem löké.

— No Ferke, lódulj, zörgesd meg a kaput! — Le is szállt ő a szekérről, de csak akkor nyitá fel szemeit, midőn már a földön volt, s ekkor mint a nyaktekeres, mindenfelé forgatá úri házat kereső fejét; s bár, miután illyesmit nem vett észre maga körül, sejdíteni kezdé a dolgot, de azért mégis kérdést intézett urához, hogy melyik kaput zörgesse meg hát?

— Ejnye, adta Ferkója, hát már apám háza fekvése is kiment a fejedből! — Nyisd ki csak szemedet! Talán bizony az zavart meg, hogy nád helyett most már cseréppel van földve házunk.

— Vagy úgy — hát az öregekhez szállunk? — szóla Ferke kelletlenül; — de vajjon lesz é aztán itt 3 lóra istálló?

— Csak te ne okoskodjál, hanem zörgesd meg a kaput, vagy az ajtó-kilincset. — Megállj csak! — Ha majd a cseléd ajtót nyit, eredj be szülédhez, s ne mondd nekik, hogy én érkeztem meg, hanem, mivel kissé meg akarom tréfálni a rég nem látott öregeket, hitesd el velők, hogy künn maradt urad Nagy, Kis, vagy akármi nevű huszárkapitány, ki elhagyván ezredét, most e falun át szülőföldére, a megyei székvárosba utaz, s minthogy Elek fioknak igen jó ismerője, sőt barátja, tőle sok mindenféle hírt s üzenetet hoz nekik. Aztán azt is tedd hozzá, hogy ha nem volnánk terhőkre, ez éjre náluk szállanánk meg, miután a fogadóban már minden hely el van foglalva. — Ne, vigy magaddal botot is, mert tudom, hogy a Tisza majd rád vicsoritja fogát. —

Ferke, ki az ily tréfákban mód nélkül gyönyörködött, urának utasító beszéde alatt hamis kacintások kíséretében rázá fejét, s feledve a miatti boszankodását, hogy nem a grófi kastélyba lesz a bekövártélyozás, jó kedvvel indult ámitó szerepét lehető legnagyobb ügyességgel játszani.

Elek, látván hogy az utcára eső szoba egyik nyitott táblájú ablakán át gyertyavilág pislog, Ferke után lopózkodott, s bepillantván a szobába, a megterített asztalnál, melyen az elköltött egyszerű estebéd maradványai hevertek, két alakot vett észre egymás irányában ülve, s a zsolttárból nagy áhitattal énekelve.

— Kedves jó szüléd! — suttogá Elek önmagának, s meghatott kebelével néze rájuk, a nélkül hogy változott arcájuk vonásait közelebről láthatta volna.

Ferke erősen csattogtatá a kilincset, mire a zsolttárból éneklők hangja elnémult; Elek visszatért a szekérhez, s legénye egy cseléd által bebocsáttatott.

Nem tudá, mint fog kiütni a tréfa, de azért nagy shawljával egész ajkáig beburkolván képét, s aranyos sapkáját mélyen szemébe húzva, felült a szekérra s jó reménység fejében az atyai ház kapuja felé fordítá annak rudját. Rövid idő múlva csakngyan megnyilt a kapu, s hősünk a Tisza és Szarvas ismert ugatása, s éles ostorpattozás közt berobogott a tágas udvar közepére.

— Adjon isten jó estét gazduramnak! — kiálta Elek az elibe jövő atya felé, ki az élénk köszöntést csendes de szives „adjon isten”-nel fogadá; s miután Ferke a lovak kifogásával kezdett bibelődni, s Dániel gazda helyadás végett saját lovait közel

lakó veje üres óljába rendelé átvitetni, — váratlan vendégét bekíséré az utcára eső szobába, mialatt Sára asszony itt már mindent szépen helyreigazított, s a belépő huszártiszt magyaros üdvözlését nem uri vagy inkább szolgálai hajlongás-csúszás-mászás közt, hanem mint igazi magyar ember szokta, egyszerű nyájassággal viszhangoztatá.

— Teringettét, beh csipős szél fúj oda künn — szóla Elek, shawliját s nagy fehér köpenyét még mindig magán tartva, és szorosán a kályhához huzódva, nehogy szüléi ráismerjenek; — pedig mint szeretné már őket ölelni, csókolni! — no de kis időre erőt kell magán vennie.

— Böske te, tégy csak egy tuskót a kemenczébe! — kiálta ki Sára asszony, már csak a tekintetből is, hogy a kályhától a gyertyához közelebb csalhassa vendégét, kinek közelebbről is igen szeretne képébe és szemei közé nézni.

— Tessék azt a köpönyeget letenni, — szólítá meg Dániel gazda, előtte kissé gyanúsnak tetsző vendégét.

Elek, mintha észre sem venné a felhívást, a kályha mellől tovább is csak félarczczal hunyorgatott, s így kezdte beszélni: — No apjuk, no anyjuk, mi jót akarnak tudni Elek fiukról, — az én kedves tisztí társam- és barátomról? —

— Oh az én drágalátos jó fiam!

— Oh az én szívem vére, az én egyetlen fiam, az én legkedvesebb Elekem!

— Ugyan mit tud felőle a nagyságos úr!

— Ugyan mikor, hol beszélt vele utószor a nagyságos úr!

— Hogy mint van ő, a lelkem adta? emlékezik é még néha mireánk, szegény szerető szüléire? —

A mélyen megilletődött jó fiu, elfogultsága s a sok ostromló kérdés miatt alig tudott szóhoz jutni, míg végre uralkodván indulata fölött s folyvást fűtözve a kályha mellett, imigy felelt nekik:

— Az én Elek barátom, hála isten, jó egészségben van, diszes állása- sorsával megelégedett, — azt kérdik tőlem, hogy emlékszik é néha szüléire? Sőt örökké csak kedves szüleit emlegeti, kiket ő még mindig végtelenül tisztel és szeret, kiknek ő ezer áldást és szerencsét kíván általam, kik iránt legforróbb hálával, változatlan hűséggel fog ő viseltetni egész sirjáig.

Dániel gazda és Sára asszony sohajtozva törlék könybe lábaddt szemeiket, s midőn az utóbbi elkeseredve mondá: — Jaj, ha igazán szeretne bennünket, nem viselhetné el szive, hogy távollétével oly rettentő sokáig kinozza szegény szüleit, — s midőn még a legfájdalmasabb panaszszal hozzáveté: hogy csak úgy van az, ha a szegény ember fia nagy urrá lesz, elfeledi, szégyelli és megveti paraszti szüleit; — már ekkor Elek szive annyira ellágyult, miszerint alig tudá magát megtartóztatni, hogy kilétét föl ne fűdözze. Azonban mégis elnyomá kitörni vágyó fiui érzetét, és Ferkó nevét kiabálva, kirohant a szobából, hova ismét csakhamar visszatért.

— Legényem tüstént beállítja a ládát, melyben Elek barátom levelét, s drága szép ajándékait elhozám. És az anyjuk mégis azt mondja felőle, hogy ő szüleit elfeledte, megvetette! Lám lám, mily méltatlan kárhoztatás! — Így szólt Elek, s

köpenye- és shawljából kiburkolódzék, hogy szülei annál könnyebben ráismerhessenek.

Elek azonban 9 év s az olasz éghajlat befolyása alatt igen-igen megváltozott. A közép-nagyságú nyulánk vékony ifjúból, magas, természetes, izmos-vállas férfiú lett. gömbölyű képe hosszukás idomuvá, de tömöttebbé, arcának fehér rózsaszíne barnapirossá változott, akkor még csak pelyhesedni kezdett ajka fölő szép fekete pörge bajusz nőtt, tekintete, arcvonásai is határozottabb jellemet öltének magukra; egyedül finom metszetű sas-orrát, nagy fekete szemeit és kondor szöghaját nem volt képes az idő hatalma megmástitani, de azért némileg ezek alakját is megváltoztatá. Aztán még az időben Elek, mint igénytelen patvarista, csak egyszerű köntöst viselt, most pedig aranyos sujtás ragyog drága öltönyén. Ki ismerne hát rá, midőn bőréből annyira kivetkőzött.

Közelebb állván a gyertyavilághoz, csak nézték, csak vizsgálták őt szülei, sőt némi homályos sejtelen is kezdte már bennök gerjedezni; de azért a világért sem mernék ráfogni, hogy ez az ő fiuk.

— A mi Elekünk is ilyen korácsú lehet már, mint a nagyságos úr, — megszólalt Dániel gazda a néma szünet után.

— De bizony galambom, — ellenkezők az anya — ő még valamivel fiatalabb; hanem ha nem csalnak szemeim, egy parányi kis hasonlatosság mégis van a nagyságos ur és a mi fiuk között.

Igy tapogatózott Sára asszony; azonban Dániel gazda kézzelfoghatólag akarván élete párját megczáfolni, a falról levette Elek azon aquarell-arczképét, melyet ő hadnagygyá lett előléptetésekor, tehát 5 évvel ezelőtt, küldött meg szüleinek Olaszhonból, s melyet ők most a gyertyavilághoz tartva, vendégek ábrázatával méregettek össze, s bár némi hasonlatot találtak a kettő között, de fiukat mégis fiatalabbnak, s titokban szebbnek tarták.

— Ígaz — mondá Elek — az én jó barátom nálamnál valamivel fiatalabb, hanem azt Olaszhonban is sokan állíták, hogy hasonlítunk egymáshoz; sőt ha e képet szorosán vizsgálom, úgy tetszik nekem, mintha néhány évvel ezelőtt épen ilyen lettem volna.

Elek ez utóbbi szavakat jelentékeny mosolylyal ejté ki, s a két öreg gyanús kételkedéssel nézett egymás szeme közé.

— Egyszer megírta nekünk Elek, hogy Taliánországból szabadságra haza jö — jegyzé meg Sára asszony, — báresak megszállta volna őt a szent lélek; mily szépen haza jöhetett volna most a nagyságos urral.

— Hát ha csakugyan elhozta volna őt magammal, mit mondanának ahhoz?

— Lehetséges é?!

— Talán bizony, — né tréfáljon a nagyságos úr.

— Istenemre mondom, Elek itt van, velem jött. —

— Hol van, merre van? — Jöjjön kend apjuk, keressük föl.

S az örömtől elragadtattott öregek már az ajtó felé tartottak, midőn Elek utjokba

állt, s imigy kezdte szólani : Mondom, hogy itt van, még pedig e szobában ; — itt kell hát őt keresni, egyedül itt, mert másutt sehol e világon nem találják meg.

E beszéd szüleit a legnagyobb zavarba hozá. Már már ölelésre kezdék kitárni karjaikat, de a kétely s bizonytalansággali küzdelem mégis visszatartóztatá őket, a szívből kitörni készülő üdvözlés hangja elhalt ajkaikon, s mintha szobrokká lettek volna bítvölve, néma mozdulatlansággal álltak egymás mellett.

Elek már tovább nem állhatá a titkolódzást, s kiterjesztett karokkal s lángoló arcczal kérdé : — Hát már csakugyan nem akarják megismerni fiukat, édes kedves jó szüléim ?

— Fiam Elek ! — kiálták nemzöi majdnem egyszerre, s összevissza csókolván őt, keblére borultak, s cifra üdvözlő szavak helyett sürtén hulló könyeik örömsugárai beszéltek.

Úgy állt szülöi közt Elek, mint egy erős sudár tölgy, mely gazdag lombjai-, viruló ágaival saját száradni kezdő gyökereire hajol le, s mintegy önmagát öleli körül ; úgy állt ő köztük, mint egy rendíthetlen sziklaszál, mely a legdühösebb tengeri vihar hullámesapásaival is hidegen daczol, s mely most a vihar esillapultával, két roskadozó életnek gyámoszlopul, két, rajta menekvést s nyugalmat kereső vándornak, kik a béke és ártatlanság hófehér galambjai képében szállottak reá, biztos révpartal szolgál.

— Kedves jó szüleim ! — ismétlé Elek a viszonzlás magasztos gyönyörérzetével, s visszaemlékezve egész életpályájára, egyik szeméből a fájdalom, másikból az öröm könnyecskéit vegyíté nemzöinek könnyözönébe. Sára asszony újra és újra rákezdé hangos zokogásait, s bármennyire ellenzé is fia, ennek még kezét is csókokkal halmozá el, mintha ösztönszerűleg akarná kijelölni a rangkülönbség azon határvonalát, melyet közéjük a sors oly távolító mélységben húzott.

Hogy megcsodálták ök, s mily gyönyörrel méregeték végig az előttük, már egész örökségnek tetszett idő óta nem látott, és oly széditő magasságra fölemelkedett kedves fiukat, szemök fényét, életök büszkeségét, s egyedüli boldogságát ! S midőn már a rendkívüli öröm és üdvezítő meglepetés szívrengető vulkánjának első kitérései megszűntek, csak a lenyugodt tűz melegségét hagyták fenn kebleikben, a bódultságából magához térni kezdő Dániel gazda, egyre fián legeltetve kisirt szemeit, a kimerültség tompa hangján s összekulcsolt kezekkel így szólalt meg : Mi lett belőle, mi lett belőle !

Ez alkalmas themát a még mindig siránkozó Sára asszony ekkép variálta : Kilenz év alatt hogy kinötte magát, hogy megemberesedett, — hogy megváltozott az eszmadta, — jaj apjuk, mintha nem is ő volna. — Én istenem, én istenem, mivé lett a mi Elek fiunk ! — s erre ismét zokogni kezdett.

— Ne sirjon már kedves jó anyám, — végre bizony még elhitei magával, hogy váltott gyermek vagyok, — szóla Elek szokott szelid mosolyával ; — valóban szinte bánni kezdem ostoba tréfámat, mert nem csak szemökből, de tartózkodó magukviseléséből is látom kedves szüleim, hogy kissé még most is kételkednek bennem.

— Dehogy kételkedünk, dehogy ! — szabadkozának.

— No tehát, hogy egészen tisztába hozzuk a dolgot, már t. i. azt, hogy Csillag Dániel és Jámbor Sára, becsületes nagy-törényi lakosok huszár-főhadnagy fiuk, Csillag Elek, testestül lelkestül én vagyok; — bizonyágtételül elmondom édes szüleimnek, mi volt, mi nem volt ebben a szobában akkor, midőn hazuról utószor eltávozám.

Az öregek ajkai-bizalmas mosolyra vonultak, — s feszült figyelemmel lesték a szót Elek ajkáról, mely már is hiteles pecsétként piroslott előttük.

— Ime, a hol most ez a szép fénymázás szekrény áll, ide volt akkor az én tornyos tulipános nyoszolyám helyezve. Itt pedig, hol most ez a nagy hasu diófa-almárium foglal helyet, akkor még csak egy vézna fogas vigyorítá ránk ritka fogait. — Mintha még most is előttem volna. — az én régibb ruháimon kívül apám uram galléros bundája; s édes szülém kopott rókatorkos mentéje is rajta lógott.

— Hallod apjuk? — belkottyant a mindinkább felviduló Sára asszony, mire Dániel gazda nevető szemet vágott reája, s mutató ujjával fenyegeté, hogy hallgasson.

— Itt, hol most ez a csinos nyoszolya begyeskedik, akkor egy rozszant, háromlábú fenyőfa-szekrény gubbaszkodott, melyben a fehérneműt s uj ruháinkat tartogató édes anyám. Jól emlékszem, mily örömmel szedegeté ki abból ruhámat, midőn a grófék azért, hogy leánykájuk életét megmentém, arra a cifra reggelire hívtak, s aranyos kocsijukba felülni nem akartam. Anyám tépelődött, boszankodott e miatt; pedig ha felültem volna a más hintőjába, most talán magamnak nem volna lovam és szekerem.

— Igaz biz a, szent igaz! — szólt az apa.

— No lám, hogy megjegyzé magának az eszemadta, — mondá az anya.

— Hát a búbos, a nagy boglya-kemence, hova lett, melynek kuczkójában a doromboló kandúrral oly jókat aludtam? — Minő takaros kis cserepályha váltá fel az ő helyét! — Áh, most már az ablakok is nagyobbra vannak kivágva, míg akkor e szoba pislogó két kis szemével alig lehetett látnunk a napvilágot. — Pusztá föld helyett sima padló. — No, és az én kakukos falórám hová lett?

— Megromlott az végképen, aztán túl adtunk rajta. — hanem ott a szekrényen van már helyette egy módisabb.

— Látom, látom! És az üvegtokos óra körül mennyi hirlap, mennyi mindenféle hasznos népi könyv hever! No lám, édes atyám még mindig megadja a léleknek is a magáét.

— Hébe-hóba, ha módját ejthetem, szeretek biz én olvasgatni; — azelőtt a Kosut ujságát járattam, hanem mióta megszűnt, a Helmeziét hozatom, — csak az a baj, hogy szemeim napról napra gyöngébbek, a betüket pedig mindinkább apróra nyomják.

— Elég rosszul cselekszik. — De ni ni, mit látnak szemeim? K és D arczképei!

* — Ezek az én embereim!

— Mennyi változás! — mennyi újítás, szépítés! Csak egy maradt meg a maga eredeti valóságában — s kár is volna ezt bolygatni, — amott elől a szegletben a há-

romszegű karos falóczával környezett barna asztal, felül a czintányérokot és czifra korsókat, butykosokat tartó polcczal koszoruzva.

— Nem egyszer mondám már öregemnek, hogy nappali szobánkból küszöböljük ki ezen parasztos históriát, — hanem csak nem akar hajtani az okos szóra.

— Ugyan édes anyám már miért volna az parasztos? — Szebb és haszonvehetőbb az akármely más butornál. Hisz épen ez a legnagyobb disze, valódi szemefénye e csinos szobának.

— Hálósobánk is takarosabb most, mint azelőtt; aztán hátul a fészter mellett egy cselédszobát is építettünk, de csak vályogból. — Ha tetszik, megnézhetjük.

— Majd holnap; — szóla Elek elkomolyodva, mert a „tetszik“ szó anyjától sehogy sem tetszett neki, valamint az is rozsul esett szívének, hogy eddig még sem apja, sem anyja nem meré őt te-gezni, s általán véve feszes, tartózkodó magaviseletet tapasztalt tőlük személye irányában.

— Ezt a szobácskát is akkor csinositottuk ki, — mondá Sára asszony gondosan kikerülve fia czimezését — midőn Taliánországból azt a gyönyörűséges szép 50 darab aranyat megkaptuk. Hogy az isten áldja meg a küldőjét; — épen akkor jutott kezünkbe, midőn legnagyobb szükségünk volt reá.

— Hogy egy kis rend van ebben a szobában, az az oka, mert mi csak nagy ritkán, leginkább ünnepnapokon lépjük át küszöbét; a midőn kissé rendbe szedtük; úgy gondolkoztunk, ha egyszer a jó isten haza segíti a mi kedves fiunkat, hát legalább tisztességes hajlékba léphessen, s legyen hova lehajtani a fejét.

— Hja bizony így is csak szegényes az — váltá fel férjét Sára asszony — de már csak hiába no.

— De hát az isten szerelméért, azt gondolják édes szüléim, hogy én külföldön csupa aranyos és biboros palotákban laktam, én, ki közlegény és káplár koromban mindig a ló faránál háltam, hol az istállóban, hol a szabad ég alatt. De még mint tisztnek is csak ritkán volt ily tiszta, csinos szobám. Azért hát csak hagyják el édes öregeim azt a haszontalan mentegetőzést.

E szóváltás után Ferke a szolgáló segélyével behordá a podgyászokat, s lerakódás közben azon észrevételt tévé, miként igen jó dolguk lesz ám itt a lovaknak, mert az istálló tágas, egészséges, s annyi ott a jóféle széna és zab mint a polyva. A bozontos mylord is, miután a kuvasz kutyák az udvaron — eléggé udvariatlanul — megkapdosák, bevont farkkal sompolygott be a szobába, s az ágy alatt kerese magának biztos menedéket.

Mikor már minden podgyász le volt rakva, a szülék suttogni kezdtek egymás közt, de Elek közéjük lépett s tréfás hangon mondá, hogy előtte titkolózniok nem szabad, mert ez bizalmatlanság jele.

— Dehogy az — szabadkozik Sára asszony — hanem, úgy é kedves galambom; megéhezett az utban, és ide haza bizony — —

— Mit ide haza? — kérdé Elek redőkbe vont homlokkal.

— No csak azt akarom mondani, hogy talán a vendégfogadóból hozatnánk ételt, — mert hiába — itthon —

— Micsoda? — Hát annyira megfogyatkozott volna Csillagék gazdasága, hogy abból már csak egy kis vacsorát sem lehet kikerekíteni?! —

— Isten őrizz, isten őrizz! — Van biz itt a háznál minden a mi csak kell, hanem tudja kedves fiám, a mit én főzök sütök — az csak olyan parasztos. —

— Anyám, anyám, hát már ismét ezt a csúfos, önlealázó szót kell hallanom! — Teremtő ég, mi dolog ez, hogy engem szüleim házánál ily különös, mondhatom, visszataszító módon fogadnak? — Midőn szabadságomat megnyerve, a messze külföldről haza felé indultam, azon boldogító reményben ringatám magamat, hogy majd a szülői ház egyszerű, de tiszta hajlokában valahára kipihenhetem fáradt tagjaimat, s éltem viszontagságos napjai után itt találandom fel a kívánt békét és nyugalmat. S íme, uram fia, logelőszerű is azzal állnak elő, hogy ezen szoba, melynek viszontlátásán és kiszépülésén nem győztem eléggé örüdni, — nekem talán nem eléggé czifra urias, hanem parasztos! — Most pedig, midőn alig várom, hogy, a mit külföldön oly keservesen nélkülöztem, az anyám által oly izletesen készített jóféle magyaros ételekből jól lakhassam, — hát még vendéglői kotyvadékokat akarnak előmbe tálni. Talán azt hiszi édes anyám, hogy az én gyomrom annyira elkényesedett, úgy elromlott, hogy már azt, mi igazán jó, többé be sem veheti? — Azt képzeli anyám, hogy én olasz földön csupa mennyei mannával, czukros tortával, és tán zöld békával éltem? — Már ugyan hogy lehetnék én finnyás urias gyomru ember, én, ki diák koromban a száraz berdón, és katonáskodásom első éveiben a komisz prófonton kívül, sokszor heteken át sem ettem egyebet.

Sára asszony, ki épen azért, mert igen jól tudott főzni, a leczke által egészen le volt főzve, ismét mentegetőzni akart, de felindult fia nem engedé őt szóhoz jutni, így folytatván katonás beszédét: — Aztán még egy dolgot tapasztalok itt, a mi engem, nyiltan megvallva, egészen elszomorít. Én azt látom, hogy édes szüleim valódi nyíltszívűséggel és bizalommal nem viseltetnek többé irántam, sőt hideg udvariasságuk, feszes, tartózkodó magaviseletök azt látszik bizonyítani, hogy az én társaságom terhökre van, mi engem igazán a legnagyobb zavarodásba helyez. Teremtő ég, hisz eddig még csak illó nevemen sem szóllítottak, többé már tegezni sem akarnak, s még bizony megérem, hogy mint legényem, nagyságotlani fognak!

Mily szörnyű fonák állapot az, — gondolá magában Elek — midőn műveltségi és rangkülönbség miatt, a szülő és gyermek közti viszony egészen felfordul, midőn az játsza emennek szerepét és viszont; mily természet elleni bűn, midőn az alacsony sorsu szülő meguriasodott gyermeke féltő tisztelő gyermekévé alazza le magát; szégyen és gyalázat az oly gyermekekre, ki ezen, istent és embert kigúnyoló fonáksággal visszaél. Nem, ezt soha nem teszem!

Igy gondolkozott Elek, s így füzé tovább a rosztat csirájában elfojtani törekvő beszédét. — Az isten fiáért édes szüleim, mire néznek engem? Hát talán azon rang, melyre leginkább önök ösztönzése, gondoskodása által emelkedtem föl, képes é ke-

zökből a szülői hatalom és felsőbbség jogát kiragadni; képes volna é engem a kötelesség ösvényéről annyira eltántorítani, hogy netalán fiui hálás tiszteletemről megfellelkezsem; képes volna é egymás iránti bizalmunk, kölcsönös szeretetünk kötelékeit széttépni? — Hisz ez végveszélybe döntené házunkat, örökre megsemmisítené eddigi jó egyetértésünket, családi boldogságunkat. Azért hát kérem, összetett kezekkel kérem kedves szüleimet, ne tekintsenek engem úgy mint valami idegent, mint egy nyakukra nőtt dölyfös urat, hanem mint szerető, tisztelő fiukat; csak oly szemmel nézzenek rám, csak úgy bánjanak velem, mint mikor a collegiumból vagy a patváriáról haza jöttem. — Mert ha ellenkezőt tapasztalok, s tovább is megalázódás- s idegenkedéssel fogják keseríteni szívemet; — én úgy segéljen, tüstént visszafordulok, megyek vissza azon az uton, a melyen jöttem — és megátkozom a sorsot azért, hogy mig engem aranyos ruhába öltöztetett, szüleimet vasra verte, saját akaratkánál fogva a legalázatosabb rabszolgákká tette.

A megütődött szülékre nagy hatással volt fiuk ezen feddő beszéde, mert egyszerre beláták igazságos voltát. Egy részről örültek, hogy a jó fiu kiszabadítá őket kínos feszült helyzetükből, más részről nagy ijedséget támasztott bennök Elek felindulása, és valónak vett fenyegetőzése. Ügykeztek is őt mindenkép megengesztelni, tüstént bizalmasabban szólottak hozzá, az anya könyek közt kérlelé fiát, mig az apa helyes okokkal mentegetőzött, mik körülbelől oda mentek ki, hogy nem csoda, ha kilencz évi távollét alatt elszoztak tőle, s a nagy változás után egészen egyszerre nem tudják magukat az új állapotba beletalálni, de lassanként majd csak összesímulnak, — hogy hazajöveteléről nem lévén jó előre értesítve, a meglepetés annyival is inkább zavarba hozá őket, mert fiuk nem fődözé fel mindjárt kilétét, s minthogy egyelőre idegen urnak tekinték, ez szülé és táplálta bennök továbbra is azt a kis idegenkedést; — végre az öreg — e helytt igen illően — keserü panaszszal emlité paraszt sorsát, mely mintegy vérré vált rosz szokásként kényszeríti őket az urak, főkép a katonák előtt — ha mindjárt saját vére- és csontjából származnak is azok — félelmes alázattal meghajolni.

Elek szinte meggyőződék apja mentegetőzése igazságos voltáról, s bár meny nyire fájt is neki, hogy mindjárt megérkezése első órájában oly keményen kellett megfeddenie szülőit, tekintve a keserü orvosság gyors hatását és sikerét, higgadt elméje megnyugovék e dolgon.

— Minden ugy lesz a mint te akarod kedves édes jó Elekem, — engesztelé őt anyja — csak ne haragudjál lelkem, galambom; ugy é nem haragszol már szívem aranyos virága, megbocsátasz ugy é a te szerető szüleidnek, kik értted lelkök végső lehelletét, szívök utósó csep vévét is odadnák.

— Igy már nem haragszom. Azért, hogy katona vagyok, könnyü velem békét kötni... Menjen csak édes anyám a konyhára s készítsen nekem hirtelenében egy kis tarhonyát, vagy pörkölt hust, vagy bélest, s ne sajnáljon csak édes atyám a pinczébe menni egy pint kerti borért. — meglássák kedves szüleim, mily jó kedvvel költjük el a békeáldomást.

— Minden meglesz édes fiam, a mit csak szemed és szád kíván! — és Sára asszony, szolgálója segélyével, a csakhamar pattogó patkatűz körül oly gyorsan kezdte működni, mintha egyszerre tizenkét keze nőtt volna ki. Az apjuk pedig gondolván magában, hogy nemcsak kerti bort, de ennél még különbet is hozok én neked, — kezében a lopótökkal sietett a pinczébe.

Elek fölötte örült, hogy ismét a régi rendes kerekvágásban van minden. A jó meleg házban kényelmes pongyolára vetkőzödék, s miután apja s a szolgálóegény segélyével két kancsó bort poharakkal együtt az asztalra helyezett, így szóla ő: No, má most édes apám, félre minden czerimoniával, vesse le azt a meleg dókát, a mit még a nagyságos kapitány úr tiszteletére húzott fel, nyomja fejébe megszokott kis báránybőr-sapkáját, és pipát cserélve, apám az enyémből, én az apáméból, gyujtsunk rá, aztán telepedjünk le az asztalhoz, s imádkozzuk el, hogy: miatyánk isten nagy korszó!

Dániel gazdának igen tetszett ezen, inyére eső fölhívás, s látván, hogy fia még mindig az a ki volt, sőt nagyon is megférhető ember, nem sokat teketóriázott, hanem neki-vetkőzödött, (s borjuszájú bő ingéből még most is izmos karok duzzadoztak elő), kedves báránybőr sapkáját fejébe nyomá, és fiától a tajtzipát és gyöngyös dohányszacsót átvéve, odadta neki a maga cseréppipáját és zsiros hólyagba burkolt dohányát, s ámbár ez annak kissé erős, Eleké pedig apjának kissé gyöngye volt, a magyaros csere miatt jóízűen kezdtek pöfékelni, s egymással szemközt az asztalhoz helyezék magokat.

Dániel gazda, ki most már mindenkép elemében érezte magát, kéjtől ragyogó szemmel kérdé fiát, melyikből iszik, s Elek a gyöngébből kérvén, két pohár csakhamar teli volt a jóféle halvány-piros kerti borral; ezután régi szokásukként összekocczinták poharaikat, s kölcsönös „adjon Isten“ köszöntéssel fenéig üriték ki azokat.

— Harmadévi termés, — jegyzé meg Dániel gazda, bortól ázott bajszát inge bő ujjával törölgetve, — s csak úgy leste a szót fia ajkairól, hogy vajjon majd mit mond reá.

— Könnyü, egészséges bor.

— Jól itatja magát, akár reggelig szürcsölgessünk belőle, még seni gyalázza meg az embert; hanem majd később megköstöljük a másikat is, ez már sokkal pogányabb.

— Kedves jó öregem — gyönyörködék Elek, apja látásában — bel csak nagy ideje is már, hogy így szemtül szembe nem láttuk egymást. Bizony apám kissé megszükkült, s testben is összeesett azóta, hanem azért még mindig jó erőben van.

— Istennek hála, még csak birom magamat, de azért, kivált mikor munkában vagyok, mégis érzem már hanyatlásoniat. Hanem az anyjuk még most is csak úgy sűrög-forog mint 9 évvel azelőtt.

— Már az igaz, ő nem igen változott. De már most beszélje el édes apám, hogy folytak azóta dolgaik; hogy mint volt az állapot?

— No hiszen csak megvoltunk valahogy — szólt ő vállvonogatva — ügygyel bajjal éltünk, éldegéltünk; csupán te édes fiam, te hibáztál nekünk, s e miatt, ki-

vált katonáskodásod első éveiben, gyakran főtt a fejünk, sokszor aggódtunk, búslakodtunk; később aztán, mikor megértettük a levélből, hogy isten jobbra fordítá dolgodat, egészen megnyugodtunk, s további boldogulásodért imádkozánk.

Mikor már az öreg azóta lefolyt életpályájuk némely fontosabb eseményeit röviden megemlíte, Elek különféle kérdéseket intéze hozzá rokonai, ismerői, s kivált a grófok iránt. Az utóbbiakra vonatkozó felelet leginkább érdeklé Eleket, büszkélkedő örömmel adván elő az öreg, miként földesurasága, az egykor annyira gőgös gróf, nagyon megjuhászodott az időtől fogva, mióta Elek az ő leánya életét megmenté; hogy távolléte alatt a gróf gyakran megállt kocsijával házuk előtt, őt kihivatá s nyájasan kérdezősködött Elek sorsa felől; a grófné pedig kisasszonyával néha még maga is betekintett házához, szüntelen csak Elek után tudakozódtak, s midőn külföldről küldött képét megláták, összevissza csókolták ezt, s lemásoltatás végett elkérték tőle, — azon kívül sok mindenféle jótéteménnyel áraszták el házát.

— Képzem, mily nagy, mily szép lehet most már a gróf leánya!

— Jaj fiam, rá nem ismernél arra, épen úgy volnál vele, mint mi voltunk veled. Mondhatom gyönyörű teremtés vált belőle, — oly sugár növésű, mint a cédrus, — ábrázolja szebb a feselő, harmatos rózsánál, — bőre olyan akár a legfinomabb patyolat; egy szóval, a ki csak nézi, mind megcsodálja azt, s falunkban nem is hívják másként, mint aranyhaju Tündér Ilonának; és minthogy anyjával együtt sok szegény és beteg emberen segít, isten mennyből küldött angyalának is nevezik őt.

E költői ismertetés Elek egész figyelmét magára voná, s különös érzelmeket támasztott benne a gondolat, hogy épen azon hölgyről beszélnek így, ki apja után neki köszönheti életét, s kit már ő mintegy gyermeke vagy inkább testvére gyanánt szokott tekinteni. Alig várá a pillanatot, melyben az oly rendkívüli szépnek és jónak festett Auréliát megláthassa.

E pillanat közellétének öröme nagyot ivott Elek, s apjával együtt élteté a grófnét és leányát; azonban Dániel gazda a gróf egészségeért nem akart poharat üríteni.

— A gróf nem emberem — szóla ő — hiába hizeleg mind nekem, mind neked; utálom őt mint a bűnt, s gyűlölöm mint a bocskoros nemest. Ezekkel volt és van legtöbb bajom; de talán még valamikor számolni fogunk. Egy ur van csak a világon, a kit szeretek, — és az te vagy édes fiam. Vesszen a többi, azt kívánom.

E mérges beszédet egy pohár borral nyomtatá le az öreg, s könnyebben esett lelkének, hogy urak elleni ismert gyűlöletét fia előtt kifújhatá, kit azután katonai pályája történetének elbeszélésére szólított fel, de ki ezen hosszú históriát vacsora utánra akará elhalasztani, hogy majd akkor anyja is részt vehessen hallgatásában. Dániel gazda helyeslé ezt, s oldalbordáját sürgetni ment a konyhára, hol ugyancsak sersegett már a jóféle zsíros pecsenye.

Sára asszony, csakhogy mielőbb hallhassa az érdekes történetet, jól megrakta a tüzet s fel-felszítá az izzó paraszat, s csakhamar készen volt a vacsora. A Böske által csinosan, tisztán megterített asztalra Sára asszony legelőször is a paprikás lével

és tarhonyával készített gulyásos hust adá fel, mely a hófehérségü, puha alföldi buzakenyérrel együtt, nagymértékben kielégíté Elek izlését.

— No csakhogy jól esik — hálálkodék örömeiben a gondos jó anya — édes kedves galambom, csakhogy jól esik.

— Hanem még jobban esnék — jegyzé meg Elek — ha csak egy könyv nélkül, egyenesen a nagy tálból szedegetnök ki.

— A mint tetszik, édes fiam; — s mind a mellett, hogy azt tarták, miként nem jó urakkal egy tálból enni, rettentőkép örültek azon, hogy uri fiokkal egy tálból ehetnek, mi még közelebb vonszák őket Elek szívéhez.

Sára asszony rendkívüli izgatottsága miatt nem sokat evett, hanem annál inkább siette a tálalással, sietett különösen fia egykori kedves ételét a turós bélest feladni. A gondos anya egyre kínálta fiát, ez pedig nem győzte eléggé magasztalni a szerinte remekül készített ételeket, és Sára asszony csak úgy hizott a sok dicsőret miatt.

— Igaz lelkemre mondom — szóla Elek — ily jó izü ételeket soha sem ettem Olaszthonban, és anyám mégis vendégfogadói kotyvadékokat akart nekem hozatni. — Hanem meg is piritottam érte — veté hozzá tréfás mosolylyal — és a boszutálló könyhatüz még inkább megpirította kedves anyámat. No, ez ugyan dicső kis este-béd volt!

— Az igaz, hogy rövid, hanem még azért nincs vége — mondá Sára asszony — még egy kis friss foghagymás kolbászt is sütöttem.

— Talán agyon akar tömni édes anyám! — de ez nem hallgatva fia sokalló észrevételére, futott a konyhába; atyja pedig az illatos, zamatos érmelléki bakar arany nedyével tölté meg a poharakat, s alig várható, mily itéletet fog fia felöle mondani.

— Ez már aztán megteszi, — szólt Elek félig kiüritett pohara tartalmának szép színében gyönyörködve, — e mellett a legjobb, legdrágább olasz bor is elbujhatik ám. — Hol szerezte édes apám ezt a mennyei italt?

— Kótyavetyén vettem egy bukott földesur pinczéből; olcsón jutottam hozzá, akójáért csak 20 bankó forintot fizettem.

— Oh te minden jóból a legjobbat termő magyar föld, oh áldott khanaán!

Sára asszony feladá a friss kolbászt, mely tulajdonkép csak parányi kiegészítő része, diszitő koszoruja volt a májas-véres-hurka és disznósült egész halmazának.

— Phú, lelkem anyám, ha ezt tudom, nem nyakaltam volna annyit a bélesből, — no de azért egy két darabkával még megbirkozom. — S a torkig jóllakott Elek valóban csak szülei kedveért evett még, nehogy sitymálni látszassék anyja mesteri készítményét, ki a legszebb falatokat kijelölve, váltig kínálgatá őt, s ki még akkor is, midőn már ugyszólván Elek kidőlt a sokevésben, azon ismert gazdasszonyi fenyegetőzés fegyverét használá ellenében, hogy ő lássa, s magának tulajdonítsa, ha éhen marad.

— No — szóla Elek a bevégzett étkezés után, nyakon csipre az erősebb tartalmu pintest — most már igyunk egyet annak örömeire, hogy mindhárman jó egészség-

ben, szükölködés nélkül, s a mi legfőbb, tiszta nyugodt lelkiismerettel láthatjuk egymást színről színre! — S a szülék „adjon isten,“ — „tartson meg az isten,“ — „szerencsétessen az egeknek ura bennünket továbbra is“ — s több e féle kívánatai közt a boldog kis család mind három tagja összekoczeztantá poharát, s még anyjuk is, mint e szent szövetség éltető lelke, felöntött a konty alá. Ezután kölcsönösen megcsókolták egymást, s ezen üdvárasztó kettős frigyre az éji csendben isten is áldását látszott rálehelni.

Sára asszony a korsók- és poharakon kívül mindent eltakarított az asztról, s a konyhában ugy intézkedék, hogy e nagy napot a cselédség, sőt még a ház hű örei; a kutyák is megünnepeljék. A cselédházi ünnep hőse természetesen az életre való Ferke volt, ki a sovány olasz koszt és savanyu vinkó után a legzsirosabb magyar ételekhez, s kellemes ízű magyar borocskához férközvé, a legcsapongóbb vigságban ereszkedék ki, s huszáros elmésségei-, tréfáival a többi cselédet majdnem pukkadásig nevette, s változatosság kedvéért olykor csodálatos komoly dolgokat mesélt a búbajos Taliánországról, s azon rettenetes ütközetekről, melyekben ura, és ő, mint a vitézség példányai, — soha napján — részt vönek. A háznál lévő vászoncelédek még ez estve belé szerelmesedtek a hamis szemü, hamis lelkü, nyalka közhuszárba, míg gazdájuk aranyos ruhájú nagyur-fiát kis istenként óálványozták. — Hogy Ferkén kívül, az ura mellett lebzselő mylordnak is nagyon jó dolga volt, azt talán fölösleg is említenünk.

Miután a ház gazdasszonya belöl kívül mindent rendbe hozott, égő kíváncsisággal siette fia katonai pályája történetét hallani, melynek most még csak általánosan vázoló elbeszéléséhez azonnal hozzá fogott Elek, mihelyt apjával együtt pipára gyujtottak.

Elek mesteri elbeszélő volt a tekintetben, hogy katonai életéből épen azon pontokat tudá kiemelni, melyek szüleit leginkább érdeklék, s ezt is egészen az ő felfogásukhoz alkalmazott népies nyelven, s majd mulattató, majd elérzékenyítő modorban adta elő.

Gyermek a tündéri mesét. jó diák a tanítóját, szerető hölgy kedvese szerelmi nyilatkozatát, vén asszony a pap nagyünnepi prédikációját nem hallgathatja nagyobb figyelemmel, mint a minövel szülei Elek beszédét kísérek, mely oly hatással volt rájuk, hogy majd elhüledező csodálkozásra, majd csendes gyönyörérzetre, majd ismét haragos boszankodásra, most fájdalommalas könyekre, majd derült nevetésre, indítá őket. Különösen sok szenvedése, nélkülözése előadását — mintha önmagukon esett volna az meg — kinos gyötrellemmel, és sorsa kedvezőbb fordulatait, érdemei méltánylását, fokonkénti emelkedését, kitörő örömmel hallák.

— Így volt biz az! — szóló végre Elek, két óráig tartott folytonos beszéde után nyujtózással emelkedve föl ülhelyéből, — elég most ebből ennyi, a többit majd máskor mondom el. A szülék reggelig is elhallgatták volna fiuk érdekes beszédét; hanem tekintetbe vévén azt, hogy az idő már éjféli 12-óra jár, s az útban eltörődött kedves vendégnek nyugalomra van szüksége, elnyomták magokban azon tünérdek

sok kérdés kitörését, melyeket az elbeszélés következtében bővebb felvilágosítás végett Elekhez akartak intézni.

Elek legényét kiáltá, s Dániel gazda a hátul lévő cselédszobába érte ment, míg Sára asszony csinos üveg mosdó-medenczét s törölközőket tett az asztalra, s a hófehérségű ágyat bontani kezdé.

Dániel gazda magával hozá Ferkét, ki mind a mellett, hogy a sok szentelt víztől tökéletesen el volt ázva, nem feledkezett meg egészen a katonai fegyerről, lehetőleg péczkesen tartá magát, erőtetett egyenességgel járt, s csak aprókat pislogó szemeiről s elpalástolhatlan szuszogásáról leheté észrevenni, hogy kellettén túl felöntött a garatra. Ilyenkor ő nagyon köveset beszélt, jól tudván, hogy dadogó nyelvével még inkább elárulja ura előtt szenvedhetlen állapotát.

— Parancsoljon nagyságos uram.

— Hozz vizet mind a két üvegben; vigyázz, el ne törd. S Ferke gyanítva, miért inti őt ura vigyázatra, a lehető legnagyobb ovatossággal távozott.

— Tudják é édes szüleim, ki légyen ez az én szerelmetes szolgám?

— Mondta már a cselédeknek, hogy ide való születés, de biz én neve után nem tudakozódtam; — szólt Sára asszony.

— Az én Ferkém nem más, mint nemes Daruvári Daru István uram egyetlen fia.

— A mi legnagyobb ellenségünk fia? azé a gögös, korhely, elszegényedett gazemberé? — Lehetetlen!

— De úgy van! — Jó gyerek, csak egy hibája van, ha módját ejtheti, mindjárt megissza magát.

— No ugy apjára ütött, ki talán már nemesi levelét is beitta; — jegyzé meg Sára asszony — jaj most jut eszembe, ez az a Daru Ferke, ki 10 évvel azelőtt lólopás gyanujába esett, s ki félvén a börtöntől, elillant s katonának állott be. Ugyan édes fiam, miért vetted magadhoz annak a rosz embernek még roszabb fiát.

— Sohse gyötrődjék e miatt édes anyám, hisz azóta már megjavult.

— De én meg nem adnám egy vak lóért, hogy így történt a dolog — mondá Dániel gazda, — ez nem más, mint isten büntetése. Ferke felfuvalkodott apja, az a koldus nemes, mindig azzal csúfolt engem többek előtt, hogy miért növeltem fiamat urrá, hisz ugy sem lesz belőle nemes ember, s ha a legnagyobb szerencse érno is téged, azért mindig csak süvegelned kell őt és fiát.

— Hahaha! No ugyan szépen teljesült jóslata.

A szülék gunyakazzal viszhangoztaták Elek nevetését.

— Mondom, hogy nem adnám a félvilágért, hogy így történt a dolog. Az én kedves jó barátom Daru István uram megpukkad mérgében, ha megtudja, hogy nagyra született fia a paraszt Csillag Dániel fiát kénytelen szolgálni, süvegelni! — Hahaha!

— Hát ha még megtudná azon hallatlan vakmerőséget, miszerint a paraszt Csillag Dániel fia az ő nagyraszületett Ferke fiának nemes ülepére olykor már 25-öt is bátorzkodott veretni.

Az öregek, ellenségök fölötti teljes diadaluk érzetében majd hogy el nem dőltek a nagy nevetés miatt.

— Az igaz, hogy csak kénytelenségből büntetém őt — mert egyáltalában nem vagyok barátja az embertelen botozásnak, — de ugy esett a dolog sora, hogy ha én nem vágatok rá 25-öt, mások 50-ig, 60-ig meg sem álltak volna, vagy ha jó kedvükben találja őket, még fel is akasztatják.

— Ugyan mit véthetett a gonosz csont, hogy annyiszor kellett őt büntetni?

— Lopás és részegség! — Ezt a katonáknál legkeményebben büntetik. Az én Ferkém az elsőt már nagynehezen elhagyá, de az utóbbitól már csak a sir fogja őt elszoztatni. — De csitt, csörög már a sarkantyúja, — s Ferke csakugyan benyitott s a kezében lévő egy palaczkot dugdosva tevé le a mosdómedenczéhez.

— Hát a másikat hova tetted? — Rivalkodék rá Elek.

— Melyik másikat! — Hisz csak egyet vittem ki nagyságos uram, — dadogá Ferke.

— Hazudsz semmirekellő, hisz mindnyájan láttuk, kettőt vittél ki. Adta Rontó Pálja, alig lép a házba, s már is kárt csinál. Huzd le a csizmám, de vigyázz, nehogy orrodra bukjal.

— Dehogy bukom, dehogy bukom; — bizony pedig kevesbe mult, hogy dül-löngés közben orrára nem bukott.

— Hej a korhely, hogy szuszog mint a tót ember bocskora; — már megint leitted magadat?

— Nagyságos uram, katonai parolámra mondom, most az egyszer nem én vagyok az oka.

— Persze hogy nem te, hanem az az átkozott kerti bor, melyből legalább is őt—hat pintet elmorzsoltál.

Ferke, mintha igazolni akarná ura beszédét, elnevette magát, s így dadogott:

— Az igaz, hogy jó volt, majd olyan jó mint a nagyságos úr, — de azért még sem ő volt az oka.

— Hát ugyan ki lehetett volna? fogd rá no valakire.

— Már hiszen megkövetem alássan, ha szabad igazat szólani, hát imitt a nemzetes úr, vagy inkább a nemzetes asszony volt az oka. — Én váltig szabadkoztam, egyre mondogattam, hogy majd sok lesz már, majd hiba lesz a tavasziban; — de a nemzetes asszony, a kit az isten áldjon meg minden jóval és szerencsével, addig addig kínálgatott, hogy biz én nem állhattam ellent, — s ihol van la; — de azért még, istennek hála, meg tudok állani lábamon, s nem megyek a falnak.

— Hiszen Ferkó nincs is neked más bajod, csakhogy a fejed nehéz, azért hát eredj eredj, hajtsd le azt, hogy megkönnyebbüljön. Köszönd, hogy hazaérkezéstünk napját ünnepeltük, — mert máskép no no ember, vigyázz magadra, ne lássalak így gyakrabban, mert. . . .

— Nagyságos uram, engedjen meg . . . hisz az apámat is csak azért nem látogattam meg még ma este, mert a cselédek oda künn azt beszélték felőle, hogy min-

dennap leissza magát. Pedig, tetszik tudni, én az ily részeges embert ki nem állhatom! Phü, a gyalázatos!

Ferke ezen eredeti nyilatkozata mindnyájokat hangos kacajra kényszeríté.

— Nagyságos uram! — instállom alássan.

— No csak ne okoskodjál, eredj már aludni, — egy szót se többé.

— Nem szólok már, egy szót sem szólok; — ne szólj fejem nem fáj nyelvem, — vagy akarám mondani: ne szólj — fejem — ejnye az ördögbe . . . de már csakugyan igaza van a nagyságos úrnak. . . Megyek már, megyek. — Nyugodalmas jó éjszakát kívánok a nagyságos urnak, úgy szintén nemzetes uramnak és nemzetes asszonyomnak is egyenként és egyetemben — ámen! . . .

Ezzel Ferke iszonyu szuszogás közt kisompolygott, hanem a pítvar küszöbén megbotolván, olyan huszáros káromkodást vitt végbe, hogy az elszörnyűködött jámbor szülék önkénytelenül is összekulcsolák kezeiket, mintha imádkozni akarnának a bünös elkárhozott lelkeért.

— Jaj ha ezt a mi tiszteletesünk hallaná — sopánkodék Sára asszony — ó beh nagy ördög, beh nagy atilla! — Hanem azt mégis szeretem benne, hogy még részeg korában is emberségtudó.

Elek jól tudá, honnan fúj a szél, jól tudá, hogy legényét azért dicséri az anyjuk, mert őt nemzetes asszonynak nevezi, — fiát pedig — nagyságolja.

— De azért csak Daru István uram nagyra született fiának nemes ülepét kipo-roztattad, úgy-e édes fiam? — ismétlé Dániel gazda e kedves témáját, s oly jó izűn kaczagott, hogy szinte a hasát kellett fognia; — no anyjuk, menjünk aludni! — s már ágyban fekvő fiuknak minden szépet és jót kívánva, forró ölelés s csókok közt váltak el tőle.

Elek hirtelen végig gondolva, mint fogja a holnapi napot eltölteni, kikenél vagy kinél teend látogatást, mindenek fölött a grófi kastélyon akadt meg elméje, s a tündéres szépségünek mondott Auréliát százféle alakban is képzelé maga előtt, míg végre a csendes atyai hajlékban elaludt. S ki hinné! — mintha szellemök magnetikus rokonságban volna egymással, — ez éjjel Aurélia, felőle, élte megszabadítója a szép huszár tiszt felől álmodott.

Az öregek, izgatott állapotukban még sokáig nem birtak elaludni, hol jobbra, hol balra hanykolódtak, — ujra meg ujra fiukról kezdtek egymásnak beszélni, s a bakter már éjfél utáni két órát kiáltott, midőn elszenderedtek.

Hátul a cselédszobában sem volt nyugalom; mert Böske és a kis Panni egyre csak a kerek képtü s hamis szemü Ferkéről álmodoztak, s minthogy egy ágyban feküdtek, félálomukban néha azt képzelék, hogy a nyalka huszár karjai közt pihennek, mire olykor hangosan felriadván, . . . még Vincze, a málé szájúnak csufolt szolgálégény sem alhatott tőlük, kit különben a Böske miatti féltékenység is gyötört.

Egyedül az istállóba vonult Ferke aludt úgy mint a zsák, — s néha csak iszonyu hortyogásával ébreszté fel magát, mit ő lóhorkolásnak képzelvén, egy pár czifra káromlással rendre utasítá az ártatlan állatokat, aztán egyet fordult, s ismét elaludt.

II.

AZ ELPUSZTULT NEMES KÚRIA.

Mind a mellett, hogy Ferke a mult nap ünnepének hősei közt legmélyebbet aludt el, az egész ház népe közt ő volt talpon legkorábban. Már reggeli 4 órakor, midőn még hire sem vala a világosságnak, a cselédszobában gyufát keresgetett, s a még álmos leányokkal kienyelegvén magát, meggyújtá lámpáját, s ennek világánál lovait szépen megvakará, s mind ura, mind saját ruháit és csizmáit csinosan megtisztogatta. E közben többször visszaemlékezve a mult est gyönyöreire, most már legkevésbé sem bánta, hogy ura, apja házához, s nem a grófi kastélyba szállt.

A mint dolgát végezte, elindult a faluba pálinkás jó reggelt kívánni, s mivel a nagy csapszék ivószobáján kívül még sehol nem látott gyertyavilágot, mint kikötőt kereső hajós a fénytorny felé, úgy ő is csak oda tartott, s mintha örökké itthon ült volna, oly egykedvűen lépett a Betekintsbe.

Itt a mi Ferkénk legelőször is a megholt kocsmáros utódként szereplő fiával, s néhány régi ismerőjével egy két pohár pálinka közt megbarátkozván, a falusi pletykagyár e főfészekéből természetesen csakhamar mindenfelé elszárnnyalt a hír, miszerint Csillag Dániel gazduram huszártiszt fia haza jött Taliánországból, s nemes Daru István közkatona fia szolgálja őt.

E nagyfontosságú, e helyre nézve valóságos epochalis esemény hire rövid idő alatt a legkülönbözőbb alak- és változásban úgy bejárta a két szomszéd-helység minden zögét zugát, hogy mire megvirradt, majd mindenki azzal szólitá meg egymást: vajjon tudja é már, hogy a Csillagék huszártiszt-fia tegnap estve hazaérkezett; s nem volt ember a két faluban, ki e rendkívüli tüneményt részint irigy szemekkel, részint jó szívvvel ne vágyott volna látni.

Mikor már a reg némileg szürkülni kezdett, Ferke elhagyá a csapszékot, s az atyai ház felé tartott, mely távolléte alatt annyira elpusztult, hogy most már a kerítés nélküli udvaron egy rozszant sertés-ólon kívül semmi egyéb nem volt; az egykor eléggé csinos ház, rongyos, düledező kunyhóvá törpült, s padlása, pinczéje, istállója, kamrája, konyhája, sőt még szobái is úgy szólnván egészen üresen tátva-nyitva állottak, s inkább ronda szemetdomb, mint emberi lagnak leheté azt tekinteni.

E pusztulásra nagyon megütközött Ferke, az egyetlen örökös, s rosz kedvvel nyitott be az utcára eső szobába; s még inkább meg volt lepetve, midőn itt beteges kinézésű, törődött testű apját bundájával takarózva egy rosz szalma-nyoszolyán látá fekiüdni, s a mellette lévő féllábú asztalon egy, félig pálinkával megtöltött itczés üveget pillanta meg. Ezeken s a szegre ákasztott fokoson meg egy piszkos lánán kívül semmi más butor és házi eszköz nem vala ott észrevehető; az ablakok kitörött üveg-

tábláit nagyobbára papir-foltok pótolák, még csak fűtenie síncs mivel, s azért oly hideg e börtönszerű ház, melyben az előítélet és szenvedély szánandó rabján, a borzasztó vén korhelyen kívül senki más nem lakik. Valódi kísértő lélek egykori jóléte, családi boldogsága romjai közt, egy élő halott, kinck saját összeroskadt háza már is szemfödeles koporsójául szolgál.

Ferke összeborzadt mindezek látására, s tudva azt, hogy ezen végingességét, s rá nézve is fölötte káros elpusztulást nemesi gőgje, s ebből származott dologtalan henye élete, és vérré vált iszákossága okozá; tudva azt, hogy szorgalmas jó anyját is ez vitte kora sirjába: — oly iszonyú dühbe jött, hogy nyájas ölelés helyett, nyakon ragadva rázá fel apját álmából, ki végóráját vélvén közelegni, ijedtében irgalom- s kegyelemért nyöszörgött.

— Ismersz é engem vén bünös? Tudod é, hogy ítélő birád áll most előtted? tudod é, hogy az, a ki most számolni akar veled, nem más, mint a kit legboldogtalanabbá tettél, nem más, mint tulajdon fiad! —

— Fiam — Ferencz!! — dümmögött a vén Daru, szemeit egész közönyösséggel dörgölve — ülj le no, aztán igyál egy kis pálinkát. —

Ferkó hozzá nyult ugyan a pálinkás üveghez, de úgy vágta azt apja feje fölött a falba, hogy izzé-porrá tört, és szeszes tartalma az öreg bundáját egészen befecskendé. A csattanás után Ferke vérfagyasztó káromlások közt mondá apjának, hogy abból ugyan nem iszik, a mivel ő magát koldussá, s fiát földönfutóvá tette.

— Jaj a pálinka, — szolt a vén korhely siránkozó hangon — az én kedves drága italom, melyért nemes-levelünket adtam zálogba; — most már miből élek két napig. — Jaj te huszár-ruhába bujt sárkánykölyök, te csak vesztetre jöttél haza; — vigyen el az ördög! — S vesztésege fölötti fájdalomában rémitően nyögött és köhécsejt.

Ferke még keményebben kezdé szidni elkárhozott apját, de látván, hogy már a jó szó nem fog rajta, szokása ellenére egy istenes leczkét tartott neki, s ez némileg megindítá, sőt egy bánatos sohajt s egy keserves könyút is csala ki belőle, — de feltámadt jobb érzetét csakhamar gúnyos vad kaczaj és szilaj káromkodás közt fojtá el, fenyegetvén fiát, hogy pusztuljon el házából, mert ha még tovább is kötődik vele, úgy megszedi őt fokosával, hogy az istene is megemlegeti.

— Szegény tehetlen nyomorék! — mondá Ferke gúnyos hangon — még te akarnál összetűzni én velem. — No de nem bántalak; ne volnál csak apám, tudom isten, kiráznám belőled a lelket. — Most megyek kiváltani elzalogosított nemes-levelünket, s eladom azt urannak, Csillag Dániol huszártiszt fiának, kit én, a te vétke miatt, — szégyen gyalázat — nemes létemre is szolgálni vagyok kénytelen.

— Te vagy szolgája annak a paraszt kutya fiának! — és még neki akarod eladni nemes-levelünket. — Jaj, inkább meghalok, hogysesem ezt a gyalázatot eltűrjem. — Agyonütlek, agyonütlek! —

Ezzel hirtelen felugrott fekhelyéből, s fokosát lekaptván a falról, oly keményen sújtá fiának feje felé, hogy ha ez hirtelen le nem hajol, talán még halálos sebet is ejthet rajta. Ferke most már épen nem vette tréfára a dolgot; hanem, minden emberi

érezséből kivetkőzött apját újra megrázá, hogy a csontja szinte ropogott belé, s bundástul, nyoszolyástul együtt földre borította, s a nélkül hogy a vesztét érző vén korhely ez alatt csak meg is mukkant volna, magára hagyá őt, ki csupa lustaságból jó ideig a földön felejté magát, s egyre ezt nyögte: jaj a pálinkám, jaj a fokosom, jaj a nemes-levelem! Jaj csak még a tavaszi restellációt megérhessem, -- akkor aztán agyoniszom, megölöm magam! —

Ferke csak két pengő forintba elzalogosított nemes-levelét a csapszékben kiváltván, ismét visszavonult a főhadiszállásra, hol legelőször is ura szüleire bukkant, kik a konyhán a nappali szoba ajtaja előtt már mintegy óranegyed óta lábujjhegyen állva s járva és nagy figyelemmel lesik: ha vajjon fiuk fölébredt é már s nem parancsol é valamit? Vasárnap lévén, mindketten ünneplő köntösüket ölték magukra, Dániel gazdát különösen ezüstgombos mentéje, s Sára asszonyt aranycsipkés bóbás fejkötője, szép selyem ujjasa, s magas sarku kordovány-csizmúja ékesíté; szóval, oly tisztességesen voltak öltözve, hogy akármely jómódú mesterember-párral is kiállhaták a versenyt.

A mint Ferke megpillantá a fiuk iránt oly gyöngéd figyelem és gondoskodással viseltető szüléket, s e szép boldog viszonyt a magáéval, e rendes házat az apjával egybehasonlító: szive egészen elfogódott, s átkozá a sorsot, mely vele oly csúfos játékot űz, mi annyival is inkább fájt neki, mert már szolgálati idején túl katonáskodván, szeretett volna honn megtelepedve gazdálkodni, házasodni, de így eltékozlott öröksége romjain mihez kezdjen, mi tévő legyen! Ej mit — gondolá Ferke — uramat el nem hagyom, vele együtt holtom napjáig katonáskodom; s e vigasztalásra fűtyörészve ment az ólba megitatni a lovakat.

Alighogy ura paripáját megsimogató, Sára asszony jött érte, hogy siessen, mert az úr hívja. Rohant is Ferke tüstént a megtisztított csizmával, s kihozá a sok porozni és kefélni való ruhát. . . . A huszár-főhadnagy délfelé egész diszruhában tisztelni ment az e helységben lakó Törényi gróf főispánhoz, kinek véletlenül épen ekkor esvén névnapünnep, — a szivesen fogadott Elek a nagyszámban megérkezett megyei deputációval együtt hivatalos lón a fényes lakomára. —

III.

FŐISPÁNI LAKOMA S ENNEK HŐSEI.

Az annak idejében magánál nagyobb urat nem ismert középrendű magyar nemes-ség a főrangu nagyurak asztalánál enni soha nem szeretett. Először is azon okból: mert itt alárendeltségénél fogva, zsarnoki felsőbbbségét nem éreztetheté, s otthonos kényelembe nem helyezhette magát; továbbá, mert nagyuraknál későn ülnek az ebédhez, s a kisebb falusi magyar urakgyomra ugy hozzá van már szokva a déli 12 órá-

hoz, hogy ha pontban ekkor nem tömetik meg, elveszti étvágyát; végre, mert ovatosnak kell lennie, nehogy szája eljáván, a főúri illemet megsértse; és, mert — mi szinte nem kevésbé fontos ok — a legtöbb étel oly czifrán van itt összekotyvasztva, hogy csak úgy ránézve meg sem ismeri: mi legyen az, s így nem mervén belőle sokat venni, mily roppant szerencsétlenség, ha a közelebről megismert étel inyére van készítve, miután egyszerűen többször az ördög sem kínálja itt meg.

A főispán szép számmal egybegyűlt ilyszórú vendégeit egyedül az vigasztalá, hogy nagy társaskörben az egyes személyek nem igen tűnhetnek föl, tenger csepjeiként fognak elveszni, s így, főleg az alsótábláknál fesztelenül mulathatják majd magukat.

Ugy is lön. A nagyszerű, virágedények- s rococoszerű tömött ezüst eszközökkel fölékesített felső asztalnál egyedül a főbranguak, grófok, bárók, ezek nejei, leányai, egy-két főtisztelendő úr, a két alispán, s a főbrangu hölgyeknek mintegy rendszeresen udvarló katonatisztek; szóval, az ugynevezett hautevolée csináltvirágkoszorúja, a büszke háziúr, s a szerény háziasszony és leánya, mint egyszerű természetes növények által mintegy összekapcsolva, s a kisebb istenektől egészen különválva, foglalt helyet.

E felső asztalból két hosszú szárnyként kiterjedő alsó tábláknál az alispánok alatti megyei tisztviselők, le egész az utolsó tiszteletbeli esküdtig, a fő-főtáblabírák, plebánosok, némely helybeli közbirtokosok, a gróf főbb uradalmi tisztjei, a helybelli reformatus pap, s több eféle középrendü uraságok tarka serege székelt, kik társalgás tekintetében sok apró körre felszólva, ép oly keveset törődtek a felsőtáblával, mint ez ő velők.

Elek, ki a tolakodók sorába soha nem tartozott, mindamelllett hogy állásánál fogva a felső asztalnál helyet foglalni jogosítva volt, az egyik alsótábla végén akart megtelepedni; azonban a szemes grófné észrevévén ezt, karon fogá, a felső táblához vezette, s maga és leánya közé ültette őt, mi némely irigy és féltékeny szemben valódi szálka volt, s mi talán a háziúrnak is visszatetszett volna, ha e kitüntetésben más részesül, mint leánya életének megszabadója.

— Ej ej — szólt Aurélia a melléje ülő szép huszárhoz — ön hát hűtlentül el akart pártolni a mi kis körünktől, mely e nagy zajban a bizalmas társalgást egész nyugalommal folytathatja.

— Kétlem azt, kedves nagysád — sottogá Elek — miután minden szem csak szép szomszédnóm bájjaira irányozza örfegyverét.

— Nem minden szem, mert a hölgyvendégek szép szemei, úgy látszik, leginkább a szomszédomon függenek.

— Rám nézve azok között egy sem veszélyes; — hanem nagysád jobboldali szomszédja, igényteljes udvarló lovagja, — a szép ifju báró — —

S e halk figyelmeztetésre a jobboldali szomszédjától elfordult grófhölgy oly gúnyosan bigyeszté ajakát, hogy Elek egyszerre észrevehető, miként imádottja valódi ellenszenvvel viseltetik a báró iránt, mi több, az egész ebéd alatt oly jéghidegen, sőt oly szembetűnő visszaütéssel fogadta ennek tolakodó udvarlását, hogy az anná

inkább kitértetett, sőt a legszívélyesebb titkos társalgásra méltatott huszártiszt szinte megszánta mélyen lealázott s megvetett vetélytársát, — ki végre megsokalva a szégyenletes dolgot, abbahagyá kudarczot vallott ostromlását, s férfiszonmszédjához fordulva, ugy tetette magát, mintha ő fitymálná a hölgyek legszebbikét.

Ez, s a nagy zaj és azon kedvező körülmény, miszerint átellenökben egy, szöke vértés tisztból, és egy, már nem épen fiatal s nem is igen bájoló grófkisasszonyból álló szerelmes pár ült, s egészen el volt egymással foglalva, mig a háziasszony figyelmét, herezegi rangu szomszédja, a vértések ezredesének bőbeszéde voná magára; — Elek és Aurélia barátságos édelgését, vagy ha ugy tetszik, szerelmi nyájaskodását, minden háborító beleavatkozás ellen erős védfalként biztosítá. S mintha önmaguk is jól éreznék e nagy zagyva kör irányábani szellemi felsőbbségüket, s kitünő testilelki tulajdonaikat, olykor-olykor a felső és alsótáblánál sűrűen szembeötöl furcsaságokra, egymás közt tréfás, gúnycsipős észrevételeket tenni el nem mulaszták.

Azonban mi se háborgassuk a kedves szép párt legalább egy időre; — hagyjuk őket magukra csendes boldog édelgésük kéjmámorában, s azalatt ismerkedjünk meg az Aurélia magaviselete miatt orrát annyira felduzzó méltóságos bárócskával. Valóban Hogarth ecsetére méltó gyönyörű mákvirág!

Ha az ép testű és lelkű ember ezen valóságos torz-alakot megpillantá, önkénytelenül is ily kérdésre fakadt: miféle isten csodája lehet ez? s vajjon ember é vagy állat, s ha ember, miként vetközhetett ki annyira isten képére teremtett formájából, s hogyan mer ily verébijesztő, bolondos alakkal becsületes társaságban föllépni? Avagy csodálkozva kérdendi: miként szabadulhatott ez ki az örültek házából; mint engedheté meg orvososa, hogy e megtestesült kórság, betegágyának őrzése helyett, a legnagyobb erőködéssel feljárjon, sőt még viczkádozzék, s az épek közt ragályt és mételyt terjeszzen maga körül?

Nem lévén még e csodabogarban a fris életerőnek testkiegyenesítő peczke, hosszú vékony longimanus alakjával öt részben is görnyedez, ugy hogy még ruhabábnak sem lehetne őt használni; még a legtömöttebb divatos öltöny is ugy lötyög kiaszott testén, mintha vasvillával hányták volna reá.

Bárónk mélyen beesett s üvegesült apró macskaszemeiben a bágyadtság, s kora életuntság kialváshoz közalgó mécese pislákol. Bőrért halvány viaszárság halotti leple borítja el. Már már kopaszodni kezdő s a divatos mesterség által még kopaszabbra nyirt szegletes koponyájának tarlója alatt a két kiálló nagy fül bús baglyokként gubbaszkodik. Hosszu, vékony, hegyes orrát horgas kertész-kés helyett bizvást el lehetne adni. Mellének behorpadt sirtödre ugy tátong a hosszú gólyanyak alatt, mint egy gémes kút a kietlen pusztaságban. Termete előlhátul mint egy szegletes deszka. Lábai: két keresztbetett redves szőlövessző. Mikor egyet mozdul, szinte csörög a csontja belé.

Im a gyermekéveiben elpuhitott, elkényeztetett, s a már fejledező korában időelőtti érzéki túlélvezések által elsatnyított, tönkre tett testnek, s a már e miatt is olcsonevőszett, s a ferde irányu növelés által még inkább elnyomorított szív- és léleeknek szánandó példánya! Egy megtestesült tengődés az élet és halál között, mely már, mi-

előtt eltemették volna, kísértetes csontvázként ijeszt. Egy gyémántmankón biczegő gazdag koldus, kit az ép testü és lelkü ember csak a szánakozás alamizsnájával utasít el magától.

És ezen élő-halott még kellemes, hódító külsejü ifjunak, csillogó világfnak akar látszani, sőt hiszi is, hogy valóban az. Különbén természeti bájait nem ügykeznek a legdivatosabb csin mesterkélt pótszereivel még inkább emelni, kitüntetni, azaz, tulajdonkép még inkább eltorzítani. Különbén aligha viselne angolos pongyolaságú, végtelen hosszas dereku s bugyogó bő ujjú frakkot, mely ferde növését s czérnaszál karjait oly szépen kimutatja. Másként aligha viselne feszes szük nadrágot, mely az ikrátlan pipaszár-löcsöket s az idomtalan nagy lábfejeket oly igézöleg tünteti elő. Különbén nem öltene oly hosszú rococo-mellényt, melybe majdhogy meg nem botlik; és magas peczkes nyakkötője alól nem bujtatna ki oly rémitő nagy keményített gallérokat, magyarán mondva, vatermürdereket, melyek, kevésbe mulik, hogy gyilkoló természetöknél fogva uruk, saját édes apjuk terjelmes füleit el nem reszelik, és magasan felnyulván, szemeit ki nem szurják. A szekérbe fogott német és tót paraszt lovak nyakaikat épen ily nagy csolnak szokta díszíteni.

Valóban, a mi kedves bárócskánk csakugyan azt hiszi, hogy ő hódító külsejü divatarszlán. Különbén egy ablaku szemüvegét nem tartaná mindig jobb szemének sirgödrei közé feszítve, s nem hunyorgatna azon át mindenkire, de főkép a szép hölgyek keceire oly szomtelenül. Különbén nem huzna sovány kézszárának csontvázára arany karpereczet, nem növesztette volna arszlánkörmeit oly rémitő hosszúra, nem tenne kiálló pofacsontjára szépség-tapaszt, és nem öntöznö feje kopár sziklái mindenféle illatos olajjal, s nem gőzölnö ki belöle oly szédítő patschuli-szag, mi ugyan szerencse rá nézve, mert különben rothadt teste- és lelkének halotti büze még kiállhatlanabb volna.

És ezen élő-halott még életrevaló ügyes finom társalgónak, szép lelkü, eszes, fölötté művelt embernek, szóval, minden tekintetben szeretetre és tiszteletre méltó egyéniségnek akar látszani, sőt hiszi is, hogy valóban az. S ha merjük kérdeni, miért volna ő oly igen művelt? Hihetőleg azért, mert átalán véve felöle mint nagy úr felöl nem is szabad föltennünk, hogy műveletlen lehetne. Már ugyan, hogy is ne volna ő művelt, midön összesen mintegy ötven házi nevelöt, mint megannyi test- és lélekmi-velöt fárasztott ki maga mellett, midön a minden néven nevezendö tanulmányokat úgyszólván tölcseren öntötték fejébe, s ezeken kívül az idegen nyelveket, a finom társalgás tudományát, a festészetet, zongorázást, éneklést, a tánczok különféle nemeit, a lovaglást, vivást, úszást, csúszást mászást, sőt még királyfiak példáját utánozva, az esztergályos mesterséget is éveken át a legnagyobb erőmegfeszítéssel tanulá, — s még sem bírá mindezt csak meglehetősen, közepszerően is meg tanulni. Hja, mert a mi bárónk született genie. Ő épen azt tanulta meg legalaposabban, a mire úgyszólván nem is tanították, s mikre csak természeti ösztöne, hajlama vezeté. Így például: az evést, ivást, szivarozást, a test különféle mozgásait, a kocsiskodást, a szavak kiejtését, a szemüveggeli kaczerkodást, a színházban tapsolást, bizonyos nagyuri szenvedéssel,

affected modorral szokta végezni, mit ő képzelősködésében noble gráciának nevez, s azokon kívül, a napjában többszöri öltözködés, az alárendeltjeiveli dölyfös parancsolgatás, finnyás szeszélyeskedés, emberszólás, — és végre, a kártya, thea és bordélyház, különösen az igen fiatalok- és erényeseknek képzelt, de valódiilag már igen is nagykoru, nagy és feslett életű szűzek regónyes elcsábítása, legalaposabb tanulmányai, s legkedvesebb foglalkozásai közé tartoztak.

E sokoldalú műveltség fénypontjait még más egyebek is nagyszerűen egészítik ki. Különösen a mi bárócskánk, született magyar létére is, egyre más idegen nyelven fecseg, s mi még inkább tanusítja finom pallérozottságát, minden mondatába egy, vagy két németesített francia szót kever, s különösen a fameuse, superbe, charmant, blasirt, bornirt és fidonc szavakat kényeskedő vontatott hanglejtéssel kiejteni, kedves uri szokása. Társalgási finomsága, elméssége abból áll, mit más szegény legénynek pimasz betyárkodásul róna fel a magas világ. Hogy nagyurias lesztelensége, s társalgási ott-honossága kitünjék, úgy viseli magát, mintha semmibe sem venné azokat, kik által környezetetik. Ezt minden mozdulatán, minden szaván észre lehet venni; s minél ügyesebb-, bájosabb- és elmésebbnek akar mutatkozni, annál ügyetlenebb, szegletesebb és ostobább. Hórihorgas testét rendszeren csigakerekes karszékbe szokta vetni, s e kényelmes gyalogkocsiban a legválogatottabb társaság előtt is iszonyu feszegést és mozgalmakat visz végbe. Hol egészen hátradől s keresztbe vetett lábsontjait a légben tartja fölemelve, hol ismét annyira előre hajol, hogy orra hegye térdei közé szorúl, s majd egész alakja úgy úgy összezugszorodik, mintha a görcs huzná, olykor láb-fejét térdére helyezi, s csoda, hogy a nyakába nem veti azt. A kerekes karszékot majd igen előre, majd ismét több lépéssel hátra taszigálja, s oly kellemetlenül nyikoroztatja, mintha sípegő orrhangjához keresne vastagabb mellékhangot.

És ha ezen bájtjeljes mozdulatok és zajütések közepett megnyílnak ajkai, mily fölséges macskazenei nyávogás tör ki abból, hogy az ép fülnek szintén kedve volna magát örökre betömetni. És e nyávogása vagy igen halk, vagy igen zajos, rikácsoló; közép-utat nem ismer, s ahhoz alkalmazkodik, a mint a báró, szokása szerint, majd minden valódi jót és szépet, majd minden valódi nagyot és dicsőt, csak úgy fitymálva gúnyol, kicsinyelve, érdeméből egészen kivetkőztetve, hidegen bírálgat, — vagy a mint a rozsa és rutat, a valódi kisszerűt és selejttest, csak azért is, mert a közönséges műveletlen világ ellenkezőt tart fölöle, egekig magasztalja, s görcsös vonaglások s borzasztó rikitások közt megmacskazenezi.

Ő méltága sokkal magasabban áll, hogyses társaskörben bárkinek is megadná a kellő tiszteletet, s gyöngéd figyelmet és becsülést mutatna akár egyesek, akár az egész iránt. Ő mint igen művelt, fölötte finom, s rendkívül elnés ember, még a leggyöngédebb érzelmű, legszemérmesebb hölgyek irányában is pakrócz-durva, gorombán faggató, tolakodásig szemtelen, szóval, nyersebb és pimaszabb a legutósó pusztai be-tyárnál; mosdatlan, trágár beszédét sokszor a kétértelműség leplébe akarná burkolni, de ehhez nincs esze, elegendő elmele, s így a mit mond, nagyon is érthető, nagyon is meztelen és piszkos. Mindezt ő angol humornak, francia könnyüded pongyolaságnak

tartja, s a vele egyhúron pendülök nagyúri, sajátos különczés s mintegy felsőbb engedelemből nyert kizárólagos szabadalom gyanánt tekintik, míg más szörű embert oly aljas magaviselet- és beszédért kiebrudalnák körükből. Vastag tréfáit, sületlen elmésségeit, ostoba ötleteit, papagály módjára untatásig ismételt anecdotáit, ő maga szokta leginkább dicsérni és megkaczagni, mintha önmagát akarná kigúnyolni s nevetségessé tenni. Ennyiből áll az ő ugynevezett jólneveltsége, magasabb műveltsége, és finom, simárd társalgási modorának hódító varázsa.

A mi derék bárónk erkölcsi jellemének legkitünőbb oldala, sőt lényeges alkotórésze: a jellemtelenség. Oly zavaros, vizeszű főtől, oly feloszlott, gyöngye idegrendszertől mint az övő, kivánni sem lehet, hogy bizonyos, megállapodott elvekkkel, erős hittel, szilárd, határozott meggyőződéssel birjon. Ő ezeket épen úgy, mint divatos ruháit, minden pillanatban változtatja, hűtlenül cserélgeti. A mit egy órában fehérnek nyilvánított, azt a másikkban már feketének vallja és viszont; s így legalább az önmegtagadás erényével látszik birni. Ő mindenre megesküszik, mint a hagyma, még arra is, mit legkevesebb hisz. Affectált őszintesége nem egyéb, mint betanult képmutatás, s örökös kétszínűsége már mintegy őszinte természetévé vált. Komoly belső valódiság annyi sincs benne, hogy belsejének legmélyebb rejtékét is külsőségnek, feltületes külszínnek lehet mondani. Hiusága, dicsvágya nem ismer határt, és szemtelen kérkedése leginkább oly tulajdonokkal tömjénezi őt magát, melyekkel nem bir, vagy melyek bírása, mint például a születés, rang és vagyon véletlen előnyei, legkevesebbé az ő érdeme.

Főúri göggyével annyira el van telve, hogy mindazt, kinek rangja a báróságon alól esik, nem is tartja embernek, s a társaság söpredéke gyanánt tekint. Fehéjázó képzelősködésénél fogva még a vele egyrangúakat is lenézi, a kisebb rangúakat pedig megveti, utálja, s a kin ezek közül kifoghat, azzal a legembertelenebbül bánik.

A mily nagy hányja-veti szájhős, ép oly pulya, gyáva és hazug. Emberi és polgári kötelességeket nem ismer, és így nem is teljesít, sokkal kislelkűbb, sokkal fősvényebb, hogysen a közjóért s egyesek boldogításáért maga jószántából csak egy fillért is áldozna; olykor legfőlebb is kényszerítés- vagy álszeméremből teszi azt, s ez még rosszabb és csunyább, mint ha mitsem adna.

Nemesebb érzelmek- és tettekre soha nem hevül; szíve nincs, szeretni senkit nem tud, egyedül önmagát. Így van ő gazdagságával is, mely kivüle senkit nem boldogít, de sőt ez önzés még őt magát sem boldogítja, mert épen ez által lett testileg, lelkileg nyomorék koldussá. Minél többet költ érzéki vágyainak kielégítésére, annál nyomorultabb, annál elégtelenebb, s annál közelebb hurczolja magát sirjához.

Egy valóságos rabló, ki ha egyebet nem is, mások és a maga idejét lopja, s már csak lételevél is, szegényíti a köztársaságot és embertársait. Egy igazi gyilkos, ki lassu méregként emészti nálánál jobb és nemesebb felebarátait, s ki mintegy bűnhődésül ennyi vétékért, önmagának legnagyobb gyilkosa.

Mindezeknél nagyobb bűne az, miként olykor, ha eszébe jut, vagy ha az örökös dologtalanság miatt rá ér, még magyarnak, és hazafinak is akar látszani, sőt hiszi is,

hogy valóban az. Igaz ugyan, hogy neve, a mennyiben a Berencsy ősi család sarjadéka, azon föld, hol született, s mely őt minden érdeme nélkül oly fölösleges gazdagon táplálja, magyar; de ő maga? — Ő ha azt becsületes ősei megtudnák, hogy ő magát magyarnak tartja, megfordulnának koporsójukban, s megtagadnák, hogy valaha ily korcs-magyar nevét viselék. Nincs ő rajta, sem kívül, sem belül, csak egy parányi ismertető jel is, mely magyarságát bizonyítaná.

Egy valódi magyarnak test- és lélekben legkitünőbb ellentéte épen csak ő lehet. Hiszen magát a magyar nyelvet is csak roszul, idegen kiejtéssel, törve, csupán kénytelenség- vagy olykor hazafiaszkodó fitogtatásból beszéli. És a korcs növeltetésből eredt ezen hiányát még elnézné az engedékeny honfitárs, ha csak legalább a jó szándék volna meg benne magyarnak lennie, ha csak némi hajlamát mutatná is a nemzetisége- s honáhozi ragaszkodásnak. De épen az ellenkező. Még akkor is, midőn alkotmányos ünnepek alkalmával tetőtől talpig fényes magyar diszruhába buvik, torzalakjával csak elrutitja e szép öltönyt, s parodiázni, csúfolni látszik a magyar nemzetiséget, kivált ha egyedül fitogtatásból felöltött magyar ruhájára idegen nyelvet öltöget, s főleg ha olykor a megyei közgyűlésen dadogva, s rosz magyarsággal pártolja a nem jó ügyet.

Egyébként is a mi derék magyar bárócskánk majd mindent megvet, fitymálva kicsinyel, s gúnyolva ócsárol, a mi magyar, a mi honi, és nem idegen. Kivált, mióta Európa némely híresebb városait felületosen beutazá, minden más népfaj több, minden más ország szebb előtte, mint a magyar, és minden más nemzet szellemi, anyagi műveit jobbnak tartja, mint a magyarét. Egyedül a magyar nyersterményt becsüli; de ezt is pénzzé változtatja, s az őt oly tömérdek jótétben részesítő hazai föld iránti hálából külföldre küldi a leghaszontalanabb fényüzési cikkekért, és az inséget szenvedő közönyének szükségeire, teste lelke orvoslására csak egy hitvány fillérrel sem hajlandó valódi készséggel adózni. Házánál minden, a mi csak környezi, idegen szint, idegen büzt visel magán, s a honszerzelem és nemzetiség génusza egy rejtett zugban leeresztett fáklyával gyászolja ezen gyalázatot, melyet egyik legméltatlanabb ellensége követett el rajta, egy vatermörderes gonosz korcs fiu, ki egyszersmind igaz nevén muttermörder, valódi anyagilkos, mert legjobb anyja, az édes hon szivébe döfdösi halálos törét.

És ki hinné, vannak halandók, kik a báróról szinte azt tartják, mit ő magáról hisz, hogy t. i. tetőtől talpig derék ember, hogy fölötte művelt, szellemdús, szép lelkületű, elmés, finom társalgású, hódító külsejű ifju, egy igazi nemes faj, született nagy úr, egy elegans, érdekes, kedves divat- és világi, sőt a korcsok szemében hazafias érzelmű magyar, — s legfőlebb is némi sajátos különcséget rónak fel neki gyarlóságul, habár a vele egyrangu mágnások körében is vannak józan eszűek, s nemesbb érzelműek, kik előtt neveltség és szánakozás tárgyává fajult.

S vajjon átalán véve, miért itélnék felőle ily fonákul? — mert fényes rangú nagy úr, és duggazdag birtokos, pénzes ember, mely tulajdonok a gyöngye fejűek és szivűek előtt oly valami szemfényvesztő varázsszal bírnak, mi káprázó szemökben a

legrutabbat is megszépíti, a legroszabbat, legtörpébbet is jóvá és nagygyá teszi, a sült bolondot ragyogó észszel, a halálos beteget legjobb egészséggel ruházza föl, s a legtökéletlenebbet is a magas tökély minden kitünő tulajdonaival fölpiperézi.

És ugyan, kik ezen aranyozott borju vak bálványimádói? Azok, kik ha nem is minden, de sok tekintetben hozzá-hasonlók, vele egy húron pendülő szép madarak, kik már csak azért is, mert holló hollónak nem vájja ki a szemét, kölcsönös viszonyosság tekintetéből jól vélekednek, jót és szépet beszélnek felöle, a nélkül hogy szeretnék. Továbbá azok, kik ugyan jól látják, ha nem is minden, de legalább több hiányát, sokféle testi lelki betegségét; de mivel hiúságuk, vagy önérdeköknél fogva lekötelezvék a gazdag és hatalmas ur iránt: szemet hunyva nézik el, szó és gáncoskodás nélkül türik azokat, sőt önző céljaik elérése végett még hibáit, vétkeit is hízog dicséretekkel halmozzák el, mi gyöngé bárónkat még inkább elszédíti, tökéletesen elbolondítja. Az elsők sorába sokkal több férfi, az utóbbiak sorába sokkal több nő tartozik; — mert tudnunk kell, hogy a gazdag báró még nőtelen.

Sok gyarlóságát, sok vétkét előszámoltuk e torzalaknak; de mégis alig van nagyobb büne, mint az, hogy ő az isten által tökéletes ellentététül teremtett Auréliát, Törényi főispán leányát meri szeretni. Mit mondunk, szeretni? — Mondjuk inkább, utonállóként üldözni, gyilkosként kinozni, gyötreni. A báró szívtelen keblében legkisebb fogékonyosság sincs azon mennyei szikrára, mit nemesebb értelemben szerelemnek nevezünk. Őt a grófhölgynek csupán külső bájai hódíták meg, s azon állati vágy, hogy azokat érzéki gyönyörmámmal élvezhesse, — és azon önző hiúság, hogy a világ irigyelve mondhasza felöle, miként neki jutott a szerencse, a legszebb hölgyet sajátjává tenni, a legbájosabban fakadó rózsabimbót, tövéről romboló viharként leszakítani.

E célból tette ő a szépet Auréliának — ha ugyan ily rút ember még szépet is tehet, — e célból kerülgeti őt épen úgy, mint légben kóválygó vérszomjas ölyv az ártatlan szelid galambot; e célból nyilvánítja némely, a grófi házzal szoros összeköttetésben álló egyén előtt egész határozottsággal, hogy a grófhölgyet rövid időn, mint menyasszonyát oltár elibe vezetendi.

Aurélia észrevette e célt, s szíve meggyilkolása-, élete megbuktatására irányzott, legiszonyubb pokoli tervnek tekintvén azt, minden erejéből ellene dolgozott. Ő épen oly szemekkel fogta fel a bárót, mint mi leirtuk, sőt, minthogy benne, mint halálos barna tükörben, saját szép teste és lelke borzasztó ellenképét pillantá meg, még sötétebb színben, valódi üldöző ördöge, a bűn és ürtelem kísértő rémárnya gyanánt tekinté őt, s félelem-, irtózat- és utáló gyűlölettel fordult el tőle. S mind a mellett, hogy ezen ellenszenves indulatát a báró irányában mindenekelőtt érezteté, nyíltan kimutatá: a szemtelen tolakodó nemhogy felhagyott volna az ostromlással, de még nagyobb erővel s hevesebb megtámadással folytatá azt. Mert öntelt elbizottságában nem is képzelhetett mást, mint hogy Aurélia szűz keblében titkon a legforróbb szerelem lángol iránta, s daczoló hidegséget csak azért mutat ellenében, hogy annál ingerlőbbé tegye bájait, s annál inkább ösztönözze őt föltett nőszülési szándoka kivitelére.

S ezen elbizottságból eredt ostromra az is föltette bátorítá őt, mert kéz alatt érté-

sére jött, miként a grófi főispánnak leghőbb ohajtása az, hogy közte és leánya közt házassági viszony köttessék. És valóban így állt a dolog; mert, a gróf, mint hidegszámítású, fásult keblű ember, csak azon volt, hogy leányát fényes rangu és gazdag aristokrata családba házassítsa. S noha a báró tökéletlenségét sok tekintetben ismeré, de azért annyival is inkább szerette volna őt vejének nevezhetni, mert a báró boldogult atyja takarékoságánál fogva nagykiterjedésű birtokát legjobb karban hagyá egyetlen fiának, s ki fukarsága miatt a fiatal mágnások közt szinte legtakarékosabb gazdának, sőt valódi tőkepenzes tőzaérnek tartott, míg ellenben a pazarlásig fényűző és bőkezű főispán ősi jószágait sok adósság terhelé.

Mily szívtelenség, kivált egy atyától! Ő maga a bárót legkevésbé sem szereti, s önérdékből mégis azt kívánja, hogy saját gyermeke, mi több, leánygyermeke szeresse őt. Mily természetelleni erőszakolás, épen mintha azt kívánná, hogy jeges víz a tűzzel, hervadt kór a viruló rózsával, angyal az ördöggel barátságosan ölelkezzék, vagy zenith a nadirral, a világ egyik sarka a másikkal egyesüljön. Hisz ily fonák vállalat-hoz maga a világokat alkotó és romboló istenség is alig merne hozzáfogni, — és az embernek nevezett gyarló szempor mégis ráadja döllyfös fejét ily iszonyú merény kivitelére.

A grófné, ki a bárót, épen úgy, mint az ő tökéletes hasonmása, kedves gyermeke, nem szenvedheté, aggodalommal sejtette a leányát környező veszélyt; de még most mélyen hallgatott, és szabad tért engedte Aurélia ellentálló önerejének kifejtésére, s habár sajnálkozva látá azt, kit ő csupán öröm- és boldogságra akart szülni és növelni, egy szemtelen semmirekellő által kinoztatni; de másrésztől magasztos anyai gyönyörözettel büszkélkedett abban, hogy még ugyaszólván gyermekleánya, nemes felkölt érzelme, tiszta szeplőtlen jelleme, sujtó elméssége hatalmas paizsával oly ügyesen tudja magát üldöző Mephistója halálos ostromlása ellen védeni.

A növeldeből csak félévvel ezelőtt kilépett Aurélia szerencsére még csak kis idő óta gyötörtetik a báró által, ki minthogy télen Pesten, nyáron a szomszédmege egyik, nevét viselő helységében szokott lakni, a távolság miatt csak ritkábban tehet egy pár napig tartó látogatást a grófi háznál. Ámde ezen rövid együttlét is iszonyu teherként nyomja a szép grófhölgy kebelét, s valahányszor a kísértő rosz lélek megjelenik házuknál, ő mint mumus elől a kis gyermek, valami sötét zugba szeretne elrejtőzni, s már egy párszor betegnek is tetteté magát, csakhogy ne találkozzék élete vampirjával.

Midőn a huszártiszt hazaérkezett, már akkor egyfolytában két napig volt idézetlenül is megjelent ördöge által üldözöbe véve, s e kínos helyzetében szeretett volna kibujdosni a világból. Képzeltetni tehát, mily mennyei üdv vala rá nézve Elek, mint megváltója, most már másod izbeni életszabadítója keblének szent oltáránál menhelyet találnia. Mint a párját kereső szelid gerle, kit az üldöző vadász gyilkos fegyverével megsebesít, és vad szenvedélye felhuszított kutyáival sarokba szorít, — Aurélia ép oly küzdő vergődés- és szivdobogó remegéssel törekedett, egyszerre mint-
gy a mennyből sasként lecsapott megszabadítója védszárnyai alá bujni, szorosau

hozzá simulni. Most már biztos enyhelyben, biztos kikötőben érezte magát, s bár őrangyalán kívül üldöző ördöge is mellette ült az asztalnál, de ez utóbbit amannak védszárnyai alatt legalább is száz mérföldnyi távolságra képzelte magától. E miatti öröme ép oly határtalan volt, mint a megszabadult rabé, s nem gondolva mult- és jövővel, egyedül a boldog jelent élvezte nagymohón, s az egész világgal tudatni akarta rendkívüli boldogságát, s különösen utált szomszédjával kívánta ezt éreztetni, ki őt ily jó kedvűnek még soha nem tapasztalá, s épen ez okozott neki oly iszonyú rossz kedvet.

Elek látván miły szembetűnő megvetéssel fordul el imádottja a tolakodó bárótól, mindjárt az ebéd kezdetén, suttogó hangon ily tréfás kérdést intézte Aureliához: ugyan mondja meg nagysád, ki ez a pacsulis orangutang? mire a kérdezett hangos kaczajra fakadt, s csipkés kendőjébe fulasztva nevetését, az alól csintalan örömmel susogá: jaj beh eltalálta ön az igazi nevét! — S nehogy észrevegye a kigúnyolt báró, figyelmezteté Eleket, hogy intézze ugyanazon kérdést anyjához, ki hozzájuk fordulva ekként előzé meg őket:

— Mit nevettek gyermekim?

— Ügyelj csak anyám, soha sem hallottál oly találós elnevezést. Mondja csak, mondja.

S Elek ismétlé a furcsa kérdést, mi a grófnét is nevetésre inditá, s miután újával komoly ovatosságra fenyegette kedveltjeit, Eleknek rövid kivonatban mindazokat halkal elmondá, miket már mi is bővebben elbeszéltünk a báró főlebbi ismertetésében, s elpanaszolván egyszersmind üldözött leánya kinos állapotát, így végzé beszédét: — az isten hozta önt haza kedves hadnagyom; — most már legalább nyugodtak lehetünk; — mert meg vagyok győződve, hogy önben lovagias órét és védőjét találta fel szegény üldözött gyermekem! —

Aurélia szívére gyógybalzsamként csepegtek e jótékony szavak, — nem szólott ezek után, hanem csak kérőleg tevé össze szép kis kezeit, s jelentős arczkifejezéssel pillantott Elek szemébe, mintha anyjával együtt segélyért akarná őt megimádni.

Hősünk elkomolyodott arcza viharral fenyegető borút ölte magára, s zemeiből a nemes harag és férfias megvetés villámát sujtá a másfelé fordult báróra, s észrevehetlenül s gyöngéden megszorítván Aurélia kezét, ezt suttogá neki kiderült arczczal:

— Bizék bennem szép grófhölgy, — az én erős védkarom, és hősi kardom meg fogják kegyedet szabadítani üldöző ördögétől, — arra esküszöm!

Aurélia hálásan, s teljes önmegadással viszonzá a forró kézzszorítást, s derék leventéje lovagias nyilatkozata belsejét egészen fölmagasztalá.

— Tegye azt Elek — rebegette ő egész bizalmassággal — és én az iránt, ki életemet kétszer adá vissza, hálásabb leszek mint bár ki iránt.

— Jaj neked velin-finomságú bárócska! — drágán fizettetem meg veled v.k-merő tolakodásodat! — gondolá magában a testi lelki erejében méltán bizakodó huszár. — S a hosszan tartott ebéd alatt több oly szívből eredt s épen azért szív mélyébe ható, szép mondásokkal boldogíták egymást, míg a leforrázott báró úgy ült a gyö-

nyörű pár közelében, mint egy egészen kiszáradt, elpusztult redves fatörzs, két, gazdag zöld lombozatu, legszebben virágzó s egymást testvérileg ölelő élőfa mellett, — mit a nagy társaság körében, úgy látszik, már is többen észrevettek.

Komoly vallomásaikat, s kölcsönös szerelmi nyájaskodásukat olykor a nagy társaskör felöltő furcsaságaira tett tréfás, elmés jegyzetekkel válták fel; különösen a főlebbi nyilatkozat után Elek végig futtatván szemeit a sok vendégen, így kezdett bájos szomszédjával enyelegni:

— Teremtő ég! — Hát ez a sok ember — mind a maradi párthoz tartozik?

— Nincs köztük egy kubinszki sem, — kivéve minket hármunkat, — szölt a grófhölgy kedvesen mosolyogva — s anyja-, ön maga- és Elekre mutatva. Atyám köztük a középpont, az őket éltető, tápláló és felvidítő nap, — ők pedig az ezt hideg tisztelettel kísérő holdvilágot képezik.

— Ők tehát napraforgók, vagy akarám mondani, tányérvirágok?

— Valóban szép vendégkoszorú! — Kivált ez a mi felsőtáblánk csupa mesterkelt, festett csinált-virág.

— Ó kérem alássan. Van e csinált virágkoszoróban két egyszerű természetes virág is. Nagysád édes anyja, a kedvesen illatozó nyílt rózsza, és mellette a bájosan fejledező kis rózsabimbó —

— És köztük ön képezi a sötétzöld leveleket. —

— Nem, én a tövis vagyok.

— Igazság, hisz ön véd és oltalmaz bennünket, — úgy é, ha majd jobb oldali szomszédom, ez a szemtelen pillangó hozzám akarna érni; megkarczolja ön csunya szárnyait? — mondá a kedves hölgy mondhatlan igéző szendeséggel.

— Meg bizony; aztán még a szarvait is letöröm. —

— Megint hozzám szölt, de én úgy tettetem magam, mintha nem halanám. —

— Vágja őt meg egy pár szóval, s ha baj lesz, majd én is amugy huszárosan közzé vágok.

S a neki bátorított szép amazon maga mellett hatalmas fődözetet érezve, megerősített védsánczaiból csakugyan kirentott, s ostromló ellenét egy gyors fordulatban úgy megszabdala, s annyira visszaveré, hogy az egy ideig mukkanni sem mert, s gondolatában sem közelített hozzá.

— Jól van vitéz bajtársam — szölott Elek, a győzelme után mintegy helyeslést váró, mosolylyal hozzá fordult Auréliához, — hát ha még majd egyesült erővel kezdjük meg ellene az atakot.

— Az lesz csak a derék, — no majd délután, a tánczestély alkalmával.

— Hát ma még táncz is lesz e nagy ebéd után?

— Ah mily jól fogunk mulatni.

— Én részemről nem veszek abban részt.

— Ugyan miért? —

— Én soha sem szoktam táncolni; mert igen nagy bolondságnak tartom az ily czéltalan ugrándoazást.

— A mi azt illeti, ma én is nehezen fogok táncolni. —

— Miért ne, a kinek szenvedélye —

— Ah menjen ön, hogy elámítana. Hisz délelőtt szobámban azt mondá, hogy az olasz hölgyeket körtánczra tanítá, s most mégis el akarja hitetni velem, hogy nem szokott táncolni. No nézd, mily csalfa ember. —

Elek elmosolyodott, s rajtakapartva hamiskodásán, megvallá, hogy igen szeret táncolni, — s Auréliának szép kis lába azonnal meggyógyult, sőt már szinte hegyezte és köszörülte azt az esteli mulatságra, s előre is fülében csengett, vele tánczolandó derék lovágja sarkantyújának zenéje, mely rá nézve minden zenhangnál kedvesebb, csiklandósabb.

Mily hű emlékezzettel bir, — gondolá magában Elek — ugy látszik, minden szót, melyet előtte kiejtek, pontosan följegyez szive naplójába. S a valódi rokonszenv e legbiztosabb jele mondhatlan boldoggá tette őt.

E nagyuri lakomát a szerelmes pár édelgésén, s a báró elpalástolhatlan boszankodásán kívül, még más szembetűnő dolgok is jellemezték. Különösen, a felső táblánál alig lehetett magyar szót hallani, a társaság ugynevezett tojféle leginkább németül beszélt, s itt-ott francia, angol, sőt a tisztelendő clerus ajkairól latin szó is hangzott, mely utóbbin, kivált így ebéd fölött, nagyon is érzett a konyhadiákság szaga. —

Ellenben az alsótábláknál egészen otthonos vala a nemzetiség, miután itt még a helybeli rácz popa, és a rácz nevű urak ajkairól is magyar beszéden kívül mást nem lehetett hallani.

Az alsótáblai vendégek közt két igen élénk társas kör vala észrevehető. Az egyik dámosi és szászfalusi Seőreghy János ur, helybeli közbirtokos és a megye legöregebb táblabirája körül öszpontosult, kiről mielőtt becsaes személyével saját uri házánál közelebről megismerkednénk, előlegesen elég legyen annyit mondanunk, hogy ő minden ily ünnepélyes mulatságnak éltető lelke volt. Egy igazi jovialis, egy igazi magyar ember, — ki az emberiség egyetlen faját kivéve, mindenkit szeretett, és ezért mindenki által szeretettet. Örökös vidámsága, s természetes elmésség mindenkit jól mulattatott; természetes tehát, hogy azon pont körül, hol ő telepedett meg, a legelevenebb s legjobb kedvű társalgásnak kellett folynia.

A balszárnyi asztalnál Kajsza Péter a megye legöregebb esküdtje volt a közép-pont, mely körül szinte igen élénk társalgás fejlődött ki, s folytonos nevetkérezés, olykor kitoró hahota dörgedezett. Mert tudnunk kell, hogy Kajsza Péter a legkomi- kusabb alakok egyike; csakhogy mig Seőreghy bátyánk e téren tövölegesen működik, ez csupán szenvedőlegesen áll.

Ó az, a kin gyermekkorától fogva egész mostani 66 éves koráig minden uri környezője kifogni szokott, s kin a kötekedő faggatás, tréfa és gúny mindennemű fegyverét köszörülük, koptatják.

Ó az, ki mindenkor és mindenütt nevetség tárgya- és célpontjául szolgál; ő az, kivel egyre bohóskodnak, kit mindég bolonddá tesznek, kire mindent ráfognak, ki minden tréfás csinyben főhósként szerepel. A megye urí házainak valódi udvari bolondja. —

Ó az, kit becsületes igaz nevén soha nem neveznek, ki majd mindennap új meg új csúf neveket kap a borkeresztségben, melyeknek származása többnyire valami rajta történt anecdotán alapszik. — Legközönségesebb csúf nevei: Petika, Petyuska, vén apostol, isten házimestere, Mathusalem, rücskös, Adónis, kukac, golyaláb, vármegeye hollója, boros kanta, pinczetok, Dulcamara, kacsiba, zabszemdáré, anyám asszony katonája, petrifikált eskütt, Espartero, ürgevadász, törvényi arszlán, füstölt sunka (miután örökké szájában volt a pipa), — Argyrus királyfi, kakadú, Mezzofanti (miután a magyar nyelven kívül egyebet nem tudott), pislogi, vén kandúr, Góliát (mert igen alacsony, törpe ember), ipsilon, reszelő (mert ragyás), Hugli, Romeo, passer solitarius, (mint agg legény), solo-taenzer (mert még vén korában is szerette magát a magyar magán-tánczban produkálni); varjufaló (mert egy ízben fáczán helyett egy vén varjut etettek meg vele), Pól Ignác (mert Polignac nevét valamikor így olvasás s ejté ki), — Rebék néni (miután rá fogták, hogy egy ily nevű vén kisasszonyba szerelmes).

De ki gyózná az ő czifrábnál czifrább diszneveit mind előszámlálni. Elég az hozzá, a mi vén esküttünk maga volt az oka, hogy így csúfá tették, s még a gyermek is kifogott rajta. Ki e szerencsében akar részesülni, nem kell ahhoz egyéb, csak hogy épen oly nehéz hájfejű, hülye, mondhatni, félkegyelmű, épen oly hiszékeny és faragatlan tuskó, épen oly szegletes, ügyetlen, gyáva, és számártürelmű legyen, mint ő, ki, ha olykor a porig lealázó, vérig sebző faggatásokra néha az emberi méltóság önértetére emelkedik is, soha nem mutat neheztelést, soha nem orrol, s akár fát hagyjon vágni a hátán, csak hogy a minden tekintetben fölötte álló urak kegyét, pártfogását el ne veszítse, potyára ehessék, ihassék és pipázhassék közöttük, és a mi legfőbb, 10 évi kancellistáskodása, 12 évi számfelletti és tiszteletbelli esküttös-ködése után kivívott ordinarius, az-az, rendes eskütti hivatalának ne tovább-jából, valamiképp ki ne cseppenjen. Ezért ő mindent elszenved, mindent zsebre dug, mit sem vesz föl, s azt, hogy mindenki bántja, sértegeti, azzal boszulja meg, miként ő senkit nem bánt, senkit nem sért, sőt örökös néma vigyorgásával mintegy segíteni látszik őket önmaga kinevettetésében. És e példátlan béketűrésével inkább ő fog ki azokon, s legnagyobb bölcsesége abban rejlik, hogy míg őt bolondnak tartják — fentszóval; ő ezeket viszont bolondoknak tartja — hallgatásával. Olykor azonban, ha már a tréfát megsokalja, egy pár védő szót mormog orra alatt, s ez rá nézve a legnagyobb szerencsétlenség, mert ostoba észrevételét tüstönt felkapják, s minden felől a legnagyobb erővel megrohanva, széttépik, izzé porrá zuzzák. Volna csak esze, vagy

legalább férfias jelleme, volna csak rangja, pénze, szóval, tekintélye, tudom isten, buszássan visszaadná nekik a kölcsönt.

Aztán még a természet is annyira megbélyegezte, hogy ha csak külsejét tekintjük is, önkénytelenül azon gondolatra jövünk, miként ezen ember egyedül nevetőség tárgyának van teremtvé. Termete szokatlanul törpe, alacsony, tagjai idomtalanok, feje igen nagy, és szegletes, nyaka két ujjnyi rövid, testének minden része inkább sovány mint kövér, s löcsalábaj fölött a hizott has mégis asztagra tett hordóként domborodik. De arcának sajátos tükre legfurcsábbá teszi őt. Az egészet bizonyos majomszerű vonások és alakulások torzítják el. Hibás szemével egyre pislog, veres orrát különféleképp fintorgatja, ajkait a legkomikusabb képletekben bigyesztgeti, hangja örökké rekedt, rikácsoló, olykor még terjedt fülei is mozogni látszanak, összebevegült sertehaja mint egy tövises malacz úgy mereszkedik az ég felé, s a sűrű ragya és szeplő miatt képe mindenféle színben játszik. Ehhez járulván eredeti öltözködése, különösen 20 év óta gondosan megkimélt ünnepi atillája, mely a cifra vastag zsinórzat, fölötte bő ujjai és bokáig érő hosszúsága miatt majdhogya el nem röptül, — továbbá torkig begombolt, szűk, rövid mellénye, kolbász-vastagságú kék gyöngyös óralánc-, vagy inkább kötéllel körülhálózva, — felül bő, s igen ránczos, alul szűk és rövid kozák bugyogója, — ránczos torku, hegyes orru kordovány csizmája gombos réz sarkantyúval, — divatból kiment s ismét divatba jött régi kalapja, — mindez még furcsábbá teszi nevetésre ingerlő külsejét.

Vén esküdtünkkel leginkább a fiatalág szeretett inderkedni, mórióskodni, s most is nagyobbára fiatal szolgabírák és aljegyzők környezik és faggatják őt az asztalnál, nem értvén ide azt, hogy mint minden vendégeskedés alkalmával, ugy most is a mindenfélől dobált kenyérgolyók záporoként hullanak reá, s ez örökös ostromállapot miatt csak a legmulattatóbb, de rá nézve legfárasztóbb védelmi mozgások közt költetheti el a jóízű falatokat és italokat. Ezen kívül az ostromlók gúnyos kötekedése bombáit, kartácsait alig győzi vigyorgásával, esetlen s ügyetlen jegyzeteivel fejről elhárítani, kettőztetett pislogása- és ujj-fenyegetésével elutasítani.

— Hallja maga, Pötykó — kezdi az egyik — ne zabáljon annyi sokat, mert a feszült bendő majd kirepeszti azt az 50 esztendő ujj pruszlit; és ha meglátja a főispán, hogy annyit fal, jövő restaurációkor nem jön kandidációba.

— Pedig már észre is vette; ni hogy néz ide! — szól a másik, és a hiszékony vén esküdt csakugyan szurkolva pislogat a gróf felé, — csak hiába, kedves Hugli borbély, nem való maga az ily fényes nagyuri asztalhoz, egyáltalában nem tud mórest, s minden perczen bakot ló a bon tón, a finomság és illem szabályai ellen.

— Már a mi igaz, igaz. Mathusalem bátyánk csakugyan nagy paraszt, s pi-masz magaviseletével az egész magistrátust compromittálja, és csak szégyenére válik e fényes küldöttségnek, — folytatja a harmadik — nézzétek csak, mily nagy falatokat rak a szájába, s most is, mintha béresekkal ebédelne, két pofára cszik, s mily förtelmesen csamcsog; aztán a lébe mily pákosztosan mártogatja kenyerét, s mily ma-

jom módon szopja meg ujjait minden tál étel után. Azt hiszi, hogy most is a tanyán, vagy a csárdában nyakal a kormos bográcsból.

— Hü hü hü! — válaszolá nekik a vén eskütt, s megtörölvén zsiros száját a nyakkendője alá dugott kamuka-asztalkendőbe, hogy a vastag tréfákat annál könnyebben nyelhesse, nagyot ivott a jóféle zamatos asztali borból, s utánizétől még egy pár perczig majszolt és csamcsogott.

— Nézzétek, a vén boros kantát, úgy iszik mint a gödény. Még csak az ebéd közepén vagyunk s nála már a harmadik itcze járja.

— Még csak a második — menté magát repedt-fazék-hangján. —

— Ejnye Habakuk, hát maga még hazudni mer! — Palikám, te közel éred, huzd meg csak a fülét. — Ugy! — És ha mindjárt csak a második itczét iná is még vén korhely, ha majd lecsipi magát, és itt, szokása szerint garázdálkodni fog, akkor majd lesz ne mulass, s akkor aztán csakugyan kampez az eskütségnék.

S ez intést komolyan vévén Kajsza Péter — hogy már egyszer igaz nevén is szólítsuk őt — ezentúl kevesebbet töltött poharába, s csak úgy véknyan szürcsölgetett. —

— Hisz már tökéletesen leitta magát — ujitá meg egy az ostromlók közül — nem látjátok hogy pislog, mint rimóczi nyúl a kandallóban. — S ez észrevételt hangoz kaczaj követé, mert hiszen tudjuk, miként ezt nem a bor, hanem természeti hibája okozá, minek felhányása kissé elevenére tapintván, nem hagyhatta azt minden szó nélkül.

— Hát maga meg, barátocskám, épen úgy pislog — mint a — mint a —

— No no, süsse el már no, — mert még a torkán akad —

— Mint a — mint a — miskolczi kocsonya.

E bolond hasonlításra még nagyobb hahota támadt.

— No most már csakugyan részeg az akasztófa, hisz azt sem tudja mit beszél. —

Ezután egyik szomszédja mintegy büntetésül vízzel tölté tele poharát, mit, hogy ismét borral tölthesse meg, kénytelen volt nagykeservesen kiüríteni.

— Fiuk, ne bolondoskodjatok, mert isten bizony megharagszom.

— No nézze az ember, még ő áll feljebb. Megálljon vén kozák, ezért meg-lakol. — Ebéd után, ha haza megyünk, 25-öt verünk a hasára.

— Még pedig János bácsi legvastagabb nádpálczájával.

Kajsza tartván attól, hogy a gonosz fiuk még csakugyan véghez vihetik rajta a pogányos executiót, — mentegetőzni kezdett s esküdözve állítá, hogy ő csak tréfált, s a világért sem haragszik, de a pajzán ifjak ígéretök teljesítendése mellett rendületlenül állottak.

Erre a megszeppent esküdt fogait kezdé piszkálni. —

— Mily illetlenség ez! — ripakodtak reá — ily nagyuri asztalnál a fogát piszkálni, — még pedig villával! — Jó hogy szénahányó vasvillát nem hozott magával! —

— Mi köze hozzá?

— Mi közöm hozzá? — Hallottátok ezt! No most már 25 helyett 50-et verünk a hasára.

Egy pár percz mulva ugyanez asztalnál, egy rózsaszinpapírra irt, s gondosan összehajtott levelkét adtak a vendégek kézről kézre lefelé, mignem a vén esküdt kezébe juttatták azt, ki is pápaszemét orrára bigyesztvén, kíváncsian kezdé olvasni a levelet, melynek tartalma ez volt:

„Kedves esküdt úr! — Minthogy ön nem oly szeleburdi és fecsegő ember, mint a mostani divatos-urfiak, egy különös szívbeli titokkal kívánnám önt megbízni. Minélfogva ma este 6 órakor az angolkert chinai pavillonában elvárja önt — ugyanazon nő, ki mult héten bizonyos peres ügyben szerencsés volt ön becses személyét házánál tisztelhetni.“

— Ez ő! — gondolá magában Kajsza, midőn a levelke tartalmát újra olvasni kezdé, — ez az özvegy Gerlei grófné, kinél mult héten főbirámmal együtt peres ügyében részére kedvező ítéletet hoztunk, s ki oly szeretetre méltó, szíves nyájasággal bánt velem! — De mégis, hátha valami gazember ismét meg akar tréfálni. — Nem, nem! — Hisz ez egészen az ő írása, jól ismerem. — És miért ne irhatta volna? — Hisz a grófné, bár eléggé csinos, de többé már nem fiatal, épen hozzám való. — A mellett még özvegy, s minden ember azt beszéli felőle, hogy még mindig nagyon szerelmes természetű. — Valami szeleburdi ifjoncz, kivel viszonya volt, bizonyára kifecsegé szerelmi titkát; s azért írja nekem, hogy mivel engem nem tart olyannak, tehát most már velem akar titkosan szövetkezni. — Ó mennyei boldogság! —

S ily gondolatok közt a levelkét zsebébe dugá, s a felső asztalnál ülő grófnéra, ki most történetesen feléje tekintett, lángba borult arczczal s oly kifejezéssel pislogatott, mintha titkon jelenteni akarná neki, miként kívánatát okvetlenül teljesítendi.

Környezői, kik e dolgot észrevették, elfojtva nevetésöket, egy időre felhagytak faggatásával, s közönbös tárgyakról kezdtek vele s egymás közt beszélgetni. —

Egyszerre a teremben minden felől nagy pattogást, durrogatást lehet hallani, mi nem volt egyéb, mint a szolgák által felbontott pezsgő-palaczkok ünnepélyes üdvölvései, melyek jelt adtak arra nézve, hogy most már az áldomásívások, pohárköszöntések szokott hadi operációja megkezdődik.

A felső tábla tagjai közt sokkal finomabb puskaport osztottak ki, mint az alsó asztaloknál; azaz, itt csak közönséges magyar pezsgőt, amott pedig finom francziát töltögettek a hosszú nyakú poharakba.

Elek legénye, a furfangos Ferke is az asztal körül szolgálatot tevő ótott lábú inasok és a sujtásos megyei huszárok közé vegyülvén, kivált a pezsgőtöltögetésben legfőbb gondja volt urára, s némi aristokratiai büszkeséggel gyönyörködött abban, hogy ez nem az alsó, hanem a felső táblánál ül csupa nagy urak és előkelő dámák között. És soknak, különösen a huszárhadnagy iránt érdeklett egynémely hölgynek

szemébe tünt az, hogy valamint Elek az urak, úgy legénye a szolgák közt legcsinosabb e teremben.

A főispán, mint házi gazda, kevély önértettel tekintett végig jókedvű vendégeinek hosszú során, s azon fenhéjazó gondolat, miként e sok ember mind az ő kegyből mulat itt, s majd mind tőle függ s az ő legfőbb hatalma alá van vetve, — még inkább táplálta felfuvalkodott gögjét, s a zsarnokság kéjmámorába ringatta őt. —

Midőn már a pezsgőüvegek mind meg voltak töltve, a házi gazda poharat emelt, felállt helyéből, s vendégei gépiesen követték őt; mert nyitányul, hű alattvalóhoz illőleg, „ő cs. k. apostoli felségét, legkegyelmesebb urunkat, királyunkat, s az egész uralkodó házat fennen élteté, mit a vendégek háromszoros éljen-mennydörgéssel viszhangoztatván, folytatólag az üdveziült nádor reményteljes fia, István főherczeg ő fensége, mint Magyarország leendő nádorispánja egészségeért ivott, s a nagyszerű éljen-viszhang még erősebben mennydörgött.

A nagy zajt mély csend követé. Némely ismertebb áldomásívó arczán észre lehetett venni, hogy a mondandó eszmék és szavak rendbeszedésével foglalkoznak. A készülők közt egyedül a megye főfő-toastívója s pohárköszöntő nagymestere, Seőreghy táblabíró gondtalan képe nem árult el fejtörést; hanem ő, már emlékezete táblájára régóta mélyen bevéssett áldomáspéldányainak százai közül egyet, minden hosszas előkészület nélkül hirtelen előrántott, s némi cigányzenészi cifrázással, a szerinte, legbölcsebb, legderekabb, mindennemű erényekkel gazdagon tündöklő, s halhatatlan (talán inkább hallhatatlan?) érdemeinek csillagkoszorújával fölékesített főispán, valóságos belső titkos udvari tanácsos, cs. kir. aranykulcsos ur ő nagyméltóságára, mint egyszersmind a szokatlan barátságos nyájassággal leereszkedő főrangú urak, és a legszívesebb, leggenerosusabb magyar házi gazdák remek példányára alkalmazá azt, nem mulasztván el különösen e diszes ünnepély főtárgyát, az ő felségétől, renditlen-hazafiságaért, s hosszas leghivebb szolgálataiért, mintegy halmozott érdemeinek koronájaul nyert sz. István-rendi kis kereszt nagyfontosságát és méltánylását egész teketóriával kiemelni, — s függelékül nem mulasztván el a gróf kedves élete párját, s a testi lelki szépség minden kincsével gazdagon megáldott, és szinte szeretetreméltó leányát is, mint a házi és női erények legragyogóbb tükeit, kedves drága hozzátartozandóikkal együtt, csupa öröm, boldogság, mennyei gyönyörűség, a legjobb egészség, mindinkább gyarapodó bőség, és örökös békesség közt töltendő számos évekig, a felséges ur isten, s különösen a magyarok hatalmas istene által, éltetni. —

De ki tudná ezen stereotypszerűleg öntött áldomási remekművet oly kifoghatatlan szóbőséggel, oly végtelen hosszú, s egy rakásra halmozott körmönfont mondásokkal kikerekíteni; ki tudná azt oly sajátos táblabírói gravitás- és emphasisissal, oly folyékony pergő nyelvvel, majd minden megállapodási szünet nélkül, úgy szólván egy lélekzettel, oly gépies gyakorlottsággal előadni; mint a mi aranyos szájú Seőreghy János bátyánk! Hanem, közbevetőleg mondva, az ő híres-nevezetes toastjaiban

nem annyira az eszmék eredetiségét, a gondolatok mélységét, mint inkább a czifra üres szavak zavaros színű folyamának tengernyi kiáradását kell csodálnunk, mely mindent ellep és magával sodor, a mit és a kit csak utjában talál, úgy hogy a szerényebb ember az ő tulzott dicséreteinek sárvizétől nemhogy tisztábbnak, de talán még lucskosabbnak érezi magát.

Elég az hozzá, a fő-főtáblabíró sujtásos antikszerű áldomása után sokkal erősebb és hosszasabb, mondhatni szünni nem akaró éljenzés s tapsolás keletkezett mint azelőtt. — Igen, mert a jóízű lakoma uralkodó s kegyosztó fejedelme jelen van, s a legtöbb vendég leginkább saját érdeke miatt akarja kimutatni, hogy ők a gróf magas érdemei, jó egészsége, s hosszú élete iránt fölöttébb érdekelve vannak. Különösen a főispáni kegytől függő megyei tisztviselők szinte vetélkedve hajolnak előre s ágaskodnak lábujjhegyre, nem annyira szivből, mint inkább hasból jövő éljenzéseik kitüntetése végett. Kajsza, a vén esküdt, mint a tisztikar sereghajtója, és fényes sorának sötétben befejező végpontja, csakhogy annál feltünőbb legyen, a nagy zaj közt székére áll, s nem csak időjóslokként ordítazza az éljeneket, hanem tulbuzgóságában még bort izzadó szemeit is érzékenyen törli koczkás zsebkendőjével. — Mit pajzán szomszédjai megpillantván, hogy szivbeli hódolása annál feltünőbb s érzékenyebb legyen, hirtelen kirántják alóla a széket, s a földre buktatják őt egész hosszas kiterjedésében. És az orrára buktatott szegény Kajsza, még ezen hatalmas segély által sem érhető el célját, miután sem éljenordításokkal kísért sirása, sem fájdalmas mártíromsága nem tünt szemébe a főispánnak, ki pedig rá nézve élet és halál ura volt. — De e hanyatesés később mégis jól esett neki, mert a pajzán fiúk elhitették vele, hogy bukását a főispán szánakozó részvétellel kísérel, s így a jövő tisztujtáskor is számolhat kegyes részvételére.

Az önmagának hizelegni szerető főispán, a toast minden szavát valódi aranyként, s az érdem-méltánylás szivből fakadó virágai gyanánt vévén, mélyen megilletődöttnek látszott; míg a grófné és leánya szokásos hideg czerimoniának tekinték azt; de azért mindhárman mély bókolatok közt hajlongtak a roppant éljenzés lenyomó súlya alatt, és közelebbi szomszédjaikkal nyájasan koczcintgaták össze pezsgős poharaikat.

A hármás kis szövetség, t. i. a grófné, leánya és Elek egyszerre üték össze poharaikat, s ajkaikkal csak csendesen, de szivökben annál zajosabban élteték egymást s azokat, kik a nyilvános pályán is szeretnek, tisztelnek. — A báró dühös tombolással éljenezte a főispánt, és nejét, de sértett hiusága miatt, Auréliát figyelemre sem méltatá, a mivel még inkább ártott magának, mert a szép grófhölgy a fölötti örömet oly hallhatólag és szembetűnően nyilvánítá Elek előtt, hogy ezt a legnagyobb boszankodással kénytelenítettett észrevenni, és mint uj keserű adagot lenyelni. Más részről azonban elég bohó volt magát azon képzelettel áltatni és megnyugtatni, miszerint Auréka azért társalog a huszárhadnaggyal oly szivesen, hogy még érdekesebbnek tűnjék föl előtte, s féltékenységre ösztönözze őt. S hogy önmaga iránt szinte ily érzelmeket költsön Auréliában, a jobb oldalán ülő Pfahlhausen gróf-

hölgynek, kiről egyelőre elég annyit tudunk, hogy rendkívül kaczer és csapodár, ugyancsak csapta a levét, de ezen különös szerencsét Aurólia egyiköknek sem irigylé.

Néhány megyei tisztviselő, ki a közelgő tisztujtáskor a főispán pártfogásától elöléptetését, vagy hivatalábani meghagyatását várta, s e czélból már napok óta készültek czikornyás pohárköszöntéseikkel a grófnál behizelegni magukat, rettentően boszankodtak az öreg Seőreghyre, hogy őket megelőzte s tervöket meghiusítá. Azonban, hogy a veszett fejszének legalább nyelét kerítsék elő, betanult mondókájukat későbbre halaszták, s egy-kettő el is puffogtatta azt, mi az elkésés miatt természetesen majd minden hatás nélkül hangzott el. A vén esküdt atillája oldalzsebében is kuksolt egy, a helybeli praeceptor által készített dagályos toast; s noha az ebéd alatt tizszer is felmondta azt magának minden hiba nélkül, s noha környezői tréfából többször kiáltozák: Halljuk Kajsztát, halljuk Petikét, halljuk Cicerót! mindazáltal emlékezetébe s bátorságába legkevésbé sem bizó hősünket annyira megszállta a szivdobogtató félsz, az elfogultsági tréma, hogy még csak kivonatban sem merte rákezdeni, s a sok készülés és kászolódás közt egyszer csak azon vette magát észre, miként az ebédnek vége, s a czifra dictió rajta száradt. És balsorsa még koránsem elégedett meg azzal, hogy készüléte miatt több ideig a legnagyobb nyugtalanság és rettegés gyötrelmeit kénytelenített kiállni, mi őt kellemes bormámorából egészen kijózanította; hanem ezen fölül, estve midőn szállásán levetközött, társai, élve a gyanupörrel, kikutatták zsebéből a félvivre irt mondókát, s e miatt több ideig „felsült toast“-nak csufolták a rajtakapatott szerencsétlent. És még ez sem volt elég; később annak is nyomába jöttek, hogy a praeceptor készíté a toastot, s e miatt aztán egész haláláig a legmarczangolóbb gúnyolódás mártyrkoszoruját kellett viselnie.

A mint a házi gazda s nyomban utána Seőreghy táblabíró ur megfujták az áldomásozás harsány trombitáját, egymást érte az „uram, uram, N. N. uram, szállok az urhoz“ — és „az állok elébe“ féle ismert szölongatás; boldog, boldogtalan kiállt a küzdfővényre s kisebb nagyobb sikerrel vívtak a magas pályabérért, mi legfőlebb is zajos vagy csendes éljenzésből állt, a milyen a toast, vagy inkább az éltetett személy egyénisége volt. Köztük elég sületlen találkozott, s egy igen unalmas is, melyet a székvárosi nagy prépost prédikált el a sz. István-rend érdemjelének s a genealogice deducalt Törényi gróf nemzetség egyes kitünő hőseinek hosszas mesés historiájából. Legtalpraesettebb áldomásokot ivott a megye csinos előadásu első aljegyzője, és olykor olykor az öreg Seőreghy is, kivált ha valamely jó barátjáért emelvén poharat, természetes jó humorával, s őszinte magyaros odabeszélésével szabadon csaponghatott, mi sohasem téveszté el hatását, sőt az egész társaságot jókedvre deríté. Volt is akkor kaczagás, éljenzés, tapsolás, hogy a nagy terem szinte rengett belé.

Gyönyörű dolog ez a magyar áldomásozás, ez az örökös jótkivánás, ez az egymás egészsége-, hosszú boldog életeérti pohárcsörgetés, iszogatás. Igaz ugyan, hogy ez által némelyek épen az ellenkezőt érik el, azaz, a sok ivástól megbetegszenek, vagonuk tönkre jut, s életök megrövidül. Azonban mi az egészet illoti, a magyar

nemzet hihetőleg az örökös éljenzés-, egymást éltetésnek köszönheti legalább egy részben azt, miszerint annyi századok viszontagságai után, annyi megtámadás és vihar közepett, még mai napig is meglehetősen egészségesben él. Kivált az újabb időkben bor mellett és száraz torokkal egyaránt oly sokszor élteté egymást a magyar, hogy már csak ezen éljenzés roppant zaja és elevensége is messze elúzé, mintegy elriasztá tőle a halált, mely már annyiszor kinyujtá utána jégkezcét. Azért hát éljen az éljenzés! Éljen az áldást hozó áldomásozás!

Seőreghy táblabíró urnak egy tréfás toastja után, Rázsonyi, az igazságos bíraskodása miatt köztiszteletben álló első alispán emelkedék föl helyéből, s minden szem a tisztos ősz férfura fordult, s minden csevegő ajk mélyen elhallgatott. Felszólalása annál meglepőbb vala, mert ő igen ritkán, s valódi érdemesekért szokott áldomást inni, s most, a mit senki nem várt volna, a körükbe messze honból érkezett kedves földiök-, Csillag Elekért emelt poharat. Velős szavakkal, komoly, megfontolt előadással tünteté ki ennek jeles tulajdonait, saját ereje s érdemei által történt fokonténi fölemelkedését mostani diszes állására. Először is élteté őt, mint egykori szeretett segédjét, ki talentuma, ügyessége, szorgalma és férfias jelleme által már akkor is annyira kitünteté magát, hogy a miatt az egész megye tiszteletét, szeretetét a legnagyobb mértékben bírá, ki már akkor is méltó lett volna azon szép hivatalra, melyet mint főbíró ő maga viselt. Továbbá, élteté őt, mint a legszebb testi és lelki tulajdonokkal megáldott grófkisasszony életének hőselkü megmentőjét, ki ez által egyszersmind a szerető szülőket is egész életükre boldogokká tevé. Élteté őt, mint nemcsak derék, bátor, hanem egyszersmind valódilag művelt katonát, ki főhadnagyi és ezredesegédi rangját egyedül érdemének köszönheti; ki azon arany érdempénzt, melyet mellén visel, rettenhetlen vitézsége által nyeré pályadíjúl, midőn ugyanis, mint még alhadnagy, 12 huszárjával egy 40 főből állt haramiabandát megtámadt, s részint felkoncizolták, részint foglyokká tették azt, ő maga a haramiavezért s még egy társát vágván le a heves csatában. Végre üdvözlé s éltette őt, mint hű hazafit, ki külföldön sem feledkezett meg honáról, nemzetiségéről, sőt ennek diszét, becsületét ott is fentartani és megkedveltetni buzgólkodott; ki magyar nyelven irt jeles hadtudományi munkájáért a magyar akademia tagjává választatott el. E derék férfura — szólt az alispán befejezőleg — büszke lehet az egész haza, büszke lehet vitéz ezrede, büszke lehet különösen a mi szeretett megyénk, melynek kebelében született s növekedett, büszkék lehetünk mi mindnyájan, kik őt földink és barátunknak nevezhetjük. Adja isten, hogy ő, ki a Csillag nevet minden tekintetben méltán viseli, szeretett hazánk diszére, javára, s mindnyájunk örömére még sokáig éljen, s boldogsága, dicsősége növekedésében mindinkább tündököljék. Éljen!

E helyes beszédkt nem csak a végén, de majd minden pontja után zajosan megtapsolák, megéljenezék. Sokan, kik a délczeg huszár ezen fényes tulajdonait, érdemeit még nem ismerék, csak most kezdték őt szellemileg is csodálni, tisztelni és szeretni. Aurelia is inkább bálványozá ideálját, miután megtudta, hogy miért kapta

az arany érdemjelet, s a tudományos társaság általi kitüntetését, s miután az alispán áldomása a tökély kiegészített példányképét mutatta fel benne.

Elek, a távolról sem reménylett megtiszteltetést, minthogy az hizelegni nem tudó komoly férfitól jött, a legbensőbb megilletődéssel fogadá. Öreg hű barátjával kezét szorított, mindenfelé katonás hegyességű bókkal meghajtá magát, s mégis legboldogabb érzet szállta meg keblét, midőn kedves szomszédjai, a grófné és leánya, mintegy lángkoszorúval övedzve őt, poharaikat egyszerre ütötték az övéhez, s a legforróbb szeretet és szerelem rokonszenvének tüzével éltették őt; míg távolabbról a gögős főispán méltányló arczkifejezése s integető keze által üdvözöltetett; Ferke pedig háta mögött öröm- és büszkeségtől ragyogó szemmel pödörgeté bajszát, mintha urának dicsőítése őt is illetné.

Hősünk a nagy zaj és megilletődés után, a nélkül hogy leült volna, fölemelé szavát, s habár a kitüntetést csak egyszerűen akará megköszönni, de túláradt eszméi- s érzelmeitől megkapatva, hirtelenében oly gyönyörű beszédet rögtönzött, mely nem ily evés-ivási mulatságban, hanem a legkomolyabb szószerkben is méltó helyet foglalhatott volna.

Elek az alispán beszédének fonalát mintegy tovább nyujtva, ott kezdé, hol ő végezte. Szerénysége ünnepélyes óvást tön a nem érdemlett tuldciseretek ellen. S legelőször is ő vallá magát büszkének arra, hogy szerencséje van a magyar haza fiának lennie, s azon nemzethez tartoznia, melynél jobbat, vitézebbet, nagyobblelkűt és derekabbat nem ismer, s mely, fölébredvén hosszas álmából, most már a haladás, a tettek dicső mezejére lépett, s mármár valódi nagysága tetőpontjához közeleg. Ő vallá magát büszkének arra, hogy oly megyében született, melynek jobbjai ezen szebb kor hajnalának felviradását előmozdítani hazafiúilag buzgólkodtak. (E lovagias bókot, néhány kétszinű és ros z lelkiismeretű politicust kivéve, majd mindenik magára vette). Ő vallá magát büszkének arra, hogy e magas uri család egyetlen sarjadéka, a szép grófhölgy életét szerencsés vala megmenthetni, miután ez által egy, nemes érzelmei-, jeles műveltsége-, házi és honleányi erényeivel és páratlan külső bájaival mindeneket megigéző hölgyet, szóval a legragyogóbb, legszebb csillagok egyikét adá vissza e honnak, e megyének, e főuri háznak, s ez által egyszersmind a hivatalkodás gondjaival terhelt tisztos atya életét mintegy megifjítá, földeríté, s a legjobb, legszeretőbb anyát, a nőiség és háziasság e remek példányát, hozzá mindenben hasonló kedves leányában, mintegy önmagának adá vissza, s örökös bú és gyász helyett, mindkettőjüknek szerencsés volt azon magasztos örömet megszerezhetni, miszerint most már a legboldogabb atyának és anyának nevezhetik magukat. Nem mulasztá el egyszersmind a hála érzékeny kifejezésével megismerni azt, miként mostani sorsa megalapítását nagyrésztben a gróf és grófnő szives pártfogásának, s élte legüdvösebb perceit a grófhölgy, az alispán, s több jelenlévők nyájas barátságának köszönheti. Végre, igénytelen személyét továbbra is mindezek kegyébe és szives barátságába ajánlván, lelkes szívrazó szavakkal üdvözlé annyi idő után oly roppant változásban viszont látott kedves honát, drága szülőföldét. Áldást és szerencsét kívánt mindazon

honfiak- és honleányokra, kik e haza szellemi, anyági jólétét, felvirágoztatását, e haza, e nemzet nagyságát, dicsőségét szívökön viselik s bár mily becsületes eszközökkel előmozdítani törekveszenek. S legvégül ünnepélyes esküt tett le mindnyájuk előtt, hogy ő a jobbak méltánylását ezentul is az által akarja megérdemleni, miként tehetsége és köréhez képest minden erejét, munkásságát, s ha kell, véréit és életét is, szeretett hona és nemzeté javáért kész feláldozni. Éljen a haza és ennek minden hű fia és leánya! Éljenek a megye jobbjai, lelkesebbjei! — Éljenek a grófi ház derék tagjai! — Éljen a barátság, mely rózsaláncaival most is oly sok szívet kapcsol össze, e vidám helyen! — Éljen a magyar!

Igy szólt a hazafiság, szerelem és barátság, szent érzetétől — s valljuk meg, kissé a pezsgő hatásától is fölhevült derék huszár. S válogatott szavainak szabatos összerakása, velős tartalmassága, eszméinek magas szokellése, s meleg érzelmű, mindazáltal férfias nyugottságu, szép szónoki előadása oly nagy hatást, oly rendkívüli elragadtatást idézett elő, melyet csak a hiresebb politikai szónokok jobb beszédei szoktak eredményezni. — És ez annyival is inkább meglepő volt, mert egy, a szónoklat mezején gyakorlatlan, s élete nagy részét külföldön töltött katonatisztól legkevesébbé várták ezt. S valóban ő maga sem hitte volna, hogy ennyi szónoklati tehetség rejteznék benne. Aureliát az alispán üdvözlő beszéde mélyen meghatá; azonban Elek válasza egészen elbájolta, s magán kívül ragadá.

Most már ő lett a lakoma választott hőse, s az áldomásívás versenyterének győzelemkoszorus bajnoka. Ez alkalommal nem is részesült oly zajos éljenezés- és tapsolásban senki, mint ő.

Feltűnése annyira fölzavará a kedélyeket, mint egy nagy hajó gyors uthasítása a tenger sima tükörét, mely amannak hullámtornyosító nyomait sok ideig és nagy kiterjedésben láttatja. Volt is elég ilyforma megjegyzés:

- Ez már aztán fejre és talpra esett toast.
- Maga is szép, de beszéde még magánál is szebb.
- De így már Seőreghy bátyánk sem tudná kikerekíteni.
- Ért ám ez a szónoklat hatvágásához is.
- Kár hogy katona és nem politikus.
- Ilyet még az apám lelke sem hallott.
- Sagen's mir, was hat er gesagt? — Ily kérdést természetesen csak a felsőbb

táblánál lehetett hallani. —

— Fameuse! Superbe!

— Et donc! — sziszegett a báró alig hallhatóan az egész közvélemény ellen.

— Eszem a szép szúdat, és szájadnak a lelkét! — gondoló magában Aurélia.

Az ebéd után, még a közös mámor forgó világában is minden szem csak Elekre volt irányozva, sőt napok és hetek múlva is csak az ő jeles áldomásáról beszélt a megye szája, s némelyek már azt is állíták, hogy a grófkisasszony, némelyek pedig, hogy a grófné fülig szerelmes belé.

Midőn már fölkeltek az asztaltól, a grófné és leánya Elek karjába fűződtek, s

az étteremből ő vezeté ki az egész társaságot, mintha a két hölgyvel egyesült véletlen e részben is ki akarná tüntetni elsőségét.

Mindenki örült, mindenki szeretettel vagy legalább engesztelődési hajlammal csüngött egymáson. Egyedül a báró volt sötét és komor, egyedül az ő koblében üté fel kígyói fejét a gyűlölet, irigység és féltékenység. Ő most azt érezé, mit még soha ezeldtt.... Szeretett volna más lenni, szeretete volna magát testileg, lelkileg kicserélni. — Kivel? — Nem mással, mint a szép huszártisztval, ki annyira utjában áll. —

E cikk kiegészítő záradékaül még azt is emlékezetbe kell hoznunk, miként Kajsza a vén esküdt esteli 6 órakor, midőn már sötétedni kezdé, csakugyan megjelent a szerelmi légyotton s dobogó szívvvel s gonosz vágyakkal közelített a chinai pavillon felé. — Azonban, képzelhetni, mily nagy volt meglepetése, midőn a kövér özvegy grófné helyett három czingár fiatal ember, egy esküdttársa, egy szolgabíró és egy aljegyző rohantak ki a nyaralóból, s csók és ölelés helyett bot- és korbácsütlegekben részesíték. —

Vigasztalódjál szegény Kajsza, nem te vagy az első, ki szerelmi vekmerőségeért ily kemény bünhődéssel lakolt. —

IV.

NAGYURI ESTÉLY.

A fényes lakoma után az alsó tábla tagjai mind eltávoznak; — míg a felső tábla választottjai a társalgó termekbe vonulva, nagyobbbrszint az illem feszes szabályai szerint fanyalogtak egymással, s zajos de üres csevegésökből csak a szív és ész szava nem hangzott elé.

A magát testileg lelkileg kiténtetett Elekkel, mint a nap hősével, a rangfelsőbségi gög daczára is, mindenki szeretett volna közelebből megismerkedni. Nem csoda hát, hogy a társalgási termekben is ő volt a gyupont, mely körül a fényes nagyuri világ sugárai legsűrűbben összpontosultak; és szinte boldognak érezé magát, ki vele szót válthatott.

Kellemes és szellemdús társalgása, egyszerű de nemes magaviselete mindenkit, nőt és férfit, fiatal és öreget, még a saját természeti valóságukból régóta kivetközött korcsokat is elbájolá.... Egyedül a báró és némely pálya- és egyszersmind vágytársa vetének reá irigy és féltékeny, olykor gúnyosan lenézö pillanatokot, mi azonban őt legkevésbbe sem zavarta meg.

Ezen természetes ellenei, csakhogy némileg boszút álljanak rajta, a társas körben mindenfelé sürden szórták a gúnyos észrevételeket a huszártiszt kisebbitésére, különösen saját hátrányaitat ügyekeztek rátukmálni, midőn müveletlen, pórias mo-

dorunak nevezék őt, — még pedig fenszóval, de töredezett angol vagy francia nyelven, gondolván, hogy vágytársuk magyar és német nyelven kívül egyebet nem ért.

Elek ezen nemtelen kötelőzködést sajátosan boszulá meg. Egyszerre ugyanis azokkal, kik előtt ellenei által kisebbitetett, részint angol, részint francia nyelven kezdett társalogni, még pedig sokkal simább, folyékonyabb előadással mint vágytársai, kik észrevevén kudarcukat, szégyenpirulással hallgattak el. Elek a győzelem és szánakozás mosolyával tekintett így megalázott elleneire, míg a társaság több tagjai gúnykaczajjal nyilváníták örömeiket a közkedvességű férfi finom megtorlása és nemes diadala fölött.

Elek jól tudá azt, hogy nem csupán kitünő tulajdonai, hanem a grófné és leányának iránta tanusított megelőző szivessége miatt támadtak ellenei, s ezért a lakoma után szándékosan kerülé a mondott egyénekkeli társalgást.

E körülményt vértés pályatársai s különösen a féltékeny báró mindenkép ügyektek hasznukra fordítani, s az ismert kudarczos jelenet után rajként lepték meg a grófi ház bájvirágát, a lovagjától kis időre elhagyatott Auréliát, és egy részről czifra üres bókók, tulzott hizelgések fagyos özőnével boriták őt el, másrésről a huszártiszt iránt mutatott rokonszenve miatt akarták őt minden áron zavarba hozni, s vágytársuktól elidegeníteni.

A grófhölgy érzelmét mélyen sérté e gyöngédtelen bánásmód; de azért a tola-kodó ostromlókat komoly boszankodás helyett a kedélyes nyájasság, és finom elmés-ség megőllő fegyvereivel utasítá vissza.

A báró, ki mint tudjuk, Aurélia rokonszenvét nem csak igénylé, de követelte is, négy szem közt komoly szemrehányásokkal illeté a grófhölgyet a miatt, hogy ebéd alatt a huszártiszthez oly szembetűnő vonzalommal csatlakozott, míg őt egészen mellőzé, sőt visszataszító hidegséggel megalázta.

Aurélia a megtámadást hasonló komolysággal fogadta, sőt a szemtelen követelőt szigoruan megfeddte, s nemes önértéssel kikérte magának, hogy ezentul kimélje meg őt az ily lovagiatlan megtámadástól, miután irányában ezt tennie valamint most sincs, ugy jövőre nézve sem lesz soha legkisebb joga is.

Ezzel, mint a karvalytól üldözött kis galamb, anyjához lebegett el, s ennek védszárnyai alá rejté harag és félelemtől pihegő kebelét.

A faképnél hagyatott báró a szégyen és boszuság miatt egészen magán kívül volt, — feje szédülni kezdett, — s ördögi gúnymosolylyal harapott szederjes aj-kaiba.

Elek néma megilletődéssel nézé e komoly jelenetet; nem hallá ugyan, de jól látta mi történt; s a szemeivel őt szorgosan kereső s mintegy védelemre felhívó Au-reliát egy nyájasan biztató pillanattal nyugtatá meg, míg a báró zavarodását meg-vető s egyszersmind kihívó tekintetével még inkább növelé.

A vértés tisztek megtudván, hogy a grófhölgy jelesen zongorázik, egész ünne-pélyességgel kérték föl: sziveskednék a társaskört művészi előadásával megörven-deztetni.

Aurélia borús kedélyhangulata daczára is nem sokáig kéréte magát, s egy, belső világával egyező viharos zeneművet kezdé játszani Lisztől, s ha nem is a szerző remeklő előadásával, de lehető ügyességgel, s főleg a szelidebb, melódiasabb helyeket megható gyöngéd érzelmkifejezéssel játszá el.

Előadása alatt egyedül a vele szemközt ülő Elekre gondolt, koronként fölvetett pillanattal egyedül rajta merengett, mintha csupán csak az ő szívéhez akart volna szólani; Elek méla gyönyörrel, olykor legbelsőbb elragadtatással csüngött a meleg érzelmhangjain szóló játékon.... megérté ennek jelentős kifejezéseit. A szép hölgy észrevette ezt, s mondhatlanul boldog vala.

A bájoló házi kisasszony befejezvéen jeles játékát, az egész vendégkör legzajosabb tetszésnyilvánításával hódolt neki. Mindenik tapsolt, tombolt, brávozott, részint a méltánylás valódi érzetéből, részint a szokásos illedelemből. Még a báró is engesztelő pillanatok közt veré össze két első lábát, s a magasztaló felkiáltásokat görcsös vonaglások kíséretében sáporgá.... Egyedül Elek maradt veszteg; egy moczczanattal, egy jellel sem nyilvánítá hízeltő hódolatát.... s Aurélia a tulzott zaj közepett épen e nyugalmas méltánylat által érezé magát megtisztelve, és valódilig jutalmazva.

Ezután egy fellengős bús magyart kezdett a zongorán verni, s oly szívhezszólóan fejezé ki az abban rejltő sajátos nemzeti jellemet, hogy ez az igaz magyar kebel minden idegét megrázkódtatá, s a gyászos multak fölötti fájdalom s a szebb jövő reményének magasztos kéjérzetével tölté el.

Azonban e főuri kör választottjai sorában alig lehetett egy két igazi magyar kebelt találni. Az ő elfásult szívök nem érté meg nemzeti zenénk szépségeit, s titkos bájait. S innen volt az, hogy mig azelőtt az idegen variatiót leginkább illem- és divatból szörnyű zajjal megtapsolák, most a magyar eljátszása után mély halotti csenddel hallgattak... És e botrányos csendet egyedül Elek tapsolása s éljenzése szakítá meg, mit egy két főuri vendég, csak azért, hogy a tapsindító teljes kudarcot ne valljon, bágyadtan erőködött viszhangoztatni.

Aurélia honleányi érzelme, a játékát valódi ihletettséggel kísért huszártiszt tapsa által, teljes elégtétet nyert a korcsok ellenében.

A báró azon észrevételére, hogy játszék a comtesse szebbet, nagyobbyszerüt, ne olyan parasztost, — Aurélia boszankodva hagyá el a zongorát. Azonban a kaczer Pfahlhausen grófhölgy csakhamar elfoglalá helyét, s a nélkül hogy valaki fölkeré volna, egy ábrándos áriát kezdett énekelni, s tompa recsegő hangja és hamisnál hamisabb hangoztatása oly iszonyu hatással volt a hallgatókra, miként a legzajosabb taps- és brávozással ügyekeznének elnyomni, végkép elhallgattatni e fülsértő nyávogást. De a hosszas tapsnak ellenkező hatása volt. A hiu grófhölgy azt képzelvén, hogy éneke igen nagy furorét csinált, még nagyobb tüzzel folytatá gyötrő művészetét, és talán éjfélleg sem hagyta volna abba, ha a házi asszony nem állé azon czélszerű indítványnyal, mikép a fiatalság közkivánatára ideje volna már egy kis táncmulatságot kezdeni.

Erre a grófi háznál lakó öreg zongoramester behivatván, nyitányul francziát kezdé játszani, s 8 pár tánczos két körben csakhamar kiállt a sikra, vagy inkább a

sikamlós padlóra, és a selyem cipők, meg a fénymázás topányok csuszszanasai vidám sottogással hirdeté, miként a házias tánczestély már megkezdődött.

A tolakodó bárócska a főnebb történetek után elég szemtelen volt Auréliát kérni föl tánczosnéjául, csak hogy a szép hölgy kegyébe minden áron behizeleghease magát, s a házi kisasszony mellett vezértánczosi szerepet játszassék. Hiába szabadkozott, hiába mentegetődött a szánandó áldozat, hasztalan emlité, hogy ő a báró által sértve van, és így mint ellenével nem tánczolhat vele. Nincs manekvés; ő méltósága nem tágit, sőt elismerve hibáját, ezer bocsánatot kér, a szép hölgyet mulatság helyett kinpadra hurcolja, mi több, torzgrásaival s bájos hanyagságot affectáló szegletes csúf mozdulataival zavarba hozza, pellengérré állítja.

Elek, — hihetőleg mert a grófhölgyet jókor elcsípték előle —, nem állt be a tánczoló sorába, hanem szánakozó részvételle nézé végig a szerencsétlen Aurélia gyötrelmeit, kinek jelentős arczáról szinte olvasnia lehetett a szemrehányást, miért hogy ő nem foglalá le jóeleve tánczosnéjául, s miért nem szabadítá meg őt iszonyu üldözötől. Azt azonban mégis szerette, hogy Elek, ha vele nem is, de mással senkivel nem tánczol.

Mi szép, mily kellemes táncz ez a francia! — gondolá Elek, szemelt a grófhölgy bájos mozdulatain legeltetve, — a finom, könnyü francia társalgásnak valódi testvére, tulajdonképen nem is táncz, hanem a leggyöngédebb gondolatok, legnyájasabb érzelmek bájos kifejezése az arcz, a szemek, s az egész test mozdulatainak eleven beszéde által! A kedélyes, sima, művelt társalgás, és a szerelmi édelgés, nyájaskodás kedves pongyola művészete! És innen van az — füzé tovább gondolatai tánczsortát — hogy a francia tánczot csak a művelt, kedélyes, ügyes és szerelmes ember lejtethi bájosan; ki e tulajdonokkal nem bír, csak eltorzítja azt.

Ez utóbbi észrevételt a minden szépet elrútiító báró tánczában megtestesülve látá maga előtt, s még más tánczosok ügyetlensége is sérté jó izlését; míg Aurélia s a vele szemközt tánczó vértis tiszt egyszerű szép lejtelmének látása gyönyörrel tölté őt el. Hát ha még jobb kedvvel tánczolna a kedves hölgy — gondolá — de így — szegény, szegény!

A táncz bevégeztével huszártisztünk Auréliához simult, s nem állhatá meg, hogy főnebbi gondolatait né közölje vele, s egyszerűs mind szívhezszóló zongorajátékát és bájoló tánczát egyszerű szavakkal megdicséré.

Aurélia, mint a hosszas szárazság után jótékony eső által fölelevenített virág, derüs mosolylyal bontakozott ki borús kedélyhangulatából, s mint a madár, mely fogóságából egyszerre zöld ágra vergődhetik, egészen fölvidulva kezdett csevegni.

— Ah ön rossz ember; hát úgy tartá meg lovagias szavát? Ugy látszik, mintha ön szándékosan kerülné társaságomat.

— Visszavonulásom csupán nagysád érdekében történt. Ily körökben, mint ez, a tolakodóké az elsőség. En igazán szívből szántam nagysádat.

— Nemde, — szánandó sorsra vagyok kárhozthatva? De hagyjuk ezt; beszéljünk

másrol. Miért nem tánczol ön? — Oly szépeket beszélt a francia tánczrol, hogy szinte illő volna azt valósítania.

— Oh én igen ügyetlen tánczos vagyok.

— Képzelem.

— Ám tegyünk kísérletet. Szabad fölkérnem nagysádat a következő francziára.

Aurélia a legszívesb beleegyezéssel billenté meg szép kis fejét, és szinte megrezzent az öröm miatt, hogy pár percz mulva azzal lejtend először életében, ki már több idő óta örökös mozgásban tartja szívét.

A vértés tisztok kívánatára a zongoramesternek mazurt kellett játszania, s egy lengyel születésű hadnagy, ki e vidéken leghíresebb mazurtánczosnak tartatott, tüstént lefoglalá Auréliát, s kört képezvén a párok, a szép hölgygel, mint szinte elhírhedett mazurtánczosnóvel, lelkesen kezdé meg működését.

Utánuk mindenik pár külön mutatá be, mennyire képes a lengyeltánczcal megbirkózni, mely sokkal több ügyességet, gyakorlottságot, sokkal nagyobb lelkesedést igényel mint a francziatáncz. A rossz mazurtánczos egyike a legborzasztóbb látványoknak.

A báró is kiállt a sikra, s iszonytató testi vonaglásával, s hórihorgos lábainak esetlen csavaritásaival ismét csuffá tette magát, s ügyes tánczosnóját a legnagyobb zavarba hozá. Ő mindazáltal azt képzelte, hogy igen jól és szépen tánczol, annyival is inkább, mert némelyek pajzanságból megtapsolák torzgrásait, minélfogva még hosszabbra nyujtá nevetséges bajzsoi működését.

A második tánczképletnél választásra került a dolog. Aurélia Eleket hívá fel, noha ez a tánczosok során kívül állt.

Most mindenki reá fordította figyelmét, kíváncsiak lévén: vajjon a szép huszártiszt egyszersmind jó tánczos é. Vágytársainak ajkai már szinte készültek a gúnymosolyra.

Aurélia szive fennen dobogott, tagjai kissé remegtek, nem azért mintha nem bizott volna választottja ügyességében, hanem mert villanyozó hatással volt rá nézve az, hogy most lejt először kedveltje karjain.

Bevezetésül alig tett Elek egy-két lépést, már is kirítt belőle a született jó tánczos; — midőn pedig részint nemzeti rokonszenvtől, részint szép tánczosnője iránti szenvedélyétől lelkesítve és szabad tért nyerve, ugyancsak neki ereszté a zabolát, mindenki önkénytelenül is gyönyörrel, később csodálat- és elragadtatással legelteté szemeit a gyönyörű férfi művészi lejtelmén.

A lengyeltáncz magasztos jellemét csak oly lélek képes valódiilag felfogni, mint az Eleké. Ő nem ugrált, nem tombolt, nem ujjongott, nem hadonázott oly szilaj örömmel, mint a mi úgynevezett híres mazurtánczosaink szoktak, kik a lengyeltáncz jellemét épen ellenkezőleg fogják fel; — hanem nemes tüzzel, de nyugalmas méltósággal, délczegen, lelkesen, de férfias komolysággal, e mellett végtelen könnyűséggel és szabotossággal lejté kedves tánczát, melynek főjellemét a honszerelmi lelkesültség- és

hősiességgel párosult búskomorságot tökéletesen kifejezte. Tekintete, arcának minden vonása, minden mozdulata és lépte bájos öszhangzásban volt a buzdító zenével, mihez sarkantyuinak gyöngéd pöngetése mintegy kiegészítő kellemmel hangzott. Lengyel és magyar táncz csak sarkantyúval ér valamit, s épen ez tanusítja azt, hogy hős nemzet sajátjai.

Aurélia szinte kitünő bájjal s ügyességgel lejtett Elek oldalán, ki könnyű labdaként játszott keze ügyére eső tánczosnéjával. Valamint sziveikben, úgy tánczukban is kölcsönös öszhangzás vala, s mintha csak előre betanulták volna, oly egybevágólag működtek, kölcsönösen emelvén egymás lejtelmének vonzó kellemeit.

A nézők, kik társaskörben ily tökéletes tánczot még soha nem láttak, tetszésüket zajos kitörésben nyilváníták, s Eleket szentől szembe a leghizelgőbb dicséretekkel halmozzák el. — A lengyel születésű vezértánczos, mind a mellett, hogy a táncztermekben kivivott dicsabérjait most egyszerre elhomályosítva látá, mint igénytelen férfiú, őszinte bókokkal hódolt meg legyőzője előtt, s nyíltan bevallá, miként honosai a lengyelek közt sem ismer nálánál jelesebb tánczost.

Aurélia kétszeresen boldognak érezé magát, részint, mert oly kedves és ügyes tánczos karján még soha nem lebegett, részint, mert lovagjának általa eszközlött dicsőségében ő is részesült.

A kellemes meglepetés mindenkit örömmel tölte el; — egyedül Elek vágytársai vágtak komoly képet, melyen egyszersmind a féltékeny irigység gonosz szeleme ült.

A tánczoló hölgyek e jelenet után majd mind csak Eleket választák — mert a legrosszabb tánczosné is jónak, erősnek érezé magát, ha vele lejthetett.

A báró annyira mérgeledött Elek kitüntetésc fölött, miszerint betegnek tetetve magát, tánczosnéját bocsánatkérés közt elhagyá.

A lengyel után keringeni kezdtek, — mind, mind, kivévén a huszárt és a gróf-hölgyet.

Majd ismét francziát tánczoltak, s Elek és Aurélia volt a legjelesebb pár.

A honleányi érzelmű házi asszony kívánatára végre a csárdás is megzendült. S noha akkor már magasabb köreinkben is, honnan oly sok ideig száműzve volt, részint hazafias vonzalom-, részint divat-affektálásból eltűretett, sőt némileg meg is honosult a magyar táncz; eleinte — mintha csak produkálásból kellene azt lejtetni, — senki sem akart a csak soron kívül eső árvának bemutatására vállalkozni; mig nem a grófnő unszolására egykét pár nagy-nehezen mégis összevergődött, — s az ismert lassu tempó, azaz, minden fej és alap nélkül rákezdtek a fris toporkálást, s irgést-forgást.

Köztük volt a báró is, s gyönyörű nemzeti tánczunk irgalmatlanul kiparodiáltatott. — Csárdás és salon! — Már csak e két név pusztá értelme is eléggé mutatja egymással megférhetlenségüket.

Elek tudván azt, hogy az ily körökben idegen égalja van szép nemzeti tánczunk virágának, a minden oldalróló nógatás ellenére sem állott be a magyar-táncz-torzítók

sorába, hanem csendesen meghuzva magát egy karszékben, bosszankodással fordítá el arczát az igazi magyarságot lábbal taposó bachantok csontvázaitól. És édesen emlékezett vissza fiatalabb éveinek azon boldog óráira, midőn szeretett sorsosai közt, a nép vigalmain a valódi magyartáncz egyszerű bájait, nemes fenkölt méltóságát, majd ismét csapongó kitöréseit, szóval, kellemének ezer és ezer titkait, mesterfogásait, a salonok árnyképeivel ellenkező ép erőteljes alakok által lejtve — édes elandalodással bámulá, vagy neki-lelkesülvén, maga is közéjük vegyült, s a tüzről pattant kaczkias menyecskékkel, vagy a párták szemérmes szüzeivel, egy szűk helyen, egyhuzomban órákon át, reggeltől estélig, estvétől kivilágos kiviradtig, erőtetés s fáradság nélkül járta a saját tősgyökeres eredetiségében csak itt és sehol másutt fel nem található magyart.

A rövid csárdás, vagy inkább salonias bevégezése után mindenfelől megtámadták Eleket: — Magyar huszár és magyart nem tánczolni! — mindenki így gúnyolá, s főleg a báró lenéző diadalmi büszkeséggel tekintgetett reá.

— Bocsánat — szóla Elek kipirult arczczal — én mint nép embere, csak úgy parasztosan tánczolom a csárdást, mi talán ily finom főurikörben sokak szeméit sértette volna. Én a magyart magyarok közt, s a csárdást csárdában, vagy ehhez hasonló szegény viskóban szoktam tánczolni. Ma is egy ily viskó lakzijába vagyok hivatalos s nem veszik nagyságtok rossz néven, — hogy póri származásomat nem szégyelve, szegény, de becsületes atyámfiai szives meghívását tüstént elfogadom.

Ezzel meghajtá magát, s a mintegy szoborrá merevült magas körből, a báró nem kis örömére, de az őt jól értő házi asszony és leánya legnagyobb fájdalomra, sietve távozott, — s mintha vele együtt a társaság lelke is elköltözött volna.

Miután a fiatalság jól kitánczolta magát, megkezdődött a csemegészet. Az inasok mindenféle édes kotyvadékokat hordtak körül, miket az egészséges magyar gyomor alig volna képes émelygés nélkül bevenni.

Az idegfeszítő thea szürcsölése közt lehetett elég emberszólást s értelem és kedély nélküli beszédet, üres saloni csevegést hallani. E tekintetben csupán a házi asszony s leánya képeztek kivételt, s rájuk nézve, hacsak egymással nem társalogtak, vagy Elekről nem beszéltek, valódi nyög volt e beteges, fanyar szellemi közlekedés, vagy inkább pusztán érzéki és divatos forma multság. Nem csoda, hogy az ily körök marionett bábjai annyira szeretik a theát. Ők testileg, lelkileg nyavalyások, s a betegnek legtöbbször izzasztó herbatheára van szüksége.

Az éjfélig tartott estélyizés után a vendégek egyenkint és csoportosan szétoszlottak, s a grófi kastélyban egész napon s estén át nyüzsgött zaj lassanként egészen lecsillapult.

A szép Aurélia majdnem összeroskadva azon sok változatos indulat sulya alatt, melyek szívéen, lelkén viharként vonultak át, csakhamar nyugvásra hajtá le fejét. Azonban a szenvedély miatti izgatottság csak későn, igen későn engedé szeméit az álom mákvirágaival elboríttatni, szüntelen csak Elek képe, s a vele töltött napnak dicső emlékezete lebegvén előtte.

Mily szép, mily derék, mily nemes ő! — gondolá nyugtalan helyzetében. — Mennyire művelt, mily ügyes, s mégis minő szerény és egyszerű. Mint ember, mint hazafi, mennyire különbözik a nagy világ jellemtelen majmaitól. Ah ő a testi lelki tökély legjelesebb példányképe! — Ó bár egyedül érte égő keblemhez szoríthatnám őt! — S e gondolatnál maga előtt is gyöngéden elpirult.

Igénytelen huszártisztünk — mint majd a következő cikkből világosabban ki fog derülni — a paraszt lakziban dicsón, egészen otthonosan mulatá magát. Legtöbbit tánczolt a menyasszonnyal, és főkép Virágos Marczával, a falu legszebb fiatal özvegyével, ki iránt diák-korában igen jól érezett, s ki e megtiszteltetés miatti örömeiben majd kibújt a bőréből, s négy álló hétig tartott irigységet vont magára a többi mellözött menyecskétől. Elek a szalmafedeles viskó szűk helyén széles jó kedvvel, valódi ihletettséggel, folytonos bájjal és tüzzel járta egy ingre vetközött a kállai kettőst, az igazi tősgyökeres csárdást egész reggelig, fáradhatlanul. A nagyuri estély után így vegyült ő ismét rokonai közé, így mulatott ő egy sorban szeretett feleivel, az egyszerű, erőteljes néppel, kik is őt azért, mert felvitt sorsu ur létére sem veté meg eredete forrását a szegény embert, sőt a legnyájasabban barátkozott velők, — a nagy szeretkezés miatt majd hogy meg nem ették, egész a bálványzásig imádták, s e perczen készek lettek volna vérüket is ontani érte.

Elek hazatérvén az uri és paraszti dáridóból, épen úgy érezé magát mint Aurélia; ő sem birt mindjárt elnyugodni.... szüntelen az imádott angyal bájképeinek tökéletes mintája lebegett lelke előtt.

A kakas már hajnalt kukorikolt, midőn a szerelmes pár megnehezült szempillái az ábrándozás kéjérzetének ködfátyolával elborítva álomra csukódtak be.

VAHOT IMRE.

A TISZTA ÖNTUDAT.

Ha hön szereted a hazát;
S az édes nemzetet;
De a vést föl nem tarthatád,
S örvénybe süllyedett:
Mi az, mi enyhet ad? —
A tiszta öntudat.

Ha véded, hol csak védheted
Mások becsületét,
De álbarátod a tied'
Kajánul tépi szét:
Mi az, mi enyhet ad? —
A tiszta öntudat.

Ha a kit vész hullámibul
Ragadt ki esolnakod,
Kerül s kaczag, midőn lehull
Szerencsecsillagod:
Mi az, mi enyhet ad? —
A tiszta öntudat.

Ha szent láng gyújtja kebledet,
De a világ nem ért,
S vétkes hidegséggel fizet
Nemes érzelmidért:
Mi az, mi enyhet ad? —
A tiszta öntudat.

Ha ifju éltedet korán
Hazának szenteléd,
És annyi izzadás után
Nyomor közelg feléd:
Mi az, mi enyhet ad? —
A tiszta öntudat.

Tisztán ragyogj, járj egyenest,
Hass mint a nap maga;
S ha rád borúl az élet-est,
Az élet-éjszaka:
Szép, édes álmod ad
A tiszta öntudat.

LOSONCZI LÁSZLÓ.

A LOSONCZI PHÖNIX

II-ik KÖTETÉNEK ELŐFIZETŐI. *)

ABONY. Gyűjtő: Lonkay Ant. — Tallián Teréz, Danielisz Ján. Altmann Józ. Andrassy Ján. Nagy Józ. Hunyady-Tallián Jozéfa. Vándory Laj. Tallián Kár.

ALSÓ-LENDVA. Dervarics Kálmán.

ALSÓ-VERECZKE. (Bereg.) Nusszser János. Szálc-Kovács Júlia asszony.

ALSÓ-ZSOLCZA. (Borsod.) Gyűjtő: Szalattnai László. — Miskolczi polgár-casino. Gentsy László. B. Vay Lajos. Horváth Janka. Léka Szilárd. Farkas László. Baksa Sám. Szalattnai Fáni. Szalattnai Laj.

ARAD. Gyűjtő: Bangó Pető. — Fascho Józ. Langó Fer.

BAÁN. (Trencsény.) Gyűjtő: Blaskovics Ant. — Ztuparich Pét. Szanrecsányi Kár. Bachó Mór. Latkóczy Sánd. Kratochvila István. Eördögh Imre. Pankay Gyula. Joó Ján. Pettko Ist. Ondrej-kovics Ján. Brogyányi Leander. Nemák Ján.

BAJA. Gyűjtő: Tóth Kálmán. — Torjay György. Straub Ant. Ifj. Pilaszanovics Józ. Kem-pelen Victor.

BALASSA-GYARMAT. Gyűjtő: Mester Ede. — N. Iván. Kalmár Ist. Kapor György. Höppner Venczel. Höppner László. Horváth Elek.

BARACSKA. (Fehér.) Gyűjtő: Vörösmarty Mihály. — Thaly Eszter. Hollósy-Miklós Eleonóra.

Gyűjtő: Boross Mih. — Szücs Pál. Boross Pál. Szücs Ant. Kozma Ferencz. Kállay Ján.

Gyűjtő: Zabolay István. — Kenessey Gyula. Barbás Józ.

BÉCS. Laubhaimer Ferencz.

BELÉNYES. (Bihar.) Gyűjtő: Kosztin Tamás. — Szvetits Kár. Nyisuyánszky Józ. Novák Guszt. Sztupa Ig. Torsok Mih. Édes Ján. Ládás Ig. Reginer Ján. Kiss Ján. Kaizler Ant. Jancso Demeter. Kovács Fer. Benedek Fer. Véghső Gellért. Erdélyi Iván. Középesy Gyula. Blazsovits Ján.

BERENTE. (Borsod.) Gyűjtő: Apostol Mihály. — Szepessy Lászlóné. Mariássy Menyhért. Takaró József.

BICSKE. Tóth Istv.

BODMÉR. (Fehér.) Gyűjtő: Szöllösi Benő. — Barcsai Ist. Juth Henrik. Vukail Ján. Mal-ler Fer. Koronyi és Karsai. Engelbrecht Kár. Csikós Juliana. A bodméri eklézsia.

BUCSÁNY. (Nyitra.) Gyűjtő: Gróf Zay Károly. — Gr. Zay Károlyné, szül. b. Prónay. Gr. Zay Laj. Gr. Zay Alb. Gr. Zay Fer. Gf. Zay György. Gr. Zay Eleonóra.

BUDA-PEST. Gyűjtő: Emich G. — Pinfich Anz. Czillinger Mih. Koutsér Ján. Jedlik Ányos. Ludányi Ferencz. Sebestyén Béla. Guba Ján. Desewfy. Werner Mátyás. Mészáros Zsófia. Ghicz Ign. Révfi Imrené. Barts Fer. Lőrincz Ján. Szabó Lajos. Csehalvai Eliza. Fekete Józ. Takács Sánd. Bezerédj Ist. Ficzek Lipót. Lалуhai Ist. Schleich Kár. Hanulik Ján. Novák Laj. Nádosy Ist. Ohnhäuser. Weltner Laj. Bapcság Istv. Bora. Székér Mih. Benedicty György. Szabó Istv.

A szerkesztőnél: Fáy András. Vécsey Sándor. Stráda Béla. Szentpétery. Gerenday Ambrusné. Györky Lajos. Nesko Gyula. Somogyi Kár. Fréter Istv. Hönig. Huber Endre. Latkóczy. Kende-lényi Alaj. Ifj. Kubinyi Ferencz. Veress Sánd.

*) Megjegyzendő, hogy ezen előfizetők közül többeket inkább utófizetőknek lehet mondani, a mennyiben csak a könyv megjelenésekor igérték az illető díjakat megküldeni.

Zsigmond Pál. Karap Mih. Pázmány Dénesné. Ujváry Mihály.

Gyűjtő: Horváth Cyrill. — Sümeghy Pál. Nagy Márton.

Gyűjtő: Bozók István. — Mészáros Ist. Hánnig Imre.

Gyűjtő: Sztrókay Bold. — Földváry-Kubinyi Amália. Illés Adámné. Dörner Adolfné. Hutter Ferenczné. Perlaky Ida. Sandtner Jozsefa. Reichenhallerné. Balla Antónia. Balla Pál. Láng Erzsike.

Gyűjtő: Kubinyi Ágoston. — Kubinyi Géza. Kovács Ferencz.

Gyűjtő: Sujánszky Antal. — Markusi Gyula. Klezso József.

CSÁKÁNY. Gyűjtő: Hodász Ig. — Böröczffy Péter. Veress Laj. Domániczky Páhy János. Nagy Sám. Vucskics Istvánné. Kalmár József. Pfeiffer Mih. Kovács Farkas. Kovács György. Hertelendy Ignáczné. Csorba Ede. Boronkay Ist.

CSIK-SZEREDA. (Erdély.) Leczfalvi Sándor Ferencz. Mike Lajos.

CSILLAGMAJOR. (Fehér.) Gyűjtő: Fleischher Amália. — Windisch Emma. Liszy Bold. Fleischer Kár.

CSÖKNYA. (Somogy.) Gyűjtő: Hodossy Ján. — Ziegler Laj. Sövegjáró Laj. Vöröss Mih.

DEBRECZEN. Gyűjtő: Bedr László. — Werner Kár. Roszlonky Simon. Szarka János. Arany Sánd. Szilágyi Péter. Molnár Ferencz.

Gyűjtő: Mannó József. — Somogyi Eszter 5 p. Tóth Ant. Márton László. Dragota Ig. 2 p. Lobmayer József. Simonffy Kár. Lőrincsik Mihály. Jeney Ferencz. Kiss Sánd. Tornai Ferencz. Nagy Laj. Ambrus Ist. Juhász Mih. Csáthy Károlyné. Sárkány Pál. Szabó Ant. Beszler Laj. Barcsay István.

— D. M. Mária.

Gyűjtő: Telegdy Lajos 6 p. — Szentgyörgyi Elek. Simonffy Sám. Tóth Elek 2 p. Szőke Ján. Károly Ant. Tegze Imre. Varga József. Török Sánd. Szabó Ist. Posonyi Ján. 2 p. Kálmán Laj. Csanády György. Kátay Károly. Kémery Károly. Térey Pál. Vincze Victor. Frater Imre. Molnár Gedeon. Kecskés Jánosné. Borgyos Ferenczné. Somogyi Gáborné. Rickl Antalné. Szabó János. Kardos László.

Gyűjtő: Csáthy Lajos. — Farkas Ferenczné. Gazzner Kár. Hegedüs Kár. Komlósi Lina. Király Ant. Böszörményi Kár. Szöllösi Jánosné. Fényes Kálmán. Kalmán László. Szinyay Ist. Boros Ist. Végh Janka. Jeney Sándor.

Gyűjtő: Hanke Leo. — Kovács Laj. Kiss Sánd. Körner Adolf. Tóbi Ist. Dráveczky László. Kulcsár Dán. Reviczky Emil. Budaházy Ferencz. Nagy Laj. Balogh Kálm. Deholutzky Mik.

Gyűjtő: Orbán Pető. — Szikszay Józsefné. Bignio Frigyes. Király Mih. Balogh Imre. Zeltner Lászlóné. Révész Imre. Sarkady Teréz. Horváth Janka. Némethi Laj. Berghofer Ist. Klein Erne. Vári Szabó Sándorné. Tömösvári Ján. Lugossy

József. Ujfalussy Sám. Kulcsár József. Ifj. Hoffmann Ignáczné. Jeney Erzsébet.

DEÉS. (Erdély.) Gyűjtő: Pataki Ferencz. — Ifj. Dessewffy Mih. Voith Mikl. Ifj. Pataki Dán. Ifj. Gyarmati Ján.

DOBOZ. (Békés.) Szatmáry Károlyné. Tatár Ferencz.

DULCSELE. (Arad.) Gyűjtő: Bochdánovics Karolina. — B. Nina. Russay Gábor.

ECSÉD. (Heves.) Gyűjtő: Fáy József. — Dankó Ferencz. Tamsics József.

EGER. Gyűjtő: Fränkel. — Bónis Pál. Tóth Rud. Fülöp József. Makáry György. Deme József. Dr. Daubrova Ign. Császár József.

Gyűjtő: Joó Ján. — Gyergyay Alaj. Ferenczi József.

Gyűjtő: Tárkányi Béla. — Eperjesy Ján. Császár József. Póka Zsig. Pánthy End. Fábry ános.

Gyűjtő: Bezegehr Andr. 2 p. — Kovácsik József. Az egri növendékpapok.

ENDRÓD. (Békés.) Gyűjtő: Nagy Ambrus. — Asztalos Ist. Nyári Ján. Koricsánszky Mih. Fabriczius Zsig. Mezei Balázs. Koszta Sánd. Ladányi Áron. Kovács Laj. Csáth János. Csörgői Laj. Debreczeni And. Babó Im. Hoffmann József.

EPERJES. Gyűjtő: Berzeviczy Tivadar. — Bánó József. Szmrecsányi Ödön. Berzeviczy Emil.

Gyűjtő: Vandrák András. — Eperjesi magyar-társaság. Szontagh Kálm. Bánó György. Schwarz Imre. Ganczaugh Nina. Malatinszky Irma. Szinyei-Jekelfalusi Valéria.

ESZÉK. Gyűjtő: Fözmaier József. Marinovics Mik. Jandl Kár. Schlenkhy József. Mohácsy Ferd. Gr. Khuen Henrik. Radelstein Klára. Papp Ist. Kőnczey Sánd. Neuwirth Jak. Szabó József. Honld József. Neuwirth Sám. Kalliwoda József. Kató Ign.

ESZTERGOM. Gyűjtő: Rendek József. — Paczolay Ant. Kollár Ist. Farkas Kár. Jaross Vincze. Barinyay. Schumich Guszt. Koperniczky Ist. Szakmáry Ján.

Gyűjtő: Bartoss Vilma. — Döme Vidor. Ocsovszky Ferencz.

FEHÉRVÁR. (Székes.) A casino 2 p.

FELSŐ-ZSOLCZA. Szatmáry Pál.

FOGARAS. Keresztényi Antal.

GARAN-VEZEKÉNY. Veress Sándor.

GYÖMRŐ. Gyűjtő: Máriássy né. — Teleky Sámuel. Peller József.

GYÖNGYÖS. Gyűjtő: Kovács József. — Kovács Józsefné. Spetyko Gásp. Dely József. Tordai Ist. Kürthy János. Kürthy Ferencz. Malatinszky Jánosné.

Gyűjtő: Filó Alajos. — Földváry László. Kern József. Dely Kár. Zimányi Alaj. Filo Albert. Zatyko József. Paulini Ján.

Gyűjtő: Böszörményi József. — Pirkler Ant. Teutsch Ist. Bernátsky Kár. Smolka Laj. Petróczy Ján.

GYŐR. Gyűjtő: Dörner Ede. — Zánthó

Kálmán, Nedeczky Sánd. Karvasy Sánd. Mersics Miklós.

Gyűjtő: Karsay Laj. — Karsay Lajosné. Vörös Jánosné. Zathureczkyné. Kőmivesné. Szalacsy Józsefné. Vörös-Zánkay Amália. Gulik Ján. Szalacsy Lajosné. Nagy Andrásné. Kálóczy Mihályné. Argay Jánosné. Kaskorányi Zsig. Lukits Anna. Deáky Mór. Czigan Julia. Tóth. Vörbó Luiza. Vághy Antalné.

Gyűjtő: Beőreöndy Jánosné. — Falk Ján. Vághy Antalné. Nagy István. Gózon Eduárd. Nagy Sándor. Vinkle Katalin. Hagen István.

GYULA. Gyűjtő: Zsitvay József, kormánybiztos. — Pap Szilárd. Tuzentaller Sándor. Plón Jakab. Olmoly Ant. Lépési János. Lázár Ist. Egy társaság. Zalay Fer. Ketten. Jugovics Józ. Knáifel Ján. Kis Ant. Lakatos Kár. Bodoky Kár. Sipos Sánd. Neubarth Venczel. Kontúr Józ. Fazeakas Ist. Soós Dán. Kohn Márton. Salacz Imre. Lonovics Fer. Baranovics Róza.

Gyűjtő: Rázeley József. — Ormos János. Czingulszki Józ. Lehner Mih. Németh Józ.

HACZFELD. (Bánát.) Gyűjtő: Viszkidenszky Ján. — Telbisz Ede. Geml Károly. Cselko Ant. Ruttkay Ján. Wimmer Márton. Péterffy Ant. Tullics György.

HADHÁZ. Gyűjtő: Dr. Miskolcgy. — Bartha Mih. Miskolcgy - Olasz Emilia. Békéssy Józ. Nagy Károlyné. Gaál Iván. Hadházy Zsuzsanna. Békéssy Mih. Varga Józ. Fényes László. Veszprémy Istvánné. Justh Kár.

HAJDU-BÖSZÖRMÉNY. Gyűjtő: Pápay Imre. — Gergely Julia. Oláh Lajosné. Veszprémy Gáspárné. Kovács Irma. Gál Mihályné. Gál Sándorné. Warga Antalné. Ifj. Fábján János. Lengyel Ján. Nagy Imre. Szekeres Pál. Somosi Mih. Somosi Józ. Kálmáncshellyi József. Budaházy Istv. A r. tanodai könyvtár.

HARSÁNY. (Borsod.) Vikolinszky János.

HATVAN. Clementisz Mór. Duza Nina.

IPOLYSÁG. Gyűjtő: Buday Sándor. — Balogh László. Bene Józ. Bory Kár. Bakay László. Sarnoczay Józ. Plachy Fer. Benyovszky Pét. Dr. Krammer. Gonda Ján. Pongrácz Soma. Gyürky Medárd. Majláth-Zmeskal Antonia. Raksányi Emilia. Winter Ján.

JÁSZKISÉR. Küry Albert. Mátéfi Gedeon.

JOLSVA. Gyűjtő: Ferentsik. — Szojka Mih. Farkas-testvérek. Wietorisz Ist. Wallatsky Laj. Maklár Laj. Torkos Pál. Benkár Andr. Remenik Pál. Remenik Kár. Porubszky Ján.

KÁLNA-BORFŐ. Bakos József.

KAPOSVÁR. — Rády Mihály. Ferber Józ.

— Kircz József.

— Gróf Sossich Imre. Siskovics Tamás. Jecszenszky - Siskovics Ilka. Kajdacsy - Jecszenszky Clementina.

KASSA. Gyűjtő: Klestinszky László.

— Zulriczky Szilárd. Komjáthy Lőr. Fördör Ant. Velez Ján.

— Szentimrey Andr. Gaszik Ferencz.

KECSKEMÉT. Gyűjtő: Keményffy Pál. — Muraközy Józ. Ifj. Főrián György. Nagy Ist. Kovácsay Ist. Herczegh Sánd. Kovács Ist. Sárközy Laj. Hornyik Ján. B. Kis Mih. Kollonics Ferencz. Szeless-Antal Mari. Fleischer Bernát. Antal Juczi. Ruza Ján. Horváth Pál. Bagi László. Vékony Kár. Főrián-Gassich Szidónia. Csillag Gábor. Battlay Ján. Szabó György. Horváth Józ. Ági László. Nagy Pál.

Gyűjtő: Losonczy László. — Polgár Mih. Mihó László. Kovács Ist. Csúnyi Ján. Gömöri Frigy. Jancsó Ádám. Szántó Mártonné. Tóbi Ján. Búza Kis János. Szél Józ. Özv. Sátor Péterné. Zabolai Eszter. Horváth Vilma. Kovács Zabolai Rozália. Tasnádi Juliána. Bóbis Ferencz.

KELEMÉR. (Gömör.) Gyűjtő: Mocsáry Eszt. — Özv. Vadnay Boldizsárné. Özv. Recsky Benedekné. Madarassy Kár. Horváth Sám.

KIS-INDIA. (Arad.) Gyűjtő: Placsintár Kár. — Pichler Józ. Stetina Lipót. Molnár Fer. Kosztolányi Antal. Lipóvszky Józ. Máthé László. Kovács Józ. Ortutay Istv. Both Józ. Kővér Józ. Scherz Aladár.

KIS-JENŐ. Gyűjtő: Bernáth Ant. — Krútlitz Ant. Berta Ján. Pálffy Alaj. Neupaur Ján. Dr. Hartmann. Hasz Sánd. Ritzinger Kár. Székalla Kár. Lukács Márton.

KOLCZER. (Kővár vidéke.) Gyűjtő: Kabós Zsófia. Kovács Lőrinczné. — Degenfeld Pál. Fodor Elek. Baumerth Emilia. Rényi Józ. Betszenszky Pál.

KOLOZSVÁR. Gyűjtő: Gáspár Ján. — A kolozsvári polg. társalkodó. Herepei Károly. Baló István.

KOMÁROM. Cserey Ignáczné.

Gyűjtő: Keszthler Ján. — Nagy Ant. Czi-ke Sánd.

KÖRMEND. Bakó Gábor.

KOVÁSZÓ. (Bereg.) Gyűjtő: Özv. Pogány Istváné. — Ilosvai Radó. Hunyadi Andrásné.

KUNHEGYES. Gyűjtő: Kolosi Laj. — Kolosi Lajosné. Csávás Imre. Nagy Péter. Takács-testvérek. Magyar Juliána. Támár Emilia. Bódi Gábor. Gerendai József. Simonyi Imréné. Kulifay Zsigm.

LÓSONCZ. Gyűjtő: Jecszenszky Samu. — Gellén Laj. Alk György. Goth Laj. Frenyo Vilma. Zmeskal Gábor. Göllner Laj. Loog Ján.

Gyűjtő: Kunszt János. — K. Fábry Ján. Szabó Istv.

LUGOS. Gyűjtő: Szende Béla. — Balogh László. Szende László. Szerényi Fer. Gyika Szilárd. Deuts Dáv. Kiss And. Zseney Mór. Faur Ján. Szende Zsig. Szende Béláné. Athanasievits György. Maly Józ. Papházy Istv. Szivos Pál. Jakabffy Pál. Maly Ján. Piacsek Pál. Kanits. Gyorgyevits Adolf. Tallian Sánd. Hosszu György. Jakabffy Kristófné. Bobik Paulina.

MAGYAR-ÓVÁR. Gyűjtő: Szulczner Ant. — Pintér Miklós. Kajdacsy Adolf. Herz Ján. Nagy Rud. Libics Kár. Özv. Mezei Ferenczné. Schott

Józs. Bendl Kár. Bach. Tóth József. Boróczy László. Imrédi Ján. Huthflesz. Holczl Gyula. Dorner Ignác. Guzits. Major Pál.

MAKÓ. Gyűjtő: Mészáros Lajos. — Petes Gáb. Náray László. Nyéky László. Elek Laj. Lonovics Kár. Szirbik Mik. Vincze Sánd. Farkas Ben. Apátfalva-község. Tarnay Sánd. Tarnay Kár. Tarnay Imre. Nagy Elek. Szöllősi Ant. Farkas Mih. Vargha Pál.

— Dobsa Sám. Sepsy Pál.

MARGITA. Gyűjtő: Kecskés Juliana. — Lázár Imre. Kálmán György. Kassai Károly. Aron József. Csányi Erzs. Fazekas Ist.

MARMAROS-SZIGET. Olvasó társaság.

MAROS-VÁSÁRHELY. Gyűjtő: Lázár Ád. — Földváry Borbála. Ifj. Fogarasi Demeter. Benkő János. Kenyeres.

MERNYE. (Somogy.) Gyűjtő: Tóth Péter. — Orbán Márton. Svastics László. Kohányi Imre. Barhelyi László. Mernye m. város előjárósága. Krachovitz Laura. Viola Ede. Svastics István. Mihálek Mih. Kúbor Örsze.

MEZŐ-BERÉNY. (Békés.) Gyűjtő: Bonyhay Benő. — Kalmár Mih. Id. Mogyoróssy Ján. Cziegler Minka assz. Kis Lajos. Farkas Béláné. Bauer Alaj. Antonovics Ist. Tessedik Kár. Szénási Kár. Gazdag Péter. Kajdácsy Ant. Sztachó Gyula. Tormási Emilia.

MISKOLCZ. Gyűjtő: Pásztor Dániel. — Szűcs Sám. Soltész-Nagy János.

Gyűjtő: Dálnoki Barnab. — Soltész Jud. Vadnay Kár. Tallián István. Kun Ján. Lengyel Samu. Édes Ilka. Kun László. Pap József. Apostol József. Markovics Imre. Kun István. Apostol Pál. Szalai Elek. Szentgyörgyi Ede. Miskolczy József. Szerdahelyi Imre. Fazekas József. Sztalmári Pál.

Gyűjtő: Orczy Emma. — Korlát Piroška. Sete József. Orczy Józsefné. Simonyi József.

MOHÁCS. Gyűjtő: Nemes Ig. — Aidenbichorné. Baksáné. Radics Fer. Puszkó Czelesztina. Steievics Mária. Witt József. és Fer.

MUNKÁCS. Gyűjtő: Guthy László. — Bornemisza Laj. Balogh László.

Gyűjtő: Kralovánsszky László. — Kiss József. Dör Ant. Óri Jenő. Bloksay Ist. Lubinszky György. Ilosvay Sánd. Rácz Péter. Benkner Frigyes. Nedeczai Fer. Vaáry Sánd. Dobrojevich.

NAGY-BÁNYA. Gyűjtő: Hosszu László. — Haracsek Ig. Veres Ist. Szirti Ferencz. Olvasó egyesület. Nyírő József. Agricola Adolf. Simai-testvérek. Dr. Korbuly. Peleli József. Turmann Ant. Ujfalu Miklósné. Lászlófi Ist. Szendy Ján.

NAGY-BECSKÉREK. Gyűjtő: Kovács Ágoston. — Várkonyi József. Keresztúry Ján. Barách Matilda. Schwarz Andr. Kovács Péter. Kovács Mária. Kovács Karolina. Kummer Ján. Basch Manó. Tóthssy Laj. Pálffy Sánd. Várady Ján. Várady Mih. Guttman Herm. Plechl Katalin. Tichy Laura. Jezovits Eliza. Weiterschau Mária. Hegyi Ján. Feigl Julcsa. Menger Mih. Wekerle Ján.

NAGY-DÉMI. (Veszprém.) Ihász Jánosné. Ihász Imre.

NAGY-KÁROLY. Gyűjtő: Lauka Gusztáv. — Lipcsey Kálmán. Fodor Imre. Darabant Pál. Bakó József. Búki Ist. Szerdahelyi Ign. Fögel Adolf. Rába-Schne Terézia. Lauka Gusztávné. Stockinger Antonia. Gr. Bánfy Vincencia.

NAGY-KÁLLO. Gyűjtő: Kállay Ákos. — Kállay Leop. Huba Sánd. Kállay Menyhért. Pokolkegy. Fintor József. Kohn és Mandl. Szokor Ábrahám. Blayer Leop. Mandel Ábrahám. Szondy László.

NAGY-KÖRÖS. A polgári casino.

NAGY-MARJA. Gyűjtő: Beöthy Algonon. — Szigethi Ist. Csanády József. Tóth Lajos. Steinfeld József. Csanády Sánd. Vér Sánd. Vas Sánd. Komáromy György. Ziekermann Soma. Grosz Gyula. Könyves János. Kis-Maria város. Kulási Ferencz. Kun Ist. Márton Mik. Beöthy Zsig. Miksics S.

NAGY-SZELEZSÉNY. (Bars.) Gyűjtő: Bodó Lipót. — Frecska Sám. Rutikay Ist.

NAGY-SZOMBAT. Rudolf Béla.

NAGY-SZÖLLŐS. Lator Gábor.

NAGY-VÁRAD. Gyűjtő: Jankó Antal. — Grosz Ist. Koszta Ján.

Gyűjtő: Komlóssy Antalné. — Komlóssy Ant. Verner Sebastyén. Gedeon Fer. Jedlicska Julie.

NYITRA. Kelecsény József.

OROSHÁZA. (Békés.) Gyűjtő: Kéblóvszky Laj. — Székács Pál. Méhes József. Kéblóvszky Lajosné. Tavasszi Ján. Omaszta József. Rencsicóvszky Ferencz.

PACZOLAY. (Nyitra.) Gyűjtő: Grmanecz Pál. — Székács Kár. Gyurikovits József. Keller Ján. Skopecz Ant.

PALOTA. (Veszprém.) Gyűjtő: Benkő Sám. — Meneider Ján. Lakatos Fer. Verhas Kár. Maron Imre. Amon Ant. Lintenthaler József.

PÁPA. Gyűjtő: Horváth Ignác. — Somody József. Kerkapoly Kár. Nagy Ignác. Pápay Mikl. Aets Ján. Barinyay Vincze. Kőri társulat. Baráth Ferencz. Pál Endre. Pogács. Mikovinyi Ign. Lamperth István. Röck Ján. Koller Ign.

PÁTY. (Pest.) Gyűjtő: Győri József. — Nemesik Kár. Madách Béla. Szekér József. Várady József. 3 p.

PÉCS. Gyűjtő: Haas Mih. — Angyal Pál. Gruber György. Perczel Anna.

PÉCSKA. Gyűjtő: Klé Károly. — B. Wasmer Ad. Czompo Titus. Kovács Dén. Munkácsy Ant. Vinkler Ján. Dr. Brassóványi Péter. Pók Ágost. Stiller Fer. Lange Laj.

PELSŐCZ. Gyűjtő: Fábry Pongrácz. Szentpéteri Samu. Vladár Ant.

PODSZKAL. (Trencsény.) Gyűjtő: Kvassay Antal. — Grotkovszky Róza. Chudovszky József. Baros Ant. Rédeky Kár. Kvassay Fáni. Kvassay Irma. Rutsek Ján. Vagyon Mikl. Koreska József. Melcsiczky László. Zamaróczy Ist. Szalay Mihály.

Balgha Alaj. Zental Imre. Piacsek Mih. Hulyák István. Keblussek Miklós. Marsovszky Károly. Marsovszky Bern. Marsovszky Jusz. Tertztyánszky Tamás. Tertztyánszky Alajos. Nozdroviczky Gyula. Majerszky Fer. Thurzó Mih. Malobiczky Ig. Cselko Pál. Svertner Ant. Borcsiczky Irma. Kvassay Mária. Katona Ferencz. Zamaróczy Ferd. Chorény Józ. Kosztelny And. Begyats Laj. Balogh Ágoston. Cservenyánszky Ig. Tertztyánszky Józ. Kulifay Ist. Potoczky Ist. Kubicza Laj. Szádeczky Laj. Hulyák Már.

POMÁZ. Gyűjtő: Gó b ó l G á s p á r. — Nyikos Józ. Fáy Ign. Takách Mih. Lupa Balázs. Lupa Krisztina.

POZSONY. Gyűjtő: Gróf Dessewffy Virginia. — Gr. Zichy-Sztáray Mária. Méhes Péter. Cherrier Mikl. B. Wenckheim Lász. Csúzy-Uffenheimer Mária. Gr. Dessewffy Marczel. Ifj. Gr. Zichy Ferencz. Gr. Cziráky Antal. Gr. Stuart-Albania Mária. Gr. Eszterházy Rozina. Gr. Festetics Sándor Minna.

— Gr. Teleky Ferencz.

— Olgyay Piroska.

PUSZTASÜLY. (Heves.) Gyűjtő: Sipos Ferencz. — Márton László.

PUTNOK. Gyűjtő: Rádely Mihály. — Molnár Victoráné. Özv. Molnár Károlyné. Ragályi Abr. Alberger György. Szkalla Józ. Szepessy Ján. Ágoston Ist. Putnoky Mór. Nesztorovics Ist. Keresztessy Ferencz. Pauer Miksa.

RÁCZ-MILITICS. (Bács.) Gyűjtő: Lichtensteiger Ferencz. — Kulishics Péter. Zimmer Tamás. Bartl György. Lakner Vincze.

RÉDE. (Győr.) Farkas Ferencz.

RÉPCZELAK. (Veszprém.) Ajkay Cecília.

RIMASZOMBAT. Kubinyi Ödön.

Gyűjtő: Z a l á r. — Pongrácz Arnold. Schmid Tivadar. Bronts Ist. Benczúr Ján. Széplaki Laj. Rimaszombati casino.

SÁR-BOGÁRD. (Fehér.) Gyűjtő: Sallay Pál. — Molnár Zsig. Huszár Sánd. Szües Ged. Zsigray Antalné. Lehoczky Ján. Ujváry Ján. Horváth Lajos.

SARKAD. Gyűjtő: Z a y Ist. — Zay Ján. Zay Borbála. Zay Rózsa. Bognár Andr. Latsni Ján. Boor Áron. Beliczay Ferencz. Zachar Józ. Matta Ján. Matta Ferencz.

SÁROS-PATAK. Gyűjtő: Soltész Ferencz. — Hegedüs Lász. Lácza Józ. Bátorkeazy Józ. Finkei Józ. Id. Finkey Józ. Rác Laj. Palkóvi Ant. A főiskolai magyar könyvtár. Ferencz Kár. Mészáros Endre.

SUSSA. (Gömör.) Gyűjtő: L o s s o n c z y Á b r a h á m. — Ifj. Somoskeöy Ferencz. Kis Gergely. Percz Pál. Vajda Sánd. Lossonczy Gedeon. Maksa Józ. Czizi Ján. Lossonczy Emil. Bakos Andr. Kovács Ján. Lossonczy Józ. Lossonczy Sám.

SÜMEG. Gyűjtő: G a a l B e r t a l a n. — Veinhoffer Elek. Lochutz Imre. Skublin Lász. Csány Mária. Balogh Imre. Forster György. Virth Mih. Martinkovics Kár. Gaal Józ.

SZALONTA. Gyűjtő: Mezei Ferencz. — Debreczeni Mih. Bajó Ján. Nagy Laj. Balogh Imr. Ladányi Gedeon. Nagy Sánd. Sántha Gyula. Fidy Laj. Lovassy Ferencz.

SZÁSZ. (Tolna.) Ballus Zsigmond.

SZÁSZKA-BÁNYA. Gyűjtő: C o r z a n J ó z s. — Szabados. Maderspach Laj. Vojtko Frigyes.

SZÉCSÉNY. (Nógrád.) Gyűjtő: L o v c z á n y i G é z a. — Várady Etelka. Haynald Teréz. Baraláné. Daniek Kár. Sebők Imre. Gonda Fer. Ferenczy Teréz. Várady Istvánné. Ritter Péterné.

SZEGED. Gyűjtő: S z a b ó I m r é n é. — Szávicz Jánosné. Rónay Emilia. Dr. Herczl. Schmidt Ferdinándné. Schmidt Jánosné. Schmidt Józsefné. Szabó Imre. Mészáros Pál 2p. Hohen Janka. Gösz Kár. Grün Julia. Weiner Eleonora. Felmayer Antalné. Pálffy Fer. Pollak Teréz. Kiss D. Polyak Leonora.

SZEGSZÁRD. Gyűjtő: D o m s i c s L a j. — Merwerth Igu. Tóth Fer. Radocsay Józ. Szelle Sám. Buday Józ. Stann Fer. Balogh Pál. Balog Lászl. Pap Ant.

Gyűjtő: M a r t i n A n t a k. — Thodorovits Laj. Payer Fer. Senér Ján. Hegyei Ist. Györy Ján. Szépligeti Fer. Antal Vincze. Veszteromby Ant. Öcsény helység. Ribay Fer.

SZÉKELYHID. Gyűjtő: H o r v á t h E m m a. — Sombory Fanni. Garán Dani. Kemény Ign. Ujváry Ödön.

SZEMLAK. (Arad.) Csáky Demeter.

SZENTGYÖRGY. Csaplás Ben. Csiba Orbán.

SZENTIVÁNFA (Vas.) Gyűjtő: S z e l e s t e y L á s z l ó. — Szelestey Lászlóné. Igmándy M. — Márffy ezredesné, Zarka Nina. — Bezerédyné. Vörös Nina. Horváthné. Nagy Julia. Márfly Joséfa.

SZERED. Gyűjtő: K ó t z y L a j o s. — Kóczian Alajos. Kenyeres Kár. Karsay Ján.

SZIKSZÓ. — Putnoky József.

SZILAS. Szabó Ferencz. (káplán.)

SZIRÁK. (Nógrád.) Gyűjtő: D ö m ö k J á n o s n é. — Veres Gyuláné. Veres-Benyiczky Hermin. Rajcs Ferd. Novák Etel. Dömök Elekné. B. Barkóczy Pál. Mesko Sándorné. Szentmiklósy Alajosné. Mesko Berta. Szabó Kár. Öz. Liszka Juliana. Husvétli Józ. Mesko Johanna. Gyura Laj. Tormássy Gáborné. Bulla Eugenia.

SZOLNOK. Gyűjtő: Á b r a h á m f f y J. é s F l u k F. — Sütő Jánosné. Bódyné. Balogh Bella. Bosányiné. Pethes Jánosné. Tóth Mátýásné. Domonkos Lászlóné. Bartha Ferencz. Paulik Károly. Kreutzer Mih. Bécsy Ján. Rác Sánd. Jablonszky Kár. Ebert Vincze. Várjon Sánd. Gáspárdy Laj. Chiovini. Péczely Fer. Bartha Kár. Moser főhadnagy. Kovács Ig. Mezey Ján. Kovács Kálmán.

Gyűjtő: P a p M e l k i z e d e k. — Biederman József. Bódy Imre. Bokor Gedeon. Bukovay Józsefné. Czinege Ábel. Dubez Tamás. Furdek Tódor. Gajzágó Lukács. Galambos Áron. Gyurkó Imre. Hegedüs Ant. Herbály Fer. Kindlovics Ján. Kovács Ign. Schaffner Ágost. Szomolányi Modest. **SZOMBATHELY.** Gyűjtő; S i m o n V i n c z e,

— Gitling Józ. Mittermaier Alaj. Máhortsich Józ. Uzsay Agost. Kulcsár Fábán. Tóth Ist. Hollán Adolf. Horváth Bold. Zarka Sánd. Lippics Imre. Országi Józ. Frigelstock Vil. Haragos Andr. Csik Ján. Bányay Mih. Szabadfi Ján. Eöry Imre. Sághy Mih. Jósa Kornél. Hrabowszky Ján. Kéthelyi Laj. Kardos Mih. Wischán Ant. Molnár Ist. Szabó Mik. Gotthárd Ist. Waisz Józ. Tóth Zsig. Köved Ant. Lieberles Bernát. Mittermaier Ign. Antal Laj. Casino. Hodászy Józ. Péchy Eman. Czwickovicz Kár.

TEMESVÁR. Gyűjtő: Stokinger Mór. — Agotha Pál. Capdebó Ján. Vidma Ant. Osztoics Péter. Missits Athan. Kakujay Mih. Krayer Józ. Bandl Ant. Kiss Mikl. Urbányi Lőrincz. Takács Mór. Csermáry Józ. Gotthilf Fer. Hiller Gundár. Karácsonyi László. Szilágyi Ig. Vincze Pál. Andreánszky Miksa. Azizi Pál. Feuereggér.

— Moys Antal.

TISZA-FÜRED. Gyűjtő: Nyáry Károly. — Lipcsey Dienes. Papp János. Krusper József. Csómó Ján. Simonyi Ant. Dobozy Benj. Kovássy Laj. Szabó Ist. Asztalosok közös társulata. Kovács-kerekgyártó czéh. Buday Ant. Blau Jakab.

TISZA-UJLAK. Gyűjtő: Gottier Lipót. — Buzáth Már. Domahidy Károlyné. Bohn Fer. Roykó Alviná. Farkas Sánd. Podhajetzky János. Désewffy Eman. Késmárky Sám.

TOKAJ. Gyűjtő: Szabó Károly. — Oláh Miklósné. Görgey Miklós. Pauer Milos. Trombitás Ig. Rácz Dán. Azary Mih. Tóth Samu. Czukker Manó. Komáromy Kár. Komáromy Vil. Habinay Mih. Gönczi Dán. Jóny Tódor. Ferenczy Laj. Nagy Ján. Serke Sám.

TÓT-KOMLÓS. (Békés.) Gyűjtő: Ifj. Beliczey Ant. — Beliczey Antalné. Csörföly Laj. Soltész Ádám. Nagy György. Horváth Sám. Jánosy György. Ziguri László. Forster Gyula. Ribánszky Kálmán.

TÓT-MEGYER. (Nyitra.) Gyűjtő: Kis mártonyi Ede. — Bogár Zsig. Otocska Ig. Práznovszky Fer. Tóth János. Paulik Gáb. Czikanec Józ. Ryalo Ján. Válik Kár. Illés Laj. Kohányi Sám. Koller Gáb. Tamaskó Sám. Blaskovich Józ.

Liob Ján. Vörösmarthy Pál. Gruny Józ. Udvardy Péter. Schmid Pál.

TURKEVI. Végh Sándor. Kovács Józ.

UJ-BARS. Gyűjtő: Török József, esperes. — Szabó Endre. Göbel Gerzson. Tóth István. Kőszeghy Béni. Kotasz Ist. Szobi Pál. Kállai Sám. Farkas Ambr. Veres Andr. Csik Péter. Varga Balázs.

UNGVÁR. Gyűjtő: Turner Ferencz. — Fejérváry Imre. Hazalinszky Józ. Harkel Józ. Irsik Fer. Siró Ist. Hrivnyák Fer. Oswald Fer. Papp Ant. Balogh Kár. Piliay Andr. Rubi Ferencz. Fekete Ant. Gr. Török Etelka. Lelovics József. Turner Theodosia. Lipcsey Simon. Kelemen Fer.

VÁCZ. Gyűjtő: Soos József. — Gr. Zichy Hippolyt. Balla Józ. N. N.

Gyűjtő: Magyary Nina. — Nagy Pál. Szilágyi Endre. Együd Ist. Velzer Janka. Dombi Kár. Pap Borbála. Serédi Erzsébet. Linert Józ. Domanyiczky Ist. Szabó Pál. Strober Ján. Sréder Norbert. Szépp Ant. Makkai Imre.

VÁSÁRHELY. (Holdmező.) A városi tanács 15 péld.

Gyűjtő: Mihályi Ilka. — Zsifkovich Péter. Imre Sánd. Illés György. Fekete Mih. Knausz Ján. Nagy Ján. Hódi Pálné. Hunter Fer. Kecskeméthy Kár. Nagy Róza. Liebl Ede. Nagy Emma. Czukor János. Pollák Gáb. Papp József. Könyves Istvánné. Kovács Ferenczné.

Gyűjtő: Balás János. — Jeney Laj. Lubinszky Ig. Paraciz Ján.

VÁSÁROS-NAMÉNY. Gerzsenyi Gábor.

VATTA. (Borsod.) Gyűjtő: Tóth Endre. — Tóth Endréné. Okolicsányi Amália. Fái Gizella. Teörcök Vilma.

VISK. (Hont.) Gyűjtő: Pethes Albert. — Ziska Ján. Donáth Ist. Veress Kár. Stéger Ján. Szeniczey Ján. Farkas Fer.

VÓNÓCZK. (Vas.) Gyűjtő: Marton Pál. — Spiassich László. Berzsenyi Miklós. Szabó György. Marton Pálné.

ZALA-EGERSZEG. Gyűjtő: Büky Mikl. — Donászy Laj. Gombossy Ján. Ludovits István. Kuthy Józ.

Külön-adakozások M.-Óvárról: Prauter József 1 f. Heindl. 1 f. Unger 30 kr. Kloiber 1 f. Osztermayer 30 kr. Nusser 30 kr. — Összesen 4 f. 30 kr.

P Ó T L É K.

Az 1-ső kötet régi és új kiadásának azon előfizetői, kiknek nevei, leginkább az elkésett beküldés miatt, mind a két rendbeli névjegyzékből kimaradtak.

ARAD. Gyűjtő: Bangó Pető. — Kovács Agost. Fascho Józ. Langó Fer. Kutni Pál. Kovács Pál.

ARANYOS-MEDGYES. Gyűjtő: Ternyey Józ. — Csik Sám. Valaki. B. Vécsey Mikl. B. Vécsey Antal. Kunfalvi József. Alkerman Antal. Szklenkai Péter. Ternyey Tamás. Rasko István. Zitkovszky Zsig. Ternyey Jánosné. Id. Selyebi Ist. Ifj. Kis Gáb. Teleky Laj. Meltzer Kár. Sulyok László. Tóth Ján. Ujlaky Gerg.

ÁROKSZÁLLÁS. Gyűjtő: Nagy János. — Dr. Veninger. Dósa Ant. Árokszállás városa. Kaszab Gábor. Tabódy Péter. Móczár Ján. Dubann Leop. Orczy László. Pethes Imre.

BUDAPEST. Kovács Ferencz. Fábrián Dani. Várady Endre.

Gyűjtő: Pompéry Ján. — Jeszenszky Laj. Zlinszky János. Ullmann Adolf. Hegedüs Kristóf. Hegedüs Vincze. Strausz.

DOGNÁCSKABÁNYA. Gyűjtő: Horváth Endre. — Herglöz György. Boitner Ján. Rath Ferencz. Wéland Ede. Pap Ist. Fülepp Sánd. Balás Adolf. Corzán Józ.

EGER. Gyergyai Alajos. Gyűjtő: Tárkányi Béla. — Fábry Ján. Az egri növendék-papság olvasó-egylete. Eperjessy Ján. Póka Zsig.

GYŐR. Gyűjtő: Dorner Ede, györmegyei főnök. — Karvasy Sánd. Nedeczky Sánd. Mersics Miklós.

GYULA. Gyűjtő: Zsitvay József, cs. kir. kormánybiztos. — Knaifel Ján. Baranovits Kár. Zsitvay Mária. Aszalay Józ. Tatár Ferencz. Hücke Józ. Szathmáry Károlyné. Vésztő község. Id. Nagy Józ. Szalka Ferencz. Kery József. Ifj. Nagy Józ. Petrovics Demet. Oláh Sánd. G. Pap

Ist. Mészáros Sánd. L. Szabó Sánd. Mózes Mihály. Jugovics Józ. Ör. Kardos Ferencz. Augusz Imre. Domjan Ádám. Flaskay Ist. Flaskay Mátyas. Hivesi László. Szulimann Ist. Szeghalom község. Chrisztó Athanáz. Bogdán Laj. Petes Gábor. Nagy Elek. Kalmás Imre. Nyéki László. Szirbik Miklós. Gregor Ist. Andrássy Nándor. Lonovics Károly. — Nagybábára békésmegyeiek s részint csanádiak; vannak köztük földmívelők is.

IPOLYSÁG. Raksányi Emilia. Lestár Ist. Raksányi Matild.

MAROSVÁSÁRHELY. Gyűjtő: Lázár Ádám. — Kábebo Ferencz. Görög Károlyné. Lázár Mari. Rychlik Józ. Bodor Pál. Kenyéres. Leitschaft. Klug Mór. Nagy Gy. Mátéfi Kár. Reich Kar. Gróf Kletensbergmő. Thury Ign. Sándor Jánosné. Dr. Csikyné. Vocelka Ede. Öz. Csiky Ferenczné. Verzár Mih. Verzár Nina. If. Iszekutz Bog. If. Fogarassy Dem. Pál Kár. Csiki Dom. Csiky Gerg. Görög Jós. Bucher Mik. Jenei Kár. Eranosz Ant. Benkő Ferencz. Filep Ant. Csiky Józsefné. Id. Csiky Márton. Boroonyói L. Dánielné. Jakab Gy. Benkő Ján. Stefány Dem. Ö. G. Petryné. Oláh Demeter-né. Hellwig Frigy. Kabdebo Sim. Dájbukát Gerg. Schmiss Laj. Wagner Frigy. Gáspár Ant. Brandecker Sim. Csiki Ist. Iszekutz Im. Derzsy Jánosné. Züllich Ist.

NAGY-KÁLLÓ. Mattyasovszky Mennyhért. — Kállay Leop. Mária-pócsi kolostor.

NAGY-MARJA. Szunyogh Albertné. Kovács Józ. Schütz Lipót.

NAGY-MIHÁLY. Gyűjtő: Turner Fer. 12 péld. A névjegyzék nincs kezeink között.

NAGY-VÁRAD. Gyűjtő: Ravazdi István, megyei főnök. — Végh Ján. Kuthy Kár. Sisáry Laj. Nadányi Fer. Oszwald Fer. Poynár Ján. Ma-

rosy Lászl. Hablitseck. Kováts Julianna. Wejterschütz Ján. Pollak Herm. Mihalovits Ján. Popovics Mózes. Páál Péter.

— Ásmány Józ. Öz. Veiterschütz Jánosné.

— Komlósi Antal 4 péld.

MAKÓ. Gyűjtő: Dobsa Sám. 2 péld. — Scholcz Iván. Vargha Pál Lang Lajos. Farkas Bened.

ROZSNYÓ. Sziklay Ede.

SZABOLCS. Szemer György és Barczay Katalin 5 péld.

UJHELY. (S. alja.) Gyűjtő: Kapuy István, megyei főnök. — Nyeviczkey - Berczil Julia.

Grimm Klára. Vadass Amália. Hünor Józsefnő. Czibur Julia. Tályá város. Tarczal város. Tokaj város. Vámos-Ujfalu helység. Mád város. Taltua város. Kisfalud helység. Zombor város. Erdőbénye város. Lakner Antal. Vajda Zsigmond. Hegymeghy László. Soltész János. Mateytsik Ant. Homonnay Józ. Baranyay Ant. Kegyes Imre. Szakszon József. Megyasszó város. Képes József. Pausz Ist. Csanálos helység. Nagy And. Dvorszky Józ. Hoporty helység. Fuk Ist. Thuránszky Ist. Hubay Endre. Lúcz helység. Andrászky Ernő. Czéhmester Ant. Orosz Ferencz.

Figyelmeztetés. Ha netalán még akár az I. kötet első és második kiadásánál, vagy a II. kötet előfizetői közül a már közzétett 3 jegyzékből hiányzanék valakinek neve; sziveskedjék a gyűjtő vagy előfizető eziránt jelentést tenni a szerkesztőnél, — s a netalán elmaradt neveket külön ki fogom nyomtatni, nehogy ismét eszébe jusson egynémely lovagiatlan hirlapi levelezőnek némi, az előfizetők ily nagy száma mellett alig kikerülhető aprólékos hiányok miatt nemcsak a szerkesztő és kiadó személyét, hanem magát, a különben is annyi ellenséggel küzdött szent ügyet nyilvánosság útján megtámadnia.

Még egy figyelmeztetés. Némelyek talán különösnek fogják találni azt, hogy, bár a Phoenix jelen 2-ik kötete 2 és 1/2 ivvel több mint az 1-ső kötet vala, és ennél mégis vékonyabb s kevesebbnek látszik. Ezen, könnyen csalódásra vezethető fonákságot egyedül a papir különbsége eszközölte. Oly minőségű, oly tömör anyagu papírt, mint az 1-ső kötet első kiadásáé vala, többé nem szerethetünk s örülnünk kellett, hogy most, midőn a rendkívüli fogyasztás miatt a papir ára 50 perccenttel szállott feljebb, a példátlan drága áron csak ily minőségűt kaphattunk is.

ELŐFIZETÉS A LOSONCZI PHÖNIX harmadik kötetére.

Mind a mellett, hogy az 1-ső kötet új kiadásának költségét az újabban jelentkezett előfizetők száma teljesen nem fődözé, s mind a mellett hogy a váratlanul közbejött mindenféle okoknál fogva a II-dik kötet nem dicsekedhetik annyi előfizetővel mint az I-ső; — már eddigelé a két kötet tiszta jövedelméből **négyszer** pengő forintot valék képes Losonc város közintézeteinek gyámolítására alapítványozni. S mivel meg vagyok győződve, hogy ezen, a szerencsétlen város, s különösen lakói szegényebb osztálya részére folytonos kamatozással jövedelmezendő közhasznú alapítványok tökének növelésére még ezentúl is nagy szükség van: — e czélból az általam folytatólag kiadandó harmadik kötet pártfogására is hazafui bizalommal hívom fel a magyar olvasó világot, hogy így ismét alkalma nyíljk csekély pénzösszegért nem csak maradandó becsü, magasabb szellemi élvezetben részesülnie, hanem egyszersmind az emberiség s nemzetiségünk szent oltáránál is jótékonyan áldoznia.

Ha egy, némileg megkárosodott könyvtár, mint magánember fölsegélésére 6 kötetnyi Árvízkönyvet bírtak a magyar irtalom bajnokai kiállítani; — menyivel inkább kötelességünk egy romokba dőlt szegény magyar város fölemelése eszközeinek minden lehető forrását az utósó cseppig kimeríteni? S én részemről tanácsosabbnak tartom inkább egy seb begyógyítására fordítani tehetségünk- és erőnköt, semmint a sokfelé-kapkodás és a semmiből mindent fölsegíteni-akaras sikeretlen munkájára pazaroljuk azt. — Minélfogva én már is szép eredményt mutatható vállalatomat a teljes- és tökéletesnek nevezett 3 számmal fogom bevégezni, biztosan ígérhetvén azt, miként az utósó kötet, ha jobb nem is, de rosszabb semmiesetre sem lesz a többinél.

A segély gyors eszközlése s jutányosság tekintetéből a 3-dik kötetre is előfizetést nyitok 2 pftjával, postán küldve 2 fr. 30 krral p.

A t. cz. gyűjtők — kiknek 10 után 1 tiszteletpéldánnyal szolgálók — az előfizetési pénzeket az aláírók nevei- s lakásaival együtt alolírthoz, vagy Emich G. uri- és kigyóutczai könyvtár boltjába kéretnek beküldeni, most már csak egy évnegyed lefolyása alatt, tehát f. é. octoberhó végeig, vagy legföljebb a f. évi pesti novemberi vásárig, mikorra a 3-dik kötet már tökéletes kész, s karácsonyi vagy újévi ajándokul átvehető leend.

Aláírni s előfizetni minden eddigi lelkes gyűjtőnknel lehet, valamint gyűjtést megindítani mindenkinek szabadságában áll.

Pest, Julius hóban 1851.

VAHOT IMRE.

EMICH GUSZTÁV nemzeti könyvkereskedésében, (úri- és kigyó-útcza szegletén) megjelent, s általa minden könyvárusnál Magyar- és Erdély-
honban kapható:

NEMZETI KÖNYVTÁR.

KIADJA

TOLDY FERENC.

Ötödik folyam. — Első füzet:

Gr. Esterházy Miklós nádor munkái.

Ezen (az előbbiektől független, ötödik) folyam mintegy 95 ívből álland; s tizenkét füzetben adatik ki. Minden füzet 8 ívből áll, s ára (40 kr.) átvételkor tétetik le; az elsőnek átvételekor azonban egyszermind az utolsó is kifizettetik. E folyamot Esterházy, Faludi és Vitkovics arcképei s több vignette fogja díszesíteni.

Tartalma leendő:

XVII-dik század. Gr. Esterházy Miklós nádor munkái. — *XVIII-dik század.* Faludi Ferenc minden munkái. — *XIX-dik század.* Vitkovics Mihály minden munkái és Gombos Imre hagyományai.

WASHINGTON.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK
KÖZTÁRSASÁGÁNAK MEGALAPITÁSA.

GUIZOT-tól.

Franciaiból fordították:

Gyeröfy Gyula és Szabad Imre.

Ára 48 kr. p. p.

MONK.

AZ ANGOL KÖZTÁRSASÁG BUKÁSA,
ÉS A BÉKE HELYREÁLLITÁSA

1660-ban.

IRTA

GUIZOT.

Ára 54 kr. pengőben.

EGYETEMES

TÖRTÉNELEM.

Irta

HUNFALVY JÁNOS.

ELSŐ KÖTET.

Az ó kor történetei.

A jelen munka legérezhetőbb szükségét akar pótolni, miután az egyetemes történelmet, különös tekintettel az emberiség művelődésére s a kitűnő nemzetek belső életére, tárgyalja, — minek hiányát eddig mind tanulók, mind érettebb korúak sajnosan tapasztalák.

Az egész munka mintegy 55 ívet tesz majd, három kötetben, s nyomtatása úgy halad, hogy nyár folytában be fog fejezteni.

Hogy e hasznos munkát minden rendű és korú olvasó minél könnyebben megszerezhesse, az árát mind a három kötetnek csak 3 fr. 48 pengő krba határoztam.

EMICH GUSZTÁV

kiadó.

EISENFELS ÉS EMICH-KÖNYVNYOMDAJA